

Cent anys de la Societat Catalana de Biologia, la primera societat filial de l'Institut d'Estudis Catalans

PRIMERA PART

De la Societat de Biologia de Barcelona a la Societat Catalana de Biologia (1912-1963)

JOSEP M. CAMARASA
ORIOL CASASSAS

Societat Catalana
de **BIOLOGIA**

Institut
d'Estudis
Catalans

Cent anys de la Societat Catalana de Biologia, la primera societat filial de l'Institut d'Estudis Catalans

PRIMERA PART

De la Societat de Biologia de Barcelona a la Societat Catalana de Biologia (1912-1963)

JOSEP M. CAMARASA

ORIOI CASASSAS (†)

Barcelona, 2020

Institut
d'Estudis
Catalans

Societat Catalana
de **BIOLOGIA**

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Camarasa, Josep M., autor

Cent anys de la Societat Catalana de Biologia, la primera societat filial de l'Institut d'Estudis Catalans. —

Primera edició

Bibliografia. Índex. — Conté: Primera part. De la Societat de Biologia de Barcelona a la Societat Catalana de Biologia (1912-1963)

ISBN 9788499655567

I. Casassas, Oriol, 1923-2012, autor II. Societat Catalana de Biologia III. Títol

1. Societat Catalana de Biologia — Història

061.22(460.23)(091)

© Institut d'Estudis Catalans

Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: setembre del 2020

Edició: Enciclopèdia Catalana, SLU

Disseny de la coberta: Mireia Barreras

Fotografia de la coberta: L'estudiant Leandre Cervera en

els anys fundacionals de la SCB; en va ser el darrer president

abans de la Guerra Civil i per molt poc (a causa del deteriorament

de la seva salut) no va presidir-ne la represa dels anys 1962-63

[Fundació MHMC]

Compost per Mireia Barreras

Imprès a Ulzama Digital

ISBN: 978-84-9965-556-7

Dipòsit Legal: B 18512-2020

Aquesta obra és d'ús lliure, però està sotmesa a les condicions de la llicència pública de Creative Commons. Es pot reproduir, distribuir i comunicar l'obra sempre que se'n reconegui l'autoria i l'entitat que la publica i no se'n faci un ús comercial ni cap obra derivada. Es pot trobar una còpia completa dels termes d'aquesta llicència a l'adreça: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/deed.ca>.

Sumari

Pròleg	I
0. Endreça	9
1. Introducció	15
2. Precursors i fundadors	19
2.1. Els fundadors	25
2.2. Els primers estatuts (juny del 1913).....	30
3. Temps de creixença (1912-23)	33
3.1. El creixement i l'evolució de la base social fins el 1923.....	33
3.1.1. Un numerus clausus desbordat	33
3.1.2. Els primers membres honoraris i corresponsals: un exercici de diplomàcia	36
3.1.3. Els primers socis agregats: una expectativa de futur	37
3.1.4. Les baixes i altes de socis honoraris fins el 1923.....	38
3.1.5. El creixement del nombre de socis corresponsals fins el 1923 i la seva tipologia	39
3.1.6. El moviment dels socis agregats.....	40
3.2. L'activitat social i les publicacions.....	41
3.2.1. Els consells directius.....	41
3.2.2. Les sessions científiques	43
3.2.3. Els cursets	54
3.2.4. Les publicacions	63
3.3. Els lligams exteriors.....	67
3.3.1. Les relacions amb l'Institut d'Estudis Catalans, la Diputació de Barcelona i la Mancomunitat de Catalunya.....	68
3.3.2. L'arrencada i els primers anys de l'Institut de Fisiologia	71
3.3.3. Les relacions amb altres entitats catalanes	74

3.3.4. La Societat de Biologia i els congressos de Metges de Llengua Catalana	76
3.3.5. Les relacions amb altres entitats no catalanes	77
3.3.6. Els congressos internacionals de fisiologia	83
4. Temps entre parèntesis (1923-31)	85
4.1. El cop d'estat del general Miguel Primo de Rivera i les seves conseqüències inicials per a la Societat de Biologia	85
4.2. L'evolució de la base social	87
4.2.1. Una represa del creixement del nombre de socis numeraris	87
4.2.2. Els socis honoraris: cada cop més estrangers	90
4.2.3. Els socis corresponsals: altes, baixes i canvis d'estatus	91
4.2.4. El moviment dels socis agregats	92
4.3. L'activitat social i les publicacions	93
4.3.1. Els consells directius	93
4.3.2. Les sessions científiques	95
4.3.3. Les publicacions	106
4.4. Els lligams exteriors	107
4.4.1. Les relacions amb l'Institut d'Estudis Catalans, la Mancomunitat de Catalunya i la Diputació de Barcelona	107
4.4.2. Les relacions amb l'Institut de Fisiologia i la Universitat de Barcelona	110
4.4.3. Les relacions amb les entitats mèdiques i sanitàries catalanes i la participació en el Congrés de Metges de Llengua Catalana del 1930	111
4.4.4. Les relacions amb els intel·lectuals espanyols defensors de la cultura catalana	113
4.4.5. Els congressos de l'AEPC	115
4.4.6. Els congressos internacionals de fisiologia	116
5. De la plenitud a l'ensulsiada (1931-39)	119
5.1. Els canvis polítics i socials de l'etapa republicana i les seves repercussions en la vida de la Societat de Biologia	119
5.2. L'evolució de la base social	121
5.2.1. Un creixement sense precedents del nombre de socis numeraris	121
5.2.2. El moviment dels socis honoraris	122
5.2.3. Els socis corresponsals: altes, baixes i canvis d'estatus	123
5.2.4. El moviment dels socis agregats	124
5.3. L'activitat social i les publicacions	124
5.3.1. Els consells directius	124

5.3.2. Les sessions científiques.....	127
5.3.3. Les publicacions	141
5.4. Els lligams exteriors.....	143
5.4.1. Les relacions amb l'Institut d'Estudis Catalans i la Generalitat de Catalunya	143
5.4.2. L'Institut de Fisiologia i la Universitat	146
5.4.3. Les relacions amb les entitats científiques catalanes (i occitanes) i la participació en els congressos de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana ..	149
5.4.4. Els congressos internacionals de fisiologia i altres	156
6. Temps d'exilis i d'«esporulació» (1939-61)	159
6.1. La dispersió de la Societat de Biologia.....	159
6.2. L'intent d'esborrar la memòria de l'«escola biològica catalana»	162
6.3. La represa de l'IEC i els primers intents de revifar la Societat de Biologia	166
6.4. La conferència de Josep Trueta del 1954	170
7. Del retrobament a la reconstrucció (1961-63)	173
7.1. De Societat de Biologia de Barcelona a Societat Catalana de Biologia ..	173
7.2. El marc polític i social de la represa.....	175
7.3. Els homes de la represa.....	179
7.4. Les primeres sessions.....	185
7.5. L'assemblea constituent i el primer consell directiu electe	188
 Annex 1	
Situació el 1939 i els anys posteriors dels socis del 1935.....	193
 Annex 2	
Situació el 1962 dels socis del 1935.....	211
 Recull d'imatges	221
 Bibliografia	241
Índex onomàstic.....	253

Pròleg

El mes d'octubre del 1966, tot just iniciat el 4t curs de la carrera de ciències biològiques, vaig formalitzar la meva inscripció com a soci de la Societat Catalana de Biologia, i ho soc des de llavors (la meva fitxa indica que el meu número de soci és el 281). En aquella data, essent jo encara estudiant, molts professors de la Facultat de Biologia de la Universitat de Barcelona n'eren socis i animaven els joves a inscriure'ns-hi i a fer gran la societat, que havia reprès les activitats després de l'ensulsiada de la guerra i la postguerra franquista.

És clar que jo no vaig viure cap dels esdeveniments dels primers cinquanta anys de la Societat Catalana de Biologia; l'any 1963, el darrer dels analitzats en aquest volum, va ser el d'inici de la carrera de biologia (per a mi i per a un dels curadors del llibre, en Josep Maria Camarasa, a qui agraeixo des d'aquí haver-me proposat escriure aquest pròleg). Ja he dit que no em vaig fer soci de la SCB, com molts companys de promoció, fins l'any 1966, de manera que conec part de la història de la societat a partir del testimoni d'alguns dels socis de llavors i de les seves publicacions (i, ara, del volum que se'ns ofereix). Però m'ha semblat que podia aportar, més que dades històriques, alguna vivència personal relacionada amb la SCB, principalment dels «meus» primers anys de relació amb la societat.

Hi havia força coses que, immediatament, em feren interessar per la Societat Catalana de Biologia. La primera, naturalment, el fet que, com el fènix, havia sorgit revifada de les cendres de la Guerra Civil i de la llarga postguerra. La recuperació d'una entitat científica de passat gloriós que la dictadura havia fet desaparèixer, com tot l'Institut d'Estudis Catalans, em semblava una petita victòria.

La segona, que l'entorn de la SCB semblava transformar els biòlegs i geòlegs que jo coneixia, per tenir-los com a professors a la universitat. Allà, les classes s'impartien en castellà, és clar, i inclús les converses informals amb els professors, als departaments, en les sortides de camp, al bar de la universitat, es mantenien generalment en la *lengua del imperio*, encara que la majoria del

professorat era català. Jo podia haver anat a classe al matí, dictada, naturalment, en castellà, i a la tarda podia assistir a una reunió de la SCB sobre temes diversos, on el mateix professor explicava, en un català precís i preciós, les darreres troballes en bioquímica, evolució, ecologia o botànica.

Que es pogués parlar de ciència en català, que llavors encara era una llengua menystinguda i relegada a la llar i, com a favor cap a la cultura catalana, a la literatura, era quelcom de nou. La consulta de les publicacions de la SCB d'abans de la guerra, i les poques de la represa, ens indicaven que, ultra un passat magnífic, hom podia fer ciència, comunicar-la i publicar-la en la nostra llengua.

El viatge des de la plaça de la Universitat als diferents espais on tenien lloc les sessions científiques, les conferències i els seminaris que organitzava la SCB, semblava un viatge en el temps. Entre d'altres, aquelles activitats científiques, de difusió de la recerca i de divulgació, es feien al carrer de Montcada (l'Institut d'Estudis Catalans i les seves filials renascudes, com la SCB, eren hostatjats al Palau Dalmaes, seu d'Òmnium Cultural); o al passeig de Sant Joan, a la seu dels Dispensaris Blancs; o encara a l'Institut d'Investigacions Pesqueres, a la Barceloneta, o a l'Institut Botànic, a Montjuïc, principalment.

Aquest viatge en el temps era de doble sentit. Cap al passat, perquè els socis de la SCB que havien sobreviscut a la guerra i l'exili tornaven a reunir-se i a participar en les sessions científiques, a debatre sobre biologia en la llengua pròpia. Això que ara sembla tan normal, era tota una gosadia llavors (sovint, entre els assistents als actes científics hi havia algun espia de l'autoritat policial, ben identificat perquè ningú no el relacionava amb cap entitat de recerca o ensenyament de biologia, que prenia notes ben diferents de les nostres, notes que devien acabar engruixint les nostres fitxes policials... i que es devia avorrir molt amb les conferències dels savis).

També era un viatge cap al futur, perquè aquelles sessions ens descobrien els darrers avenços científics, sovint aportats per socis de la SCB que treballaven a l'estranger, on disposaven de recursos generosos per a investigar i de llibertat de càtedra, que contrastaven amb la situació a la universitat de la Catalunya i l'Espanya de l'època. Aquelles sessions ens feien sentir que la ciència biològica era quelcom ben viu, que es coïa en laboratoris sovint llunyans, però on investigadors catalans hi treballaven i hi feien descobriments, com els dels biòlegs forans que se'ns explicaven a les classes de la facultat.

En ocasions comptades però memorables, alguns d'aquests científics que treballaven i triomfaven lluny de Catalunya ens visitaven (com Josep Trueta, Pere Domingo, Joan Oró, Santiago Pi i Sunyer), i llavors les sessions de la SCB eren una barreja de ciència i emotivitat.

El meu primer article científic^a veié la llum, precisament, en una de les publicacions de la SCB, fruit d'uns interessants debats sobre evolució que s'havien esdevingut dos anys abans. Però hagueren de passar molts anys abans no hi publicqués altres articles (ROS, 2017; ROS i TERRADAS, 2012):^b bona part de la meua producció científica acabava al *Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural* o a la revista del Departament d'Ecologia, *Oecologia aquatica*.

Aquell primer treball també va ser un ensinistrament en les tasques d'edició de revistes científiques, que m'hauria de servir al llarg de la meua vida. El meu article incloïa una làmina en color, la confecció de la qual no era senzilla llavors (fa cinquanta anys la impremta encara funcionava de manera molt artesanal), i foren necessàries diverses visites a Romargraf, la impremta amb la qual treballava la SCB, per resoldre detalls de la publicació. A la primera visita m'hi acompanyà el Dr. Babot, factòtum de la societat en aquells anys de la represa, i després les visites (i la revisió de galerades i paginades, i la solució de dificultats editorials, i no només del meu article, sinó d'altres publicacions de la SCB) les vaig fer en solitari. Poc temps després, feia el mateix amb la Impremta Juvenil i Ketrés per a altres publicacions (*Investigación Pesquera, Inmersión y Ciencia, Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural*), aquells primers anys setanta suposaren un magnífic aprenentatge de les tasques editorials pròpies de la recerca científica.

Precisament, les publicacions de la SCB han estat sovint, a més d'un digníssim aparador de la recerca científica nostrada en el camp de les ciències de la vida, un referent de la recerca que caldria fer anys a venir. És un goig rellegir alguns dels volums extraordinaris dedicats a aquesta prospecció i veure com allò que proposaven els nostres savis s'ha esdevingut i, amb variacions mínimes, s'ha convertit en el gruix de la recerca actual.

La Societat Catalana de Biologia és una de les filials més actives de l'Institut d'Estudis Catalans. En donen testimoni les seves nombroses seccions, les jornades sobre àmbits punters de la biologia, els premis, les publicacions, els projectes de recerca. Vull destacar especialment el del biogenoma de les espècies eucariotes dels Països Catalans, que ara mateix està en marxa gràcies a diverses

a. J. D. ROS (1974). «Competència i evolució en espècies veïnes de gasteròpodes marins». *Col·loquis de la Societat Catalana de Biologia*, 6, pàg. 101-121.

b. J. D. ROS (2017). «L'ètica i el medi ambient». *Treballs de la Societat Catalana de Biologia*, 67, pàg. 23-27. J. D. ROS; J. TERRADAS (2012). «La recerca en ecologia a Catalunya, avui». Dins: PIFERRER, Francesc (ed.). *La biologia d'ahir i d'avui. Reflexions amb motiu del centenari de la Societat Catalana de Biologia. Treballs de la Societat Catalana de Biologia*, 63, pàg. 247-262.

aportacions econòmiques, en especial el llegat d'un familiar de qui fou soci i president de la SCB, Leandre Cervera.

El volum que teniu a les mans explica fidelment (malgrat la mancança d'alguns documents com a conseqüència de l'espoli sofert tot just acabada la Guerra Civil) els inicis magnífics de la SCB —que la feren equiparable a altres societats científiques europees—, la seva ensulsiada i la seva recuperació —primer tímida, però que, a partir de la dècada del 1960, hauria de donar pas a la normalitat primer, i a la puixança actual després.

Els curadors del llibre han fet molt bona feina, i vull tenir un record especial per a Oriol Casassas, company de la Secció de Ciències Biològiques i científic, lingüista i patriota exemplar. Publicacions com aquesta (i la que haurà de cobrir el període del 1964 fins a l'actualitat, que desitjo ben propera) són necessàries no només com a document històric fefaent, sinó per donar testimoni de la vitalitat de la ciència que s'ha fet i es fa, es difon i es publica en català. Enhorabona per aquest document imprescindible.

JOANDOMÈNEC ROS

Juliol del 2020

0. Endreça

El 10 d'octubre de 2012, quan tot just acabava de revisar el cinquè capítol del llibre, ens va deixar, als vuitanta-nou anys, l'Oriol Casassas. Poques setmanes abans de la seva mort m'havia fet telefonar per la seva filla Helena i, amb un filet de veu, es va excusar per no haver-me pogut enviar les seves esmenes i comentaris. «He estat a les portes de la mort», em va dir, «però m'he quedat a la sala d'espera.» Acabada la conversa, vaig parlar amb la seva filla i vam acordar que quan tornés a casa des de l'hospital i es trobés en condicions de rebre visites, m'avisaria. Ja no hi va haver ocasió. Havia traspassat la porta de la sala d'espera.

La meva relació amb l'Oriol Casassas era gairebé tan antiga com la meva vinculació amb la Societat Catalana de Biologia. Ens vam conèixer a casa del doctor Josep Alsina i Bofill el 1967 en ocasió de les reunions que hi feia la Comissió de Lexicografia de la Societat. En Ramon Folch i jo, flamants socis estudiants (estàvem acabant el quart curs de Ciències Biològiques), havíem estat convidats a participar-hi en haver-se assabentat el doctor Babot, l'omnipresent secretari general, que preniem els apunts de classe en català.

L'Oriol Casassas ha estat un element singular de la vida de la Societat Catalana de Biologia al llarg de més de mig segle. En realitat, es podria dir que ja en formava part abans i tot de la seva represa, perquè va figurar entre els assistents a la conferència «Criteri modern sobre l'epidemiologia i la patogènia de la poliomièlitis» que Josep Trueta va fer el 12 d'abril de 1954 a la casa de Josep Puig i Cadafalch i que va representar un tímid intent de represa de l'antiga Societat de Biologia de Barcelona. Un intent que no va arribar a quallar fins uns anys més tard, ja sota el nom de Societat Catalana de Biologia. També va estar present, el 14 de febrer de 1962, a la primera de les anomenades «reunions biològiques» aplegades al saló d'actes dels Dispensaris Blancs, que es pot considerar l'acte fundacional de la Societat de Biologia renascuda, i a l'assemblea constituent que el 10 d'octubre d'aquell mateix any se n'oficialitzava la represa.

Casassas va quedar incorporat a la Societat com a membre agregat en aquell mateix acte i al llarg de tota la vida hi va mantenir una fidelitat indestructible, com indestructible era el seu compromís patriòtic, lingüístic i social. Aquesta fidelitat i aquest compromís el van portar a ocupar diferents càrrecs en la nostra Societat: vocal d'agregats (1967-68), vocal de numeraris (1969-71), vocal de lexicografia (1976-78), vicepresident segon (1978-79) i president (1979-81).

Les inquietuds compartides pels temes lingüístics i lexicogràfics ens feren sovintejar la relació. Primer, a partir del 1967, a la Comissió de Lexicografia de la Societat, des de la qual participàrem en la taula rodona «El català, llengua d'expressió científica» que va tenir lloc, en el marc de la Universitat Catalana d'Estiu de Prada de Conflent, l'agost del 1973. Ell va ser redactor, juntament amb en Ramon Folch, del text del manifest que en resultà. Més tard (1974) ens retrobàrem en la preparació de la primera edició del vocabulari mèdic de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears.

En el seu període com a vocal de lexicografia (1976-78), Casassas va promoure, conjuntament amb els representants de les comissions paral·leles de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears, la Institució Catalana d'Història Natural i la Societat Catalana de Ciències Físiques, Químiques i Matemàtiques, la Comissió Coordinadora Lexicogràfica de Ciències, que el 1977 va publicar tres vocabularis bàsics (de matemàtiques, física i química; d'anatomia, bioquímica i física mèdica, i de biologia i geologia). Posteriorment s'hi incorporaren el Col·legi de Farmacèutics de Barcelona, el Col·legi de Metges de Barcelona i la Fundació Torrens i Ibern, així com grups d'estudiants dinamitzadors del català a les universitats de Barcelona, i va publicar, del 1978 al 1982, onze números del *Full Lexicogràfic*, amb tiratges d'entre 40.000 i 55.000 exemplars.

El 9 de febrer de 1978 l'Oriol Casassas va ser elegit vicepresident de la Societat i un any més tard, l'1 de febrer de 1979, president, càrrec que ocupà més de dos anys, fins el 8 d'abril de 1981. Aquest trienni 1978-81 va coincidir amb moments crucials de la història recent del nostre país (discussió i aprovació de l'Estatut d'autonomia, elecció del primer Parlament autònom) i que també van ser crucials per a la Societat Catalana de Biologia.

Vaig tenir l'honor i la satisfacció de compartir amb ell aquests moments al consell directiu de la Societat, primer com a vicesecretari i després com a secretari general. El 1978 el doctor Carles Bas, que n'ostentava la presidència, conscient del moment de traspàs que la Societat de Biologia vivia, com també el país sencer, va voler fixar la posició del consell directiu en relació amb el paper que pertocava a la Societat Catalana de Biologia en aquell moment històric i en el futur immediat. Amb aquest objecte ens confià, a l'Oriol Casassas i a mi,

la redacció d'un esborrany de declaració del consell directiu que, després de ser discutit i esmenat en reunions successives d'aquest consell va donar lloc a una declaració de la Societat Catalana de Biologia que va ser aprovada en una assemblea general extraordinària que va tenir lloc l'11 de desembre de 1978 a la sala Sant Jordi del Palau Dalmasas.

En aquella declaració s'afirmava, després de passar revista a la tasca duta a terme els anys precedents sota les adverses circumstàncies ambientals dels darrers anys de la dictadura del general Franco, que:

superades gairebé del tot aquelles circumstàncies polítiques adverses, creiem que la Societat Catalana de Biologia no pot plantejar-se com a única fita de cara al futur l'anar prosseguint de manera rutinària el seu ritme d'activitat d'aquests darrers anys. [...] no n'hi ha prou amb promoure i difondre biologia en català; cal fer possible que el nivell de la biologia als Països Catalans sigui comparable en quantitat i qualitat, en els seus aspectes docents, de recerca, institucionals i professionals, al dels altres països demogràficament, culturalment i econòmicament equiparables als nostres.

El consell directiu elegit unes setmanes més tard, presidit per l'Oriol Casassas, va tenir lògicament la responsabilitat de desenvolupar en la pràctica les directrius contingudes en aquella declaració. Així, hom inicià una política de foment actiu de comissions d'especialitat (les primeres, la de microbiologia i la de biologia del desenvolupament, ja havien iniciat les seves activitats el 1977) i de reorientació de les activitats de la Societat, que ben aviat s'ampliaren considerablement i prengueren una volada particular amb la conferència de François Jacob, premi Nobel de medicina o fisiologia el 1965, el 26 de maig de 1979.

D'altra banda, el desembre de 1978 l'Oriol Casassas havia succeït Josep Alsina i Bofill a la presidència de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears, càrrec que va ocupar fins a finals del 1982. La seva salut es va ressentir d'aquesta acumulació de responsabilitats sumada a les obligacions professionals i l'estiu de 1980 va patir un infart que el va deixar uns mesos inactiu i el va obligar en els mesos successius a moderar la seva activitat i a renunciar a la reelecció per dos anys més com a president de la Societat. Però això no va ser obstacle perquè hom li encomanés (i ell acceptés) fer-se càrrec de la conferència inaugural del curs 1982-83, «De l'«Epístola als paers de Lleida» als «Treballs» de la Societat Catalana de Biologia en un mateix vehicle». Es commemorava el setantè aniversari de la fundació de la Societat i el vintè de la represa, i deia al començament de l'allocució:

no faré la història de la Societat, ni faré [...] la història de la represa. La meva intenció és ressaltar-ne només un aspecte: allò que els fets que commemorem tenen de decidida i enaltidora resolució de continuar el viatge —el viatge de la història— en el vell i insubstituïble vehicle —la llengua, la nostra llengua. La llengua del nostre pensament, la de les paraules que s'han fet vives —que han pres existència real—, la que ens fa homes —d'una comunitat concreta— d'un poble entre els pobles.

Uns mesos més tard, el 10 de febrer de 1983, participava amb altres antics presidents de la Societat en l'homenatge pòstum dedicat a la memòria de Pere Babot, el secretari general de la represa, sense la dedicació del qual probablement aquesta no hauria arribat a bon port i a qui l'Oriol Casassas dedicà un record emocionat.

També va continuar participant en les activitats de la Comissió de Lexicografia i no es pot desconèixer la seva participació en la concepció i l'execució del full *Què cal saber?* que ha arribat mensualment durant molts anys a les mans dels socis de la Societat des del novembre del 1984. Va ser Sílvia Atrian, com a vocal de lexicografia de la Societat del 1984 al 1988, qui va promoure i va fer realitat aquesta iniciativa i en va assegurar la continuïtat durant els primers quatre anys, però no són pas pocs els fulls, gairebé cap signat, que delaten l'autoria o la intervenció de l'Oriol Casassas. Poc després, el gener del 1985, Casassas era nomenat membre numerari de la Secció de Ciències Biològiques de l'Institut d'Estudis Catalans.

El 1987, en ocasió del setanta-cinquè aniversari de la Societat, pronuncià, al Laboratori Municipal de Barcelona, una conferència memorable que encapçalà amb una frase d'August Pi i Sunyer que ell es complaïa molt a recordar sempre que venia a tomb: «A ells [als joves] va el meu crit! En ells tota l'esperança.» Eren moments difícils per a l'Institut d'Estudis Catalans i, amb ell, per a les seves filials, per la poca sintonia envers l'IEC que demostraven els responsables de les polítiques culturals i científiques del govern de la Generalitat d'aquell moment. I l'Oriol Casassas no es va mossegar la llengua. Deia cap al final del seu discurs:

El president de l'Institut [Emili Giralt], fa unes setmanes, advertia que la incomprensió dels responsables pot fer que la Casa de Convalescència —l'estatge actual de l'Institut— es converteixi en el seu panteó funerari. Em sembla que els biòlegs encara podríem advertir més: que en cap organisme —i potser semblantment ocorre en els pobles— la pèrdua de vitalitat o la mort d'una part essencial és un accident trivial; ben al contrari comporta un risc vital per a la totalitat de l'organisme.

El tretzè Congrés de Metges i Biòlegs (Andorra, 10-12 de novembre de 1988), del qual va ser president, va representar una nova fita en el durador lligam de l'Oriol Casassas amb la Societat, que novament era part de la comissió organitzadora juntament amb l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques. Significativament, un acte singular del Congrés culminava l'esforç encetat vint-i-cinc anys abans amb els modestos fulls confegits per la Ponència de Lexicografia de la Societat i impresos amb ciclostil, una d'aquelles màquines que en els ja remots anys seixanta anomenàvem vietnamites: la presentació del *Diccionari enciclopèdic de medicina*.

Un darrer servei de l'Oriol Casassas a la Societat Catalana de Biologia ha estat la seva participació, en ocasió del centenari de la Societat, en les recerques per confegir una història de la Societat de la qual us presentem la primera part. La breu malaltia que precedí el seu traspàs el sorprengué mentre revisava els textos d'un dels capítols que anàvem a donar per conclusos: el referent als anys que van del 1939 al 1962; anys d'exili, de repressió i d'anorreament de tota referència a la Societat de Biologia anterior a la guerra i a la seva obra, d'ocultació del destí tràgic dels seus homes més notables, de pors i recels d'aquells que havien de patir un exili interior sovint encara més dur que l'allunyament de la pàtria que els tocava patir als exiliats de l'exterior. Un període que ell, juntament amb molts altres, va contribuir eficaçment a superar.

Els capítols posteriors, en la redacció dels quals ell no va poder participar, però en els quals la seva figura tindrà no poc protagonisme, sortiran a la llum en un futur volum. Aquest que ara es publica volem dedicar-lo a la seva memòria.

JOSEP MARIA CAMARASA

Maig del 2015 – abril del 2020

1. Introducció

Un any després del centenari de la fundació de la Secció de Ciències (avui subdividida en la de Filosofia i Ciències Socials, la de Ciències Biològiques i la de Ciència i Tecnologia) i de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, arribava als cent anys la primera de les societats filials creades per l'IEC. És notícia, malauradament, que una entitat (i més una entitat científica) assolixi a casa nostra una edat tan provecta. Les misèries i els desastres dels dos darrers segles de la nostra història no han respectat durant tant de temps gaires entitats del ric entramat associatiu que la societat catalana havia anat teixint i desteixint en els anys finals del segle XIX i els primers del segle XX. En el ram de la ciència només podem esmentar la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona, la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya i l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i Balears, la Institució Catalana d'Història Natural i l'IEC (les dues primeres, això sí, han pogut celebrar dues vegades aquesta efemèride tan sonada, ja que són més que bicentenàries).

La història de la Societat Catalana de Biologia ha passat pràcticament per tots els tràngols que el segle XX (i l'inici del XXI) ha reservat a la societat dels Països Catalans i en molts moments la seva fortuna no ha estat precisament falaguera. En realitat, de la vida de la Societat, només els primers anys i els més recents —juntament amb els de la Segona República Espanyola— han estat de veritable normalitat i continuïtat. La Guerra Civil i el franquisme gairebé la van anorrear, però la voluntat i la tenacitat d'uns pocs la van recuperar i els seus continuadors n'han fet una de les societats científiques més importants i amb més projecció de les terres catalanes, com ja ho havia estat als anys vint i trenta del segle XX.

Aquesta és una història de les moltes possibles. És veritat que la pèrdua dels arxius de la Societat de Biologia de Barcelona (nom que portà la nostra Societat fins el 1939) com a conseqüència de la vesània de les forces d'ocupació franquistes i d'alguns dels seus còmplices, ens ha impedit seguir fil per randa, a

través de les actes de les reunions científiques i administratives, el dia a dia de la vida de la Societat abans de la maltempada. Per al període anterior al 1939 i per als anys foscos de forçada «esporulació»¹ que transcorren des de la fi de la guerra fins a la represa dels anys seixanta, hem hagut d'acudir gairebé sempre a fonts secundàries que donaven notícia de les activitats o de les intervencions més destacades de la Societat o dels seus socis i, en alguns casos, a cartes i altres documents conservats en els fons documentals d'alguns dels seus socis honoraris o corresponsals o en els d'alguns col·laboradors o corresponsals dels socis més destacats de la Societat. Esmentem principalment l'arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans, on hem pogut consultar les actes de les reunions de la Secció de Ciències i dels plens de l'IEC i els expedients dels seus membres que foren socis de la Societat de Biologia; el de la Residencia de Estudiantes de Madrid, on es conserven els expedients de tots els socis de la Societat que van ser pensionats per la Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas (JAE), així com la correspondència de Ramon Turró i d'August Pi i Sunyer amb Santiago Ramón y Cajal i altres dirigents de la JAE; l'arxiu de la Diputació de Barcelona, que, a més de la documentació pròpia, conserva també la documentació de la Mancomunitat de Catalunya;² l'arxiu administratiu de l'Ajuntament de Barcelona, al qual estaven adscrits el Laboratori Microbiològic Municipal i el seu personal; i l'arxiu de la Universitat de Barcelona, de la qual foren professors (i, abans, alumnes) una colla de socis. També cal esmentar els arxius de la Société de Biologie parisena, desgraciadament molt empobrits a conseqüència dels trasllats successius de la seva seu; els de l'Institut Pasteur i els de l'Académie Nationale de Medicine, també a París, o els de la Francis A. Countway Library of Medicine de la Harvard University, on es troben els fons de Walter Cannon, que hem pogut conèixer gràcies a Thomas F. Glick.

En ocasió del rodatge del documental *Lluitant per la vida* (2012), en el qual vam tenir l'oportunitat de participar, TV3 ens va facilitar també l'accés a alguns documents d'interès per a la història de la Societat de Biologia.

L'extraordinària riquesa dels arxius de la mateixa Societat a partir de la represa del 1962 i el fet que els autors d'aquestes planes hem participat activament en la vida de la Societat, fins i tot des de càrrecs directius, van facilitar

1. Segons una felicitat imatge de Leandre Cervera en ocasió de la conferència de Josep Trueta el 12 d'abril de 1954; vegeu L. CERVERA (1963), «Mots del Dr. Leandre Cervera, en la sessió del 12 d'abril de 1954», *Treballs de la Societat Catalana de Biologia*, núm. 18, pàg. 109-110.

2. D'una i altra institució depengueren administrativament i econòmicament en un moment o altre l'IEC i la Societat de Biologia, així com l'Institut de Fisiologia i les entitats que el succeïren.

inicialment la feina per al període d'aquests cinquanta anys darrers (alhora que el complicaven, en aquest cas, per excés d'informació). Mentre en va ser secretari general el doctor Pere Babot, no hi havia fet res, per nemi que fos, que no quedés enregistrat en les actes, i els seus successors vam procurar no desdir de la confiança que se'ns havia atorgat, sense arribar mai, tanmateix, a igualar l'extrema precisió i detallisme del nostre predecessor. En el segon volum d'aquesta història tindreu ocasió de comprovar-ho.

Malauradament dificultats de diversa mena, principalment econòmiques, van obligar a deturar els treballs de recerca i redacció del segon volum d'aquesta història poc temps després de la celebració del centenari de la Societat. Fa tot just uns mesos que, amb la incorporació d'una nova autora, s'han pogut reprendre i esperem que aquest segon volum quedi enllestit en el termini més breu possible.

La Societat Catalana de Biologia d'avui és molt diferent de la Societat de Biologia de Barcelona d'un segle enrere. La discontinuïtat de prop de quaranta anys en les activitats normals de l'entitat, l'exili forçat de molts dels seus membres més destacats, la repressió soferta per altres i la situació d'absència de llibertats que comportà el franquisme, feren que en el moment de la represa quedessin molt pocs dels socis antics i que, d'aquests, només un petit nombre volgués novament participar en les activitats de la Societat. D'altra banda, les condicions de clandestinitat de la represa propiciaren un model associatiu molt allunyat de l'inicial (que, tanmateix, com veurem, ja s'havia transformat força pels volts dels anys trenta). Superades aquelles difícils condicions dels anys de la represa, les transformacions del model associatiu cap a una normalitat més acordada amb l'ambient científic local i internacional han estat encara més pregones.

A diferència del que succeïa amb la Institució Catalana d'Història Natural, en ocasió del centenari de la qual un de nosaltres també en va confegir una història,³ la Societat Catalana de Biologia no va néixer de la iniciativa d'uns joves estudiants, sinó de la d'uns professionals ja instal·lats en la docència i la recerca universitàries (i, per què no dir-ho, en l'exercici privat de les professions respectives, en la majoria dels casos la medicina, però també la veterinària, la farmàcia o, en un petit nombre, les ciències naturals). Segurament per això, en els seus orígens era molt elitista i exigent amb els seus socis, si més no amb els numeraris, per als quals fins i tot tenia establert en els seus estatuts un *numerus clausus*, que... no trigà a veure's desbordat per la realitat de la puixança

3. J. M. CAMARASA (2000), *Cent anys de passió per la natura. Una història de la Institució Catalana d'Història Natural*, Barcelona, Institució Catalana d'Història Natural (ICHN).

del grup d'investigadors que va ser conegut als anys vint i trenta del segle xx com a «escola biològica catalana».⁴

La mateixa consciència de la singularitat de la Societat i de la precarietat de la seva supervivència que tenien en molts moments alguns dels seus socis més lúcids, ha estat possiblement la causa que ens hagin arribat valuosos testimonis escrits de les primeres fites temporals d'una certa rellevància: els aniversaris dels deu anys, dels vint, dels vint-i-cinc... El cinquantè aniversari va ser commemorat amb la represa de les activitats i la publicació d'un volum, el XVIII, dels *Treballs de la Societat Catalana de Biologia*, que recull documents dels llargs anys d'«esporulació» de la Societat. Els *Directoris* que es van publicar a partir dels anys setanta també en recullen breus resums històrics.

Tot això ha contribuït a establir una imatge de la Societat Catalana de Biologia com una institució prou ben coneguda en els seus trets bàsics, però en realitat, tal com veurem a continuació, ni tan sols les circumstàncies de la seva fundació eren prou clares. El que hem tingut fins ara ha estat, bàsicament, la imatge que August Pi i Sunyer i els seus col·laboradors i deixebles havien volgut donar d'ells mateixos com a grup d'investigadors potent i capaç d'assolir projecció internacional. Certament, ho van ser, però no ben bé com ells ho explicaven; en tot cas, segurament ho van ser molt més del que ells mateixos es pensaven, però potser no tant com volien que pensessin els seus contemporanis.

En les planes que segueixen intentem explicar amb un cert deteniment les vicissituds d'aquests investigadors fins que la guerra i l'exili els dispersaren i les de la difícil represa. L'èxit sorprenent dels seus continuadors en els anys finals del franquisme i la continuïtat fins a complir els cent anys seran l'objecte del segon volum d'aquesta història. Els autors hem d'agrair al consell directiu de la Societat Catalana de Biologia la confiança dipositada en nosaltres per dur a terme aquesta tasca. També hem d'agrair a la Secció de Ciències Biològiques de l'Institut d'Estudis Catalans l'ajut atorgat en el seu dia, i a la Societat Catalana d'Història de la Ciència i de la Tècnica i a tot el personal de l'arxiu de l'IEC el suport que hi hem trobat en tot moment.

4. Vist amb perspectiva històrica mai va existir tal escola, però tant Pi i Sunyer com els seus col·laboradors i deixebles van usar àmpliament aquesta expressió, que també va tenir èxit entre alguns dels seus col·legues internacionals, per a referir-se al grup de fisiòlegs que s'aplegava a l'entorn d'August Pi i Sunyer i Ramon Turró.

2. Precursors i fundadors

Els anys del pas del segle XIX al XX han estat als Països Catalans rics en esdeveniments i febrils en activitat en tots els àmbits de la societat. També en el de la ciència. L'esforç obscur d'alguns bons mestres al llarg dels anys precedents i l'emergència d'una nova generació, la dels nascuts els primers anys del darrer quart del segle XIX, la primera generació d'aquell segle a l'Estat espanyol que no havia hagut de conèixer amb guerres civils i cops d'estat (però sí amb el terrorisme anarquista finisecular i amb la pèrdua de les darreres colònies espanyoles a Amèrica i a l'Extrem Orient), podrien ajudar a explicar-ho. En tot cas, en el llindar del nou segle, ja sia des del catalanisme conservador, ja sia des del republicanisme o des de l'anarquisme, una nova generació aspirava a renovar en tots els aspectes la societat catalana des d'uns valors polítics i socials radicalment nous, en clara fractura amb els consagrats per un quart de segle de restauració monàrquica.

No és que abans no hi hagués hagut iniciatives remarcables, sobretot a partir dels anys de l'anomenat Sexenni Democràtic (1868-74), durant el qual, per exemple, es crearen noves societats científiques, com, entre d'altres, la societat El Laboratorio (1872), promoguda per cinc estudiants de medicina (Josep Antoni Barraquer, Salvador Cardenal, Manuel de Riba, Manuel del Vilar i Joan Viura i Carreras) tips de «la vacuïtat i la manca de nocions a què condueix l'ensenyament oral de les ciències mèdiques» i que volien exercitar-se en la medicina experimental preconitzada per Claude Bernard. Pocs anys després (1878) de la fusió d'aquesta societat amb una altra de les creades en aquells mateixos anys, l'Academia de Ciencias Médicas, en resultava una nova entitat, l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya, que havia de tenir un paper destacat en la renovació de la medicina catalana, paper que ha mantingut fins a l'actualitat. També proliferaren les noves revistes científiques, sobretot mèdiques (*La Independencia Médica*, 1869; *Revista de Ciencias Médicas de Barcelona*, 1874; *Gaceta Médica Catalana*, 1878; *Crónica Científica*, 1878). No gaire més

tard (1878), una inesperada iniciativa d'un mecenes privat, Francesc Martorell i Peña (1822-1878), posava en mans de l'Ajuntament de Barcelona la primera institució científica pública creada a Catalunya d'ençà de la desaparició de les escoles de la Junta de Comerç: el Museu Martorell, que fou el punt d'arrencada d'una política municipal en matèria científicotècnica que, amb alts i baixos, s'ha mantingut fins avui en dia. L'Ajuntament de Barcelona mateix va crear, el 1887 i a proposta de Jaume Ferran, que en seria el primer director, el Laboratori Microbiològic Municipal de Barcelona, que fou en aquells anys, malgrat les seves limitacions, un centre pioner al món.⁵ I ja en els anys finals del segle, la puixança del catalanisme, que impregnava en aquells moments una part significativa de la societat, es manifestava també en el camp de la ciència amb publicacions com *La Gynecologia Catalana* (1898), la primera revista mèdica publicada íntegrament en català, que, dirigida per Jaume Queraltó i Ros (1869-1932), tingué una vida efímera, o amb el naixement d'entitats com la Institució Catalana d'Història Natural (1899).

Però els anys de la primera dècada del segle xx (i els primers de la segona, fins a la Primera Guerra Mundial) veuen començar per la base la construcció, a Catalunya, d'una cultura moderna i cosmopolita que comportava, entre altres coses, la creació de noves institucions culturals, docents i científiques. Una de les iniciatives més significatives d'aquests anys va ser la creació de l'Institut d'Estudis Catalans (1907), que si bé inicialment tenia una orientació primordialment historicoarqueològica, el 1911 va rebre l'afegit de dues noves seccions: la Filològica i la de Ciències. Pel que fa a aquesta darrera, hom li atribuïa les funcions de publicar obres, memòries i ressenyes d'investigacions científiques; dur a terme o afavorir les empreses científiques per a les quals fos necessària una organització col·lectiva; establir laboratoris d'investigació, organitzar reunions, etc.; assessorar la Diputació de Barcelona (l'entitat fundadora) en els estudis de la seva competència, així com correspondre's amb els centres científics estrangers i intervenir en els congressos internacionals i en tots els actes, reunions i institucions en què es cregués convenient que fos representada la ciència catalana.⁶

5. A. ROCA ROSELL (1988), *Història del Laboratori Municipal de Barcelona. De Ferran a Turró*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, pàg. 11 i seg. Pasteur mateix va felicitar l'Ajuntament de Barcelona per la decisió presa de crear el Laboratori. L'Institut Pasteur, d'altra banda, no va ser creat fins el 14 de novembre de 1888.

6. Dictamen-acord d'ampliació [de l'Institut d'Estudis Catalans], 1911. Transcrit dins de l'opuscle *Les noves seccions*, publicat per l'Institut d'Estudis Catalans.

Entre els set membres inicials de l'Institut de Ciències (nom que es donà els primers anys a la Secció de Ciències), hi figuraven quatre «biòlegs», tres d'ells (Miquel A. Fargas, Ramon Turró i August Pi i Sunyer⁷) vinculats a l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques i a la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona, i el quart (Josep M. Bofill i Pichot), vinculat a la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona.⁸

Miquel A. Fargas (1858-1916), a més, havia estat un dels fundadors de la Lliga Regionalista i era, per tant, persona de la màxima confiança d'Enric Prat de la Riba. Tant per això com per raons d'edat i de jerarquia acadèmica (era catedràtic de ginecologia des del 1883), ostentà la presidència de l'Institut de Ciències fins a la seva mort, el 1916. Abans ja havia ostentat la de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques (1897-98 i 1902-04) i la vicepresidència de la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona (1901-06), com també, en l'àmbit polític, la presidència de la Unió Regionalista (1900-01) i la vicepresidència de la Lliga Regionalista (1901-16).⁹

Josep M. Bofill i Pichot (1860-1938) també era metge, encara que el 1911 feia anys que no exercia i havia decantat la seva activitat científica cap a l'entomologia. Però, de jove, havia estat un dels deixebles més fidels que va tenir Santiago Ramón y Cajal a Barcelona i havia estat en contacte amb Robert Koch a Berlín formant part d'una comissió enviada per l'Ajuntament de Barcelona per a informar-se de les possibles aplicacions terapèutiques del llavors recent descobriment de la tuberculina. Juntament amb Turró, havia estat un dels primers analistes clínics de Barcelona, fins que una greu malaltia el posà a les portes de la mort i el decantà a abandonar la pràctica mèdica.¹⁰

Com Fargas, Ramon Turró (1854-1926) havia ocupat, del 1908 al 1910, la presidència de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques, però ja abans, del 1897 al 1905, precisament coincidint amb les presidències de Fargas, havia dirigit el laboratori bacteriològic que aquesta institució havia muntat a la seva seu, en el qual començà a donar els cursets que després prosseguiria en la seva segona etapa al Laboratori Municipal i on dugué a terme els primers treballs

7. Emprarem sistemàticament en el segon cognom d'aquest fundador de la Societat Catalana de Biologia la grafia Sunyer, que és l'ortogràficament correcta, excepte en les referències bibliogràfiques que apareixen signades amb la grafia Suñer.

8. Els tres membres que completaven la Secció, atenen la voluntat de donar al terme ciència la màxima amplitud, eren el filòsof Eugeni d'Ors, l'economista Pere Corominas i l'enginyer Esteve Terradas.

9. O. CASASSAS (1999), *Miquel A. Fargas i Roca i els nous horitzons*, Barcelona, IEC.

10. J. M. CAMARASA (2009), *Josep M. Bofill i Pichot, metge i naturalista (Barcelona, 1860 - Sant Julià de Vilatorrada, Osona, 1938)*. *Semblança biogràfica*, Barcelona, IEC.

adreçats a avançar en la demostració experimental de la seva teoria de la immunitat. Foren els primers, també, que obtingueren un cert ressò internacional, gràcies a la seva publicació en revistes alemanyes.¹¹

August Pi i Sunyer (1879-1965) havia estat associat a aquestes recerques fins el 1908. Primer com a deixeble aplicat i brillant, amb una formació acadèmica més consistent que la de Turró, després com a jove investigador que començava a volar pel seu compte però a qui Turró encara donava de tant en tant un cop de mà en el moment oportú. Així, no és pas casual que, mentre August Pi i Sunyer preparava la seva tesi sobre la vida anaeròbia (1901), Turró publicqués, primer en castellà¹² i després en alemany,¹³ un article sobre tècniques de cultiu de microbis anaerobis, en el qual proposava la utilització d'un tub especial que rebé el seu nom. Encara és menys casual que el 1904 (l'any mateix que August Pi i Sunyer guanyava les oposicions a la càtedra de fisiologia de la Facultat de Medicina de Sevilla) publicuessin conjuntament a Madrid el treball «Mecanismo fisiológico de la inmunidad natural»,¹⁴ que després va aparèixer publicat en versions francesa i alemanya. Unes publicacions, totes elles, fruit de treballs duts a terme al laboratori de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques.¹⁵

D'altra banda, pel que fa a Turró i a Pi i Sunyer, l'un i l'altre participaren ja en la primera publicació del flamant Institut de Ciències: el primer fascicle del primer volum dels *Arxius de l'Institut de Ciències*, aparegut el 1911 mateix. Turró hi publicà l'article «Dels orígens del coneixement de lo real exterior: la fam»,¹⁶

11. J. M. CAMARASA, «Ramon Turró i Darder (Girona 1854 – Barcelona 1926). El naixement de l'escola biològica catalana», dins Josep M. CAMARASA i Antoni ROCA (dir.) (1995), *Ciència i tècnica als Països Catalans: una aproximació biogràfica als darrers 150 anys*, Barcelona, Fundació Catalana per a la Recerca, pàg. 681-730; J. M. CAMARASA (1997), *Ramon Turró (Girona, 1854 – Barcelona, 1926): un modernista al laboratori*, Barcelona, IEC; J. M. CAMARASA, «Turró i les primeres passes de l'«escola biològica catalana»», dins Josep M. TERRICABRAS (coord.) (2007), *Ramon Turró, científic i pensador*, Girona, Documenta Universitària, pàg. 63-91; O. CASASSAS, «Ramon Turró: l'home que treballa i que no juga», dins Josep M. TERRICABRAS (coord.) (2007), *Ramon Turró, científic i pensador*, Girona, Documenta Universitària, pàg. 93-114.

12. R. TURRÓ (1901), «Cultivo de los microbios anaerobios», *Revista de Medicina y Cirugía* (Barcelona), any 15, núm. 12 (15 desembre).

13. R. TURRÓ (1902), «Zur Anaërobenkultur». *Centralblatt für Bakteriologie, Parasitenkunde und Infektionskrankheiten* (Jena), núm. 31, pàg. 175-176.

14. R. TURRÓ i A. PI SUÑER (1904), «Mecanismo fisiológico de la inmunidad natural», *Trabajos del Laboratorio de Investigaciones Biológicas* (Madrid), núm. 3, pàg. 163-183.

15. T. F. GLICK, «August Pi i Sunyer (Barcelona, 1879 – Mèxic 1965). La fisiologia experimental», dins Josep M. CAMARASA i Antoni ROCA (dir.), *Ciència i tècnica als Països Catalans...*, op. cit., pàg. 1057-1085; J. CARRERAS i BARNÉS (1998), *August Pi i Sunyer: semblança biogràfica*. Barcelona: IEC.

16. R. TURRÓ (1911), «Dels orígens del coneixement de lo real exterior: la fam», *Arxius de l'Institut de Ciències*, núm. 1, pàg. 19-48.

un text català (el primer de Turró publicat en la nostra llengua) en el qual es resumeix la primera part de la que havia de ser l'obra més coneguda de Turró: *Orígens del coneixement: la fam*. L'aportació d'August Pi i Sunyer va ser una ressenya dels avenços de la fisiologia durant els primers deu anys del segle xx, gairebé una proposta programàtica per a la Societat que ell segurament ja tenia al cap.¹⁷

Perquè, certament, un problema molt seriós de la Secció de Ciències de l'Institut d'Estudis Catalans, present des de la seva fundació, era la impossibilitat de cobrir amb un nombre de membres molt limitat (set) la immensa diversitat d'àmbits de recerca que comprenia, ja en aquells anys, el món de la ciència, fins i tot en un país com el nostre, amb una activitat científica prou migrada en aquell temps. Per això calia buscar solucions més eficaces per a impulsar l'activitat científica a Catalunya des de la base, és a dir, des dels mateixos investigadors, i no, com feia necessàriament l'Institut de Ciències, des de la cúpula dels consagrats. La creació i la incorporació de societats especialitzades com a filials de l'Institut d'Estudis Catalans va semblar una solució prou adient als membres més dinàmics de la Secció (o Institut) de Ciències.

Així, quan feia poc més d'un any de la creació de la Secció (o Institut) de Ciències, el 14 de desembre de 1912 celebrava la seva sessió científica fundacional la primera d'aquestes filials: la Societat de Biologia de Barcelona (l'actual Societat Catalana de Biologia). Un dels seus fundadors, Jesús M. Bellido, explicava el 1937, en la sessió commemorativa del vint-i-cinquè aniversari de la Societat, alguns detalls de la seva gestació i dels seus primers passos: uns anys abans, refereix Bellido, segurament els anys en què Turró havia dirigit els laboratoris de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques (1897-05) o els immediatament posteriors, ja s'havia intentat sense èxit constituir una Societat de Biologia. El nou intent, amb la participació dels fisiòlegs de la Facultat de Medicina, encapçalats per August Pi i Sunyer, i els bacteriòlegs del Laboratori Municipal, amb Ramon Turró al capdavant, sí que arribà a bon port i aquell 14 de desembre de 1912 se celebrava «en un racó del vell Laboratori Municipal» la primera sessió de la Societat de Biologia de Barcelona.¹⁸

Tot i que una anàlisi superficial podria fer pensar que el que va animar l'Institut de Ciències a crear una primera filial va ser el seu interès per abordar un àm-

17. A. PI SUÑER (1911), «Deu anys de fisiologia en el segle xx», *Arxius de l'Institut de Ciències*, núm. 1, pàg. 117-132.

18. J. M. BELLIDO (1937-38), «Vint-i-cinc anys de vida anecdòtica de la Societat de Biologia», *La Medicina Catalana*, núm. 51-52, pàg. 171-172.

bit de recerca que ja apuntava com a capdavanter des d'una perspectiva més àmplia i diversificada que el que permetia el nombre limitat dels seus membres, la realitat de la fundació de la Societat de Biologia, tal com la va reflectir Bellido i tal com es pot seguir als llibres d'actes de la Secció de Ciències, va ser tota una altra: la iniciativa va venir més aviat dels mateixos «biòlegs», en particular d'August Pi i Sunyer, i no de l'Institut de Ciències com a tal, encara que Pi i Sunyer en formava part.

Efectivament, el 2 de novembre de 1912, en tornar de París, on havia viatjat per representar l'IEC al primer Congrés Internacional de Patologia Comparada (17-23 d'octubre de 1912), August Pi i Sunyer exposava que s'havia «posat d'acord amb la junta directiva de la Societat de Biologia de París» per tal que es constituís a Barcelona «una entitat germana en comunicació i correspondència de treball amb ella i amb la Societat de Biologia de Madrid»¹⁹ i que entrarien a formar part de la nova institució alguns membres de l'Institut.²⁰ Al cap de pocs dies, el 8 de novembre, anunciava que ja s'havia celebrat una reunió constitutiva de la nova societat i que s'havia nomenat una comissió per a la redacció dels estatuts.²¹ Poc després comunicava el desig que l'IEC patrocinés algunes de les publicacions de la Societat, al qual accediria l'Institut de Ciències a condició que cada publicació fos dictaminada per dos membres de l'Institut.²²

Va ser amb aquests antecedents i sense esperar que estiguessin redactats els estatuts (que no van ser aprovats fins mig any després), que aquell 14 de desembre de 1912 una dotzena de «biòlegs» (metges, veterinaris, farmacèutics i naturalistes), «uns pocs homes interessats en el conreu de les ciències biològiques pures», per dir-ho en paraules de Pi i Sunyer mateix,²³ es van reunir per escoltar

19. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre 1, pàg. 193. La referència a les societats «germanes» de París i de Madrid i el poc temps transcorregut entre aquest anunci i la primera sessió científica de la Societat de Biologia de Barcelona, fan pensar que la iniciativa de Pi i Sunyer i els seus col·legues i deixebles ja venia de lluny. Pel que fa a la societat paral·lela madrilenya, indubtablement August Pi i Sunyer es referia a la Sociedad Española de Biología, fundada l'any abans per Santiago Ramón y Cajal, Gregorio Marañón i alguns altres metges que feien recerca biomèdica en diferents centres de Madrid.

20. Serien Pi i Sunyer mateix, Josep M. Bofill i Pichot, Miquel A. Fargas, Ramon Turró i, fins i tot, com veurem més endavant, Eugeni d'Ors.

21. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre 1, pàg. 198.

22. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre 1, pàg. 201.

23. A. PI I SUNYER (1937-38), «Al·locució del Prof. August Pi i Sunyer [amb motiu del xxv aniversari de la fundació de la Societat de Biologia]», *La Medicina Catalana*, núm. 51-52, pàg. 152.

i discutir quatre comunicacions.²⁴ Alguns detalls anecdòtics d'aquella sessió, que no deixen de tenir interès, van ser donats a conèixer per Bellido en ocasió del vint-i-cinquè aniversari de la Societat. Així, per exemple, podem saber que, tot i que el Laboratori Municipal no disposava de l'aparell necessari, a la sessió hi va haver projeccions (de clixés dibuixats directament a la ploma sobre vidres amb gelatina), gràcies al préstec del projector que posseïa l'Associació Wagneriana de Barcelona.²⁵ Podem saber, igualment, que no hi havia presidència, però que Ramon Turró, director del Laboratori des del 1906, va donar al començament la benvinguda als aplegats i va anunciar que aquell era el primer acte d'una nova societat científica, la Societat de Biologia de Barcelona, que prenia com a model la Société de Biologie de Paris²⁶ i aspirava a rebre l'empara de l'Institut d'Estudis Catalans. A l'acabament de la lectura de les comunicacions va pronunciar un breu discurs en el qual digué que «si la Societat de Biologia era una reunió de competents i treballadors que s'apleguen per comunicar-se els respectius treballs i, si cal, discutir-los, la Societat existia ja, que no altra cosa havien fet els reunits». Es procedí a l'elecció d'un consell i August Pi i Sunyer en resultà elegit president.

2.1. Els fundadors

Qui eren aquells «pocs homes interessats en el conreu de les ciències biològiques pures» aplegats aquell 14 de desembre de 1912 al Laboratori Municipal de

24. Segons J. M. BELLIDO («Vint-i-cinc anys de vida anecdòtica...», pàg. 172), les comunicacions havien de ser cinc, però la cinquena, titulada «Un somni irreductible a la hipòtesi de Freud», de la qual Bellido no esmenta l'autor, no va ser presentada tot i que havia estat anunciada. L'autor, al qual Bellido es refereix amb una certa ironia, era sens dubte Eugeni d'Ors, molt interessat en aquell moment per la psicoanàlisi, segons el que revela una carta seva a Renato Zveteremich publicada per Maria Luisa Tobar en la qual fa referència indirecta a aquesta comunicació (M. L. TOBAR, «En torno a una carta inédita de Eugenio d'Ors», dins *Actas del X Congreso de la Asociación Internacional de Hispanistas* [Barcelona, 21-26 d'agost de 1989], pàg. 297-305).

25. J. M. BELLIDO, «Vint-i-cinc anys de vida anecdòtica...», pàg. 172. Que el préstec vingués de l'Associació Wagneriana és menys sorprenent del que pot semblar. L'Associació havia estat fundada el 1901 per iniciativa de tres joves estudiants de medicina coetanis d'August Pi i Sunyer i Jesús M. Bellido: Lluís Suñé, Josep Maria Ballvé i Amali Prim. Bellido mateix havia participat en la fundació i Pi i Sunyer també n'era soci.

26. La relació de Turró amb la Société de Biologie de Paris, i més particularment, amb el seu secretari general d'aquells anys, Eugène Gley, ja venia d'anys enrere. A partir del 1906 i fins al 1912 Turró publica una dotzena de comunicacions, sempre presentades per Gley. Cal remarcar que la comunicació de Turró i González que va obrir la sessió fundacional de la Societat de Biologia de Barcelona havia estat presentada prèviament, un any abans, a la Société de Biologie de Paris i s'havia publicat en una revista parisenca; vegeu R. TURRÓ i P. GONZÁLEZ (1911), «Contribution à l'étude de l'anaphylaxie. Premier mémoire», *Journal de Physiologie et Pathologie Générale* (Paris), núm. 13 (març), pàg. 226-232.

Barcelona? Només tenim constància dels noms dels qui van presentar comunicacions aquell dia (Jesús M. Bellido, Pere González, Cayetano López, August Pi i Sunyer, Ramon Turró i Lluís Verderau) i dels que reporta Bellido (1937-38) com a assistents: Josep Alomar, Albert Lleó i Morera i Leandre Cervera, encara estudiant.²⁷ A aquests caldria afegir, sens dubte, els altres membres del primer consell directiu que consten al primer volum dels *Treballs de la Societat de Biologia*: Lluís Sayé i Emilio Fernández Galiano. I, segurament, la majoria dels qui presentaren comunicacions a les sessions científiques d'aquell curs 1912-13 de la Societat de Biologia de Barcelona:²⁸ Joan Alzina i Melis, Pere Nubiola, Eugeni d'Ors i Jaume Peyrí. Una dotzena justa de «biòlegs» sense comptar Eugeni d'Ors, que no era «biòleg», encara que també va presentar una comunicació en una de les sessions d'aquell curs i que, com sabem, n'havia anunciat una altra, mai no presentada, per a la sessió inaugural.

A finals del 1913 la llista de socis enregistrava vint-i-cinc noms, només quinze dels quals perseveraren l'any següent i els successius. Creiem que són aquests quinze (més Lluís Verderau, mort prematurament el novembre del 1914, i Albert Lleó i Morera, present en la sessió inaugural, segons el testimoni de Bellido), els qui cal conceptuar com a fundadors de la Societat de Biologia. Cal afegir-hi Ramon Turró, «amagat» a les llistes entre els membres honoraris, però amb tota evidència un dels motors fonamentals de l'arrencada de la Societat.²⁹

Dos terços d'aquests probables fundadors eren metges. Tres d'ells (Josep M. Bofill i Pichot i Carlos Calleja, que també eren metges, i Emilio Fernández Galiano) es podien conceptuar com a naturalistes; dos (Ramon Turró i Cayetano López) eren veterinaris, un (Pere González) era farmacèutic i el darrer (Eugeni d'Ors) era una indefinible barreja de filòsof diletant de la ciència, escriptor i activista cultural. La majoria no arribaven als trenta-cinc anys i només Ramon Turró i Josep M. Bofill i Pichot ultrapassaven els cinquanta. El més jove, Lluís Sayé, només en tenia vint-i-quatre.

27. J. M. BELLIDO, «Vint-i-cinc anys de vida anecdòtica...», op. cit., pàg. 173.

28. Fins a la sessió del 4 de juny de 1913, en la qual van ser aprovats els estatuts i elegit formalment el primer consell directiu efectiu de la Societat de Biologia.

29. Inclouen, d'altra banda, els autors de totes les comunicacions presentades a les sessions científiques del curs 1912-13.

TAULA 1**Fundadors de la Societat de Biologia de Barcelona**

Josep Alomar i Estades	(1884-1936)	metge
Joan Alzina i Melis	(1883-1979)	metge
Jesús M. Bellido i Golferichs	(1880-1952)	metge
Josep M. Bofill i Pichot	(1860-1938)	metge i naturalista
Carlos Calleja y Borja-Tarrius	(1872-1923)	metge i naturalista
Joan Darder Rodés	(1887-1946)	metge
Emilio Fernández Galiano	(1885-1953)	naturalista
Pere González i Juan	(1886-1955)	farmacèutic
Albert Lleó i Morera	(1874-1929)	metge
Cayetano López y López	(1886-1970)	veterinari
Pere Nubiola i Espinós	(1878-1956)	metge
Eugeni d'Ors i Rovira	(1881-1954)	filòsof i escriptor
Jaume Peyrí i Rocamora	(1877-1950)	metge
August Pi i Sunyer	(1879-1965)	metge
Jacint Reventós i Bordoy	(1883-1968)	metge
Lluís Sayé i Sempere	(1888-1975)	metge
Ramon Turró i Darder	(1854-1926)	veterinari
Lluís Verderau	(1875-1914)	metge

El nucli més potent d'aquests fundadors pivotava al voltant d'August Pi i Sunyer i la Facultat de Medicina, sobretot de la càtedra de fisiologia, que el 1912 encara regentava Coll i Pujol.³⁰ El formaven principalment tres amics d'August Pi i Sunyer: Pere Nubiola i Jaume Peyrí, companys seus de curs, i Jesús M. Belli-

30. Catedràtic des del 1875, Ramon Coll i Pujol (1845-1915) va ser en els seus últims anys un dels darrers vestigis de la universitat vuitcentista més tronada. Segons Aiguader (O. CASASSAS (1970), *La medicina catalana del segle xx*, Barcelona, Edicions 62, pàg. 43), «els estudiants, abusant de la seva sordesa i miopia movíem un rebombori de mil dimonis, conversàvem, jugàvem a les cartes, al dòmino, als escacs, mentre altres aprofitaven qualsevulla paragrafada retòrica del professor per aplaudir estrepitosament».

do, un any més jove, però segurament el més fidel dels amics de joventut i de maduresa de Pi i Sunyer i el seu més proper col·laborador al laboratori.³¹ A aquests caldria afegir tres metges més joves que pocs anys abans (1907) havien fundat, a l'Hospital Clínic de Barcelona, el primer dispensari antituberculós hospitalari de Catalunya:³² Joan Darder i Rodés, Jacint Reventós i Bordoy i Lluís Sayé i Sempere.

Un altre nucli significatiu estava vinculat al Laboratori Microbiològic Municipal, que dirigia Ramon Turró. A banda de Turró, en formaven part els mallerquins Josep Alomar, sotsdirector del Laboratori,³³ i Pere González i Juan, veritable mà dreia de Turró d'ençà de la seva incorporació al Laboratori el 1907, quan encara no havia acabat la carrera de farmàcia. A aquests caldria afegir Cayetano López, veterinari burgalès que el 1910 havia guanyat per oposició la plaça d'inspector provincial d'Higiene i Sanitat Pecuària de Barcelona, però que tan bon punt aterrà a Catalunya buscà relacionar-se amb Ramon Turró i assistí als cursos de tècnica bacteriològica del Laboratori Microbiològic Municipal. Conjuntament amb Pere González, signà un dels treballs presentats a la sessió fundacional del 14 de desembre de 1912, l'únic d'aquella sessió publicat en castellà. Lluís Verderau, encara que era oftalmòleg i forense, també estava vinculat a aquest grup i, precisament, l'únic treball que presentà a la sessió fundacional era la versió catalana d'un treball experimental sobre les diferents proporcions de leucòcits i eritròcits en les ferides *ante* i *post mortem*, dut a terme al Laboratori Microbiològic Municipal, que ja havia publicat un any abans, en castellà, a la *Revista de Ciencias Médicas de Barcelona*.³⁴ D'altra banda, també estava estretament relacionat amb August Pi i Sunyer, amb qui havia compartit tasques directives a la secció de medicina del Centre Escolar Catalanista en els seus temps d'estudiant.

La resta de «fundadors» podríem conceptuar-los com a casos singulars. En realitat, deixant a banda Ramon Turró, Josep M. Bofill i Pichot i Eugeni d'Ors,

31. Segons paraules de Pi i Sunyer, «Bellido és una espècie de Francesc d'Assís de la fisiologia [...] prestant-se pacient al desig dels altres, renunciant moltes vegades al lluïment d'una investigació original, muntant instal·lacions que potser altres aprofitaran»; vegeu J. M. CALBET I CAMARASA i J. CORBELLA I CORBELLA (1981), *Diccionari biogràfic de metges catalans, Primer volum*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, pàg. 74.

32. Només precedit, el 1904, pel dispensari del Patronat de Catalunya per a la Lluita contra la Tuberculosi, dirigit pel doctor Eduard Xalabarder i Serra.

33. També vinculat per llaços familiars amb l'àmplia família dels Pi i Sunyer, atès que estava casat amb una germana de la muller d'August Pi i Sunyer.

34. L. VERDERAU Y SOLÁ (1911), «Diagnóstico diferencial de las heridas ante y postmortem», *Revista de Ciencias Médicas de Barcelona*, núm. XXXVII (8) (agost), pàg. 338-344.

tots tres membres de la Secció de Ciències de l'Institut d'Estudis Catalans, aquests casos singulars correspondrien més aviat a associats primerencs fidelitzats tot seguit per raons diverses, però no ben bé protagonistes de l'empenya fundacional. El metge Joan Alzina i Melis ja havia estat, el 1899, amb només setze anys, un dels fundadors de la Institució Catalana d'Història Natural, de la qual s'allunyà com a conseqüència de l'escissió soferta per aquesta entitat el 1903.³⁵ Quan el 1904 havia acabat els estudis de medicina, havia obtingut successives beques per ampliar estudis a Bolonya (1906-10), Roma i Munic (1911-12), on treballà a la clínica psiquiàtrica d'Emil Kraepelin i al laboratori d'Aloysius Alzheimer. Quan va tornar, el març del 1913, participà per primera vegada en una sessió científica de la Societat de Biologia amb una comunicació que era la versió catalana d'un treball publicat dos anys abans a Itàlia en col·laboració amb Giacomo Pighini.³⁶

Sorprèn a primera vista la presència de Carlos Calleja en aquesta nòmina de fundadors. Madrileny i d'una nissaga de catedràtics, havia guanyat la càtedra d'histologia de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona el 1896, amb només vint-i-quatre anys, i des del 1902 era el secretari general de la Universitat de Barcelona. Resulta menys sorprenent si tenim en compte que entre el 1904 i el 1907 havia coincidit amb Turró i amb Pi i Sunyer en successius consells directius de la secció de Barcelona de la Real Sociedad Española de Historia Natural (RSEHN) i ho havia fet novament amb August Pi i Sunyer en el consell directiu d'aquesta secció elegit el 16 de desembre de 1911.³⁷

No menys sorprenent és, a primera vista, la presència entre els fundadors de la Societat de Biologia (i fins i tot entre els seus primers dirigents, atès que va ostentar el càrrec de tresorer de la Societat des de la seva fundació fins al 1920) d'Emilio Fernández Galiano, llavors novell catedràtic d'histologia vegetal i animal de la creada recentment Secció de Ciències Naturals de la Facultat de Ciències de la Universitat de Barcelona. En aquest cas, probablement cal buscar la vinculació en la relació amb Carlos Calleja i la d'aquest amb la família Pi

35. J. M. CAMARASA, *Cent anys de passió per la natura...*, op. cit., pàg. 13-23.

36. G. PIGHINI i J. ALZINA Y MELIS (1911), «Ricerche sul metabolismo nella corea di Huntington», *Rivista Sperimentale di Freniatria*, núm. 37, pàg. 757.

37. Presidit per Carlos Calleja, amb Pi i Sunyer com a vicepresident i Fernández Galiano com a secretari. L'any següent Calleja deixà la presidència, que ocupà Pi i Sunyer. D'altra banda, Carlos Calleja també estava emparentat amb la família Pi i Sunyer, atès que la seva germana, Luisa Calleja, s'havia casat amb Enric Pi i Morell, cosí germà i company de carrera d'August Pi i Sunyer. La mort el 1911 d'Enric Pi i Morell, que deixava dos fills molt menuts, havia reforçat els lligams de la seva vídua (i, per extensió, de Carlos Calleja) amb els Pi i Sunyer.

i Sunyer; tant Calleja com Fernández Galiano eren catedràtics d'histologia, l'un a la Facultat de Medicina i l'altre a la de Ciències. D'altra banda, des del desembre del 1911 Fernández Galiano formava part com a secretari del consell directiu de la secció barcelonina de la RSEHN, presidit per Calleja i amb Pi i Sunyer de vicepresident.

Un cas diferent va ser el de l'efímera presència d'Albert Lleó i Morera.³⁸ Aquest personatge polifacètic havia estat el successor de Turró al capdavant del laboratori de microbiologia de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques el 1905, quan Turró va retornar al Laboratori Municipal, i mantenia una estreta col·laboració amb el seu mestre. Desconeixem les raons per les quals, tot i haver participat en la sessió fundacional de la Societat, només va ser-ne soci poc més d'un any.

2.2. Els primers estatuts (juny del 1913)

La Societat de Biologia era el primer cas d'un nou tipus d'entitat sense precedents entre nosaltres. La Llei d'associacions del 1887, que regulava el dret d'associació a l'Estat espanyol, era altament intervencionista, fins al punt que pràcticament qualsevol activitat que volgués dur a terme una associació havia de ser autoritzada per l'Administració. Normalment era autoritzada sense problemes, però resultava una complicació enormement enfadosa. L'empara de l'Institut d'Estudis Catalans eximia la Societat de Biologia, que de cara a l'exterior es presentava com un apèndix de la Secció de Ciències, d'aquests entrebancs burocràtics.

Així i tot, ni als estatuts de la Societat de Biologia, ni a les actes de la Secció de Ciències, ni a les dels plens de l'Institut d'Estudis Catalans, es fa explícit en cap moment el caràcter de societat filial de l'IEC de la nova entitat. Només al darrer article dels estatuts aprovats el 4 de juny de 1913 es diu que «en cas d'acordar-se la dissolució, els llibres, objectes i cabals propietat de la Societat passaran a ésser-ho de la Secció de Ciències, de l'Institut d'Estudis Catalans».

38. Albert Lleó i Morera (1873 – 1925) era metge i veterinari i també va patentar alguns models de motors. No exercí mai la medicina, però fou un analista molt competent que dirigí el laboratori microbiològic de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques (1905 – 17) i el de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (1917-25). Ha donat nom a la Casa Lleó i Morera, al xamfrà del carrer Consell de Cent i el passeig de Gràcia de Barcelona, que va ser encarregada per la seva mare, Francisca Morera Ortiz (1853-1904), a l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner. És un dels edificis més remarcables del modernisme barceloní i forma part, conjuntament amb la Casa Amatller, de Josep Puig i Cadafalch, i la Casa Batlló, d'Antoni Gaudí, de l'anomenada *mançana de la discòrdia*.

A les actes de la Secció de Ciències, només hi figuren la comunicació inicial d'August Pi i Sunyer, esmentada abans referent a la intenció de crear «una entitat germana en comunicació i correspondència de treball» amb les societats de biologia de París i de Madrid (vegeu-ne les pàg. 15-16), i la comunicació del mateix Pi i Sunyer a la Secció de Ciències, el 20 de desembre de 1912, que s'havia constituït la Societat.

Inicialment, la Societat de Biologia de Barcelona prenia com a model, tal com hem dit, la Société de Biologie de París. Es tractava d'un model altament selectiu, de corporació tancada, amb un nombre limitat (40) de socis numeraris, com si es tractés d'una acadèmia. Només aquests socis numeraris (i, en determinats casos, els honoraris) gaudien de plenitud de drets i obligacions. Així, podien presentar en completa llibertat les comunicacions que volguessin (cosa que també podien fer honoraris i corresponsals), ser electors i elegibles en les eleccions de càrrecs directius i participar en les d'admissió de nous socis;³⁹ i pel que fa les obligacions, havien d'assistir regularment a les sessions, presentar com a mínim un treball anual (o quatre en l'espai de tres anys), encarregar-se de les tasques o ponències que acordés la Societat i lliurar exemplars de totes les seves publicacions per a la biblioteca de la Societat. En canvi, els socis corresponsals i agregats no podien participar en les votacions (i els agregats, a més, havien de sotmetre les seves comunicacions a examen previ del consell directiu abans d'exposar-les en una sessió científica), però no tenien altra obligació que la de lliurar exemplars de totes les seves publicacions. Amb escassos retocs,⁴⁰ aquest model es mantingué fins el 1939.

39. Els socis honoraris també podien participar en les votacions per a càrrecs directius i per a l'admissió de nous socis, però només eren elegibles per al càrrec de president.

40. Escassos però significatius. Mentre que als estatuts inicials del 1913 no es feia esment de cap aportació econòmica dels socis per al sosteniment de la Societat, sinó que aquesta disposava, com a recursos, dels que els seus membres li aportessin voluntàriament «i amb donatius, subvencions, etc. que li atorguin les Corporacions o persones amants de la ciència», el 1917 s'introduïa una quota per als socis numeraris i agregats (més elevada la dels primers) i el límit del *numerus clausus* es va anar desplaçant a mesura que creixia el nombre potencial de socis numeraris, que ultrapassaren els quaranta el 1918 (41) i arribaren a vuitanta (el doble del que s'havia previst inicialment) el 1934.

3. Temps de creixença (1912-23)

3.1. El creixement i l'evolució de la base social fins el 1923

La primera llista de socis de la Societat de Biologia conservada, corresponent al tancament de l'any 1913, enregistrava, com s'ha dit, vint-i-cinc socis numeraris, deu dels quals desaparegueren de les llistes en els dos anys successius. Però aquestes baixes no impediren el creixement de la Societat. La llista de socis numeraris enregistrava, en acabar l'any 1914, més altes (12) que baixes (9) i sumava vint-i-vuit socis. Aquest moviment de socis comportava, a més, un canvi significatiu en la composició de la base social de la Societat. A banda els casos de Lluís Verderau i Josep Farreras, morts tots dos a finals del 1914, la majoria dels socis que es donaren de baixa eren personalitats destacades de la medicina (Albert Lleó Morera, Joan Puig-Sureda i Sais,⁴¹ Ramon Torres Casanovas), la veterinària (Benigno Garcia Neira) o la farmàcia (Benet Oliver Rodés), que segurament havien accedit a inscriure's només per fer gruix en el moment de l'arrencada de la Societat. En canvi, la majoria dels que s'incorporaren aleshores eren metges joves, acabats de llicenciar, no pocs dels quals (Manuel Dalmau, Rossend Carrasco i Formiguera, Remigi Dargallo, Leandre Cervera, Santiago Pi i Sunyer)⁴² van tenir en els anys següents un paper destacat en la naixent «escola biològica catalana».

3.1.1. Un numerus clausus desbordat

En anys successius es manté la trajectòria ascendent del nombre de socis numeraris: 29 el 1915, 30 el 1916, 38 el 1917. El 1918 se supera la fita dels 40 socis nu-

41. Joan Puig-Sureda es va reincorporar el 1917 i ja va continuar com a soci numerari fins a la Guerra Civil de 1936-39.

42. Tots aquests figuraven ja a les llistes de socis del 1913 com a socis agregats, tret de Manuel Dalmau, que hi figurava com a soci corresponsal amb residència a Halle (Alemanya).

meraris que assenyalaven els estatuts sense que ningú, aparentment, en faci esment i la progressió continua encara el 1919, en què s'arriba als 47. No coneixem les xifres del 1920, però a partir del 1921 s'observa un cert retrocés: 46 socis numeraris a finals del 1921 i 42 a finals del 1922, xifra que es manté a finals del 1923.

A partir del 1915 les noves incorporacions tenen perfils força diversos, des del jove llicenciat o doctorat brillant fins al catedràtic consagrat. Predominen els metges, però també hi ha farmacèutics, veterinaris i naturalistes. Així, dels quatre socis numeraris incorporats el 1915, un és metge (Pau Agustí), un altre és farmacèutic (Miquel Arcàngel Baltà i Botta), el tercer és veterinari (Pere Màrtir Rossell i Vilà) i el quart és naturalista (Arturo Caballero Segares), i l'únic soci incorporat el 1916 és el naturalista jesuïta Jaume Pujiula. En canvi, les deu incorporacions del 1917 són totes de metges i en anys successius hi ha una àmplia majoria de metges entre els nous socis numeraris. Dels quaranta-dos socis numeraris del 1923, trenta-quatre (és a dir, el 80%) són metges, i també hi ha tres veterinaris, tres naturalistes, un farmacèutic i un psicòleg i pedagog.

TAULA 2

Els membres numeraris de la Societat de Biologia el 1923

7. Josep Alomar i Estades (1884-1936)	metge
6. Joan Alzina i Melis (1883-1979)	metge
20. Miquel A. Baltà i Botta (1892-1964)	farmacèutic
17. Josep Bassedas i Montaner (1880-1936)	metge
5. Jesús M. Bellido i Golferichs (1880-1952)	metge
8. Josep M. Bofill i Pichot (1860-1938)	metge i naturalista
30. Felip Cardenal i Navarro (1873-1954)	metge
14. Rossend Carrasco i Formiguera (1892-1990)	metge
13. Leandre Cervera i Astor (1891-1964)	metge
29. Manuel Corachan i Garcia (1881-1942)	metge
9. Joan Darder Rodés (1887-1946)	metge
15. Remigi Dargallo i Hernández (1889-1972)	metge

40. Pere Domingo i Sanjuan (1896-1979)	metge
41. Georges Dwelshauvers (1866-1937)	psicòleg i pedagog
3. Emilio Fernández Galiano (1885-1953)	naturalista
32. Francesc Ferrer Solervicens (1885-1943)	metge
28. Fèlix Fornells i Puig (c. 1895-c. 1990)	metge
24. Joan Freixas i Freixas (1860-1933)	metge
31. Josep Fuset i Tubià (1871-1952)	naturalista
23. Francesc Gallart i Monés (1880-1960)	metge
34. Salvador Gil Vernet (1892-1987)	metge
4. Pere González i Juan (1886-1955)	farmacèutic
27. Lluís Guilera i Molas (1896-1969)	metge
10. Cayetano López y López (1886-1970)	veterinari
16. Felip Margarit i Coll (1855-1938)	metge
39. Emili Mira i López (1896-1964)	metge
11. Jaume Peyrí i Rocamora (1877-1950)	metge
18. Josep M. Peyrí i Rocamora (1886-1941)	metge
1. August Pi i Sunyer (1879-1965)	metge
22. Joan Puig-Sureda i Sais (1880-1978)	metge
21. Jaume Pujiula i Dilmé, SJ (1869-1958)	naturalista
12. Jacint Reventós i Bordoy (1883-1968)	metge
26. Enric Ribas i Ribas (1870-1935)	metge
38. Antoni Riera Villaret (1865-1931)	metge
25. Belarmino Rodríguez Arias (1895-1997)	metge
19. Josep Roig i Raventós (1883-1966)	metge i escriptor
42. Pere Màrtir Rossell i Vilà (1883-1933)	veterinari
37. Manuel Saforcada i Ademà (1877-1968)	metge

36. Antoni Salvat i Navarro (1883-1977)	metge
2. Lluís Sayé i Sempere (1888-1975)	metge
35. Joaquim Trias i Pujol (1888-1964)	metge
33. Ermengol Turó Arcas (?-?)	metge

3.1.2. Els primers membres honoraris i corresponsals: un exercici de diplomàcia

Ràpidament, tan bon punt la Societat de Biologia inicià les seves activitats, August Pi i Sunyer va buscar suports que, d'una banda, donessin prestigi i aval (i, si calia, protecció) a la societat naixent i, de l'altra, estenguessin la seva acció més enllà dels límits modestos del collectiu de científics que es podia aplegar a Barcelona. Ja els lligams manifestats, abans i tot de la fundació, amb la Société de Biologie de Paris i la Sociedad Española de Biología de Madrid, i també la incorporació, des del primer moment, entre els socis numeraris, de dos catedràtics (Carlos Calleja i Emilio Fernández Galiano) i un funcionari (Cayetano López y López) d'origen castellà (i arribats feia poc, en el cas dels dos darrers), eren apostes en aquest sentit, però August Pi i Sunyer no en tenia prou, volia arribar més enllà.

Així, la nòmina de membres honoraris que figura al primer volum dels Treballs (aparegut a començaments de 1914) resulta d'allò més significativa. L'encapçalat Enric Prat de la Riba, és a dir, el president de la Diputació de Barcelona, fundador de l'IEC i, en definitiva, la persona de qui depenien els recursos de què podia disposar la Societat. En segon lloc, hi trobem Santiago Ramón y Cajal, figura indiscutible de la biologia pel premi Nobel de fisiologia o medicina que li havia estat atorgat el 1906, però també president de la Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas (JAE), que era la institució, en l'àmbit de l'Estat espanyol, de la qual es podia esperar rebre algun ajut, principalment per a la formació de joves investigadors en centres de recerca estrangers. Al tercer lloc, hi trobem Miquel A. Fargas, president de la Secció de Ciències de l'Institut d'Estudis Catalans, a la qual quedava adscrita la Societat de Biologia. El quart nom era el d'Eugène Gley, president de la Société de Biologie de Paris, que la nova societat prenia per model i de la qual, al cap de poc, esdevindria igualment filial. La resta, fins a un total de divuit, eren alguns dels grans noms de la medicina i

les ciències de la vida de les universitats de Madrid⁴³ i de Barcelona,⁴⁴ als quals s'afegia Ramon Turró, que, des del seu càrrec de director del Laboratori Microbiològic Municipal, havia apadrinat la nova societat i li donava l'aixopluc inicial.

Pel que fa als tretze socis corresponsals que figuren al primer volum dels *Treballs de la Societat de Biologia*, sis eren al mateix temps socis numeraris (i dels més actius) de la Sociedad Española de Biología,⁴⁵ que havia iniciat les seves sessions uns mesos abans. Quatre més eren catalans que residien fora de Barcelona i no podien participar directament a les sessions de la Societat.⁴⁶ Els altres tres eren el catedràtic de fisiologia de la Universitat de Cadis Leonardo Rodrigo Lavín, bon amic d'August Pi i Sunyer i coautor amb ell del *Tratado de fisiología general* (Barcelona, 1909); Juan Negrín, llavors un jove canari llicenciat en química i en medicina a Leipzig i assistent d'Ewald Hering al Physiologisches Institut de Leipzig, i George Ralph Mines (1886-1914), jove promesa de la fisiologia britànica, amb els quals Pi i Sunyer i Bellido havien fet coneixença al Congrés Internacional de Fisiologia de Groningen el setembre del 1913. Tots ells eren persones actives en la recerca fisiològica que, si haguessin residit a Barcelona, prou haurien pogut ser socis numeraris.

3.1.3. Els primers socis agregats: una expectativa de futur

La categoria de socis agregats estava destinada a acollir de manera transitòria els joves estudiants que s'interessessin pels treballs de recerca presentats a les sessions científiques de la Societat i que es volguessin integrar en els equips que ja estaven en funcionament. Ateses les trajectòries posteriors de la majoria dels nou primers socis agregats (i de molts dels posteriors), tots ells d'edats compreses entre els vint-i-un i els vint-i-sis anys el 1913, no hi ha dubte que la condició de soci agregat de la Societat de Biologia era un bon punt de partida per a una futura carrera investigadora. Hi figuraven Rossend Carrasco i For-

43. José Gómez Ocaña, José Rodríguez Carracido, Lluís Simarro, Gustavo Pittaluga, Ignacio Bolívar i Odón de Buen.

44. Ramon Coll i Pujol, Rafael Rodríguez Méndez, Valentí Carulla, Salvador Cardenal i Pere Esquerdo. Tots ells eren membres de la Reial Acadèmia de Medicina.

45. Nicolás Achúcarro, Teófilo Hernando, Gregorio Marañón, Alfonso Medina, Gonzalo Rodríguez Lafora i Francisco Tello.

46. Lleó Cardenal, fill de Salvador Cardenal, establert a Madrid com a cirurgià i més tard catedràtic de patologia quirúrgica a la Universidad Central madrilenya; Eusebi Balasch, un metge acabat de doctorar que residia temporalment a Cadis; Manuel Dalmau, que ampliava estudis a Halle, amb Abderhalden, i Josep Guasch, farmacèutic resident a Vilafranca del Penedès.

miguera, Remigi Dargallo, Leandre Cervera, Santiago Pi i Sunyer i Tomàs Seix i Miralta. Tret d'aquest darrer, que encara era agregat el 1923, i de Josep Calicó i Maleras, que desapareix de les llistes de socis el 1915, tots els altres passaren ben aviat a ser socis numeraris (Rossend Carrasco i Formiguera, Remigi Dargallo, Leandre Cervera i Santiago Pi i Sunyer el 1914, Pau Agustí el 1915 i Joan Codina i Altés el 1921) o bé corresponsals (Agustín de Irizar el 1921).

3.1.4. Les baixes i altes de socis honoraris fins el 1923

Els primers anys no hi va haver gaire designacions de nous socis honoraris, però sí que hi va haver algunes baixes. La primera es va produir el 1915, amb la mort de Ramon Coll i Pujol, que havia estat el catedràtic de fisiologia de la Facultat de Medicina de Barcelona des del 1875; precisament, la seva mort va obrir el camí per a l'accés a la càtedra de fisiologia de Barcelona d'August Pi i Sunyer. El 1916 moria Miquel A. Fargas, el 1917 Enric Prat de la Riba i el 1919 José Gómez Ocaña i Rafael Rodríguez Méndez.

Fins aquest darrer any, les designacions de nous socis honoraris s'havien limitat a les de Pedro Ramón y Cajal el 1915 i Antonio de Gregorio Ricasolano el 1916, tots dos de la Universitat de Saragossa, nomenaments que probablement cal relacionar amb el trasllat a Saragossa de Jesús M. Bellido en haver guanyat la càtedra de fisiologia de la Facultat de Medicina de la capital aragonesa. El 1919, en canvi, se'n designen vuit, tots ells estrangers, als quals se n'afegiran catorze més, novament tots ells estrangers, fins el 1923, en el que sembla un esforç per estendre la projecció internacional de la Societat de Biologia en una de les seves etapes més brillants.

Entre el 1919 i el 1923 moren Valentí Carulla i Pere Esquerdo i també és baixa, per raons que no hem pogut esbrinar, Odón de Buen. Així, entre el 1913 i el 1923 el nombre de membres honoraris passa de divuit a trenta-un i, entre ells, hi figuren algunes de les personalitats més destacades del panorama internacional de les ciències de la vida: els francesos Eugène Gley, Pierre Marie, Paul Dechambre, Fernand Widal, Jean Perrin,⁴⁷ Hyacinthe Vincent, Émile Abelous i Charles Richet,⁴⁸ els britànics John N. Langley, Edward Sharpey-Schafer i John J. R.

47. Premi Nobel de física el 1926.

48. Premi Nobel de medicina o fisiologia el 1913.

Macleod;⁴⁹ els alemanys Adolf Bickel i Georg Friedrich Nicolai;⁵⁰ els italians Filippo Bottazzi i Giulio Fano; els suïssos Maurice Arthus i Léon Asher; els nord-americans Walter B. Cannon i Joseph L. Henderson; els argentins Avelino Gutiérrez i Alfredo Lanari, el belga Léon Fredericq i l'uruguaià Américo Ricaldoni.

3.1.5. *El creixement del nombre de socis corresponsals fins el 1923 i la seva tipologia*

Pel que fa als membres corresponsals, arriben a ser tan nombrosos com els numeraris. Hi ha, d'una banda, i com ja hem vist en el cas de Dalmau, els joves investigadors catalans en formació a l'estranger i, de l'altra, els investigadors forans amb els quals es relacionaven els socis numeraris de la Societat de Biologia, els primers de tots Juan Negrín i el malaguanyat George Ralph Mines. Entre aquests segons predominaren, inicialment, els fisiòlegs i històlegs espanyols, sobretot els instal·lats a Madrid, inicialment tots ells metges, entre els quals hi havia alguns catalans titulars de càtedres en universitats de fora de Catalunya. Finalment, hi ha el cas, inicialment quasi irrellevant, de socis catalans residents fora de Barcelona, com el farmacèutic de Vilafranca del Penedès Josep Guasch i Vilaret entre el 1913 i el 1918 o el naturalista jesuïta Jaume Pujula, que ingressà com a soci corresponsal el 1914, quan residia a Tortosa, com a director del Laboratori Biològic de l'Ebre, i passà a ser soci numerari el 1916, en traslladar-se a Sarrià aquest laboratori.

Aquesta tercera categoria adquireix més relleu en anys successius, quan alguns dels socis numeraris més joves, o fins i tot socis agregats, van començar a guanyar oposicions a càtedres en universitats de fora de Catalunya. Per a molts d'aquests, com per als joves investigadors catalans en formació a l'estranger, el pas per la categoria de soci corresponsal té un caràcter temporal, mentre dura la seva absència del país. Aquest és el cas, precisament, de Jesús M. Bellido, que el 1914 guanyà la càtedra de fisiologia de la Facultat de Medicina de Saragossa i per aquesta raó apareix com a soci corresponsal del 1915 al 1917.⁵¹

49. Premi Nobel de medicina o fisiologia el 1923.

50. Tot i que aquest darrer residia a l'Argentina, on havia emigrat després de fugir d'Alemanya el 1918 a causa de la persecució que patia per les seves conviccions antibel·licistes. A la llista de socis del 1922 figura com a resident a Córdoba (Argentina).

51. El 1918 passà a ocupar la càtedra de fisiologia de la Facultat de Medicina de Granada, però no hi fixà la residència i el 1920 es reincorporà a la càtedra de Barcelona.

Només alguns que troben arrelament a la universitat o el centre de recerca on han anat a parar, mantenen aquest estatus indefinidament. És el cas, per exemple, d'Antoni Cortés i Lladó, que passà de soci numerari a corresponsal el 1918, quan va guanyar la càtedra de patologia quirúrgica de la Facultat de Medicina de la Universitat de Salamanca, i el qual ja no va tornar a Catalunya,⁵² o el d'Enric Moles i Ormella, professor auxiliar de química inorgànica a la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Madrid, el qual es va incorporar a la Societat de Biologia directament com a soci corresponsal el 1921.

Les incorporacions de socis corresponsals van ser escasses fins el 1916, però van créixer (tant quantitativament com qualitativa) entre el 1917 i el 1919 i, sobretot, el 1922. Remarquem que el que va créixer molt particularment va ser la incorporació de socis corresponsals estrangers, que el 1915 i el 1916 eren inexistents i van passar a ser quinze (més d'un terç del total) el 1922, amb figures tan destacades com el fisiòleg argentí Bernardo A. Houssay (futur premi Nobel de medicina o fisiologia el 1947), el microbiòleg francès Auguste Pettit, el fisiòleg italià Carlo Foà o el també fisiòleg occità Camil Soula.

3.1.6. El moviment dels socis agregats

Per la seva mateixa naturalesa, la categoria de soci agregat era transitòria. Era el pas previ per passar a ser soci corresponsal o numerari per als joves estudiants, generalment de medicina, interessats per la recerca biològica. El nombre de socis agregats de la Societat de Biologia es mantingué força constant al voltant de la desena (amb una pujada ocasional fins a catorze el 1914 i un mínim de vuit el 1922) durant els anys que ara considerem, però la permanència en aquesta categoria no superava en general els tres o quatre anys.⁵³ En total hi passaren trenta-sis socis, dels quals onze havien assolit la categoria de numeraris el 1923 i quatre, la de corresponsals. La mobilitat a les llistes de socis agregats va ser considerable els primers anys, si bé els ingressos davallaren progressivament i a partir del 1916 no passaren de dos o tres per any. També les baixes foren més nombroses en aquells primers anys: dels dotze socis agregats que van ser baixa definitiva entre el 1913 i el 1923, nou ho foren entre el 1914 i el 1916.

52. El 1919 va passar, per trasllat, a la mateixa càtedra de Sevilla, ciutat on es va casar i va passar la resta de la seva vida.

53. Ja hem vist que, en el cas dels que ingressaren com a socis agregats el primer any d'activitat de la Societat, només Tomàs Seix i Miralta ho era encara el 1923 (no passà a ser soci numerari fins el 1927).

Ja hem esmentat el destí brillant de la majoria dels nou socis agregats inicials, quatre dels quals passaren a numeraris ja el 1914. Entre els incorporats en anys posteriors trobem també els noms de futures figures destacades de la recerca biomèdica, com Alfons Trias i Maxenchs (ingressa com a soci agregat el 1915 i passa a numerari el 1918), Pere Domingo (agregat el 1916, numerari el 1919), Francesc Duran Reynals (agregat el 1919, corresponsal el 1921), Josep Puche i Álvarez (agregat el 1919, corresponsal el 1927) i Jaume Pi-Sunyer i Bayo (agregat el 1922, numerari el 1929).

3.2. L'activitat social i les publicacions

3.2.1. Els consells directius

El consell directiu que governà les primeres passes de la Societat estava constituït per només quatre persones: August Pi i Sunyer com a president, Jesús M. Bellido com a secretari general, Emilio Fernández Galiano com a tresorer i Lluís Sayé com a secretari de Publicacions. En la sessió privada del 10 de juliol de 1915 es va elegir un nou consell directiu. Com que Bellido havia de passar a ser soci corresponsal perquè havia de prendre possessió de la càtedra de fisiologia de la Universitat de Saragossa que havia guanyat l'any abans, i Sayé havia obtingut una pensió de la JAE per anar a Hamburg a completar la seva formació de tisiòleg amb Ludolph Brauer a l'Hospital General d'Eppendorf, calia substituir-los. Leandre Cervera, que llavors era un jove de vint-i-quatre anys que s'acabava de llicenciar en medicina, va succeir Bellido en el càrrec de secretari general, i Pere González i Juan va substituir Sayé com a secretari de Publicacions.

Aquesta composició del consell directiu de la Societat de Biologia no va variar fins el 1918, quan August Pi i Sunyer va ser elegit diputat a Corts per Figueres en representació de la minoria republicana i catalanista a les eleccions del 24 de febrer. L'afortunada coincidència del retorn de Bellido a Barcelona va propiciar que aquest succeís Pi i Sunyer a la presidència, mentre que la resta de càrrecs van romandre invariables fins el 1920.⁵⁴ El mandat de Bellido coincideix amb el punt àlgid dels esforços per donar forma a l'anhelat Institut de Fisiologia. Potser per això, després d'un 1919 en què s'assoleix un màxim anual de comunicacions (38) i un nombre considerable d'ingressos de nous socis

54. No hem pogut trobar la data del canvi de president, però segurament va ser el mes de març.

numeraris i corresponsals, el 1920 el nombre de comunicacions cau molt per sota de les de l'any precedent (23) i els ingressos de nous socis es limiten a tres agregats. Segurament, l'absència de Pi i Sunyer (i de Leandre Cervera) l'estiu i part de la tardor del 1919⁵⁵ i les tasques indispensables per a la posada en funcionament de l'Institut de Fisiologia⁵⁶ ajuden a explicar-ho.

TAULA 3
El consells directius de la Societat de Biologia (1912-23)

	1912-15	1915-18	1918-20	1920-23*
President	August Pi i Sunyer	August Pi i Sunyer	Jesús M. Bellido i Golferichs	Ramon Turró i Darder
Secretaris generals	Jesús M. Bellido i Golferichs	Leandre Cervera i Astor	Leandre Cervera i Astor	Pere Domingo i Sanjuan
Tresorer	Emilio Fernández Galiano	Emilio Fernández Galiano	Emilio Fernández Galiano	Jesús M. Bellido i Golferichs
Secretari de Publicacions	Lluís Sayé i Sempere	Pere González i Juan	Pere González i Juan	Pere González i Juan

* La reunió privada d'elecció del nou consell directiu va tenir lloc el 9 de març de 1923 (o potser el 13).

D'altra banda, el 1920 hi ha una renovació del consell directiu molt més dràstica que les precedents. És elegit president Ramon Turró —un homenatge al reconegut per tots com a «pare fundador» de la ja no tan incipient «escola biològica catalana» per tal que presideixi l'imminent desenari de la Societat (el 1922)— i com a secretari general succeeix Leandre Cervera un altre jove expo-

55. (1920), *Memoria correspondiente a los años 1918 y 1919*, Madrid, Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas (JAE), pàg. 95-97.

56. D'acord amb la documentació que figura a l'arxiu de la Diputació de Barcelona (llig. 3731, exp. 11), els tràmits per a l'establiment de l'Institut de Fisiologia (oficialment, Seminari-Laboratori de Fisiologia, encara que, gràcies a un truc burocràtic, sempre s'anomenà, de cara enfora, Institut de Fisiologia) es dilataren del febrer al juliol del 1920 i, encara que la inauguració oficial no tingué lloc fins l'11 d'abril de 1921, a finals del 1920 hom tenia a punt un programa imprès per al curs 1920-21.

ment de l'escola: Pere Domingo i Sanjuan. Emilio Fernández Galiano deixa el càrrec de tresorer; que passa a ocupar Jesús M. Bellido (fins el 1930). Només Pere González continua com a secretari de Publicacions.⁵⁷

Aquest consell directiu es va mantenir sense canvis fins el 1923. Amb Turró ja gran i malalt i Bellido dedicat en cos i ànima a l'arrencada de l'Institut de Fisiologia, tot el pes de l'activitat de la Societat va recaure en Domingo i González. Sense assolir els cims d'activitat del 1919, van poder recuperar, després de la caiguda del 1920, una línia ascendent que portà la Societat a nous màxims de sessions i comunicacions el 1923.

3.2.2. Les sessions científiques

L'article desè dels estatuts establia l'obligació de celebrar almenys vuit sessions científiques anuals i sessions privades per als assumptes administratius. Poca cosa sabem d'aquestes darreres, tret de les successives renovacions de càrrecs directius i les altes i baixes de socis, a causa de la destrucció dels arxius de la Societat anteriors al 1939. De les sessions científiques, en canvi, en tenim testimoni gràcies al fet que quedaven recollides als successius volums dels *Treballs de la Societat de Biologia*.⁵⁸

El primer volum, publicat el 1914, recull els treballs presentats a les sessions de l'any 1913 i a la fundacional del desembre del 1912. Són un total de trenta-una comunicacions a càrrec d'una vintena d'autors, gairebé tots vinculats a la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona, sobretot a la càtedra de fisiologia (10) o al Laboratori Microbiològic Municipal de Barcelona (8). Completen la nòmina d'autors Eugeni d'Ors, que a la sessió del 31 de març de 1913 va presentar la comunicació «Follia infantil amb contagi»,⁵⁹ i el geòleg Lluís Marià Vidal, que a la sessió del 5 de desembre de 1913 va presentar «Sobre la presència del *Dryopithecus* en el Miocè superior del Pirineu català».⁶⁰

57. Tampoc no hem pogut trobar la data exacta d'aquest canvi de consell directiu, però molt probablement va ser en alguna de les dues sessions científiques del 1920 que van tenir lloc al Laboratori Municipal: la del 8 de març i la del 5 de juny.

58. Tot i que no totes les comunicacions presentades han quedat recollides en els volums dels *Treballs*. Les notes de premsa publicades en diferents diaris de Barcelona (principalment a *La Vanguardia*) ens han permès completar parcialment aquestes informacions.

59. Versió catalana de l'article que havia publicat dos anys abans en castellà a la *Revista de Educación* de Joan Bardina, dins de la secció «Pedagogia Viva», que dirigia D'Ors mateix; vegeu E. D'ORS (1911), «Locura infantil con contagio», *Revista de Educación*, núm. 1 (2 febrer), pàg. 102-105.

60. Versió catalana de la que, amb el mateix títol, havia publicat aquell mateix any en castellà al *Boletín de la Real Sociedad Española de Historia Natural*.

L'autor més prolífic d'aquest primer volum va ser Jesús M. Bellido,⁶¹ que, sol o en col·laboració amb altres autors, va arribar a presentar un total de nou comunicacions repartides entre totes les sessions, llevat de la del desembre del 1913. Destaca el conjunt de cinc comunicacions, en col·laboració amb August Pi i Sunyer, sobre electrocardiografia, llavors una novetat encara poc coneguda a Catalunya i a l'Estat espanyol,⁶² de la qual ja havien donat tots dos una primícia l'any abans als *Arxius de l'Institut de Ciències*.⁶³

Pere González⁶⁴ iguala August Pi i Sunyer amb cinc comunicacions: tres en col·laboració amb Ramon Turró i dues amb Cayetano López. La primera comunicació de Pere González en col·laboració amb Turró, «Antianafilaxia en l'anafilaxia inversa», va ser la que va obrir la sessió fundacional el 14 de desembre de 1912. L'estudi de l'anafilaxi era també un tema capdavanter en les ciències biològiques del moment. Les primeres experiències sobre anafilaxi havien estat publicades el 1902 per Charles Richet i Paul Portier,⁶⁵ que foren també els introductors del mot *anafilaxi* com a antònim de *profilaxi*, entenent per *anafilaxi* una reacció violenta de l'organisme a la reinjecció, per exemple, d'un sèrum terapèutic o de determinades substàncies estranyes. Avui se sap que les reaccions anafilàctiques responen a l'alliberament de substàncies vasoactives (histamina, serotonina, etc.) contingudes en els grànuls citoplasmàtics de determinats leucòcits de la sang (basòfils i mastòcits), determina-

61. Llicenciat en medicina el 1901 i doctorat el 1904, Jesús M. Bellido era professor auxiliar de la càtedra de fisiologia de la Facultat de Medicina de Barcelona des del 1907. A partir del 1908, amb els primers treballs experimentals sobre electrocardiografia, havia iniciat una col·laboració amb August Pi i Sunyer que només la guerra i l'exili van poder interrompre el 1939 i que va abastar àmbits molt diversos.

62. El terme *electrocardiograma* i la descripció i denominació de les seves diferents fases havien estat introduïts als anys noranta del segle XIX pel metge neerlandès Willem Einthoven (Semarang, Java, 1860 – Leiden, 1927), premi Nobel de medicina o fisiologia el 1924, però fins als primers anys del segle XX (1903) no es desenvoluparen galvanòmetres prou sensibles i fiables per a un treball sistemàtic al laboratori. La primera referència a l'electrocardiografia publicada a Catalunya (i a l'Estat espanyol) va ser un article d'Antonio González Prats (Almeria, 1863 – Barcelona, 1920), catedràtic de patologia quirúrgica a la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona, publicat el 1908 a la *Gaceta Médica Catalana*, però el primer treball de recerca va ser el que van presentar August Pi i Sunyer i Jesús M. Bellido al vuitè Congrés Internacional de Fisiologia (Viena, 1910) sobre els efectes del calci i l'estrónci en el ritme cardíac.

63. A. PI SUÑER i J. M. BELLIDO (1911), «El ritme nodal per les sals d'estrónci», *Arxius de l'Institut de Ciències*, núm. 1 (2), pàg. 45-47.

64. De formació inicialment autodidacta al costat de Turró, al Laboratori Microbiològic Municipal de Barcelona, Pere González (Andratx, Mallorca, 1886 – Barcelona, 1955) estudià farmàcia a Barcelona per consell del seu mestre i l'any 1907, quan encara era estudiant, ingressà al Laboratori com a ajudant de Turró, de qui va esdevenir el col·laborador més afecte i a qui succeí com a director del Laboratori el 1927.

65. Richet va rebre el premi Nobel de medicina o fisiologia el 1913 pels seus treballs sobre anafilaxi.

des per una reacció antígen-anticòs o per la presència a l'organisme d'aquelles substàncies estranyes. A la primera dècada del segle XX, però, era ni més ni menys que el fenomen que posava límits a una de les principals armes descobertes per a combatre la infecció: les vacunes. És per això que el tema era tan important, i encara més per a un centre com el Laboratori Municipal de Barcelona, que tenia entre les seves funcions principals la lluita contra les malalties infeccioses. Turró i González havien identificat correctament les globulines com a espècies químiques que intervenien en els processos anafilàctics, ja que el sèrum que no les contenia no produïa reaccions anafilàctiques, i havien comunicat els resultats de les seves primeres recerques sobre aquest tema a la Société de Biologie de París, que els havia acollit als seus *Comptes Rendus* el novembre i el desembre del 1910.⁶⁶ Prosseguint les seves recerques, s'havien concentrat en el fenomen que anomenaren «anafilaxi inversa», és a dir, la reacció anafilàctica que es produïa inoculant a un cobai sèrum de conill prèviament sensibilitzat amb sèrum de cobai. Concloueren que l'anafilaxi directa i la inversa responien a un mateix mecanisme: el tòxic anafilàctic⁶⁷ s'alliberava en el moment de la fixació del complement, fixació que només podia ser ràpida en les barreges sensibilitzades. En la concepció de Turró i González, la velocitat (i també el terreny) de la reacció era absolutament fonamental, ja que d'ella depenia que el complement pogués intervenir o no en la reacció, i era ella la que determinava la manifestació, immunitària o anafilàctica, de l'acció de l'anticòs.⁶⁸ A aquesta línia de recerca, que Turró i González prosseguien encara fins el 1914, responia aquella primera comunicació a la Societat de Biologia de Barcelona i altres que l'anaren seguint en sessions posteriors.

Darrere Pere González i August Pi i Sunyer trobem un metge molt jove, que va ser el primer secretari de la Societat de Biologia i que, amb els anys, esde-

66. R. TURRÓ i P. GONZÁLEZ (1910), «Anaphylaxie par les globulines», *Comptes Rendus Hebdomadaires des Séances de la Société de Biologie*, núm. 69 (12-XI-1910), pàg. 372-373; «Anaphylaxie par les globulines. Nature du poison anaphylactique», *Comptes Rendus Hebdomadaires des Séances de la Société de Biologie*, núm. 69 (26-XI-1910), pàg. 451-452; «Anaphylaxie par les globulines. Nature du poison anaphylactique (2)», *Comptes Rendus Hebdomadaires des Séances de la Société de Biologie*, núm. 69 (24-XII-1910), pàg. 598-560.

67. El que avui anomenaríem l'antigen, però en aquella etapa inicial dels estudis immunològics es creia que el xoc anafilàctic es produïa per l'alliberament d'un tòxic que s'anomenava toxogenina.

68. A. ROCA-ROSELL, *Història del Laboratori Municipal de Barcelona...*, op. cit., pàg. 177-178; J. M. CAMARASA, «Ramon Turró i Darder...», op. cit., pàg. 701 i 722; J. M. CAMARASA, *Ramon Turró (Girona, 1854 - Barcelona, 1926): un modernista...*, op. cit., pàg. 18-19.

vingué un tisiòleg eminent: Lluís Sayé.⁶⁹ De les quatre comunicacions que presentà a la Societat aquell primer any, tres tracten de temes relacionats amb la pneumologia, però el quart, fet en col·laboració amb Josep Alomar,⁷⁰ recull el primer cas de *kala-azar* infantil identificat a Barcelona, només un any després que Gustavo Pittaluga i Manuel Vila haguessin identificat al delta de l'Ebre el primer cas assenyalat com a tal a l'Estat espanyol.⁷¹ En aquells anys encara no es coneixia el veritable vector de la malaltia i generalment es creia que es transmetia per la picada de puces infectades en haver picat un gos portador,⁷² raó per la qual Sayé i Alomar acabaven el seu article recomanant extremar l'atenció als gossos dels districtes marítims de Barcelona, en especial de la Barceloneta, barri on Alomar tenia la consulta i del qual procedia l'infant afectat de *kala-azar* objecte de la comunicació.

Es fa difícil atribuir cada una de les comunicacions presentades a un àmbit de recerca únic i concret; sobretot, difícilment podríem fer-ho emprant les categories vigents avui. Podríem dir que, de les trenta-una comunicacions presentades entre el desembre del 1912 i el desembre del 1913, deu toquen temes de fisiologia (la majoria, de fisiologia cardíaca), sis de bacteriologia o parasitologia i quatre d'immunologia. Quatre més toquen temes relacionats amb l'hematologia, però, d'aquestes, una es relacionaria més aviat amb la medicina forense, una altra, amb la pneumologia i les altres dues tracten de tècniques analítiques. Quedarien un parell de comunicacions sobre histologia, una sobre embriologia (o potser més aviat sobre obstetrícia) i les tres més atípiques: la descripció d'un cas psiquiàtric per Eugeni d'Ors, la comunicació d'August Pi i

69. Tot just llicenciat en medicina el 1911 i doctorat el 1912, Lluís Sayé (Barcelona, 1888-1975) ja havia participat el 1907, quan encara era estudiant, juntament amb Joan Darder i Rodés i Jacint Reventós i Bordoy, en la creació, a l'Hospital Clínic de Barcelona, del primer dispensari antituberculós hospitalari de Catalunya.

70. Llicenciat en medicina el 1904, s'havia interessat inicialment per la fisiologia, però es decantà aviat per la bacteriologia, en particular per l'estudi del bacil de Koch, i el 1910 ingressà com a ajudant al Laboratori Microbiològic Municipal de Barcelona, on no va trigar a ser cap del Servei de Vacunes Bacterianes i Sèrums i, més tard, sotsdirector. Estava casat amb una germana de la muller d'August Pi i Sunyer.

71. El *kala-azar* infantil és una variant de leishmaniosi causada per la leishmània de Donovan (*Leishmania donovani infantum*). Encara que el nom amb què és coneguda la malaltia procedeix de l'hindi, la malaltia era (i és) també endèmica de la regió mediterrània i és transmesa per la picada de mosquits del gènere *Phlebotomus*. Als Països Catalans aquesta malaltia ja era coneguda amb el nom de llosa o mal de melsa abans que en fos identificat l'agent causal.

72. Fins el 1924 no es descobrí que el vector eren mosquits del gènere *Phlebotomus*, però el gos com a portador sa ja s'havia identificat.

Sunyer sobre els últims avenços en cronofotografia⁷³ i la del geòleg Lluís Marià Vidal sobre la troballa d'un fòssil de primat en un jaciment del Miocè a prop de la Seu d'Urgell, el primer testimoni de la presència d'aquest simi al territori actual de Catalunya (i de l'Estat espanyol) durant el Terciari.

En els deu primers anys d'activitat de la Societat de Biologia, fins el desembre del 1922, es presenten 309 comunicacions (305 si descomptem les 4 de la sessió inaugural del desembre del 1912), és a dir, una mitjana de gairebé 31 per any, aproximadament 4 per sessió, amb un màxim de 38 el 1919. Destaquen també els anys 1914, 1917 i 1918, amb 34 comunicacions, i, com a menys actiu, el 1920, amb només 23. L'any 1923, el del cop d'estat del general Primo de Rivera, n'hi hauria hagut només 21, segons les xifres que donava August Pi i Sunyer el 1932 en ocasió del vintè aniversari de la Societat,⁷⁴ però si examinem les notes de premsa publicades al diari barceloní *La Vanguardia*, n'hi va haver com a mínim tretze més que posteriorment no quedaren recollides al volum que conté les sessions dels anys 1923 i 1924.⁷⁵ Això faria un total de 34 comunicacions, una més que l'any precedent i tantes com en els millors anys de la dècada, cosa no tan sorprenent si pensem que el cop d'estat es va produir el mes de setembre, quan la programació de les sessions per al primer trimestre del curs 1923-24 ja devia estar consolidada. Aquestes sessions, si bé amb discreció i sempre en el marc dels locals de l'Institut d'Estudis Catalans al Palau de la Generalitat, es van poder celebrar.

La temàtica es va diversificant al llarg d'aquests anys. Apareixen temes nous i se n'eclipsen alguns de ben vius al principi de les activitats de la Societat. La fisiologia manté la preeminència els primers anys, si més no fins el 1918, però del predomini inicial de la fisiologia cardíaca es passa a una incorporació progressiva d'altres temàtiques, fins que la preeminència es trasllada a l'estudi del sistema endocrí. Entre el 1914 i el 1918 les aportacions de Manuel Dalmau obren la porta a la bioquímica més avançada. Les tècniques analítiques i diagnòstiques

73. August Pi i Sunyer s'interessava molt per les tècniques fotogràfiques i cinematogràfiques. Havia obtingut de Charles Richet algunes cintes que permetien mostrar diferents moviments alents (troballa llavors encara recent) i les va projectar en la sessió del 4 de juny de 1913.

74. A. PI I SUÑER (1932), «Vint anys de Societat de Biologia», *Treballs de la Societat de Biologia*, núm. 14, pàg. 363-377. La xifra que donava Pi i Sunyer coincideix amb la de comunicacions publicades en el volum dels *Treballs de la Societat de Biologia* corresponent als anys 1923-24 (aparegut el desembre del 1931); possiblement, atès el temps transcorregut, no havia estat possible recuperar els textos de totes les comunicacions presentades aquell any i Pi i Sunyer va indicar l'única xifra segura de què disposava.

75. *La Vanguardia*, 21-I-1923, pàg. 10; 22-III-1923, pàg. 11; 22-VI-1923, pàg. 5; 11-XI-1923, pàg. 8; 16-XII-1923, pàg. 9.

tenen també un lloc destacat. Bacteriologia i immunologia tenen alts i baixos: mentre que la bacteriologia pràcticament és absent de les comunicacions del 1915, repunta de manera espectacular el 1916 i es torna a eclipsar els anys successius fins a una nova represa espectacular el 1919. Pel que fa a la immunologia, després d'una desaparició gairebé total (només un parell de comunicacions el 1916) fins el 1918, inicia una represa el 1919 i els dos anys següents és la matèria més freqüent en les comunicacions presentades a les sessions de la Societat. Després d'un nou retrocés el 1922, bacteriologia i immunologia tornen a tenir una certa presència en les comunicacions del 1923.

August Pi i Sunyer mateix s'encarregà de destacar els treballs més rellevants, a parer seu, dels presentats a les sessions dels vint primers anys d'història de la Societat, entre els quals, ben comprensiblement però també ben injustificadament, no n'inclougué cap de seu.⁷⁶ Del 1914 destacà el treball de Juan Negrín⁷⁷ i el seu mestre Theodor von Brücke⁷⁸ sobre un mètode senzill per a la determinació del contingut d'adrenalina (la «matèria cromafina», d'acord amb la nomenclatura de l'època) a les càpsules suprarenals que els permeté confirmar les observacions de Kahn segons les quals aquest contingut disminuïa després de la descàrrega determinada per la punció del quart ventricle.⁷⁹ També va destacar la primera comunicació de Manuel Dalmau⁸⁰ sobre la síntesi de l'àcid α -aminopalmític, que havia obtingut treballant al laboratori d'Emil Abderhal-

76. A. PI I SUÑER, «Vint anys de Societat de Biologia», op. cit., pàg. 365-369.

77. Juan Negrín (Las Palmas de Gran Canaria, 1892 - París, 1956) s'havia doctorat en medicina a Leipzig el 1908 i estava integrat com a ajudant en l'equip del fisiòleg Theodor von Brücke. El 1913 havia coincidit al Congrés de Fisiologia de Groningen amb Jesús M. Bellido i August Pi i Sunyer, que l'associaren immediatament a la Societat de Biologia com a primer soci corresponsal; el segon, a qui també conegueren en ocasió del Congrés de Groningen, va ser George Ralph Mines (Bath, Anglaterra, 1866 - Montreal, Canadà, 1914), que, com feien llavors els dos fisiòlegs catalans, treballava sobre temes relacionats amb l'electrocardiografia.

78. Franz Theodor von Brücke (Viena, 1908 - Boston, 1970) ja era, en els anys que precediren la Primera Guerra Mundial, un destacat neurofisiòleg. Malgrat la presentació d'aquest treball, no va ingressar com a soci corresponsal de la Societat de Biologia ni tampoc ho va fer posteriorment.

79. Aquest treball, presentat en la sessió del 30 de maig de 1914, era la traducció al català del que Negrín i Von Brücke havien publicat en alemany aquell mateix any; vegeu J. NEGRÍN i Th. von BRÜCKE (1912-14), «Eine einfache Methode zur Beurteilung des Gehaltes von Nebennieren an chromaffiner Substanz», *Zeitschrift für Biologische Technik und Methodik* (Estrasburg), núm. 3, pàg. 311-314.

80. Manuel Dalmau (Barcelona, 1890-1918) era la jove promesa de la naixent escola biològica catalana. Acabat de llicenciar en medicina el 1913, havia obtingut una pensió de la JAE per ampliar estudis a Alemanya (1913-14). Posteriorment ho feu als Estats Units, on treballà a la Harvard Medical School amb Otto Folin i Walter B. Cannon (1916-17). Quan va tornar a Barcelona va ser cap de la Secció de Bioquímica del Laboratori Microbiològic Municipal, però només durant pocs mesos, perquè va morir l'octubre del 1918 com a conseqüència de l'epidèmia de grip.

den a Halle, i la de Ramon Turró i Josep Alomar sobre l'atenuació de la virulència del bacil de Koch mitjançant el cultiu en brou de patata d'Holanda. Segurament hi hauria d'haver afegit les seves dues comunicacions sobre el relleu cinematogràfic que mostren l'interès d'August Pi i Sunyer per les novetats tècniques susceptibles d'aplicació o d'anàlisi en el camp de la fisiologia. També val la pena remarcar que dues de les comunicacions d'aquell any anaven signades per una dona, una presència femenina que no es va repetir fins el 1920.⁸¹

De les comunicacions del 1915, Pi i Sunyer destaca les d'Abelardo Gallego⁸² sobre tècnica histològica i les de Bellido sobre innervació sensomotriu i senso-secretora de ronyons i bufeta urinària. Sense ser un treball important per ell mateix també caldria remarcar la introducció de la temàtica fisiològica vegetal per obra del jesuïta Jaume Pujiula,⁸³ amb una comunicació sobre la teoria dels estatòlits vegetals, els orgànuls cel·lulars que orienten el geotropisme de les arrels, l'existència o no dels quals estava en discussió d'ençà de les observacions de Gottlieb Haberlandt i Bohuslav Němec el 1900.

De les del 1916 destaca la presentació que fa Turró dels seus experiments de vacunació de conills contra el carboncle per via oral, que obren una via que anys més tard seria aprofitada en la vacunació antituberculosa amb el bacil de Calmette-Guérin (BCG) o en l'antipoliomielítica. Destaca igualment el treball de Pere Nubiola⁸⁴ sobre la constitució del cos groc i el seu paper fisiològic. També interessà particularment a Pi i Sunyer la comunicació d'Antonio de Gregorio Rocasolano⁸⁵ sobre el moviment brownià de les micelles col·loïdals.

81. Es tracta de les comunicacions «Relación entre el trabajo digestivo de la mucosa gástrica y la reacción de la orina» i «Nota sobre las exigencias del organismo en sales inorgánicas», presentades, respectivament, a les sessions del 14 de març i el 4 de novembre de 1914 per Josefa López Suárez. No hem pogut esbrinar cap més dada d'aquesta dona, que no va ser sòcia de la Societat de Biologia i de qui no coneixem cap altre treball.

82. Abelardo Gallego (Rascafría, Madrid, 1879 – Madrid, 1930), amic de Ramon Turró, era professor de farmacologia i terapèutica a la Facultat de Veterinària de Santiago de Compostella (1912-21), però va ser, sobretot, l'introduïdor de les tècniques histològiques més avançades en el camp de la veterinària. Posteriorment, guanyà la càtedra (de nova creació) d'histologia, anatomia patològica i patologia de la Facultat de Veterinària de Madrid i també col·laborà amb Pío del Río Hortega.

83. Jaume Pujiula (Besalú, Garrotxa, 1869 – Barcelona, 1958) era jesuïta. Ordenat prevere el 1906, els seus superiors l'havien enviat a estudiar ciències naturals a Alemanya i Àustria entre el 1906 i el 1908 i a continuació havia estat designat per a dirigir el Laboratori Biològic de l'Ebre, a Roquetes (Baix Ebre), que el 1916 havia estat traslladat al Col·legi de Sant Ignasi de Sarrià (Barcelona).

84. Pere Nubiola (Barcelona, 1878-1956) havia estat professor auxiliar d'obstetrícia i ginecologia de la Facultat de Medicina de Barcelona (1906-16) i aquell mateix any 1916 havia guanyat per oposició la càtedra d'obstetrícia. Havia estat un dels primers socis a adherir-se a la Societat de Biologia (1913).

85. Antonio de Gregorio Rocasolano (Saragossa, 1873-1941) era catedràtic de química general de la Facultat de Ciències de Saragossa des del 1902, després d'haver passat per la mateixa càtedra de Barce-

L'any següent August Pi i Sunyer trobava menys comunicacions dignes de menció, potser perquè amb l'inici dels cursos organitzats per la Societat l'atenció dels socis s'havia desviat cap a aquests. Tanmateix, destaca del 1917 la comunicació de Gregorio Marañón i el seu deixeble A. Rosique sobre l'acció de la hipòfisi en relació amb la diüresi. En canvi, del 1918 destaca les comunicacions de Leandre Cervera sobre els dos efectes, secretor i hipotensor, de la secretina, la de Pere Domingo i Salvador Vilaseca⁸⁶ sobre la histogènesi de la glàndula genital i la primera participació de Pío del Río Hortega en les activitats de la Societat de Biologia amb una comunicació sobre la histologia de la *fascia dentata* i els canvis d'estructura d'aquesta en relació amb l'envelliment. Però el 1918 mateix també hagués pogut destacar la publicació d'un estudi sobre el plàncton d'aigua dolça a Barcelona a càrrec de Celso Arévalo⁸⁷ o la darrera de Manuel Dalmau, mort prematurament en la pandèmia de grip coneguda com a grip espanyola.

Del 1919 Pi i Sunyer destaca únicament la comunicació de Lluís Guilera sobre l'embriologia del fol·licle de Graaf,⁸⁸ però també cal remarcar les comunicacions de Pi i Sunyer mateix sobre reflexos glucemians o els primers treballs de recerca d'un joveníssim Francesc Duran Reynals (encara estudiant) sobre diferents temes relacionats amb l'anafilaxi.⁸⁹ Va ser l'any que August Pi i Sunyer

lona. Atret pel treball d'Einstein del 1905 sobre el moviment brownià i la demostració experimental de la seva hipòtesi per Jean Perrin i els seus deixebles (1908-09), a partir del 1915 el químic aragonès havia iniciat una línia de recerca sobre el moviment brownià en sistemes col·loïdals, inclosos els protoplasmes de cèl·lules vives, de la qual la comunicació a la Societat de Biologia era una primícia.

86. Pere Domingo (Tarragona, 1896 – Barcelona, 1979) i Salvador Vilaseca (Reus, 1896-1975) eren companys d'estudis. Encara havien d'acabar la carrera de medicina quan es van incorporar a la Societat de Biologia com a socis agregats (el 1916 i el 1917, respectivament). Si bé posteriorment els seus interessos científics divergiren força (Vilaseca també estudià ciències naturals i s'interessà sobretot pels estudis prehistòrics, a banda d'exercir professionalment a la seva ciutat natal i altres poblacions del Camp de Tarragona), en aquesta època compartien l'interès per la recerca fisiològica.

87. A càrrec de Celso Arévalo (Ponferrada, 1885 – Madrid, 1944), l'introducció a l'Estat espanyol dels estudis limnològics, que encara no feia un any que havia vist reconegut oficialment el seu Laboratori d'Hidrobiologia de l'Institut General i Tècnic de València, on era professor. Vegeu S. CASADO DE OTAOLA (2000), *Los primeros pasos de la ecología en España*, Madrid, Organismo Autónomo de Parques Nacionales, pàg. 167; J. M. CAMARASA i J. I. CATALÀ (2007-08), *Els nostres naturalistes*, València, Publicacions de la Universitat de València, pàg. 329-332, «Monografies Mètode», 2.

88. Lluís Guilera i Molas (el Prat de Llobregat, 1896 – Barcelona, 1969). El mateix any 1919 presentà a Madrid la seva tesi doctoral, *Origen, formación y evolución del folículo de Graaf. Histogénesis del cuerpo lúteo*, que havia estat preparant al Laboratorio de Histopatología de la JAE. L'any següent amplià estudis a Berlín i, més tard, a Munic, Erlangen i Viena.

89. A. ROCA i T. F. GLICK (1986), *Francesc Duran Reynals (1899-1958)*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, pàg. 68-82; T. F. GLICK i A. ROCA ROSELL, «Francesc Duran Reynals (Barcelona, 1899 – New Haven, EUA, 1958). La projecció internacional de la recerca biomèdica catalana», dins Josep M. CAMA-

i Jesús M. Bellido van viatjar a l'Argentina, i un dels resultats d'aquest viatge va ser la presentació, el 9 de febrer de 1920, d'una comunicació conjunta de Jesús M. Bellido i Bernardo A. Houssay⁹⁰ sobre l'acció fisiològica de les descàrregues d'adrenalina per l'excitació del nervi esplàncnic i per punció del bulb raquidi. Pi i Sunyer no deixa de destacar aquesta comunicació, però «oblida» la conjunta d'ell mateix amb Houssay, presentada en la mateixa sessió, sobre una sèrie negativa d'experiments de lligadura dels grans vasos abdominals sense que en resultés hiperglucèmia, fet que aparentment posava en qüestió la doctrina de la sensibilitat tròfica que defensava Pi i Sunyer i que imposava no donar per acabada la recerca en aquest tema i continuar amb nous experiments. Del mateix 1920 Pi i Sunyer destaca la comunicació conjunta de William Mestrezat⁹¹ i Belarmino Rodríguez Arias⁹² sobre la composició i les propietats del líquid cefalorraquidi en l'encefalitis letàrgica, un tema, el del valor diagnòstic de la composició del líquid cefalorraquidi, que en aquells moments era molt actual i encara més si era tractat conjuntament per qui havia estat el primer a determinar la composició d'aquest fluid i per un deixeble seu prometedor procedent de les aules barcelonines i que també va excel·lir anys més tard en la seva especialitat. En un altre ordre de coses, des de la perspectiva d'avui caldria destacar d'aquell any el segon treball presentat per una dona, en aquest cas Raquel Grau i Aymà, encara que fos en col·laboració amb un col·lega masculí.⁹³

RASA i Antoni ROCA (dir.), *Ciència i tècnica als Països Catalans*, op. cit., pàg. 1340-1341. Francesc Duran Reynals havia ingressat a la Societat com a soci agregat el 1918.

90. Bernardo A. Houssay (Buenos Aires, 1887-1971), fisiòleg argentí, premi Nobel de medicina o fisiologia el 1947 pels seus estudis sobre el paper de la hipòfisi en la regulació del metabolisme dels hidrats de carboni. Aquest havia estat ja el tema de la seva tesi doctoral (1911). El 1919, després d'haver accedit a la càtedra de fisiologia de la Facultat de Medicina de la Universitat de Buenos Aires, havia fundat la Sociedad Argentina de Biología, i el 1920 havia reeixit a crear l'Institut de Fisiologia de Buenos Aires, annex a la seva càtedra.

91. William Mestrezat (Bordeus, 1883-1928) havia estat el primer a determinar amb precisió (1911) la composició química del líquid cefalorraquidi normal i el possible significat diagnòstic de les seves alteracions.

92. Belarmino Rodríguez Arias (1895-1997) s'havia doctorat el 1917 i havia anat a París a ampliar estudis al servei de Pierre Marie a l'hospital de la Salpêtrière i al laboratori de química d'Auguste Fernbach a l'Institut Pasteur (1919-20).

93. Es tracta de la comunicació «Un nou mètode per a la tinció del bacil tuberculós en els teixits», presentada conjuntament per Pere Domingo i la «Srta. R. Grau». Pere Domingo i Raquel Grau i Aymà (1897-1922) treballaven junts al Laboratori Municipal i eren promesos. Aquell any mateix es van casar i van tenir una filla, però desgraciadament Raquel Grau va emmalaltir i va morir només dos anys després. Aquesta mort prematura va impedir segurament que Raquel Grau arribés a ser la primera dona admesa a la Societat de Biologia.

Del 1921, Pi i Sunyer destaca les quatre comunicacions de Ramon Turró sobre l'extracció de diastases cellulars mitjançant el tractament dels teixits amb acetona i cloroform i la capacitat d'aquestes de digerir tant els bacteris com diferents substàncies orgàniques.⁹⁴ També hauria hagut d'esmentar el seu propi treball experimental, en col·laboració amb Rossend Carrasco i Formiguera, que inclou, entre altres coses, una comunicació amb una vintena d'experiments de lligadura dels grans vasos abdominals amb resultats d'hiperglucèmia, que refutaven els experiments precedents duts a terme amb Houssay a Buenos Aires i confirmaven, per contra, les hipòtesis que mantenia Pi i Sunyer en relació amb la sensibilitat tròfica.

La «collita» del 1922, l'any del desè aniversari, va ser especialment lluïda. Pi i Sunyer en destacava el 1932 la comunicació d'Emili Mira sobre les correlacions fisiològiques del treball mental en el sistema cardiovascular;⁹⁵ la de Manuel Sánchez y Sánchez⁹⁶ sobre l'oxidació catalítica dels gàmetes de les garotes abans de la fecundació; la del seu germà Santiago Pi i Sunyer⁹⁷ sobre els efectes dels extractes hipofisiaris en la secreció renal; i també les de Rossend Carrasco i Formiguera, fruit de la seva estada als Estats Units i al Canadà, una en col·laboració amb

94. Turró havia publicat el 1920 la segona edició del seu llibre *Los fermentos defensivos en la inmunidad natural y adquirida*. A petició d'Eugène Gley, secretari general de la Société de Biologie de París, repetí amb nous mètodes els seus experiments dels primers anys del segle d'extracció d'enzims de diferents teixits. Les seves quatre notes sobre aquesta matèria es publicaren en francès als *Comptes Rendus Hebdomadaires des Séances de la Société de Biologie* (1921) uns mesos abans que apareguessin en català als *Treballs de la Societat de Biologia* (1922).

95. Emili Mira i López (Santiago de Cuba, 1896 – Petrópolis, Brasil, 1964), llicenciat en medicina el 1917, era soci numerari de la Societat de Biologia des del 1919, quan era professor ajudant a la càtedra de fisiologia d'August Pi i Sunyer, però fins el 1922 no es doctorà (amb una tesi sobre les correlacions somàtiques del treball mental). Des del 1920 era cap de la Secció de Psicotècnia de l'Institut d'Orientació Professional de Barcelona, que llavors dirigia Josep Ruiz Castella. La comunicació a la Societat de Biologia desenvolupava un dels aspectes de la seva tesi i l'any següent va ser presentada, traduïda al francès, al setè Congrés Internacional de Psicologia, a Oxford.

96. Manuel Sánchez y Sánchez (1898-?) era doctor en ciències naturals i treballava al Laboratorio de Investigaciones Biológicas que dirigia Cajal. Els cursos 1920-21 i 1921-22, becat per la JAE, va treballar al laboratori de biologia de l'Institut Zoològic d'Estrasburg i al Laboratori de Zoologia Experimental de Roscoff estudiant l'acció quimiotàctica de l'òvul. Era autor principalment de treballs sobre histologia de peixos i d'invertebrats marins i participà en l'ordenació de les col·leccions d'invertebrats marins del Museo Nacional de Ciencias Naturales de Madrid. Posteriorment, abandonà la recerca de laboratori en accedir a una plaça a la Direcció General de Pesca, en la qual ocupà diversos càrrecs fins a la seva jubilació el 1963.

97. Santiago Pi i Sunyer (Barcelona, 1893-1981), germà d'August, s'havia doctorat en medicina el 1913. Després d'exercir professionalment uns anys a Ciutat de Mallorca, el 1922 era professor auxiliar a la càtedra del seu germà i preparava oposicions, que va guanyar l'any següent, a la càtedra de fisiologia de Saragossa, que ocupà fins el 1936.

Walter B. Cannon, sobre la secreció d'adrenalina, i una altra en col·laboració amb Pere González, sobre l'obtenció d'extractes pancreàtics hipoglucemics, paral·lelament a les recerques de Banting, Best, Collip i McLeod a la University of Toronto que van conduir al descobriment de la insulina.⁹⁸ Finalment, destacava les comunicacions d'Adolf Bickel i dels seus deixebles japonesos M. Tsuji i Koichi Miyadera sobre l'avitaminosi.⁹⁹ Caldria encara afegir-hi les primeres comunicacions de Josep Puche,¹⁰⁰ malgrat que Pi i Sunyer les situï el 1925, segurament perquè fins el 1924 Puche no va ser professor ajudant a la seva càtedra i el 1932 no recordava que abans d'això Puche ja havia participat en les sessions de la Societat.

Del 1923, darrer any del període que aquí considerem, Pi i Sunyer destacava la síntesi de Turró sobre l'origen dels enzims (diastases) bacteriolítics i la seva comunicació en col·laboració amb Pere Domingo sobre immunitat local. Però caldria afegir-hi alguna comunicació més de Pere Domingo sobre immunitat; les de Rossend Carrasco i Formiguera, sol o en col·laboració amb Pere González o August Pi i Sunyer, sobre la insulina i les seves aplicacions, o les de Josep Puche, també sol o en col·laboració amb August Pi i Sunyer o Jesús M. Bellido, sobre el sistema nerviós autònom.

98. Rossend Carrasco i Formiguera (Barcelona, 1892-1990), interessat per l'estudi de la diabetis des del 1917, havia anat a Harvard per a ampliar coneixements al costat de Walter B. Cannon i Elliot P. Joslin. A finals del desembre de 1921 va assistir, a la Universitat de Yale, a la primera presentació pública de les descobertes de Banting i Best i, interessat com estava pel tema, visità uns mesos després la University of Toronto i obtingué, de James B. Collip i John McLeod, el mètode que havien emprat els investigadors canadencs per a aconseguir un extret pancreàtic purificat. En retornar a Barcelona el setembre del 1922, en col·laboració amb Pere González va començar a preparar insulina a partir d'extractes pancreàtics purificats i a aplicar-la a pacients diabètics. La primera aplicació d'insulina a un malalt feta a l'Europa continental va tenir lloc a Barcelona el 4 d'octubre de 1922, uns pocs dies abans de la presentació de la comunicació de Carrasco i González a la Societat de Biologia (R. CARRASCO I FORMIGUERA, «Records personals d'un testimoni, i participant, en la transició del tractament pre-insulínic al tractament insulínic de la diabetis greu: contribució catalana relativa a la insulina durant el període 1922-25», dins SOCIETAT CATALANA DE BIOLOGIA (1973), *Cinquantè aniversari del descobriment de la insulina*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pàg. 57-69. «Col·loquis», 8).

99. Adolf Bickel (Wiesbaden, Hesse, 1875 – Wangen im Allgäu, Baden-Württemberg, 1946) era director del Departament de Biologia Experimental a l'Institut de Patologia de la Universitat de Berlín. El març del 1922 professà un curs de cirurgia experimental a l'Institut de Fisiologia i presentà una comunicació a la Societat sobre la regeneració de la sang mitjançant la reinfusió. Uns mesos després va presentar les comunicacions sobre avitaminosi que Pi i Sunyer va destacar.

100. Josep Puche (Llorca, Múrcia, 1896 – Ciutat de Mèxic, 1979) havia ingressat el 1919 a la Societat de Biologia com a soci agregat. El 1921 Jesús M. Bellido ja l'havia associat a una comunicació sobre els efectes de la compressió de les vísceres pelvianes i abdominals en la secreció renal, però el 1922 (l'any de la seva llicenciatura) ja en presentà dues (una en col·laboració amb August Pi i Sunyer) sobre l'acció del sistema nerviós autònom que prefiguraven en part la seva tesi i bona part de la seva recerca posterior.

3.2.3. Els curssets

A partir del 1917 la Societat de Biologia incorporà una nova activitat: els curssets. La presentació que se'n feia en el volum del 1917 dels *Treballs de la Societat de Biologia*, deguda indubtablement a la mà d'August Pi i Sunyer, es pot considerar una veritable declaració programàtica a les portes del cinquè aniversari de la fundació de la Societat. D'entrada, invocava una doble motivació per a la iniciativa d'«organitzar sèries de curssets en els quals totes les figures que representessin una valor en Biologia aportessin monogràficament els fruits de la llur investigació»: d'una banda, el convenciment de la pròpia vàlua de la Societat, que ja se sentia consolidada després de quatre anys de funcionament continuat; de l'altra, el desig d'estendre's «curant de no sortir-se del camp científic que li pertany». Els curssets permetien assolir un doble objectiu: «en primer lloc s'augmentaven i estrenyien les relacions científiques [...] segonament, el nom de la Societat sonant fora de les fronteres de Catalunya contribuïa a esvaïr la boirosa llegenda d'indiferència per les qüestions científiques que ens fa impenetrables a les mirades del món». En poques paraules, una societat científica madura i segura d'ella mateixa buscava expandir-se i, per fer-ho, buscava la complicitat dels millors del seu camp tant per compartir-ne els coneixements com per estendre la pròpia visibilitat dins d'aquest.

En realitat, els curssets de la Societat de Biologia es pot dir que eren una «escissió» dels Cursos Monogràfics d'Alts Estudis i d'Intercanvi que organitzaven des de la primavera del 1915 el Consell d'Investigació Pedagògica¹⁰¹ i l'Institut d'Estudis Catalans. En les dues primeres estacions dels Cursos Monogràfics (primavera del 1915 i primer semestre del 1916), els cursos de la Secció de Ciències Biològiques havien anat a càrrec de socis de la Societat de Biologia,¹⁰² però a partir de la tercera estació, corresponent a la primavera del 1917 i coincident, per tant, amb l'arrencada dels curssets de la Societat, l'oferta de la Secció de Ciències Biològiques es va limitar a un sol curs, de temàtica molt allunyada dels interessos de la Societat de Biologia,¹⁰³ i a partir del 1919 la secció va desaparèixer del tot.

101. A partir del febrer del 1916, Consell de Pedagogia.

102. August Pi i Sunyer («El mecanicisme en biologia i el fet biològic pur. Introducció a les pràctiques de físico-química i de química biològica», que dictà dues vegades: la primera, el 1915 i, la segona, el 1916, aquesta sense el subtítol), Manuel Dalmau («Pràctiques de química biològica»), Jesús M. Bellido i Pau Agustí («Pràctiques de mesures físico-químiques»), i Leandre Cervera («Tècnica de vivisecció»).

103. El 1917 es va tractar del curs de l'antropòleg i lingüista alemany Diedrich Westermann (1875-1956) «Introducció a l'estudi de la cultura material i espiritual dels negres del Sudan». El 1918, del curs «Bionomia de les plantes. Els excitadors biològics del regne vegetal», a càrrec del jesuïta Joaquim M. de Barnola, president de la Institució Catalana d'Història Natural, entitat que, a partir del 6 de desembre de 1917, havia esdevingut definitivament la segona filial de l'Institut d'Estudis Catalans.

Desconeixem les raons d'aquest canvi d'orientació dels Cursos Monogràfics d'Alts Estudis i d'Intercanvi, que no es donà en el cas de les ciències fisicomatemàtiques, però és un fet que els cursets de la Societat de Biologia foren, a partir del 1917, el complement, en l'àmbit de les ciències biològiques, d'aquells Cursos. Un tret diferencial que podria haver pesat en la decisió de separar-los del conjunt d'aquells, era el fet que gairebé tots tenien una dimensió pràctica que exigia espai i material de laboratori i, per tant, s'havien de desenvolupar en espais diferents dels que eren habituals per a la resta de Cursos Monogràfics d'Alts Estudis i d'Intercanvi, gairebé tots els quals tenien lloc a les dependències de l'Institut d'Estudis Catalans o en altres salons del Palau de la Generalitat (llavors de la Diputació). Així i tot, el 24 de gener de 1917 August Pi i Sunyer demanava a la Secció de Ciències autorització «perquè alguns dels cursos que té en preparació la Societat de Biologia siguin donats en el local de l'IEC». Aquest va ser el cas, concretament, del que donà Ramon Turró el mes d'abril.

El primer dels cursets de la Societat de Biologia tingué lloc el gener del 1917 al Laboratori Microbiològic Municipal i anà a càrrec del veterinari Abelardo Gallego, catedràtic d'histologia de la Facultat de Veterinària de Santiago de Compostella. Consistí en cinc lliçons agrupades sota el títol genèric «Mètodes ràpids de diagnòstic histològic». L'èxit fou tan gran que calgué duplicar el nombre de places previst inicialment.

A la vista d'uns resultats tan falaguers, entre el març i el juliol d'aquell mateix any la Societat de Biologia programà una primera sèrie de cursets que anaren a càrrec de Gustavo Pittaluga,¹⁰⁴ Ramon Turró,¹⁰⁵ Gregorio Marañón,¹⁰⁶ Juan

104. Sis lliçons titulades «Diagnòstic hematològic i classificació de les hemopaties» que tingueren lloc al Laboratori Microbiològic Municipal de Barcelona entre el 20 i el 27 de març. Gustavo Pittaluga (1876-1956) era catedràtic de parasitologia i patologia tropical de la Facultat de Medicina de la Universitat de Madrid, i el 1914 havia presentat a l'Institut d'Estudis Catalans un pla per a l'erradicació del paludisme a Catalunya que, informat favorablement per August Pi i Sunyer, donà peu a la creació del Servei Tècnic del Paludisme, amb Pittaluga com a director i Lluís Sayé com a auxiliar, transformat el 1917 en Servei d'Estudis Sanitaris, en ampliar el seu camp d'acció a la tuberculosi i la febre tifoide.

105. Cinc lliçons titulades «Filosofia crítica» que tingueren lloc al local de l'Institut de Ciències, al Palau de la Generalitat, entre el 10 i el 21 d'abril. Aquestes lliçons foren publicades en forma de llibre el 1918 i traduïdes al castellà (per Gabriel Miró) l'any següent.

106. Quatre lliçons titulades «Alguns punts poc coneguts d'endocrinologia» que tingueren lloc al laboratori de fisiologia de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona el 23 i el 24 d'abril i a l'Institut Mèdico-Farmacèutic el 25 i el 26 d'abril. Gregorio Marañón (1887-1960) treballava al servei de malalties infeccioses de l'hospital general de Madrid, alhora que es dedicava a la recerca sobre secrecions internes.

Negrín¹⁰⁷ i Jesús M. Bellido,¹⁰⁸ tots ells socis corresponsals¹⁰⁹ o honoraris¹¹⁰ de la Societat de Biologia.

Aquesta sèrie de cursets també sembla que va tenir bon acolliment i donà peu que se n'organitzés seguidament una segona sèrie per al curs 1917-18. En aquesta segona sèrie, hi intervingueren Eugène Gley,¹¹¹ Hyacinthe Vincent, José Gómez Ocaña,¹¹² Pío del Río Horteiga,¹¹³ José Rodríguez Carracido,¹¹⁴ Celso Aré-

107. Sis lliçons titulades «Fisiología de la invención autónoma» que tingueren lloc al laboratori de fisiologia de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona entre el 30 de maig i el 6 de juny. Segons Bellido («Vint-i-cinc anys de vida anecdòtica...», op. cit., pàg. 174), aquestes foren pràcticament les primeres lliçons en castellà de Negrín (la pràctica docent del qual, fins llavors, havia estat exclusivament en alemany).

108. Cinc lliçons orals i dotze sessions de seminari titulades «La química-física aplicada a la investigació biològica» que tingueren lloc la primera quinzena de juliol.

109. Negrín i Marañón ho eren des de la fundació de la Societat, el 1913; Bellido, un dels fundadors de la Societat de Biologia, havia passat de numerari a corresponsal el 1915, en guanyar la càtedra de fisiologia de la Facultat de Medicina de la Universitat de Saragossa; Abelardo Gallego havia estat nomenat soci corresponsal el 1916, després de participar a les sessions de la Societat de Biologia la tardor d'aquell any.

110. Tant Pittaluga com Turró ho eren des de la fundació de la Societat.

111. Quatre lliçons (més una de Hyacinthe Vincent el 18 de desembre) titulades «Estat actual de la qüestió de les secrecions internes» que tingueren lloc al laboratori de fisiologia de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona entre l'11 i el 17 de desembre de 1917. Eugène Gley (Épinal, Lorena, 1857 - París, 1930), estudiós del sistema endocrí i descobridor de les funcions de la paratiroides, era el secretari general de la Société de Biologie de París. Precisament a partir del 1917, els *Comptes Rendus* d'aquesta societat van començar a publicar resums d'alguns dels treballs presentats a les sessions científiques de la Societat de Biologia barcelonina. Hyacinthe Vincent (Bordeus, 1862 - París, 1950) era director de l'hospital de Val-de-Grâce i metge general inspector de l'exèrcit francès; havia instaurat l'obligatorietat de la vacunació antitífica i antiparatífica (TAB) a l'exèrcit francès.

112. El curs de José Gómez Ocaña (Màlaga, 1856-1919), catedràtic de fisiologia de la Facultat de Medicina de la Universitat de Madrid, es limità a dues conferències titulades «Induccions biològiques de la guerra» que tingueren lloc a la sala d'actes de l'Ateneu Barcelonès el 3 i el 5 de gener de 1918.

113. Sis lliçons titulades «Mètodes moderns d'investigació histològica i resultats que proporcionen» que tingueren lloc al laboratori de fisiologia de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona del 21 al 26 de març de 1918. Pío del Río Horteiga (Portillo, Castella, 1882 - Buenos Aires, 1945) treballava al costat de Nicolás Achúcarro al Laboratorio de Histología e Histopatología del Sistema Nervioso creat per la JAE el 1912 a la Residencia de Estudiantes de Madrid, que Del Río Horteiga va passar a dirigir el 1918 mateix a conseqüència de la mort d'Achúcarro.

114. Dues lliçons titulades «Filogènia química de la molècula albuminoide» que tingueren lloc al laboratori de fisiologia de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona el 27 i el 29 d'abril de 1918. José Rodríguez Carracido (Santiago de Compostella, 1856 - Madrid, 1928) era catedràtic de química biològica de la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Madrid des del 1898 i en aquell moment era rector de la Universitat de Madrid.

valo,¹¹⁵ Carlos Calleja,¹¹⁶ Lluís Sayé¹¹⁷ i Antonio de Gregorio Rocasolano.¹¹⁸ Gairebé tots (només amb les excepcions de Hyacinthe Vincent i Pío del Río Hortega) eren ja socis de la Societat de Biologia, la majoria (Gley, Gómez Ocaña i Rodríguez Carracido, honoraris, i Calleja i Sayé, numeraris) des del 1913; Celso Arévalo i Antonio de Gregorio Rocasolano eren socis (corresponsal i honorari, respectivament) des del 1916. Pío del Río Hortega s'incorporà com a soci corresponsal el 1918 i Hyacinthe Vincent, com a soci honorari el 1919. Segons Bellido, les quatre lliçons de Gley sobre secrecions internes van ser particularment memorables i «portaren el nom de la nostra Societat i la nostra ciutat arreu on hom es preocupava d'una de les qüestions més debatudes en aquells temps: la significació de l'adrenalina».¹¹⁹

A partir del 1919, amb la fi de la Primera Guerra Mundial, la presència de professors estrangers, fins llavors ben escadussera, esdevingué majoritària, si bé els cursos eren menys nombrosos i de menor durada (en el cas de Jean Perin, una única conferència). Hi intervingueren Paul Dechambre,¹²⁰ Antoni Sal-

115. Cinc lliçons titulades «El plàncton d'aigua dolça» que tingueren lloc al laboratori de zoologia de la Facultat de Ciències de la Universitat de Barcelona durant el mes de maig de 1918. Celso Arévalo (Ponferrada, Lleó, 1885 – Madrid, 1944) va ser, del 1912 al 1918, catedràtic d'història natural i fisiologia i higiene a l'Institut General i Tècnic de València, on va crear un laboratori d'hidrobiologia (nom que ell donava a la limnologia, de la qual fou el principal introductor a l'Estat espanyol i als Països Catalans). El 1918 mateix passà a ocupar la mateixa càtedra a l'Instituto Cardenal Cisneros, de Madrid, a la qual sumà ben aviat un lloc poc rellevant al Museo Nacional de Ciencias Naturales.

116. Set lliçons titulades «Les cèl·lules mesenquimatoses amb granulacions» que tingueren lloc a l'aula d'histologia de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona durant el mes de maig de 1918. Sobre Carlos Calleja, vegeu el subapartat 2.1.

117. Sis lliçons titulades «Estudis anatomo-clínic de la tuberculosi pulmonar» que tingueren lloc al laboratori de fisiologia de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona el darrer trimestre del curs 1917-18. Sobre Lluís Sayé, vegeu la nota 50; del 1912 al 1915 havia estat secretari de Publicacions de la Societat de Biologia i, com a tal, responsable de l'edició dels *Treballs*. El curs tingué lloc la primera quinzena de juny.

118. Set lliçons titulades «Estudi ultramicroscòpic de la coagulació» que tingueren lloc al laboratori de fisiologia de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona la primera quinzena d'octubre del 1918. Encara que les dates correspondrien ja al curs 1918-19, els *Treballs de la Societat de Biologia* donen compte d'aquest curset com el darrer del cicle iniciat el desembre del 1917. Sobre Antonio de Gregorio Rocasolano, vegeu la nota 80.

119. J. M. BELLIDO, «Vint-i-cinc anys de vida anecdòtica...», op. cit., pàg. 174.

120. Quatre lliçons titulades «L'herència i les seves aplicacions a la producció animal» que tingueren lloc del 8 a l'11 d'abril de 1919 a l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona. Paul Dechambre (1868-1935), veterinari, era catedràtic de zootècnia a l'École Nationale Veterinaire d'Alfort i professor a l'École Supérieure d'Agriculture de Grignon. Era considerat un dels grans especialistes en genètica animal.

vat,¹²¹ els metges E. A. Bossan, de París, i A. Balvay, de Lió,¹²² i el ja esmentat Jean Perrin,¹²³ futur premi Nobel de física el 1926, que només va pronunciar la conferència «Electrització d'absorció: aplicació a les solucions col·loïdals i a la matèria viva».

En el volum dels *Treballs* corresponent a aquell any s'anuncien per a l'any següent cursets a càrrec d'Auguste Pettit, de l'Institut Pasteur de París; Charles Henry, director del Laboratoire de Physiologie des Sensations de la Sorbona; Enric Moles, del Laboratorio de Investigaciones Físicas de Madrid; els professors Gallavardin, Favre i Vignard, de la Facultat de Medicina de la Universitat de Lió; José M. del Corral, de la Universitat de Valladolid, i, novament, Antonio de Gregorio Rocasolano.¹²⁴ Res de tot això és recollit en el volum corresponent als anys 1920-21, sense cap explicació respecte a aquesta absència, i tampoc n'hem trobat informació indirecta. Molt possiblement no es dugueren a terme a causa dels trasbalsos ocasionats per la destitució d'Eugeni d'Ors de tots els seus càrrecs a la Mancomunitat i a l'Institut d'Estudis Catalans i les dificultats econòmiques d'aquest.¹²⁵ Sense comptar, en el cas de la Societat de Biologia, la

121. Dues conferències titulades «Investigacions sobre l'epidèmia gripal de 1918-19» que foren pronunciades al laboratori de fisiologia de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona el 6 i 7 de juny de 1919. Antoni Salvat i Navarro (1883-1977) era catedràtic d'higiene de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona. Tot i ser fill d'un metge militar català, va desenvolupar tota la seva carrera fora de Catalunya fins que va guanyar la càtedra de Barcelona el 1918. Molt possiblement cal interpretar com una maniobra d'acostament i de benvinguda el fet que la Societat el convidés el 1919 a pronunciar dues conferències sobre les seves recerques en relació amb l'epidèmia gripal dels anys 1918-19. El mateix mes de juny de 1919 Salvat i Navarro ja participà en el tercer Congrés de Metges de Llengua Catalana, que tingué lloc a Tarragona, i també ho feu en tots els següents fins el 1936.

122. No hem pogut trobar informació sobre aquests dos metges francesos que, el 1919, divulgaven un suposat remei nou contra la tuberculosi que, malauradament, no assolí els resultats que aquests autors pretenien. Pronunciaren sengles conferències titulades «Una nova medicació antituberculosa» el 4 i el 5 de juny de 1919 al laboratori de fisiologia de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona.

123. Jean Perrin (Lilla, França, 1870 – Nova York, 1942) era catedràtic de química física a la Sorbona des del 1910 i era molt conegut per les seves recerques sobre el moviment brownià. Pronuncià la seva conferència a l'amfiteatre de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona el 21 d'octubre de 1919. Aquell mateix any va ser nomenat soci honorari de la Societat de Biologia. El 1926 va rebre el premi Nobel de física per la seva demostració de l'estructura discontinua de la matèria.

124. Auguste Pettit i José M. del Corral ja eren socis corresponsals des del 1918 i el 1914, respectivament; Enric Moles es va incorporar com a soci corresponsal el 1922; Charles Henry, home controvertit en el seu temps, mai no va arribar a ser soci, com tampoc no ho foren Gallavardin, Favre ni Vignard, cosa que fa pensar que, si més no aquests quatre, no van arribar a fer el seu curset.

125. Vegeu Alexandre GALÍ (1986), *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1900-1936*. Llibre XVII: Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, Fundació AG. S'hi reporta que, en el pressupost de l'exercici 1921-22, 18.000 de les 45.000 pessetes de despesa (és a dir, més d'una tercera part) eren destinades a eixugar els resultats d'exercicis precedents.

dedicació de la majoria dels seus directius i socis més actius a l'arrencada iminent de l'Institut de Fisiologia. De fet, a partir del 1921 la Societat ja no consta que organitzi cursets, sinó que és l'Institut de Fisiologia qui ho fa.¹²⁶ Fins i tot reapareix fugaçment, a finals del 1921, la Secció de Ciències Biològiques dels Cursos Monogràfics d'Alts Estudis i Intercanvi de la Mancomunitat,¹²⁷ amb un curs del fisiòleg italià Giulio Fano.¹²⁸

TAULA 4

Autors de comunicacions a les sessions de la Societat de Biologia de Barcelona (1912-23)

● Soci numerari / ■ Soci corresponsal / * Soci honorari / ☉ Soci agregat / ☐ No soci

	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	1922	1923
* Émile Abelous (1864-1940)											1	
● Pau Agustí i Planell (1892-1973)		1	1				1	1				
● Santiago Alcobé i Noguer (1903-1977)											1	
● Josep Alomar i Estades (1884-1936)		2	1		1							
● Joan Alzina i Melis (1883-1979)		1	2		1		1			2		
☐ Pedro Ara Sarria (1891-1973)												1
■ Celso Arévalo Carretero (1885-1944)							1					

126. Encara que, inicialment, eren a càrrec de persones ben vinculades a la Societat. En el programa de cursets per al curs 1920-21 (començat amb la conferència inaugural de l'Institut de Fisiologia, a càrrec de Ramon Turró) consten un curset titulat «La sensibilitat interna», a càrrec d'August Pi i Sunyer; un altre titulat «Evolució de les idees en fisiologia de la circulació», a càrrec de Jesús M. Bellido; un altre titulat «Mètodes de laboratori per a l'estudi d'alguns trastorns del metabolisme», a càrrec de Rossend Carrasco i Formiguera, i un altre titulat «La conducció de l'influx nerviós», a càrrec de Santiago Pi i Sunyer (Arxiu de la Diputació de Barcelona, lligall 3731, exp. 11, pàg. 27).

127. Això confirmaria que, des del punt de vista de la Societat de Biologia i de l'IEC, no es feia diferència entre aquests cursos que organitzaven la Mancomunitat i l'Institut d'Estudis Catalans i els de la Societat mateixa. August Pi i Sunyer (A. PISUÑER, «Vint anys de Societat de Biologia», pàg. 373) inclou el curs de Fano entre els de la Societat (tot i que figura en els programes dels Cursos Monogràfics d'Alts Estudis i Intercanvi de la Mancomunitat).

128. Giulio Fano (Màntua, 1856 – Roma, 1930), un dels fisiòlegs italians més prestigiosos, era catedràtic de fisiologia general a la Universitat di Roma (La Sapienza) des del 1916, després d'haver passat per les universitats de Torí, Florència i Gènova; el 1921 donà conferències a Madrid i a Barcelona, i va ser designat soci honorari de la Societat de Biologia el 1922.

	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	1922	1923
☐ Manuel Armangué i Feliu (1901-1985)									3	4	2	
■ Eusebi Balasch i Carulla (c. 1885-1923)		1	1									
● Miquel A. Baltà i Botta (1892-1964)								1				
☐ Pere Barnils i Giol (1882-1933)								1				
● Josep Bassedas i Montaner (1880-1936)			1									
● Jesús M. Bellido i Golferichs (1880-1952)	1	8	5	3	3	2	1	2	2	2	3	2
* Adolf Bickel (1875-1946)											2	1
☐ Carlos Blanco Soler (1894-1962)											1	
■ E. A. Bossan (?-?)								1				
☐ V. G. Brabant (?-?)										1		
☐ Franz Theodor von Brücke (1908-1970)			1									
* Walter B. Cannon (1871-1945)												1
● Rossend Carrasco i Formiguera (1892-1990)		1		2	1		1	3	3	2	3	4
☐ Joan Casasayas i Cucurella (1887-1926)						1						
☐ Jaume Causa Suñé (?-?)			1									
● Leandre Cervera i Astor (1891-1964)			1	1	3	1	3	1	2		3	
☐ Martín Ciga Lecuna (1884-?)				1								
● Joan Codina i Altés (1891-1963)												1
☐ F. Coma (?-?)										2		
● Manuel Corachan i Garcia (1881-1942)			1	2		5	1					
☐ Ciril Ramon Danés Casabosch (1888-1957)											1	
● Joan Darder Rodés (1887-1946)		1		1		1						
● Remigi Dargallo i Hernández (1889-1972)		1	2	3	1	1	1		1	1		
* Paul Dechambre (1868-1935)								1				
● Pere Domingo i Sanjuan (1896-1979)						1	2	2	4	3	2	5
■ Francesc Duran Reynals (1899-1958)								2	1	1		
● Georges Dwelshauvers (1866-1937)												1
☐ M. Espada (?-?)							1					
● Emilio Fernández Galiano (1885-1953)			1		2	1	2				1	1

	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	1922	1923
☐ Léon Muratet (1874-?)						1						
☐ José Antonio Negrete (?-?)							1					
■ Juan Negrín López (1892-1956)			1			1						
● Pere Nubiola i Espinós (1878-1956)		1	3	1	1	2						
● Eugeni d'Ors i Rovira (1881-1954)		1										
☐ Antoni Peyrí i Rocamora (1889-1973)											1	
● Jaume Peyrí i Rocamora (1877-1950)		2	2		1							
● Josep M. Peyrí i Rocamora (1886-1941)	1	4	4	1		1	3	3	6	2	4	2
☐ Manuel Piera i Flo (1898-1979)												1
● August Pi i Sunyer (1879-1965)	1	4	4	1		1	3	3	6	2	4	2
● Santiago Pi i Sunyer (1893-1981)											1	
☐ Antonio Piga Pascual (1879-1952)												1
* Gustavo Pittaluga Fatorini (1876-1955)				1								
☉ Josep Puche i Álvarez (1896-1979)										1	2	5
● Joan Puig-Sureda i Sais (1880-1978)						1	1	1			1	
■ Jaume Pujiula i Dilmé, SJ (1869-1958)				1	1	1	2	2			1	1
■ Alfred Quinquaud (1884-1961)						1						
* Santiago Ramón y Cajal (1852-1934)				1								
● Jacint Reventós i Bordoy (1883-1968)			1									
● Enric Ribas i Ribas (1870-1935)											1	
■ Pío del Río Hortega (1882-1945)							1					1
● Belarmino Rodríguez Arias (1895-1997)							3	2	1	1		1
● Josep Roig i Raventós (1883-1966)			1	1		1						
☐ A. Rosique (?-?)						1						
● Pere Màrtir Rossell i Vilà (1883-1933)					1				1			
● Antoni Salvat i Navarro (1883-1977)								3		2	1	
☐ Manuel Sánchez y Sánchez (1898-?)											1	
☐ José Sancho Adellac (1885-1970)					1							
● Lluís Sayé i Sempere (1888-1975)		4	2		1							

	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	1922	1923
● Manuel Serés i Ibars (1888-1928)			3	3	1							
▨ Carles Soler i Dopff (1893-1972)												2
■ Camil Soula (1888-1963)											1	
▨ Heliodoro Téllez Plasencia (?-?)							1					
● Alfons Trias i Maxenchs (1896-1977)				1				1				
■ Antoni Trias i Pujol (1892-1970)												2
■ Joaquim Trias i Pujol (1888-1964)						1	2	3				
▨ Esteve Trull i Domènech (1874-?)				1								
▨ M. Tsuji (?-?)											1	
● Ramon Turró i Darder (1854-1926)	1	3	1		2				1	3		2
◎ Joan Vanrell i Cruells (1896-1973)								1				
▨ Paul Veil (?-?)												1
● Lluís Verderau (1875-1914)	1		1									
▨ Lluís Marià Vidal (1842-1922)		1										
● Salvador Vilaseca i Anguera (1896-1975)							1	1				
* Hyacinthe Vincent (1862-1950)						1						
TOTAL COMUNICACIONS	4	27	34	30	34	30	34	38	23	29	33	31
TOTAL AUTORS	5	18	25	21	20	29	28	27	16	20	28	20

3.2.4. Les publicacions

L'única publicació de la Societat de Biologia en aquesta etapa va ser la sèrie *Treballs de la Societat de Biologia*. A banda, també degué editar petits opuscles amb els programes dels cursets que organitzava i, sens dubte, fulls volants de convocatòria de sessions científiques, dels quals se n'han conservat molt pocs exemplars.¹²⁹

129. N'hem localitzat alguns a l'Arxiu de la Diputació de Barcelona i probablement se'n deuen conservar en altres arxius, però la destrucció de la documentació pròpia de la Societat als anys quaranta no permet donar-ne una visió de conjunt.

La Societat de Biologia començà a publicar la sèrie *Treballs de la Societat de Biologia* el 1914. El primer volum va ser presentat a l'Institut de Ciències l'11 de febrer d'aquell any¹³⁰ i se'n van imprimir vuit-cents exemplars.¹³¹ Tenint en compte que la darrera sessió del 1913 havia tingut lloc el 5 de desembre i que havia calgut que el secretari de Publicacions, Lluís Sayé, aplegués i fes traduir al català, quan calia (que era en la pràctica totalitat dels casos), els textos de les comunicacions presentades entre el desembre del 1912 i el del 1913, va ser tot un rècord.

La concepció dels *Treballs de la Societat de Biologia* era força ambiciosa, com corresponia als plantejaments exigents, fidels a les regles més clàssiques de les arts del llibre, que, respecte a les publicacions de l'Institut de Ciències, imposava el seu secretari general (que allora ho era de l'Institut), Eugeni d'Ors. Tot i que el format era més modest que el dels *Arxius de l'Institut de Ciències* (168 x 238 mm en comptes dels 247 x 332 mm d'aquests), el disseny de la coberta era pràcticament idèntic al dels *Arxius*, fins i tot amb el mateix gravat del bust de l'Asclepi d'Empúries. A l'encapçalament hi constava, en lletres capitals però en un cos més petit que el títol de la sèrie, «PUBLICACIONS DE L'INSTITUT DE CIÈNCIES», seguit, en un cos més gran i també en caixa alta, del títol «TREBALLS DE LA SOCIETAT DE BIOLOGIA» i de la indicació «ANY PRIMER, 1913» (o el que correspongués),¹³² en un cos intermedi entre els dos precedents. Al centre de la coberta s'hi feia constar, sempre en caixa alta però en cossos de lletra més petits, «PUBLICATS SOTA LA DIRECCIÓ DE A. PI SUÑER» (sic) i, en versaletes més petites, «MEMBRE DE L'INSTITUT DE CIÈNCIES». Sota això hi havia l'esmentat bust d'Asclepi i, al peu de la coberta, la indicació «INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS / PALAU DE LA DIPUTACIÓ / BARCELONA». A la contracoberta apareixia un gravat de l'escut de la Diputació de Barcelona, la institució que, en definitiva, subvenia a les necessitats econòmiques de la Societat a través de l'Institut de Ciències.

Les cobertes, a diferència de les dels *Arxius*, eren dures, segurament perquè, malgrat tot, Pi i Sunyer concebia els *Treballs* com un instrument per a la recer-

130. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre 3, pàg. 21.

131. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre 3, pàg. 6.

132. L'ordinal de l'any es va fer constar només en els set primers volums, els corresponents als anys 1913-19. El volum que hagués correspost a l'any vuitè (1920) es va publicar refós amb el corresponent a les sessions del 1921 i duia la indicació «Anys 1920 i 1921». A partir del 1922 l'ordinal correspon al volum, i no a l'any, de manera que el volum novè conté les sessions del 1922 i el desè (aparegut el 1931), les del 1923 i el 1924.

ca i la seva divulgació, i no com un element propagandístic. Per tant, preveia que havien de ser força usats per estudiants i investigadors i no era negligible un cert risc de deteriorament. El paper, inicialment idèntic i després sempre semblant al dels *Arxius*, era de molta qualitat i bon gramatge, i els marges de la caixa tenien unes proporcions d'una generositat ben equivalent a la dels *Arxius* (30 mm el marge superior i el del costat del lloc, 35 el del costat exterior del full i 40 l'inferior). El contingut consistia normalment de la llista de socis, seguida d'algunes necrològiques, i les comunicacions presentades a cadascuna de les sessions científiques (més, els anys que n'hi hagué, la relació dels cursets donats i els que es preveien per a l'any següent). Finalment, hi havia un índex per sessions i un índex per autors.

Poc més podem dir aquí que no haguem referit en els apartats corresponents als socis i a les sessions, la font principal dels quals la constitueixen precisament els volums dels *Treballs*. Potser sí que convé insistir que la data d'aparició dels volums dels *Treballs* no es correspon amb l'any que consta en la coberta, atès que recollien les comunicacions de la totalitat de les sessions de l'any esmentat, de manera que mal podria sortir el volum imprès pocs dies després de la darrera sessió del mes de desembre, que podia tenir lloc en dates que avui ens poden semblar inversemblants.¹³³

Les actes de la Secció de Ciències ens assabenten d'algunes de les vicissituds per les quals passà al principi de la publicació dels *Treballs*. Inicialment (7 de febrer de 1913), August Pi i Sunyer havia pensat en un recull de treballs «fets pels investigadors de Catalunya durant els anys del 1900 endavant»,¹³⁴ tal vegada com a complement de la seva publicació en el primer fascicle dels *Arxius de l'Institut de Ciències sobre la recerca fisiològica internacional els deu primers anys del segle xx*.¹³⁵ Tanmateix, només un mes després anuncia que s'han començat a aplegar els materials que han de conformar el primer volum dels *Treballs de la Societat de Biologia*, el qual, deia, «quedarà llest abans del juny pròxim, per a que pugui ser presentat en ocasió de celebrar-se el primer Congrés de Metges de Llengua Catalana»,¹³⁶ i unes setmanes més tard demana autorització per a encarregar, per compte de l'IEC, la traducció al català dels materials

133. La darrera sessió del 1914, per exemple, va tenir lloc el 31 de desembre, i el mateix va succeir l'any següent. El 1918 i el 1921 van tenir lloc el 30 de desembre.

134. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre 2, pàg. 13.

135. A. PI SUÑER, «Deu anys de fisiologia en el segle xx», op. cit., pàg. 117-132.

136. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre 2, pàg. 33-34.

«que hagin de figurar al primer recull de biologia»,¹³⁷ traducció que és encomanada a la primeria de maig a un «senyor Nadal» que probablement era Lluís B. Nadal i Canudas (1857-1913), professor dels Estudis Universitaris Catalans. Els bons propòsits de tenir a punt el volum per al Congrés de Metges de Llengua Catalana no es van complir i no va ser fins el novembre del 1913 que August Pi i Sunyer va poder anunciar que havien estat aplegats tots els materials del primer volum dels *Treballs de la Societat de Biologia* i l'Institut de Ciències va acordar imprimir-lo¹³⁸ i també autoritzar-ne la publicació en llengua francesa als *Comptes Rendus Hebdomadaires de la Société de Biologie* de París.¹³⁹ Finalment, l'11 de febrer de 1914 Pi i Sunyer va presentar a l'Institut de Ciències el primer volum dels *Treballs de la Societat de Biologia*, la primera publicació d'una societat filial de l'IEC.¹⁴⁰

Els sis volums successius dels *Treballs de la Societat de Biologia*, com ja hem dit, van anar apareixent al llarg de l'any següent del que figurava a la coberta, si bé alguns volums s'endarreriren més. August Pi i Sunyer va anunciar a la reunió de l'Institut de Ciències del 27 de desembre de 1916¹⁴¹ la propera publicació del volum dels *Treballs* corresponent al 1915, tercer de la sèrie, de la qual cosa es dedueix que aquest volum no va aparèixer com a mínim fins a les primeres setmanes del 1917. Semblantment, el 9 de gener de 1918 va anunciar que s'estava acabant el volum quart, corresponent al 1916,¹⁴² i el 12 de gener de 1921 va fer saber que s'havia acabat d'imprimir el volum corresponent al 1919 i s'estava relligant.¹⁴³ En la mateixa reunió, Pi i Sunyer reclamava que, tot i l'acord pres amb motiu de la crisi pressupostària i de gestió, paral·lela a la defenestració d'Eugeni d'Ors, de suspendre temporalment tota publicació nova, se l'autoritzés per a dur a la impremta els originals corresponents al volum del 1920. Després d'una discussió que sembla que fou llarga, s'acordà autoritzar-ho sempre que no s'esmercessin en l'edició més de quatre mil pessetes. De fet, el retard

137. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre 2, pàg. 52.

138. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre 2, pàg. 144. Segurament no era del tot cert que s'haguessin aplegat tots els materials, per tal com encara havien de tenir lloc dues sessions científiques, el 28 de novembre i el 5 de desembre de 1913, les comunicacions de les quals van ser incloses en el primer volum dels *Treballs*. És possible que els autors haguessin lliurat ja els seus originals, però no sembla gaire probable.

139. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre 2, pàg. 141.

140. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre 3, pàg. 21.

141. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre 0, acta 190.

142. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre 0, acta 212.

143. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre 5, pàg. 19, tot i que el contingut del volum ja havia estat presentat al president de la Mancomunitat el juliol del 1920.

acumulat per aquesta publicació degué motivar la seva refosa amb el següent volum i, així, el vuitè refonia les comunicacions presentades el 1920 i les presentades el 1921, no sabem exactament en quina data. En canvi, el volum novè, corresponent al 1922, va aparèixer, ben oportunament, abans del cop d'estat del general Primo de Rivera. Va ser el darrer publicat en l'etapa que ara considerem.

TAULA 5

Encapçalaments i dates de publicació dels deu primers volums dels *Treballs de la Societat de Biologia*

ENCAPÇALAMENT	ANY DE PUBLICACIÓ
Any primer, 1913	1914
Any segon, 1914	1915
Any tercer, 1915	1917
Any quart, 1916	1918
Any cinquè, 1917	1919
Any sisè, 1918	1919
Any setè, 1919	1920
Anys 1920-21	1922
Volum novè, 1922	1923
Volum desè, 1923-24	1931

3.3. Els lligams exteriors

La Societat de Biologia no era de cap manera, tot i l'organització interna més aviat elitista que imposaven els seus estatuts, una entitat tancada en ella mateixa. Havia de relacionar-se amb les institucions que li proporcionaven els recursos necessaris per a la seva supervivència, amb les entitats científiques d'especialitats relacionades amb les que practicaven els seus socis, i amb les que fomentaven l'activitat científica en general o l'ús de la llengua catalana en l'àmbit de les ciències biològiques o afins. Els seus socis participaven en congressos, sollicitaven i obtenien pensions per prosseguir estudis o aprofundir recerques, i sovint el fet de pertànyer a la Societat de Biologia era el factor decisiu perquè els les concedissin.

3.3.1. Les relacions amb l'Institut d'Estudis Catalans, la Diputació de Barcelona i la Mancomunitat de Catalunya

Lògicament, les relacions de la Societat de Biologia amb l'Institut d'Estudis Catalans i amb les institucions de les quals aquest depenia (Diputació de Barcelona i Mancomunitat de Catalunya) eren ininterrompudes. Cal tenir present que, durant l'etapa que ara considerem, tret del període presidencial de Jesús M. Bellido (1918-20), la Societat estigué presidida per un membre de l'IEC (August Pi i Sunyer del 1912 al 1918 i Ramon Turró del 1920 al 1923). Sobretot durant el període presidencial de Pi i Sunyer, en la relació de la Societat amb l'Institut (o Secció) de Ciències es fa difícil diferenciar quan Pi i Sunyer actua com a membre de l'Institut o com a president de la Societat.

Així, per exemple, quan August Pi i Sunyer proposa a la reunió de l'Institut de Ciències del 7 de febrer de 1913 la publicació anual d'un volum de *Treballs de la Societat de Biologia*, s'acorda que Pi i Sunyer mateix, com a president de la Societat, adreci la proposta al ple de l'IEC i que sigui un altre membre el qui ho dictamini.¹⁴⁴ Quan dos mesos més tard demana autorització per a encarregar «per compte de l'Institut» la traducció al català de les comunicacions que hagin de figurar en el primer volum dels *Treballs*¹⁴⁵ o per a publicar-les en llengua francesa als *Comptes Rendus Hebdomadaires de la Société de Biologie de Paris*,¹⁴⁶ sembla prou clar que ho fa com a president de la Societat. En canvi, quan el 19 de novembre de 1913, a la vista dels materials que la Societat havia aplegat, l'Institut de Ciències acorda publicar el primer volum dels *Treballs*,¹⁴⁷ actua com a membre de l'Institut i com a president de la Societat, com ho fa quan convida Eugène Gley a assistir a la reunió de l'Institut de Ciències del 18 de desembre de 1917 i explicar-hi les activitats de la Société de Biologie de Paris aprofitant que és a Barcelona per dictar un curset, invitat per la Societat de Biologia catalana.

Del que no hi ha dubte és de la completa dependència econòmica de la Societat de Biologia dels pressupostos de l'Institut de Ciències i, per tant, de la Diputació de Barcelona, si més no fins el 1917, quan es va fixar per primera vegada una quota per als socis. L'article 14 dels seus estatuts fundacionals establia que la Societat s'havia de finançar amb els recursos que li proporcionessin els seus membres i amb els donatius, les subvencions i altres retribucions que li atorguessin «les Corporacions o persones amants de la Ciència». La pèrdua de

144. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre 2, pàg. 13-14.

145. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre 2, pàg. 52.

146. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre 2, pàg. 141.

147. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre 2, pàg. 144.

la documentació interna de la Societat anterior al 1939 no ens permet saber quins ingressos li pervingueren d'altres corporacions amants de la ciència. En qualsevol cas, és un fet que la despesa més important de la Societat en aquests anys, l'edició dels volums dels *Treballs de la Societat de Biologia*, anava a càrrec dels pressupostos de l'Institut d'Estudis Catalans, atès que aquells apareixien com a publicacions de l'Institut de Ciències.

Les relacions de la Societat de Biologia amb els organismes rectors de la política cultural de la Diputació de Barcelona, si bé estaven mediatitzades per l'Institut d'Estudis Catalans, foren més fluides durant el mandat d'Enric Prat de la Riba. L'accés de Josep Puig i Cadafalch a la presidència de la Diputació de Barcelona i de la Mancomunitat de Catalunya (1917) i el conflicte que conduí a la destitució d'Eugeni d'Ors de tots els seus càrrecs (1920-21) les feren més difícils, però, de totes maneres, malgrat les diferències polítiques de Pi i Sunyer amb Puig i Cadafalch o la belligerància de Turró contra Eugeni d'Ors, sempre van discórrer amb relativa harmonia. Així i tot, quan, sobretot a partir del 1921, es produïren enfrontaments entre l'Institut de Ciències i el Consell de Pedagogia de la Mancomunitat pel control dels Cursos Monogràfics d'Alts Estudis i d'Intercanvi, va ser principalment August Pi i Sunyer el més aferrissat defensor dels drets que assistien l'Institut de Ciències.¹⁴⁸ Una mostra de la bona sintonia que es mantingué malgrat tot entre la jove Societat de Biologia i la presidència de la Diputació de Barcelona i la Mancomunitat de Catalunya la tenim en la solemnitat de l'acte commemoratiu dels deu anys de la fundació de la Societat i d'homenatge a Ramon Turró, que va tenir lloc al saló de sessions del Palau de la Diputació (avui de la Generalitat), presidit per Puig i Cadafalch, acompanyat en la presidència per Josep M. Bofill i Pichot, president de torn de l'IEC, i per l'alcalde de Barcelona, Ferran Fabra i Puig, marquès d'Alella.

Un esment particular mereix la relació entre la Societat de Biologia i la segona de les societats filials de l'Institut d'Estudis Catalans: la Institució Catalana d'Història Natural (ICHN).¹⁴⁹ La ICHN havia estat fundada el 1899 per un grup d'estudiants catalanistes decidits a «relligar la ciència amb el catalanisme com altres ho han fet amb la història, l'art, la literatura i fins l'excursionisme». Buscant una estabilitat econòmica que les irregulars subvencions de la Dipu-

148. A. BALCELLS i E. PUJOL (2002), *Història de l'Institut d'Estudis Catalans. Volum I. 1907-1942*, Barcelona, IEC, pàg. 139 i seg.

149. Sobre la història de la Institució Catalana d'Història Natural, vegeu J. M. CAMARASA, *Cent anys de passió per la natura...*, op. cit., esp. pàg. 11-30, pel que fa a la fundació i els primers anys, i pàg. 45-65, pel que fa a l'inici de la vinculació amb l'IEC.

tació i l'Ajuntament no li acabaven de donar, la ICHN va buscar l'ocasió de fer «obra comú» amb l'Institut d'Estudis Catalans. Fruit d'aquesta iniciativa de la Institució va sorgir la proposta, per part de l'Institut de Ciències, d'establir una relació anàloga a la creada entre l'Institut i la Societat de Biologia, la seva única filial fins llavors, sobretot en el sentit de publicar-se, a càrrec de l'Institut, treballs o sèries de treballs aplegats i seleccionats per la Institució. La vinculació de la ICHN a l'IEC es culminà el 6 de desembre de 1917 amb l'aprovació per part de l'assemblea de socis de la ICHN d'uns nous estatuts calcats dels de la Societat de Biologia.

No hem trobat cap document que testimonii una relació directa entre les dues entitats que no passés per l'intermediari de l'IEC, encara que no faltessin socis que ho eren de totes dues entitats. El més destacat d'aquests socis comuns (i també membre de l'IEC) dels anys que ara considerem era, sens dubte, Josep M. Bofill i Pichot, que ja havia ostentat en tres ocasions la presidència de la ICHN abans de ser designat membre de l'Institut de Ciències el 1912 (i president el 1916) i que consta entre els socis fundadors de la Societat de Biologia. També figura entre els socis fundadors de la Societat de Biologia un dels fundadors de la ICHN el 1899: el metge mallorquí Joan Alzina i Melis. El naturalista jesuïta Jaume Pujiula, soci corresponsal de la Societat de Biologia des del 1914 i numerari des del 1916, era també simultàniament soci de la ICHN. El metge tarragoní Salvador Vilaseca, soci agregat de la Societat de Biologia des del 1917 i soci numerari del 1920 al 1922, va ser secretari de la ICHN del 1919 al 1921.

La veritat és que totes dues entitats (i encara més la majoria dels dirigents respectius), malgrat compartir camps d'interès, eren de tarannàs molt diferents. La ICHN era una societat constituïda majoritàriament per naturalistes aficionats, amb un pes considerable dels ordes religiosos que es dedicaven a l'ensenyament (principalment jesuïtes i escolapis), i les afinitats polítiques de la majoria dels seus dirigents es decantaven per la Lliga Regionalista. La Societat de Biologia estava constituïda majoritàriament per professionals de les ciències de la salut, amb una participació de naturalistes de les càtedres biològiques de la Secció de Ciències Naturals de la Facultat de Ciències de la Universitat de Barcelona, la presència del clergat es limitava a la del pare Pujiula i les afinitats polítiques de la majoria dels seus dirigents es decantaven pel republicanisme.

Així i tot, no faltaren participacions de socis d'una entitat en activitats de l'altra. Ja en el primer volum dels *Treballs de la Societat de Biologia* apareix una

comunicació del geòleg i paleontòleg Lluís Marià Vidal¹⁵⁰ sobre la troballa d'un fòssil de primat (una mandíbula de *Dryopithecus*) al jaciment de la teuleria del Firal, a la Seu d'Urgell.

Jaume Pujiula, soci d'ambdues entitats, publicà assíduament tant al *Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural* com als *Treballs* de totes dues entitats a partir del 1915. En canvi, Joan Alzina i Melis, tot i haver estat un dels fundadors de la ICHN i haver-ne ocupat el càrrec de vicepresident el 1903, se n'havia distanciat anys abans de la fundació de la Societat de Biologia i, durant el període que tractem, només participava en les activitats i publicacions d'aquesta.

3.3.2. L'arrencada i els primers anys de l'Institut de Fisiologia

Un aspecte clau de la relació de la Societat de Biologia amb l'IEC i la Mancomunitat és la creació de l'Institut de Fisiologia (oficialment el Seminari-Laboratori de Fisiologia).

Ja en una memòria datada l'1 de gener de 1917 i adreçada a Enric Prat de la Riba, August Pi i Sunyer i Jesús M. Bellido advocaven per la creació d'un «Institut de Biologia».¹⁵¹ Aquest document, veritable manifest de la naixent «escola biològica catalana», és també una de les primeres propostes de plantejament d'una política científica per a Catalunya i des de Catalunya.¹⁵² En ell, al costat d'altres propostes més modestes, propugnaven la construcció d'un Institut de Biologia «adequat al nostre clima i necessitats» i indicaven com a possibles mo-

150. Lluís Marià Vidal i Carreras (Barcelona, 1842-1922) era enginyer de mines i havia ocupat nombrosos càrrecs en explotacions mineres i en l'Administració minera de l'Estat fins a la seva jubilació com a president de la Comisión del Mapa Geológico de España el 1909. Reintegrat en la vida acadèmica barcelonina, ocupà la presidència de l'Ateneu Barcelonès (1910-11) i la de la Reial Acadèmia de Ciències Naturals i Arts (1910-12) i va ser vocal de la Junta de Ciències Naturals de Barcelona. Col·laborà amb l'Institut d'Estudis Catalans en les primeres prospeccions de l'abric Romaní de Capellades (Anoia) i es relacionà, així, amb August Pi i Sunyer i Josep M. Bofill i Pichot.

151. Cartoteca de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, Fons Fontserè, «Memòria sobre el foment dels estudis de biologia experimental i la creació d'un Institut de Biologia a Barcelona». Vegeu-ne un segon exemplar a l'Arxiu de la Diputació de Barcelona, llig. 3731, exp. 10.

152. Vegeu una anàlisi més detallada que la que podem desenvolupar aquí, a T. F. GLICK, «August Pi i Sunyer...», *op. cit.*, pàg. 1060-1064, i A. ROCA-ROSELL, «Científicos catalanes pensionados por la Junta. Algunos aspectos de su papel en el desarrollo científico catalán», dins José Manuel SÁNCHEZ RON (coord.) (1988), *1907-1987. La Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas 80 años después*, vol. II, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC), pàg. 185-188. En bona part, seguim aquí les aportacions d'aquests autors i també les d'A. GALÍ (1983), *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1900-1936*. Llibre IX: *Ensenyament universitari*, Barcelona, Fundació AG, pàg. 289-297.

dels els instituts de Fisiologia de Groningen i Viena, construïts pensant en la biologia general i no tan especialitzats com la majoria dels centres semblants llavors de creació recent als Estats Units, tot i que també trobaven interessant l'exemple de l'Institut Rockefeller.

La malaltia i la mort, aquell mateix any, de Prat de la Riba deixaren de moment sense efecte aquesta memòria i el nou president de la Diputació de Barcelona i de la Mancomunitat de Catalunya, Josep Puig i Cadafalch, ateses les dificultats pressupostàries que començaven a amenaçar totes dues institucions, optà per rebaixar les expectatives i començar per crear un seminari laboratori en les condicions que preveia l'acord de la Diputació de Barcelona del 12 de juliol de 1916 per als de Psicologia Experimental i Pedagogia.¹⁵³

Així, el 1919 la Diputació de Barcelona incloïa en els seus pressupostos per al 1920 una partida de 375.000 pessetes, amb càrrec a l'emprèstit del 1914, «per a la creació d'un Laboratori Superior de Biologia», partida que el Consell de Pedagogia de la Mancomunitat de Catalunya demanava el 9 de febrer de 1920 que li fos traspasada, atès que ja havia estat acordat el traspàs de tots els serveis d'instrucció de les diputacions catalanes a la Mancomunitat. Pocs dies abans, en el pressupost de l'emprèstit de seixanta milions de pessetes aprovat per l'Assemblea de la Mancomunitat el 17 de gener, s'incloïa una partida, destinada a l'Institut de Fisiologia, de 270.000 pessetes, quantitat, es deia, que «ajuntant-se a les 375.000 ptes. procedents del pressupost [...] de la Diputació de Barcelona estimem que abastaran, si d'altra banda es compta amb un solar adequat, per a la doble finalitat de l'edifici i la instal·lació».¹⁵⁴

La realitat, però, anava per un altre camí que no era el dels pressupostos. August Pi i Sunyer ja havia començat a negociar amb el rector de la Universitat de Barcelona (que era, des del 1913, Valentí Carulla i Margenat, catedràtic de terapèutica de la Facultat de Medicina de Barcelona i soci honorari de la Societat de Biologia des de la fundació) la instal·lació de l'Institut de Fisiologia en uns locals de la Facultat annexos a la càtedra de fisiologia. El resultat en va ser una Reial ordre del 25 de febrer de 1920 que ratificava els acords assolits entre el rector de la Universitat de Barcelona i «el director de l'Institut de Fisiologia»

153. En concret, es destinaven a cada laboratori 375.000 pessetes de l'emprèstit del 1914 i s'encarregava a l'Institut d'Estudis Catalans la creació del centre, la designació del director i del personal auxiliar i subaltern i la inspecció ulterior. Prenent com a base aquest acord, foren creats el 1918 per la Secció de Ciències de l'IEC el Seminari-Laboratori de Pedagogia i el de Filosofia i Psicologia.

154. (1920), *Lobra a fer. L'emprèstit de cinquanta milions*, Barcelona, Mancomunitat de Catalunya, pàg. 54-55.

pels quals se cedien a l'Institut (no al de Fisiologia, que encara no existia, sinó a l'Institut de Ciències) «els locals que s'acordin de la Facultat de Medicina». Exigia, això sí, que es fes una edició de les publicacions en llengua castellana, acord fàcil d'obviar atès que l'Institut de Fisiologia no necessitava publicar res perquè ja disposava dels *Treballs de la Societat de Biologia* com a plataforma regular on publicar i perquè els seus membres eren presents amb comunicacions en nombrosos congressos tant nacionals com internacionals. A la pràctica, aquest acord no es va haver de fer efectiu fins a la implantació de la dictadura de Primo de Rivera, quan, en no poder aparèixer en català els *Treballs de la Societat de Biologia*, s'editaren tres volums de *Trabajos del Instituto de Fisiología*.

La Reial ordre ajudava a aplanar un dels obstacles que estava endarrerint la creació de l'Institut: el recel de la Mancomunitat (i molt especialment del seu nou president, Josep Puig i Cadafalch) a invertir diners a condicionar i dotar de mobiliari, llibres i material de recerca uns espais que no eren seus, sinó de l'Estat, i que aquest, en un moment determinat, se'n pogués apropiat. Superat aquest entrebanc, el Consell de Pedagogia acordà, el 21 d'abril de 1920, procedir a l'organització de l'Institut de Fisiologia i encomanar a August Pi i Sunyer un projecte de bases «per al règim intern de dit institut i per regular les seves relacions amb la Universitat de l'Estat». Finalment, després de successives esmenes i discussions del projecte de bases preparat per Pi i Sunyer, el Consell Permanent de la Mancomunitat acordà, el 12 de juliol de 1920, l'establiment del Seminari-Laboratori segons les bases esmenades «mentre el Consell Permanent no acordi procedir a la creació de l'Institut de Fisiologia previst en la distribució de l'emprèstit de 60 milions aprovada per l'Assemblea del 17 de gener de 1920».¹⁵⁵

Les tasques del Seminari-Laboratori havien de començar, amb l'inici del curs acadèmic 1920-21, l'1 d'octubre de 1920, però a la pràctica la inauguració s'endarrerí fins l'11 d'abril de 1921. La conferència inaugural («Les defenses orgàniques») fou a càrrec de Ramon Turró i immediatament començaren els cursos de Jesús M. Bellido («Evolució de les idees en fisiologia de la circulació») i de Rossend Carrasco i Formiguera («Mètodes de laboratori per a l'estudi d'alguns trastorns del metabolisme»), que ocuparen la segona quinzena d'abril, el

155. L'Institut (Secció) de Ciències de l'IEC encara demanava el canvi de nom de Seminari-Laboratori de Fisiologia pel d'Institut de Fisiologia a començaments de 1922. La solució salomònica adoptada pel Consell de Pedagogia va consistir a denegar el canvi de nom (atès que l'Institut de Fisiologia encara no havia estat creat), però autoritzar la utilització del de «Seminari-Laboratori» en els impresos destinats al futur Institut.

de Santiago Pi i Sunyer («La conducció de l'influx nerviós») (que en realitat va ser un seminari a l'entorn del llibre de Keith Lucas¹⁵⁶ titulat així) durant la primera quinzena de maig i el d'August Pi i Sunyer («La sensibilitat interna») durant la segona quinzena i fins el 6 de juny. Tots els conferenciants, com no podia ser altrament, eren socis destacats de la Societat de Biologia des de la primera hora.

Semblantment, el 1922 professaren cursos August Pi i Sunyer («Les nostres recerques sobre la sensibilitat específica del pneumogàstric pulmonar»), Jesús M. Bellido («Les teories antigues i modernes de la secreció renal»), Rossend Carrasco i Formiguera («Els estudis de metabolisme als Estats Units») i Adolf Bickel («Operatòria experimental de l'aparell digestiu»), director del Departament de Biologia Experimental a l'Institut de Patologia de la Universitat de Berlín. Novament tots ells eren socis de la Societat de Biologia, incloent-hi el professor alemany, designat soci honorari en ocasió de la seva visita a Barcelona. A començaments de 1923 dictaren cursos Pío del Río Hortega («Histologia i histopatologia dels centres nerviosos») i Rossend Carrasco i Formiguera («Les hormones tiroide, adrenal i pancreàtica i la llur acció sobre el metabolisme»).

No cal dir que l'activitat científica de l'Institut de Fisiologia no era sinó la continuació, amb més mitjans, de la que ja duia a terme la càtedra que dirigia August Pi i Sunyer. Per tant, una part significativa de les comunicacions presentades a les sessions de la Societat de Biologia era obra de personal vinculat a l'Institut.¹⁵⁷ En els anys que ara considerem destaquen sobretot les comunicacions de Rossend Carrasco i Formiguera, Josep Puche i Jesús M. Bellido.

3.3.3. Les relacions amb altres entitats catalanes

Per la tipologia professional dels seus socis, la Societat de Biologia s'havia de relacionar forçosament amb les entitats mèdiques i sanitàries catalanes, principalment barcelonines, inclosos els col·legis professionals corresponents. Òbviament, la relació era continuada amb la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona i amb el Laboratori Municipal, que eren els centres de treball

156. Keith Lucas (Greenwich, Londres, 1879 – plana de Salisbury, Hampshire, 1916) havia estat, amb el seu llibre, un dels pioners de les neurociències. Mort en un accident aeri en un entrenament durant de la Primera Guerra Mundial, unia al seu prestigi científic l'aurèola d'heroi de guerra.

157. Si bé el 1921 només dues de les vint-i-sis comunicacions publicades als *Treballs de la Societat de Biologia* corresponien a autors vinculats a l'Institut de Fisiologia, el 1922 ja eren un terç (11 de 33) i el 1923 encara superaven aquesta proporció (8 de 21).

de la majoria dels socis i donaven aixopluc a la majoria de les sessions científiques. Però també era sovintejada amb altres entitats, com l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques, la Reial Acadèmia de Medicina, la Reial Acadèmia de Ciències i Arts i, fins i tot, l'Ateneu Barcelonès, en els locals del qual va tenir lloc algun curset de la Societat i pronunciaren conferències públiques alguns dels ponents estrangers d'altres curssets.

L'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques, com a pinyol del catalanisme mèdic, concentra l'essencial d'aquestes relacions. De fet, el laboratori de microbiologia que l'Acadèmia havia creat i posat sota la direcció de Ramon Turró entre el 1897 i el 1905 havia estat un dels bressols d'aquella incipient «escola biològica catalana» que vertebrava la Societat de Biologia. Allí, al costat de Turró, s'havia iniciat August Pi i Sunyer en el treball experimental. No cal dir que una part considerable dels socis de la Societat de Biologia de Barcelona ho eren també de l'Acadèmia. Quatre dels socis honoraris de la Societat de Biologia (Pere Esquerdo, Salvador Cardenal, Miquel A. Fargas —dos cops— i Ramon Turró) n'havien ostentat la presidència entre el 1884 i el 1910 i tots els presidents de l'Acadèmia entre el 1922 i el 1934 (Enric Ribas i Ribas, Jesús M. Bellido, Francesc Gallart i Monés, Joaquim Trias i Pujol, Joan Freixas i Freixas i Manuel Corachan) eren també socis numeraris de la Societat de Biologia, molts des del període fundacional que ara considerem. Algunes iniciatives sortides de l'Acadèmia, com els congressos de Metges de Llengua Catalana o la Bibliografia Medical de Catalunya, foren compartides amb entusiasme per la Societat.

Entre el 1914 i el 1916 August Pi i Sunyer ocupà la presidència de l'Institut Mèdico-Farmacèutic i Jesús M. Bellido, la secretaria general (que ja ocupava des del 1912). Sembla que durant aquest mandat es discutí la possible unificació de les diferents entitats mèdiques barcelonines, però la proposta no va prosperar i tant August Pi i Sunyer com Jesús M. Bellido no van figurar en juntes directives posteriors d'aquesta entitat. Tanmateix, els dos presidents següents, Jaume Peyrí i Rocamora (1916-18) i Pere Nubiola i Espinós (1918-20), també eren socis de la Societat de Biologia.

Pel que fa a la Reial Acadèmia de Medicina, set dels dotze socis honoraris del 1913 de la Societat de Biologia (la totalitat dels residents a Barcelona, excepte Enric Prat de la Riba) n'eren membres, i també ho eren quatre dels socis numeraris fundadors, encapçalats per August Pi i Sunyer, acadèmic des del 1910. Entre el 1913 i el 1923 vuit socis numeraris més de la Societat de Biologia foren elegits acadèmics.

En canvi, només un dels socis honoraris i tres dels numeraris de la Societat de Biologia d'aquest període foren simultàniament membres de la Reial Aca-

dèmia de Ciències i Arts de Barcelona, encara que dos més hi ingressaren en dates posteriors al 1923.

3.3.4. La Societat de Biologia i els congressos de Metges de Llengua Catalana

El mes de juny de 1913, quan tot just feia mig any que la Societat de Biologia havia iniciat les seves activitats, va tenir lloc a Barcelona el primer Congrés de Metges de Llengua Catalana.¹⁵⁸ La iniciativa d'aquest Congrés partia d'un suggeriment d'Enric Ribas i Ribas i Manuel Salvat i Espasa a l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques. Van trobar a l'instant el suport de Domènec Martí i Julià, van redactar uns estatuts que l'Acadèmia va aprovar i tot seguit es nomenà una junta organitzadora presidida per Miquel A. Fargas, amb Bonaventura Clotet com a secretari.¹⁵⁹

La Societat de Biologia, tot i la seva curta trajectòria, no podia romandre indiferent al Congrés i encara menys perquè era presidit per un dels seus socis honoraris més il·lustres, president igualment de l'Institut de Ciències. Així, a la mateixa reunió, el 7 de març de 1913, en què Miquel A. Fargas proposà que l'Institut de Ciències s'adherís al Congrés i així s'aprovà, August Pi i Sunyer manifestà que el primer volum dels *Treballs de la Societat de Biologia* hauria de quedar llest a temps per a presentar-lo a les sessions del Congrés.¹⁶⁰

A banda del president Fargas, a la junta organitzadora del primer Congrés no va haver-hi cap més soci de la Societat de Biologia. Sí que n'hi va haver cinc (de vint-i-quatre) entre els ponents: Jacint Reventós i Bordoy, Manuel Dalmau, Lluís Verderau, August Pi i Sunyer i Hermenegild Arruga.

Aquell primer Congrés de Metges de Llengua Catalana havia estat organitzat per l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques, però el president Fargas va llançar la idea que els congressos futurs havien de ser el punt de convergència de totes les societats mèdiques dels Països Catalans, de manera que l'Acadèmia i Laboratori va renunciar a organitzar-los en solitari i aleshores els congressistes presents a la cloenda del Congrés van crear l'Associació General de Metges de Llengua Catalana, que havia de tenir per funció l'organització dels futurs congressos.

158. Tota la documentació referent als congressos de Metges (i de Metges i Biòlegs) de Llengua Catalana s'ha digitalitzat i és accessible al web <http://taller.iec.cat/cmibllc/>.

159. O. CASASSAS, *La medicina catalana del segle xx*, op. cit., pàg. 40.

160. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre 2, pàg. 33-34.

Al segon Congrés (Barcelona, 24-28 de juny de 1917), novament van ser cinc els socis de la Societat de Biologia que hi participaren com a ponents; tres d'ells, August Pi i Sunyer, Jesús M. Bellido i Pere Nubiola, amb la important ponència «La doctrina de les secrecions internes», que, traduïda al castellà, l'Institut Bioquímic Hermes edità dues vegades com a opuscle independent.

Al tercer Congrés (Tarragona, 27-29 de juny de 1919), hi trobem per primera vegada dos socis de la Societat de Biologia a la junta organitzadora: Jaume Peyrí i Rocamora com a vicepresident segon i Francesc Gallart i Monés com a secretari general. Els ponents de la Societat ja foren sis (August Pi i Sunyer, Jesús M. Bellido, Leandre Cervera, Salvador Gil Vernet, Francesc Gallart i Lluís Sayé) i, a més, dugueren pràcticament tot el pes d'un dels dos temes centrals del Congrés, la fisiopatologia del simpàtic abdominal, en el qual intervingueren tots llevat de Sayé, que contribuï al segon dels temes centrals —el tractament de les septicèmies— amb una ponència sobre el tractament de la septicèmia tuberculosa primitiva i la bacillèmia tuberculosa secundària.

Novament, al quart Congrés (Girona, 26-28 de juny de 1921) el vicepresident segon (Joaquim Trias i Pujol) i el secretari general (Manuel Corachan) de la junta organitzadora eren socis de la Societat de Biologia. Els ponents socis de la Societat foren novament sis (Francesc Gallart, Joaquim Trias, Joan Alzina i Melis, Belarmino Rodríguez Arias i Jaume i Antoni Peyrí).

En canvi, no hi hagué presència de socis de la Societat de Biologia a la junta organitzadora del cinquè Congrés (Lleida, 24-26 de juny de 1923), encara que sí entre els ponents (Francesc Gallart, Enric Ribas, Francesc Ferrer Solervicens, Belarmino Rodríguez Arias i Manuel Corachan). Ja no hi va haver cap més Congrés de Metges de Llengua Catalana fins el 1930, però aquell, el sisè, va ser presidit per August Pi i Sunyer.

3.3.5. Les relacions amb altres entitats no catalanes

Ja hem parlat de la importància de l'exemple de la Société de Biologie de París (i, secundàriament, del de la Sociedad Española de Biología de Madrid) per a la fundació de la Societat de Biologia de Barcelona. Des del primer moment, Eugène Gley, secretari general de la Société de Biologie parisenca, figurà entre els socis honoraris de la Societat al costat de Santiago Ramón y Cajal, president de la madrilenya. Ramon Turró i August Pi i Sunyer havien publicat des del 1905 a les planes dels *Comptes Rendus Hebdomadaires de la Société de Biologie*, de manera que la relació estava més que establerta el 1912, quan el Congrés Internacional de Patologia Comparada donà a Pi i Sunyer l'oportunitat de tenir con-

tacte personal amb Gley i altres dirigents de la Société de Biologie parisenca i negociar amb ells l'establiment d'una mena de filial de la Société a Barcelona.

A la pràctica, la pretesa filiació amb la societat parisenca va ser molt més laxa que la d'altres societats de biologia ja existents, la majoria franceses o de l'imperi colonial francès. Tanmateix, els lligams es reforçaren força el desembre del 1917, en ocasió de la vinguda a Barcelona d'Eugène Gley i altres metges francesos per donar un dels cursos que programava la Societat de Biologia barcelonina.¹⁶¹ A partir de l'any següent els *Comptes Rendus Hebdomadaires de la Société de Biologie* de París donaren compte de les comunicacions presentades a les sessions de la Societat de Biologia de Barcelona i moltes hi eren publicades íntegrament, traduïdes al francès.

Pel que fa a la Sociedad Española de Biología, va publicar esporàdicament al seu *Boletín de la Sociedad Española de Biología* alguns articles, traduïts al castellà, apareguts als *Treballs de la Societat de Biologia*. Així, en el volum IV del *Boletín*, corresponent al 1916, trobem un article de Turró i Alomar («Atenuación del bacilo de Koch en el caldo de patata de Holanda») que havia estat publicat el 1915 en el tercer volum dels *Treballs*. Anàlogament, al *Boletín* trobem alguns articles publicats, traduïts al català o revisats per a la nova publicació. És el cas de la comunicació de Manuel Serés presentada a la societat madrilenya el 22 de gener de 1915, publicada al volum III del *Boletín*, presentada igualment a la sessió de l'11 de novembre del mateix any a la Societat de Biologia i publicada en el volum dels *Treballs* del 1915.

Mereix un esment a part la relació amb la Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas (JAE) d'alguns socis destacats de la Societat de Biologia i, molt especialment, d'August Pi i Sunyer. De fet, la relació amb la JAE sempre va ser a títol personal o a través de l'Institut d'Estudis Catalans i ha estat tractada amb cert deteniment en diverses publicacions.¹⁶² Gairebé una vintena de socis de la Societat de Biologia foren pensionats per la JAE abans

161. Les atencions rebudes pels visitants francesos arribaren al punt d'oferir-los una representació extraordinària de l'òpera *Carmen*, de Gounod, al Gran Teatre del Liceu.

162. A. ROCA-ROSELL, «Científicos catalanes pensionados por la Junta...», op. cit., pàg. 349-379; A. ROCA-ROSELL i J. M. CAMARASA, «La promoción de la investigación en Catalunya: el Institut d'Estudis Catalans en el siglo XX», dins A. ROMERO DE PABLOS i M. J. SANTESMASES (ed.) (2008), *Cien años de política científica en España*, Bilbao, Fundación BBVA; J. M. CAMARASA i A. ROCA-ROSELL, «La Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas y el Institut d'Estudis Catalans (1907-1939)», dins J. M. SÁNCHEZ RON i José J. GARCÍA-VELASCO (ed.) (2010), *100 JAE. La Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas en su Centenario. Actas del II Congreso Internacional celebrado los días 4, 5 y 6 de febrero de 2008*, Madrid, Residencia de Estudiantes, pàg. 384-421.

del 1923. Entre els pensionats més destacats val la pena assenyalar Jesús M. Bellido, Emilio Fernández Galiano, Joan Alzina i Melis, Manuel Dalmau, Rosend Carrasco i Formiguera, Leandre Cervera i, sobretot, August Pi i Sunyer, que el 1913 va ser designat per a representar la JAE (a més de l'Institut d'Estudis Catalans) al Congrés Internacional de Fisiologia de Groningen¹⁶³ i del 1918 al 1924 —inicialment aprofitant la seva presència regular a Madrid com a diputat a Corts— va ser membre del plenari de la JAE. Finalment, el 1919 rebé l'encàrrec d'ocupar aquell any la càtedra de la Institución Cultural Española de Buenos Aires, dotada per la JAE. El viatge d'August Pi i Sunyer inclogué conferències en diverses ciutats argentines i a Montevideo, i també hi participà Leandre Cervera com a ajudant. Aquest viatge va ser determinant per a lligar relacions amb diversos científics d'aquests països, en particular amb Bernardo A. Houssay, futur premi Nobel, els quals s'incorporaren com a socis honoraris o corresponsals a la Societat.

Ja hem fet esment abans de la relació d'August Pi i Sunyer, Ramon Turró i altres socis de la Societat de Biologia amb la secció barcelonina de la RSEHN. Aquesta societat havia estat fundada a Madrid el 1871, en ple Sexenni Revolucionari (1868-74), sota el regnat d'Amadeu de Savoia, per un grup de naturalistes residents a la capital espanyola, amb l'objectiu, segons l'acta fundacional,¹⁶⁴ de promoure l'estudi de la història natural a Espanya i donar a conèixer els productes del país. A partir del 1885, a petició precisament dels socis barcelonins, el consell directiu de la Sociedad va autoritzar la formació de seccions locals en les poblacions on s'apleguessin com a mínim quinze socis. La secció de Barcelona va ser la primera a constituir-se, el novembre del 1885, però havia deixat de tenir activitat autònoma cap als anys finals del segle, fins que l'abril del 1901 Marcelo Rivas Mateos, catedràtic de botànica a la Facultat de Ciències de la Universitat de Barcelona, promogué la incorporació d'una vintena de nous socis catalans a la RSEHN i això permeté reprendre les activitats a la secció de Barcelona.

En una publicació precedent, un de nosaltres (J. M. Camarasa) havia atribuït aquesta represa a una reacció del personal naturalista universitari no català enfront de l'arrencada de la publicació del *Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural* a començaments de 1901.¹⁶⁵ Si bé no es pot descartar total-

163. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre 2, pàg. 100-101.

164. A. GOMIS BLANCO (1998), «Desarrollo institucional de la Real Sociedad Española de Historia Natural», *Memorias de la Real Sociedad Española de Historia Natural*, núm. 1 (2a època), pàg. 5-46.

165. J. M. CAMARASA, *Cent anys de passió per la natura...*, op. cit., pàg. 24-25.

ment aquesta motivació en vista de les declaracions explícites de neutralitat política i religiosa manifestades en el discurs de presa de possessió d'Antonio Casares Gil, primer president de la nova etapa de la secció, en falsa oposició a la declarada bel·ligerància catalanista i a la subjecció a la doctrina de l'Església catòlica dels joves fundadors de la Institució Catalana d'Història Natural, no sembla que fos l'única ni potser la principal. Segurament una petita societat integrada per dues dotzenes d'estudiants no havia d'espantar gaire els il·lustres catedràtics de la Universitat de Barcelona i els seus consocis, però potser sí que els podia fer adonar de la seva excessiva passivitat dels darrers anys. Certament, la majoria dels socis de la secció barcelonina de la RSEHN eren més aviat de tarannà progressista, sovint republicà, pel que fa a la política i d'escassa pràctica religiosa, si no obertament lliurepensadors, com en el cas d'Odón de Buen, soci des del 1883, però tampoc no hi faltaven catòlics fervents, com Miquel Cuní i Martorell, soci des del 1872, i fins i tot clergues, com el jesuïta Estanislau Domènech. Tampoc no veien amb gaire simpatia el catalanisme, però finalment la secció reeixí, en la seva refundació, a fer-hi participar naturalistes amb interessos i ideologies ben variats. Entre ells hi havia fins i tot tres socis de la Institució Catalana d'Història Natural: Joan Baptista d'Aguilar-Amat (un dels fundadors de la ICHN), Norbert Font i Sagué (que era capellà) i Manuel Llenas. Com ha posat en relleu Català,¹⁶⁶ les adhesions a la RSEHN (al contrari del que succeïa amb la Institució Catalana d'Història Natural, que comportava una certa militància o, si més no, un respecte actiu envers el catalanisme polític) no representaven a priori cap assumptió ideològica, encara que als seus rengles (i sobretot entre els seus dirigents) predominava un cert laïcisme i un republicanisme més o menys manifest.

Ramon Turró i August Pi i Sunyer s'hi incorporaren el 1902 i dos anys més tard Turró en va ser elegit president (1904-07). Durant el seu mandat, August Pi i Sunyer va accedir a la vicepresidència (1906-07) i, posteriorment, el desembre del 1911, a la presidència, que va ocupar fins el 1914, quan exercia també (des del desembre del 1912) la presidència de la Societat de Biologia. A això, cal afegir-hi el cas d'Emilio Fernández Galiano, secretari de la secció de Barcelona de la RSEHN des del 1911 fins al 1918 i tresorer de la Societat de Biologia des de la seva fundació, el desembre del 1912, fins el 1919. Segurament és la doble pre-

166. J. I. CATALÀ GORGUES (2003), «L'estudi històric de les societats naturalistes en contextos locals: el cas valencià dins el cas espanyol», *Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural*, núm. 71, pàg. 5-20.

sidència de Pi i Sunyer el que explica la insòlita presència d'una comunicació del geòleg Lluís Marià Vidal (encara que sigui sobre un tema de paleontologia) en la sessió del 5 de desembre de 1913 de la Societat de Biologia, ja que Vidal era en aquell moment vicepresident del consell directiu de la secció barcelonina de la RSEHN, en el qual també figuraven Pi i Sunyer com a president i Fernández Galiano com a secretari. El mateix es podria dir de l'acord de l'Institut de Ciències, a proposta de Pi i Sunyer mateix, el 6 de juny de 1913, de fer arribar els llibres de l'Institut a la secció de Barcelona de la RSEHN.¹⁶⁷

El 2 de gener de 1908, precisament a iniciativa del llavors president de la RSEHN, el valencià Lluís Simarro, i de Segismundo Moret, es fundà a Madrid l'Asociación Española para el Progreso de las Ciencias (AEPC). Entre els participants en el grup fundador figurava José Rodríguez Carracido, amb qui August Pi i Sunyer se sentia molt vinculat d'ençà dels seus estudis de doctorat a Madrid i també bon amic de Turró. Això explica que quan, poques setmanes després, la nounada associació determinà fer un primer congrés a Saragossa aquell mateix any, del 18 al 25 d'octubre, en el marc de les festes amb motiu del centenari dels setges del 1808, durant la guerra del Francès, Ramon Turró i August Pi i Sunyer s'hi adherissin i el primer, a més, es fes càrrec (de manera més simbòlica que no pas efectiva) de la presidència del Comitè Provincial de Barcelona de l'AEPC, que va ocupar fins a la seva mort el 1926, acompanyat del mineralogista Francesc Pardillo com a secretari.

Tant aquell congrés¹⁶⁸ com els dos que el seguiren, que van tenir lloc respectivament a València (maig del 1910) i a Granada (juny del 1911), van ser encara anteriors a la fundació de la Societat de Biologia, però en el quart (Madrid, juny del 1913) ja hi va haver una petita presència de la Societat. D'una banda, per encàrrec de l'Institut de Ciències hi va assistir August Pi i Sunyer.¹⁶⁹ De l'altra, Bellido presentà una comunicació a la secció de ciències mèdiques. Poc després de clos aquest congrés, Pi i Sunyer i Terradas donaven compte als seus companys de l'Institut de Ciències del seu desenvolupament i d'altres detalls de la seva estada a Madrid.¹⁷⁰

167. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre 2, pàg. 71.

168. En el qual Turró i Pi i Sunyer van participar amb una comunicació sobre les bacteriolisines naturals.

169. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre 2, pàg. 41. Juntament amb Esteve Terradas, força assidu dels congressos posteriors de l'AEPC. Pi i Sunyer duia, a més, la representació de la secció de Barcelona de la Real Sociedad Española de Historia Natural.

170. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre 2, pàg. 74.

Al cinquè congrés (Valladolid, octubre del 1915), marcat per l'esclat de la Primera Guerra Mundial l'estiu del 1914, Pi i Sunyer hi participà amb una comunicació sobre el mecanisme de les correlacions fisiològiques, versió castellana de la que ja havia presentat l'1 de març d'aquell mateix any en la sessió corresponent de la Societat de Biologia. A la secció de ciències naturals, Jaume Pujiula, flamant soci corresponsal, va presentar una comunicació sobre els òrgans tigmolèptics (sensibles al contacte) de la vinya verge (*Parthenocissus quinquefolia*).

Al sisè congrés (Sevilla, maig del 1917), novament hi assistiren Pi i Sunyer i Terradas en representació de l'IEC, els quals, en proposar-se que el congrés següent se celebrés a Barcelona, van intentar sense èxit que en aquest cas s'admetés el català com a llengua dels congressos de l'AEPC.¹⁷¹ El rebuig d'aquesta proposta refredà considerablement l'interès de l'IEC envers aquesta associació. En tot cas, els únics socis de la Societat de Biologia que van presentar una comunicació en aquest congrés van ser el jesuïta Jaume Pujiula, a la secció de ciències naturals, i Manuel Serés, qui, en haver accedit a la càtedra d'anatomia de Sevilla dos anys abans, havia passat de soci numerari a soci corresponsal de la Societat, a la secció de ciències mèdiques.

Al setè congrés, que tingué lloc a Bilbao del 7 al 12 de setembre de 1919, August Pi i Sunyer no hi va poder assistir, ja que es trobava a l'Argentina, ni tampoc hi va haver comunicacions de cap altre soci de la Societat de Biologia.

Al vuitè, conjunt amb l'Associação Portuguesa para o Progresso das Ciências, celebrat a Porto del 26 de juny a l'1 de juliol de 1921, August Pi i Sunyer va ser l'encarregat de pronunciar la conferència d'obertura de la secció de ciències mèdiques,¹⁷² però no hi va haver cap altra intervenció de socis de la Societat, tret del soci corresponsal Gonzalo Rodríguez Lafora.

El novè congrés encara queda inclòs en aquest període perquè va tenir lloc a Salamanca del 23 al 26 de juny de 1923, tres mesos abans del cop d'estat del general Primo de Rivera. Hi va tenir un paper significatiu Turró, a qui els organitzadors van encomanar el discurs inaugural. Turró no hi va poder assistir per motius de salut, però va enviar escrit el seu discurs (va ser la primera versió de *La disciplina mental*) i el va llegir Gregorio Marañón, soci corresponsal de la Societat de Biologia. A banda d'aquest discurs, a la secció de ciències mèdiques,

171. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, 20-V-1917.

172. La conferència, titulada «La glucemia y el hambre local», va ser publicada també, en versió catalana, al volum X dels Arxius de l'Institut de Ciències corresponent al 1923 (any 10).

Antoni Trias i Pujol va presentar una comunicació referent a experiències sobre pneumotòraxs oberts en conills.

3.3.6. Els congressos internacionals de fisiologia

La Societat de Biologia de Barcelona va ser present als congressos internacionals de fisiologia a partir del de Groningen, el 1913. En aquella ocasió, August Pi i Sunyer hi representava tant l'IEC¹⁷³ com la JAE, i el mateix va succeir en els congressos següents del període que ara tractem (a París el 1920, a Edimburg el 1923). En realitat, August Pi i Sunyer ja assistia a aquests congressos des del de Heidelberg del 1907, en el qual va presentar una comunicació on discutia la possible existència d'una secreció interna del ronyó, i una altra, conjuntament amb Turró, sobre l'origen de les bacteriolisines naturals, la qual va ser publicada l'any següent en francès als *Comptes Rendus Hebdomadaires de la Société de Biologie* de París i en castellà a la *Revista Veterinaria de España* i a la *Revista de Ciencias Mèdicas de Barcelona*. També al congrés de Viena del 1910 Turró i Pi i Sunyer havien presentat una comunicació conjunta sobre la fisiologia de la fam, la qual revela la participació de Pi i Sunyer en l'elaboració de la doctrina turroniana sobre la fam com a origen del coneixement, si més no en els aspectes més pròpiament fisiològics.

En el congrés de Groningen (2-5 de setembre de 1913) la participació de Pi i Sunyer ja no va ser compartida amb el seu mestre, Turró, sinó amb qui seria durant molts anys el seu col·laborador més proper i gairebé el seu *alter ego*, Jesús M. Bellido. La comunicació que presentaren tractava dels verins anabòlics del cor, un tema que ja havien presentat aquell mateix any, també conjuntament, en les sessions de la Societat de Biologia. En aquest congrés van fer coneixença amb Juan Negrín i George Ralph Mines, que van esdevenir els dos primers socis corresponsals de la Societat de Biologia.

La Primera Guerra Mundial va interrompre fins el 1920 la cadència triennial dels congressos. El primer de la postguerra se celebrà a París del 16 al 20 de juliol d'aquell any a invitació d'Eugène Gley i Charles Richet, tots dos socis honoraris de la Societat de Biologia de Barcelona, i va ser presidit per aquest darrer. Va ser un congrés polèmic perquè en foren exclosos els fisiòlegs alemanys i austríacs, i alguns fisiòlegs dels països vencedors o neutrals durant la guerra van refusar assistir-hi en protesta per aquesta exclusió. Sí que hi par-

173. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre 2, pàg. 100-101.

ticipà August Pi i Sunyer, que va rebre el nomenament de cavaller de la Legió d'Honor.

En el congrés del 1923 (Edimburg, 23-27 de juliol de 1923) s'inicià la participació dels deixebles de Pi i Sunyer en aquests congressos internacionals, que arribà al seu punt àlgid en el congrés de Boston del 1929. A Edimburg els congressistes catalans foren cinc, tots cinc socis numeraris de la Societat de Biologia: Jesús M. Bellido, Rossend Carrasco i Formiguera, Leandre Cervera, August Pi i Sunyer i Josep Puche.¹⁷⁴ L'aportació més destacada de tots ells va ser probablement la de Rossend Carrasco i Formiguera, que hi va presentar una comunicació sobre els experiments que havia dut a terme a Harvard, sota la direcció de Walter C. Cannon, per demostrar el vincle entre la secreció d'adrenalina i l'acceleració del cor, utilitzant animals amb el cor enervat.

174. La meitat de la delegació espanyola. Formaven part d'aquesta, a més dels catalans, quatre fisiòlegs de Madrid (Dámaso Gutiérrez Arrese, José Domingo Hernández Guerra, Teófilo Hernando i Juan Negrín) i un de Valladolid (Celestino Lorenzo Torremocha). Sobre la presència catalana en aquest i altres congressos de fisiologia, vegeu T. F. GLICK (1984), «Walter B. Cannon i la fisiologia barcelonina d'entreguerres», *Ciència*, núm. 4 (34/35), pàg. 40-51.

4. Temps entre parèntesis (1923-31)

4.1. El cop d'estat del general Miguel Primo de Rivera i les seves conseqüències inicials per a la Societat de Biologia

Se sap que el 13 de setembre de 1923 el capità general de Catalunya, Miguel Primo de Rivera, es pronuncià a Barcelona amb la intenció, segons ell, de salvar el país dels professionals de la política. Al cap de dos dies nomenava un directori militar i instaurava, d'acord amb el rei Alfons XIII, una dictadura. Tres dies més tard, un decret anomenat de repressió del separatisme posava sota la jurisdicció dels tribunals militars qualsevol presumpte atac a la «unidad de la Patria», alhora que prohibia explícitament l'ús i l'exhibició de la bandera catalana i l'ús del català per part de les corporacions públiques catalanes.

El cop d'estat de Primo de Rivera s'havia gestat a Barcelona i havia tingut certes complicitats o, si més no, simpaties d'alguns nuclis de la Lliga Regionalista, en particular dels vinculats al cos de sometents.¹⁷⁵ Enfrontats a la temença de la revolució obrera i a l'evidència del desgovern propiciat pel sistema polític de la Restauració, amb els seus torns de conservadors i liberals, els elements dominants de la societat catalana van veure en Primo de Rivera el «cirurgià de ferro» que havia d'impulsar una política coincident en gran manera amb el programa de la Lliga: manteniment enèrgic de l'ordre públic, capgirament de l'ordre polític de torns dels partits dinàstics implantat mig segle abans per Cánovas del Castillo i gradual reforma regionalista de l'estat. Cambó, sense assenyalar persones o entitats concretes, ho deixava ben clar el 1929 en el llibre que titulà precisament *Les dictadures*:

175. I. MOLAS (1971), *Lliga Catalana*, Barcelona, Edicions 62, pàg. 143-147; A. BALCELLS i E. PUJOL, *Història de l'Institut...*, op. cit., pàg. 197-198.

La dictadura espanyola nasqué a Barcelona, la creà l'ambient de Barcelona, on la demagògia sindicalista tenia una intensitat i una cronicitat intolerables [...]. Però que no oblidin mai els demagogs [...] que una societat, els ideals o interessos de la qual són greument en perill per l'escomesa demagògica, es resignarà a tot per tal de sentir-se emparada. [...] L'instint de vida i de defensa prendrà lloc, i la societat sotraguejada cridarà un dictador i el cridarà sense condicions; no li demanarà que serveixi el seu ideal, ni tan sols que el respecti; li demanarà, únicament, que mantingui l'ordre, que li asseguri l'estat possessori... o el manteniment d'un grau de civilització que l'onada demagògica semblés anar a engolir.¹⁷⁶

Fins i tot Puig i Cadafalch, president de la Mancomunitat (i president de l'IEC per torns quadrimestrals), donà inicialment suport al dictador i confià en ell, però ben aviat hagué d'adonar-se del seu error, com reconegué anys més tard en una conversa amb Josep Pla:

La situació dels últims anys de la Mancomunitat és inseparable de la situació social de Barcelona creada aquests últims anys per falta d'autoritat. La gent s'entrematava pels carrers. Feia caure la cara de vergonya d'ésser català. Tot el món anava ple de la nostra anarquia delirant. La vida de la Mancomunitat anava prenent l'aire irrisori que agafen les coses quan l'ordre públic elemental no és assegurat. Sense aquest ordre, la cultura no té cap interès. Nosaltres creguérem que el capità general resoldria el fenomen d'ordre públic i l'ajudàrem. [...] La Mancomunitat fou destruïda. Ens equivocàrem.¹⁷⁷

I tant, que s'equivocaren! Puig i Cadafalch mateix, preveient que seria desposseït dels seus càrrecs de president de la Diputació de Barcelona i de la Mancomunitat de Catalunya (fins i tot de la condició de diputat provincial ho va ser el 13 de gener de 1924), va emprendre el camí d'un discret (i breu) exili la vigília de Nadal del 1923. Mai més no tornaria a ser rellevant en la política catalana, però sí que tingué un paper de primeríssim ordre en la trajectòria de l'IEC.¹⁷⁸

Aparentment, per a la Societat de Biologia, les conseqüències no foren immediates. Tal com ja hem dit, el 1923 va ser un molt bon any pel que fa a comunicacions a les sessions científiques i, en tot cas, les d'octubre, novembre i de-

176. F. CAMBÓ (1929), *Les dictadures*, Barcelona, Llibreria Catalonia, pàg. 137-139. Les cursives són nostres.

177. J. PLA (1970), *Retrats de passaport* (Obra completa, vol. 17), Barcelona, Destino, pàg. 263-264. Les cursives són nostres.

178. A. BALCELLS i E. PUJOL, *Història de l'Institut...*, op. cit., pàg. 197-198.

sembre, que tingueren lloc després del cop d'estat, no mostren cap diferència aparent en relació amb les del primer semestre de l'any. La diferència la trobem en el fet que aquelles comunicacions (incloses les dels primers mesos del 1923) no es publicaren, com era habitual, l'any següent, ni tampoc aparegueren, combinades amb les de l'any següent, el 1925. El volum corresponent a les comunicacions presentades el 1923 i el 1924 no es publicà fins el 1931, força després de caure la dictadura.

Malgrat tot, la Societat de Biologia ja estava prou consolidada i les activitats es mantingueren. Fins tot, el 1924 la Societat va poder enviar un representant a la Réunion Plénière des Sociétés de Biologie (París, 5-6 de juny de 1924).¹⁷⁹ El nombre de socis, després d'una petita davallada fins el 1927, tingué un increment notable el bienni 1928-29. Canviaren (i molt) les relacions amb institucions com la Mancomunitat de Catalunya (fins a la seva liquidació el 1925) o la Diputació de Barcelona, però la marxa gairebé normal de l'Institut de Fisiologia, malgrat la castellanització obligatòria de les seves manifestacions públiques, donà prou marge als components més destacats de la Societat per a mantenir i afermar la seva projecció exterior.

4.2. L'evolució de la base social

Només disposem de llistes de socis per als anys 1924, 1927 i 1929. Les següents ja són les del 1931 i difereixen tan poc de les del 1929 que cal considerar que el 1930 pràcticament no hi va haver moviment de socis.

4.2.1. Una represa del creixement del nombre de socis numeraris

Deixada enrere des del 1918 la xifra límit de quaranta socis numeraris fixada inicialment pels estatuts, la xifra de partida del 1924 (42) va passar a quaranta-cinc el 1927 i a cinquanta-un el 1929. Els entrebancs de la dictadura no impediren, doncs, que nous efectius engruixessin les files dels socis numeraris de la Societat de Biologia. Al contrari, com veurem, les transformacions, tan quantitatives com qualitatives, del conjunt de socis numeraris, foren ben notables.

179. Encara que hagué d'actuar com a representant de la Societat Joan Cuatrecasas, que en aquell moment es trobava a París ampliant coneixements de neurologia a La Salpêtrière, perquè es trobaven impossibilitats de viatjar a París tant els membres del consell directiu com August Pi i Sunyer, que era encara el lligam natural amb la Societat mare parisenca. Cal remarcar que Joan Cuatrecasas no va arribar a ingressar a la Societat de Biologia fins al temps de la represa dels anys seixanta (1971).

El modest increment de tres socis entre el 1924 i el 1927 amaga, de fet, una xifra d'incorporacions superior (6), que no es va traduir en el nombre total de socis a causa de tres baixes, una d'elles, la de Georges Dwelshauvers, particularment significativa. Georges Dwelshauvers (Brusselles, 1866-1937), en efecte, era un psicòleg i filòsof belga a qui la Secció de Ciències de l'IEC havia encomanat el 1919 la direcció d'un laboratori de psicologia experimental. La seva destitució, l'abril del 1924, com a director d'aquest laboratori pel president de la Mancomunitat designat pel directori militar, desfermà una campanya de solidaritat dels professors dels centres d'ensenyament d'aquesta que va tenir com a conseqüència la destitució, el 24 de maig de 1924, de tots ells, entre els quals figuraven Leandre Cervera, Jesús M. Bellido i Pere González, tots tres socis destacats de la Societat de Biologia, com ho era també Georges Dwelshauvers, que marxà a França i passà a tenir la condició de soci corresponsal. Les altres dues baixes, les causes de les quals desconeixem, corresponen a Josep Bassedas i Montaner i Josep M. Peyrí i Rocamora.

Quatre dels sis nous socis numeraris ja feia anys que eren socis agregats (un d'ells, Tomàs Seix i Miralta, des de la fundació de la Societat). Es tracta, doncs, d'incorporacions de joves metges, deixebles directes d'August Pi i Sunyer o incorporats a la seva càtedra. Els casos d'Àngel Antonio Ferrer y Cagigal (1886-1936) i de Jaume Sunyer i Pi (1903-1990) són diferents i ben oposats. El primer acabava de succeir Carlos Calleja (mort el 1923) a la càtedra d'histologia i anatomia patològica de la Facultat de Medicina de Barcelona. Jaume Sunyer i Pi, nebot d'August Pi i Sunyer,¹⁸⁰ havia ingressat com a becari al Laboratori Municipal el 1921¹⁸¹ i accedí a la categoria de soci numerari directament, quan es llicencià en medicina.

Però entre el 1927 i el 1929 les altes de socis numeraris nous arribaren a la vintena, si bé les baixes hagudes feren que el nombre total de socis només creixés en sis. Resulta temptador, atès el clima polític que hi havia sota la dictadura de Primo de Rivera, atribuir aquest moviment d'altres i baixes a les tendències ideològiques respectives tant dels entrants com dels sortints, però si examinem més de prop aquestes altes i baixes, les conclusions han de ser més matisades. És cert que alguns dels socis més conservadors, com Antoni Salvat

180. Era fill de la germana de Pi i Sunyer, Maria, i del seu cosí, Lluís Sunyer i Molinas. Morts els pares, respectivament, el 1912 i el 1906, Jaume Sunyer i Pi cresqué com un fill més de Carles Pi i Sunyer (germà de Maria i August).

181. Al mateix temps que Pere Babot i Boixeda (1898-1982), de qui més endavant ens haurem d'ocupar extensament.

i Navarro, fill de metge militar, podrien haver-se decantat per distanciar-se d'una Societat en la qual catalanistes i republicans eren majoria. Tanmateix, al marge d'algunes baixes que serien només temporals,¹⁸² sorprèn trobar les d'alguns socis de la primera hora (Joan Alzina i Melis, Joan Darder i Rodés, Jacint Reventós i Bordoy, Remigi Dargallo, Felip Margarit i Coll, Josep Roig i Raventós), alguns molt actius els primers anys i, per tant, prou identificats amb la trajectòria de la Societat.¹⁸³ De fet, la majoria de les baixes d'aquest període més aviat es podrien relacionar amb una intensificació de l'activitat professional dels afectats. Per exemple, Alzina i Melis havia accedit el 1923 a la direcció general de l'Institut per a Nens Deficients de l'Ajuntament de Barcelona, a Villa Joana. Reventós i Gallart figuraven el 1926 entre els fundadors de la Clínica Médico-Quirúrgica «Sant Gervasi» (més tard, Institut Policlínic i, finalment, Clínica Platón).¹⁸⁴ Dargallo obrí consulta el 1928. Ferrer Solervicens guanyà el 1926 la càtedra de clínica mèdica de la Facultat de Medicina de Barcelona. Gil Vernet, juntament amb Gallart, es va ocupar, el 1929, del trasllat al llavors nou Hospital de Sant Pau, de l'Escola de Patologia Digestiva de l'Hospital de la Santa Creu.

Si ens fixem en les altes, també hi trobem dades que semblen prou significatives. En primer lloc, la joventut de la majoria dels nous socis: la mitjana d'edat se situava al voltant dels trenta anys, només dos o tres¹⁸⁵ dels incorporats novament ultrapassaven els trenta-cinc anys i la meitat no arribaven als trenta; ben al contrari de la mitjana d'edat dels socis donats de baixa, que s'acosta als quaranta-cinc anys i dels quals només un, Salvador Gil Vernet, estava per sota dels quaranta. En poques paraules, s'incorporava a la Societat i la rejuvenia¹⁸⁶ una nova generació, la dels nascuts amb el canvi de segle, formats ja en l'atmosfera noucentista dels anys inicials d'aquesta i que hi havien estat en contacte des dels anys estudiantils. Una altra novetat és l'encara tímida incorporació de la dona: apareix la primera sòcia numerària, Montserrat Farran i Comas (1904-2003).¹⁸⁷

182. Va ser el cas d'Enric Ribas i Ribas i de Salvador Gil Vernet, que tornen a aparèixer a la llista de socis numeraris corresponent al 1933.

183. Dargallo havia presentat onze comunicacions entre el 1913 i el 1921. Alzina i Melis, set, i Salvat, sis. Només tres dels catorze socis numeraris que es donaren de baixa entre el 1927 i el 1929 no n'havien presentat cap.

184. R. CASARES I POTAU i M. de FUENTES SAGAZ (2001), *Història de la Clínica Plató. 75è aniversari*, Barcelona, Interpress, pàg. 33.

185. No coneixem les dates de naixement exactes de tres dels nous socis, però tenim quasi la certesa que dos d'ells van néixer al voltant del 1900 i només un al voltant del 1895.

186. L'edat mitjana del conjunt de socis es rebaixa un 15% (de 44 anys a 37 i mig).

187. I també, com comentarem més endavant, dues sòcies agregades: Josefina Latorre i Edelmira Llaberia.

Sis dels nous socis numeraris ja eren abans socis agregats (Fernando Fernández Riofrío i Jaume Raventós i Pijoan) o corresponsals (Alfons Trias i Maxenchs, Antoni Trias i Pujol, Jaume Pi-Sunyer i Bayo i Joaquim Xirau i Palau).¹⁸⁸ Tots ells eren metges, tret de Xirau, que era filòsof. Pel que fa als altres catorze, hi havia deu metges, dos farmacèutics, un veterinari i un naturalista. Tots ells tenien, el 1929, entre vint-i-cinc i trenta-cinc anys.

En definitiva, doncs, podem dir que la Societat de Biologia, durant la dictadura de Primo de Rivera, lluny de deturar o alentir el creixement del seu cos principal —els socis numeraris—, el va mantenir i sobretot el va renovar en el sentit d'un notable rejuveniment i de reincorporació de socis als quals l'atzar de les oposicions havia allunyat de Catalunya temporalment.

4.2.2. Els socis honoraris: cada cop més estrangers

Entre el 1923 i el 1929 el nombre de socis honoraris no varia gaire. S'incorporen vuit socis nous (més Antonio de Gregorio Rocasolano, que ja havia figurat a les llistes de socis honoraris entre el 1916 i el 1921, però que per raons que desconeixem no apareix a les del 1923 i el 1925), però hi ha cinc baixes (totes per defunció) que fan que l'increment de socis honoraris quedi limitat a quatre. En aquest període moren tres dels socis honoraris de la primera hora. La més destacada d'aquestes morts va ser la de Ramon Turró el 1926. No cal dir que l'enterrament de Turró, com el d'algunes altres personalitats catalanes mortes durant els anys de la dictadura de Primo de Rivera, va ser una gran manifestació de dol ciutadà. Ja abans, durant la seva darrera malaltia, l'estat de salut de Turró va tenir un seguiment continuat a la premsa barcelonina. La comitiva fúnebre va desfilar des de la casa mortuòria, al carrer del Notariat, fins a l'església de Betlem, on es va oficiar el respons, i va pujar per la Rambla enmig d'una gran gentada fins a la plaça de Catalunya, on es va acomiadar el dol i alguns estudiants que havien participat al seguici protagonitzaren algun conat de manifestació.

188. Alfons Trias i Maxenchs (1896-1977) ja havia estat soci numerari del 1919 al 1921, abans de successives estades a l'estranger que el dugueren a Leysin (Suïssa), Viena i París, d'on havia tornat el 1927, i s'havia fet càrrec de la redacció en cap dels *Annals de Medicina* de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques. Antoni Trias i Pujol (1892-1970) era soci corresponsal des del 1923 i, després d'uns anys a la Universitat de Salamanca, havia guanyat la càtedra de patologia quirúrgica de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona aquell mateix any. Així mateix, Joaquim Xirau i Palau (1895-1946) havia ingressat com a membre corresponsal entre el 1925 i el 1927; aquest darrer any, després d'uns anys a la Universitat de Saragossa, va guanyar la càtedra de lògica i teoria del coneixement de la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona.

Dos socis numeraris més, dels morts en aquest període, ho eren des del 1913: el cirurgià Salvador Cardenal (un dels fundadors, el 1872, d'El Laboratorio) i el bioquímic gallec José Rodríguez Carracido, morts tots dos el 1928. Els altres dos morts d'aquest període eren estrangers: el fisiòleg britànic John N. Langley (1852-1925), que era soci honorari des del 1922, i el metge uruguaià Américo Ricaldoni (1867-1928), que ho era des del 1919, arran del viatge de Pi i Sunyer a l'Argentina i l'Uruguai.

Les incorporacions de nous socis honoraris inclouen en aquest període figures molt destacades de la ciència internacional d'aquells anys. Hi ha tres britànics (Archibald V. Hill, Henry H. Dale i Alfred J. Clark), dos alemanys (Carl Neuberg i Otto Fritz Meyerhof), un argentí (Bernardo A. Houssay), un espanyol (José Goyanes Capdevila) i un suís (Fritz de Quervain). Entre ells figuren els dos premis Nobel de medicina o fisiologia del 1922, el fisiòleg i matemàtic anglès Archibald V. Hill i el fisiòleg alemany Otto Fritz Meyerhof, i un futur premi Nobel, el fisiòleg argentí Bernardo A. Houssay, que el va guanyar el 1947.

Hill, Dale i Houssay (que ja era soci corresponsal des del 1919) ingressen com a socis honoraris en el període 1924-25; la resta ho fan entre el 1926 i el 1928. Es confirma la política, iniciada el 1919, de procurar estendre la projecció internacional de la Societat de Biologia en una etapa tant o més brillant que la precedent, però en què la Societat veu greument entrebancades les seves activitats. Amb Hill i Meyerhof eren ja sis els socis honoraris guardonats amb el premi Nobel.

4.2.3. Els socis corresponsals: altes, baixes i canvis d'estatus

Entre el 1923 i el 1929 s'incorporen dotze socis corresponsals, però el seu nombre total només s'incrementa de quaranta-dos a quaranta-sis a causa de les baixes. D'una banda, els dos socis corresponsals que consten com a incorporats en el període 1923-25 (Jaume Pi-Sunyer i Bayo i Joaquim Xirau) passen a ser numeraris abans del 1929.¹⁸⁹ Altres corresponsals més antics passen igualment a ser numeraris (Enric Peiró, Alfons Trias i Maxenchs, Antoni Trias i Pujol), i Bernardo A. Houssay passa a ser soci honorari. Només tres corresponsals desapareixen definitivament de les llistes de socis de la Societat de Biologia (els francesos F. Marino i E. A. Bossan i el català Agustín de Irizar), sense que n'ha-

189. Jaume Pi-Sunyer i Bayo, el fill gran d'August Pi i Sunyer, en tornar de la seva estada a Boston, i Joaquim Xirau en haver guanyat càtedra a Barcelona.

guem pogut esbrinar bé les causes.¹⁹⁰ Un cas peculiar és el del fisiòleg argentí Francisco C. Arrillaga, que sembla que va ser designat soci corresponsal el 1924 però no figura en les llistes de socis corresponsals posteriors.¹⁹¹

Entre els deu nous socis corresponsals que es consoliden en aquest període, hi havia quatre ciutadans espanyols, entre ells un català (Cèsar Pi-Sunyer i Bayo, el segon fill d'August Pi i Sunyer) i un valencià (Màrius Garcia Banús), dos nord-americans, un britànic, un belga, un argentí i un xilè. Entre ells figuraven dos futurs premis Nobel de fisiologia o medicina: el belga Corneille Heymans (1938) i l'espanyol Severo Ochoa (1959).

4.2.4. El moviment dels socis agregats

Ja ens hem referit al caràcter transitori d'aquesta categoria de soci com a pas previ dels joves estudiants interessats per la recerca biològica per passar a ser socis corresponsals o numeraris. Durant la dictadura de Primo de Rivera encara es va accentuar aquesta transitorietat (la meitat dels vuit socis agregats del 1929 apareixen aquell any per primer cop a les llistes, mentre que els altres quatre hi figuraven només des del 1927). Cap dels socis agregats del 1922 ho era encara el 1929 i només un (Fernando Fernández Riofrío) mantenia aquesta categoria el 1927. L'únic soci agregat incorporat en el període 1922-24 (Jaume Raventós i Pijoan) havia passat a ser numerari entre el 1927 i el 1929. En canvi, el nombre de socis agregats es mantingué relativament estable, amb una lleugera davallada entre el 1924 i el 1927. En tot cas, enfront dels trenta-sis socis agregats que tenia la Societat de Biologia entre el 1913 i el 1922, només se'n compten onze entre el 1924 i el 1929, dos dels quals (Fernando Fernández Riofrío i Jaume Raventós i Pijoan) van passar a ser numeraris entre el 1927 i el 1929 i un altre (Jaume Pi-Sunyer i Bayo) de soci agregat a corresponsal entre el 1924 i el 1927.

190. En el cas dels dos francesos, podria ser que només haguessin estat inclosos a les llistes a causa de la seva participació en una sessió científica i posteriorment no s'hi hagués mantingut el contacte. El cas d'Agustín de Irizar (Barcelona, 1892 - Alacant, 1975) segurament obeeix al fet que va abandonar els estudis de medicina pels de filosofia i lletres i el 1927 va esdevenir professor de llengua i literatura espanyoles a la University of Leeds.

191. Segons una gasetilla de *La Vanguardia* del diumenge 26 d'octubre de 1924, en la sessió que va tenir la Societat dos dies abans, en la qual participaren el fisiòleg argentí Bernardo A. Houssay i el seu compatriota, el cardiòleg Francisco C. Arrillaga, i a la qual assistí el cònsol del seu país, Arrillaga va ser designat soci corresponsal, però no figura a les llistes corresponents al 1925.

El 1929 apareixen per primera vegada a la llista de socis agregats: dues dones, Josefina Latorre Barnet i Edelmira Llaberia i Sais, totes dues estudiants de medicina.

El destí de la majoria dels socis agregats d'aquesta etapa no va ser tan falaguer com el dels seus antecessors de l'etapa precedent. Encara ben joves, sense una posició consolidada ni en el sistema acadèmic ni en el de recerca, al final de la Guerra Civil de 1936-39 van haver d'emprendre el camí de l'exili o de replegar-se a un exili interior no menys penós.

4.3. L'activitat social i les publicacions

4.3.1. Els consells directius

El consell directiu de la Societat experimentà pocs canvis al llarg del període de la dictadura de Primo de Rivera. Pràcticament només hi va haver els canvis obligats per la salut declinant i la mort de Ramon Turró i pels desplaçaments a l'estranger d'alguns dels secretaris de redacció. A l'inici del període, segons les llistes de socis del volum dels *Treballs de la Societat de Biologia* corresponent al període 1923-24, encara era president Ramon Turró, el tresorer era Jesús M. Bellido i com a secretari figura Emili Mira, però no sabem en quina data havia succeït en aquest càrrec Pere Domingo, que sembla que era qui l'ocupava en publicar-se el volum dels *Treballs* corresponent al 1922.¹⁹² Hi figuraven com a secretaris de redacció Josep Puche i Francesc Duran Reynals, bé que no hi consta si ho eren simultàniament o en etapes successives, ni en quina data van rellevar Pere González.¹⁹³

Desgraciadament, no disposem gairebé d'informació sobre les successives eleccions i renovacions de càrrecs i, com veurem més endavant, la fiabilitat de

192. És molt possible que Pere Domingo hagués deixat la secretaria el 1922 mateix o a començaments de 1923 a causa de la malaltia i mort de la seva primera muller, Raquel Grau, i les seves múltiples activitats del moment (Laboratori Municipal, Servei del Paludisme), a més d'haver-se d'ocupar d'una filla de dos anys.

193. Atesa la peripècia vital de Puche i de Duran Reynals en aquests anys, ens decantem per pensar que inicialment va ser Puche qui va succeir Pere González en el càrrec, però en haver de marxar a Madrid per fer el doctorat, el va substituir Duran Reynals fins que aquest, al seu torn, marxà a París (desembre del 1925-juny del 1926). La tardor del 1926 Duran Reynals va marxar definitivament cap als Estats Units, moment en el qual el degué substituir Jaume Sunyer i Pi. Aquesta ocupació tan fragmentada del càrrec de secretari de redacció en aquest període va comportar, com comentarem amb més deteniment més endavant, un desgavell considerable per a la publicació de força comunicacions en els volums dels *Treballs de la Societat de Biologia* corresponents a aquest període.

les dades que figuren en els volums 10 (1923-24), 11 (1925-27) i 12 (1928-29) dels *Treballs* és força limitada. Cal no perdre de vista que aquests volums no foren publicats fins força anys després (1932) del període que documenten, en moments en què tant Josep Puche (catedràtic a València) com Francesc Duran Reynals (investigador al Rockefeller Institute de Nova York), secretaris de redacció d'aquells anys, eren lluny de Barcelona.¹⁹⁴

Tanmateix, guiant-nos encara per les informacions de les llistes dels *Treballs*, trobem en els corresponents als anys 1925, 1926 i 1927 Pere González com a president, Josep Puche com a secretari, Jesús M. Bellido com a tresorer i Francesc Duran Reynals i Jaume Sunyer i Pi com a secretaris de redacció. Quan va ser elegit aquest consell directiu? L'única referència que hem trobat a unes eleccions de consell directiu figura en una gasetilla de *La Vanguardia* del dimecres 10 de novembre de 1926 que anuncia la sessió científica que havia de tenir lloc en aquella data i que afegeix que, acabada la sessió, havia de tenir lloc l'elecció del nou consell directiu. No hem localitzat enlloc els resultats d'aquesta votació, però és molt probable que fos en aquella ocasió que quedés ratificada una situació que ja es devia haver produït, de fet, mesos abans: la successió de Turró per Pere González a la presidència i la substitució definitiva com a secretari de redacció de Francesc Duran Reynals per Jaume Sunyer i Pi. El secretari de redacció anterior, Josep Puche, doctorat aquell mateix any, accedia a la secretaria.

Cal tenir present que Turró havia mort al maig d'aquell mateix any, però segurament ja feia mesos que, a causa de l'agreujament del seu estat de salut (bastant precari en els darrers anys), Pere González l'havia hagut de substituir en moltes de les funcions que li corresponien com a president (com ho feia també en les que li pertocaven com a director del Laboratori Municipal). Duran Reynals, per la seva banda, acabava de marxar als Estats Units, d'on només va tornar per fer breus estades. Afegim que Emili Mira havia estat nomenat aquell mateix any director de l'Institut d'Orientació Professional (que el govern de Primo de Rivera havia transformat en Instituto Psicotécnico de Barcelona).

La següent referència a un canvi de consell directiu la trobem a les llistes del volum 12 dels *Treballs*, corresponent als anys 1928 i 1929. L'única novetat és la substitució de Jaume Sunyer i Pi per Jaume Raventós i Pijoan. Veiem, doncs, que durant els anys de la dictadura de Primo de Rivera la gestió de la Societat estigué sempre a les mans de les mateixes persones en els càrrecs més

194. Encara que Duran Reynals tornava cada estiu i en tota ocasió que un congrés o una altra activitat li permetia viatjar a Europa.

executius: Pere González a la presidència i Jesús M. Bellido a la tresoreria; el primer, director del Laboratori Municipal i el segon, mà dreta d'August Pi i Sunyer a l'Institut de Fisiologia. La secretaria, ocupada inicialment per Emili Mira, passà (probablement el 1926) a ocupar-la Josep Puche fins el 1929, quan guanyà la càtedra de fisiologia de la Facultat de Medicina de la Universitat de Salamanca.

TAULA 6

El consells directius de la Societat de Biologia (1923-30)

	1923*-24	1926-27	1928-30
President	Ramon Turró i Darder	Pere González i Juan	Pere González i Juan
Secretari general	Emili Mira i López	Josep Puche i Álvarez	Josep Puche i Álvarez
Tresorer	Jesús M. Bellido i Golferichs	Jesús M. Bellido i Golferichs	Jesús M. Bellido i Golferichs
Secretaris de Publicacions	Josep Puche i Álvarez Francesc Duran Reynals	Francesc Duran Reynals Jaume Sunyer i Pi	Jaume Sunyer i Pi Jaume Raventós i Pijoan

* La reunió privada d'elecció del nou consell directiu va tenir lloc el 9 de març de 1923 (o potser el 13).

4.3.2. Les sessions científiques

El pas successiu per la secretaria de Publicacions de quatre titulars en cinc anys i el fet que els volums corresponents dels *Treballs* no fossin publicats fins el 1932, quan dos d'aquests titulars eren lluny de Barcelona, feren que aquests volums oferissin una informació força incompleta i sovint equivocada de la realitat del desenvolupament de les sessions. Per sort hem trobat a les gasetilles del diari *La Vanguardia* informació addicional complementària, encara que, malauradament, també incompleta.

L'escenari que ens dibuixa l'encreuament d'aquestes informacions resulta força sorprenent i desmenteix, en part, la imatge que ens havíem fet del desenvolupament de les activitats de la Societat de Biologia durant els anys de la dictadura de Primo de Rivera. Per exemple, lluny d'haver passat de fer la majoria de les sessions a l'Institut de Fisiologia en comptes de les sales de l'Institut

d'Estudis Catalans, ens trobem amb l'evidència del contrari: la Societat havia començat a celebrar les seves sessions científiques a l'Institut de Fisiologia el gener del 1923 i així ho va fer fins el juny d'aquell any, però a partir de l'octubre (un mes després del cop d'estat de Primo de Rivera) i fins el març del 1928 les sessions passaren a celebrar-se totes (si més no totes aquelles de les quals coneixem el lloc on es van celebrar) a l'Institut d'Estudis Catalans; concretament, en els casos que es precisa més el lloc de celebració, a la sala de Ciències. Només coneixem dues excepcions: la sessió conjunta amb la Reial Acadèmia de Medicina, celebrada a l'estatge d'aquesta, llavors situat al número 9 del carrer dels Banys Nous, el 15 de maig de 1925, en la qual intervingueren dos investigadors estrangers,¹⁹⁵ i la sessió extraordinària, d'homenatge i record de Ramon Turró, celebrada a l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques, al número 7 del carrer de Llúria, el 2 de març de 1928.¹⁹⁶

La sessió següent a aquesta (26 de març de 1928) s'anunciava a *La Vanguardia* que se celebraria a la «sala de ciencias de la Biblioteca de Cataluña» (sense fer cap esment de l'IEC), i en tota la resta de l'any no apareix cap més anunci en aquest diari fins el mes de desembre. En el número de *La Vanguardia* del diumenge 2 de desembre de 1928 apareix una gasetilla¹⁹⁷ en la qual s'anuncia que «La Sociedad de Biología de Barcelona celebrará mañana, a las seis y media de la tarde, sesión científica en la sala de Ciencias del Instituto de Estudios Catalanes», en la qual s'havien de presentar cinc comunicacions a càrrec d'August Pi i Sunyer, Josep Puche, Joan Bofill i Deulofeu, Francesc Domènech i Alsina i Jaume Raventós i Pijoan. Indubtablement, aquesta sessió no es va arribar a celebrar, atès que exactament una setmana més tard apareixia a *La Vanguardia* un anunci idèntic amb la diferència que el lloc on se celebrava la sessió era l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques.¹⁹⁸ El volum 12 dels *Treballs* dona com a data d'aquesta sessió el 3 de desembre i recull quatre de les cinc comu-

195. Es tractava de Wladislas Kopaczewski (Łęczycza, Polònia, 1886 – París, 1953), un estudiós de la fisicoquímica dels col·loides, i Constantin Levaditi (Galați, Romania, 1874 – París, 1953), un microbiòleg de l'Institut Pasteur que havia estat un dels primers a aïllar el virus de la poliomièlitis.

196. Aquesta data és la que indica l'anunci de la sessió aparegut a *La Vanguardia* del mateix dia. El volum 12 dels *Treballs de la Societat de Biologia* (sens dubte per error dels redactors del volum, no aparegut fins el 1932) dona com a data d'aquesta sessió el 10 de desembre de 1927. És possible que inicialment aquesta sessió s'hagués programat per a aquesta data, en commemoració del quinzè aniversari de la Societat, però que per alguna causa de força major s'hagués hagut de suspendre i d'ajornar fins el 2 de març.

197. *La Vanguardia*, 2-XII-1928, diumenge, pàg. 11-12.

198. *La Vanguardia*, 2-XII-1928, diumenge, pàg. 13.

nicacions anunciades, si bé una d'elles apareix atribuïda a la sessió del desembre del 1929. A continuació, totes les sessions de l'any 1929 de les quals coneixem el lloc on es van celebrar van tenir lloc fora dels locals de l'Institut, concretament al número 30 de la Via Laietana, a la biblioteca de la *Revista Médica de Barcelona*, una revista mèdica que es publicava des del 1924, promoguda per un grup de metges, bona part dels quals eren socis numeraris de la Societat de Biologia.¹⁹⁹

Queda clar, doncs, que mentre va ser tolerat per les noves autoritats provincials de Barcelona, la Societat de Biologia, tot i poder accedir a locals segurament més apropiats per a les seves sessions científiques, va mantenir-les al clos de l'Institut d'Estudis Catalans al Palau de la Generalitat (llavors de la Diputació), segurament en una actitud de resistència que, si ens hem d'atenir a les dades que coneixem de les sessions de la Societat de Biologia, s'hauria pogut mantenir almenys fins el mes de novembre o els primers dies de desembre del 1928.²⁰⁰

La situació va canviar els primers mesos del 1930 amb la caiguda del dictador i les dues sessions científiques de la Societat de les quals tenim constància de l'espai on es van celebrar (les de l'11 i el 24 d'abril) sabem que van tenir lloc novament als locals de l'IEC. Ateses les dades que coneixem del 1931 cal suposar que les sessions compreses entre el maig i el desembre del 1930 també es van acollir a aquest emplaçament.

En qualsevol cas, tot i les reserves que mantenim en relació amb les informacions que tenen com a única font els volums dels *Treballs de la Societat de Biologia* corresponents als anys de la dictadura, sembla que el ritme de les sessions, tot i minvar, es va poder mantenir al voltant de les sis per any (en comptes de les vuit que imposaven teòricament els estatuts) durant el període 1924-30. De fet, malgrat totes les adversitats, és durant aquests anys de la dictadura de Primo de Rivera que es consolida l'anomenada «escola biològica catalana», que tindrà la seva manifestació més visible en el Congrés Fisiològic Internacional del 1929 a Boston.

199. Entre ells, Belarmino Rodríguez Arias, el principal promotor de la revista, i Pere Domingo, Josep Puche i Emili Mira, per esmentar els participants més assidus a les sessions científiques de la Societat de Biologia.

200. A. BALCELLS i E. PUJOL (*Història de l'Institut...*, op. cit., pàg. 211) reporten que, si més no la Secció Històrico-Arqueològica de l'IEC, va mantenir les seves reunions als locals de l'Institut del Palau de la Generalitat fins a la segona meitat del 1928, sense precisar més les dates. Possiblement, tant el ple de l'IEC com les seves seccions i filials ho van poder fer fins a les dates de finals de novembre o començaments de desembre que les gasetilles de *La Vanguardia* ens han revelat pel que fa a les sessions científiques de la Societat de Biologia.

Gairebé la meitat dels autors d'aquest període (40) van presentar una única comunicació, si bé una trentena d'aquests no eren socis de la Societat de Biologia ni s'hi van incorporar posteriorment. Només sis autors van presentar deu comunicacions o més. Al capdavant d'aquests, amb una trentena de comunicacions, trobem Josep Puche i Álvarez,²⁰¹ que ho va fer tot sol o conjuntament amb altres autors, principalment amb els seus mestres, August Pi i Sunyer i Jesús M. Bellido, i més tard amb alguns dels seus primers deixebles, com Jaume Raventós i Pijoan o Joan Bofill i Deulofeu. Les primeres comunicacions de Josep Puche en aquesta etapa estan gairebé totes relacionades amb la preparació de la seva tesi doctoral. A partir del 1927 va desenvolupar noves recerques sobre el metabolisme dels glúcids, sempre amb el tema de fons de la regulació de la glucèmia i els efectes sobre aquesta de diferents situacions patològiques o experimentals.

Per darrere de Puche se situa Pere Domingo, amb divuit comunicacions, la meitat de les quals també les va presentar en col·laboració amb altres autors. Entre aquestes destaca la seva col·laboració en la que va ser la darrera comunicació de Ramon Turró, «Influència de la dilució sobre la dosi mínima mortal de colibacil», presentada a la sessió del 14 d'abril de 1926.²⁰²

El seguiren, amb tretze comunicacions, un veterà com August Pi i Sunyer i un jove metge (acabat de llicenciar el 1924) com Francesc Domènech i Alsina, particularment actiu a partir del 1928, sol o en col·laboració amb Jaume Raventós i Pijoan. Francesc Duran Reynals en va presentar dotze, la majoria tot sol, però algunes en col·laboració amb els seus companys inicials del Laboratori Microbiològic Municipal de Barcelona (Pere Domingo i Jaume Sunyer i Pi) i, més tard, en col·laboració amb els seus nous col·legues del Rockefeller Institute

201. Alumne intern a la càtedra de fisiologia d'August Pi i Sunyer, Josep Puche i Álvarez (Llorca, Múrcia, 1896 – Ciutat de Mèxic, 1979) s'havia incorporat a la Societat de Biologia com a soci agregat el 1919. En crear-se l'Institut de Fisiologia, va ser un dels primers ajudants que hi treballà, en estreta col·laboració amb Jesús M. Bellido. El 1922 es va llicenciar en medicina i el 1926 va presentar a Madrid la seva tesi de doctorat: *El sistema nervioso autónomo en la regulación de la glucemia*. El 1925 va passar a la categoria de soci numerari i el mateix any va ser elegit secretari general de la Societat, càrrec que va ocupar fins el 1929, quan, havent guanyat per oposició la càtedra de fisiologia de la Facultat de Medicina de la Universitat de Salamanca, va haver de passar a la categoria de soci corresponsal.

202. Aquesta comunicació, la darrera de Turró, que va morir el 6 de juny següent, és atribuïda erròniament pel volum 11 dels *Treballs* a una suposada sessió del 14 de desembre de 1926 que probablement no va tenir lloc, o que, si més no, no apareix anunciada a *La Vanguardia*. Cal dir que la sessió del 14 d'abril de 1926 no figura en aquest volum de *Treballs*, encara que sí que figura anunciada a la gasetilla de *La Vanguardia* de la data de la sessió (dimecres 14-IV-1926, pàg. 10).

de Nova York (Frederick W. Stewart i James B. Murphy).²⁰³ Jesús M. Bellido, mantenint la seva ininterrompuda continuïtat des del 1912, va presentar també en aquesta etapa una desena de comunicacions, gairebé totes en col·laboració amb altres autors, principalment amb Josep Puche i amb August Pi i Sunyer.

És difícil precisar el nombre total de comunicacions d'aquesta etapa, atès que ni els volums corresponents dels *Treballs de la Societat de Biologia* ni les gasetilles de *La Vanguardia* que hem pogut consultar ens en donen una informació exhaustiva. Tanmateix, podem estar segurs que durant el període 1924-30 es van presentar com a mínim 177 comunicacions a càrrec de 82 autors. Segurament, les comunicacions van ser algunes més i potser es podria afegir algun autor als que hem pogut identificar, però pensem que ni en un cas ni en l'altre seria un gran nombre. Això representaria una mitjana de poc més de 21 comunicacions per any, enfront de la mitjana de gairebé 31 en el període 1912-23,²⁰⁴ i una mitjana de 18 autors per any enfront de la de 21,5 en el període 1912-23. El nombre d'autors, doncs, no minva tant (el 16,3 %) com el de comunicacions (el 26,5 %), sens dubte pel fet que cada cop eren més nombroses les comunicacions amb més d'un autor.

La temàtica de les comunicacions no va deixar de diversificar-se, si bé la fisiologia assolí una preeminència considerable, en competència, igual que en el període anterior, amb la immunologia i la bacteriologia, ara acompanyades de les innovadores aportacions sobre virus bacteriòfags de Francesc Duran Reynals. Abunden les comunicacions relacionades amb la regulació de la glucèmia, després de l'èxit de la introducció de la teràpia insulínica de la diabetis per Carasco i González (entorn de la qual es desenvolupa igualment una línia de recerca experimental), i, en general, amb el metabolisme dels glúcids, de fet el tema de recerca més important de l'Institut de Fisiologia. També hi ha moltes comunicacions relacionades amb la fisiologia del sistema urinari i del sistema digestiu i, malgrat un cert retrocés, no falten les relacionades amb la fisiologia cardíaca. Com a novetat, es pot esmentar l'aparició de la cirurgia experimental, la genètica i l'oncologia.

203. Fred W. Stewart (Binghampton, Tennessee, 1894 – Sarasota, Florida, 1991) era, com Duran Reynals, un jove investigador del laboratori de recerca sobre el càncer del Rockefeller Institute. Anys més tard va ser un dels patòlegs més destacats del Memorial Sloan-Kettering Cancer Center, del qual va ser director el 1944. James B. Murphy (Morganton, Carolina del Nord, 1884 – Bar Harbor, Maine, 1950) era el cap del laboratori de recerca sobre el càncer del Rockefeller Institute, sota la direcció del qual treballaven als anys vint tant Duran Reynals com Stewart.

204. Però amb importants oscil·lacions d'un any a l'altre, amb un mínim de deu comunicacions el 1927 i un màxim de vint-i-nou el 1929.

Si reprenem el fil dels treballs més rellevants dels vint primers anys de la història de la Societat de Biologia segons August Pi i Sunyer,²⁰⁵ tal com hem fet per a l'etapa anterior, podem veure que, per al 1924, no destaca cap treball, cosa força sorprenent si tenim en compte que és l'any de la visita a Barcelona dels fisiòlegs argentins Bernardo A. Houssay i Francisco C. Arrillaga, que van presentar, respectivament, una comunicació sobre fisiologia de la hipòfisi i una sobre l'electrocardiograma en el pronòstic de les insuficiències cardíques. També ens semblen destacables, entre les comunicacions d'aquell any, les tres de Joan Puig-Sureda sobre cirurgia experimental del budell gros, la primera en col·laboració amb Josep Puche i la segona amb Emili Roviralta, o les de Rossend Carrasco i Formiguera sobre els efectes de la insulina en determinats malalts diabètics en diferents situacions.

Pel que fa al 1925, Pi i Sunyer destaca les aportacions de Josep Puche, de les quals ja hem parlat, i les de Francesc Duran Reynals sobre els bacteriòfags. I també la comunicació de Jaume Pujiula sobre els trofòcits vegetals, en la qual el jesuïta introdueix el concepte de fitohormones, segons Pi i Sunyer «un problema biològic i químic que interessa molt». Tanmateix, cal dir que aquest treball en realitat no va ser presentat a la Societat de Biologia fins a la sessió del 3 de febrer de 1926.²⁰⁶

Del 1926 Pi i Sunyer només destaca l'inici de la participació en els *Treballs de la Societat de Biologia* de Francesc Domènech i Alsina²⁰⁷ amb una comunicació conjunta amb Josep Puche i una altra en solitari, totes dues relacionades amb la fisiologia de l'intestí i, més particularment, amb l'efecte de la raquiainestèsia sobre la motilitat intestinal, objecte de la seva tesi, que presentà precisament l'any següent, i un tema clau en la cirurgia abdominal d'aquells anys.

Del 1927 només destaca, erròniament,²⁰⁸ la comunicació de Jaume Serra i Hünter sobre el pensament filosòfic de Ramon Turró, presentada en una sessió extraordinària dedicada a la memòria del mestre, mort l'any anterior. La veri-

205. A. PI I SUÑER, «Vint anys de Societat de Biologia», op. cit., pàg. 369-370.

206. *La Vanguardia*, dimecres 3-II-1926, pàg. 7.

207. Francesc Domènech i Alsina (Barcelona, 1901 – Poboleta, Priorat, 1961) s'havia llicenciat en medicina a Barcelona, amb premi extraordinari, el 1924. Format com a cirurgià a la càtedra d'Antoni Trias i Pujol, el 1926 inicià una fructífera col·laboració amb Josep Puche i Jaume Raventós i Pijoan a l'Institut de Fisiologia. No apareix a les llistes de socis de la Societat de Biologia fins al volum dels *Treballs* corresponent als anys 1928 i 1929, de manera de degué ingressar el 1927 directament com a soci numerari.

208. Pi i Sunyer, guiant-se segurament pels sumaris dels volums dels *Treballs*, situa aquesta comunicació el desembre del 1927, però en realitat, tal com ja hem indicat, va tenir lloc el març del 1928.

tat és que el 1927 és l'any més pobre de tot el període de la dictadura de Primo de Rivera pel que fa a les aportacions, però els treballs de Josep Puche, relacionats encara amb la seva tesi, no deixen de tenir interès. Potser Pi i Sunyer no va voler repetir el ja havia dit l'any 1925.

Del 1928 August Pi i Sunyer destaca principalment la incorporació del veterinari Josep Vidal i Munné a les activitats de la Societat de Biologia.²⁰⁹ En realitat, Vidal i Munné havia presentat treballs a les sessions de la Societat des del 1925, sovint conjuntament amb Pere Domingo, però també amb Pere González i amb Cayetano López, i també alguns en solitari, com el que destaca Pi i Sunyer sobre la diferenciació de les septicèmies en els ocells. D'aquell mateix any, Pi i Sunyer destaca, amb legítim orgull de pare, la comunicació conjunta del seu fill Jaume Pi-Sunyer i Bayo²¹⁰ amb el fisiòleg britànic John F. Fulton (1899-1960), que llavors també era un jove i prometedor fisiòleg i més tard va ser catedràtic a Yale, relativa a la influència de les terminacions nervioses propioceptives de les extremitats posteriors sobre la posició de les anteriors en gats descerebrats, una aportació important per a l'estudi dels reflexos locomotors, emmarcada en els protocols experimentals de l'escola de Sherrington,²¹¹ fruit de l'estada de Jaume Pi-Sunyer al laboratori de fisiologia de la Universitat de Harvard, sota la direcció de Walter B. Cannon.

Del 1929 August Pi i Sunyer no destaca cap comunicació. Tanmateix, sí que es refereix indirectament a les primeres comunicacions de Francesc Domènech i Alsina, relacionades amb el que seria el tema central de les seves recerques:

209. Josep Vidal i Munné (Piera, Anoia, 1896 – Barcelona, 1958) s'havia llicenciat en veterinària a Saragossa el 1916 i va exercir professionalment a la seva vila natal de Piera i en altres localitats de l'Anoia i el Baix Llobregat fins el 1922, quan va ingressar en el cos de veterinària municipal de Barcelona. Interessat per la bacteriologia, l'accés al cos de veterinària municipal de Barcelona li va facilitar el contacte amb els investigadors vinculats al Laboratori Microbiològic Municipal. Esdevingué així un dels darrers deixebles directes de Ramon Turró. El 1925 va ser nomenat cap de recerca veterinària del Laboratori Microbiològic Municipal i a partir d'aquell any (no del 1928, com afirma Pi i Sunyer) va començar a participar en les activitats de la Societat de Biologia, encara que no s'hi incorporà com a soci numerari fins el 1928. El 1929, juntament amb Pere Domingo i Jaume Sunyer i Pi, va fundar els Laboratoris LETI.

210. Jaume Pi-Sunyer i Bayo (Barcelona, 1903 – Nova York, 2000), fill gran d'August Pi i Sunyer, s'havia llicenciat en medicina el 1925. El 1927, pensionat per la JAE, passà uns mesos (gener-agost) als Estats Units (Boston i Nova York), on, entre altres coses, treballà en col·laboració amb John F. Fulton al laboratori de fisiologia de Harvard que dirigia Walter B. Cannon.

211. Charles Scott Sherrington (Londres, 1857 – Eastbourne, East Sussex, Anglaterra, 1952), fisiòleg anglès, estudiós de les relacions del sistema nerviós amb els músculs i catedràtic de fisiologia a Oxford del 1913 al 1936. Va ser l'introduïdor de conceptes com sinapsi i neurona. També va ser premi Nobel de medicina o fisiologia el 1932.

el mecanisme del shock i els efectes de la histamina. Cal destacar també que aquell any per primera vegada una dona presentava en solitari no una, sinó dues comunicacions. Es tracta de la farmacèutica Josefa Barba Gosé²¹² i va presentar la primera el 12 de juny i la segona l'11 de desembre, totes dues sobre el control de la toxicitat de la tetraiodofenoltaleïna sòdica, un producte que s'havia començat a utilitzar per a fer possible l'observació radiològica de la bufeta biliar; totes dues també trameses des de Londres, on Josefa Barba Gosé amplia-va coneixements al Pharmacological Laboratory de la Pharmaceutical Society of Great Britain sota la direcció de J. H. Burn.²¹³

Finalment, del 1930 August Pi i Sunyer trobava moltes coses per destacar. En primer lloc, un nou treball de Jaume Pi-Sunyer i Bayo sobre l'equilibri d'oxidoreducció en els teixits. Donava un relleu especial a la comunicació d'Albert Calmette i Ioannis Valtis, de l'Institut Pasteur, sobre els seus estudis relatius al que anomenaven *ultravirus tuberculós*, és a dir, els elements filtrables dels extractes de cultius de bacil de Koch o fins i tot d'espurts o pus de malalts tuberculosos, que ells suposaven que podien ser agents de la malaltia, en particular del contagi a través de la placenta entre mare tuberculosa i fetus. Destacava també la comunicació de Julius Bauer sobre les lleis de Mendel aplicades a la patologia humana, una de les rares aparicions de la genètica a les sessions de la Societat de Biologia, i les de Cèsar Pi-Sunyer i Bayo sobre l'obtenció del metilglixal i sobre la dismutació d'aquest i del fenilglixal per enzims vegetals.

212. Josefa Barba Gosé (Barcelona, 1904 – Filadèlfia, 2000) s'havia llicenciat en farmàcia a Barcelona el 1925 i doctorat a Madrid el 1927. A partir del juny d'aquell any començà a col·laborar a l'Institut de Fisiologia, sota la direcció de Jesús M. Bellido, però el 1929, pensionada per la JAE, va passar sis mesos (gener-juny) a Londres. Fruit d'aquesta estada van ser les dues comunicacions que va presentar en solitari el 1929 a la Societat de Biologia. A continuació (1930-31), va passar al Departament de Bioquímica de la Johns Hopkins University de Baltimore, on va conèixer el neurofisiòleg Louis B. Flexner, amb qui es va casar el 1936 i amb qui va publicar nombrosos treballs al llarg de molts anys signant com a Josefa B. (o J. B.) Flexner.

213. Joshua Harold Burn (Barnard Castle, Durham, Anglaterra, 1892 – Oxford, 1981) va ser un pioner de l'ús de les tècniques estadístiques en farmacologia i bioassaig. El 1929 era el director del laboratori farmacològic de la Pharmaceutical Society of Great Britain, que ell havia posat en funcionament i dirigia des del 1925.

TAULA 7

Autors de comunicacions a les sessions de la Societat de Biologia de Barcelona (1923-30)

● Soci numerari / ■ Soci corresponsal / * Soci honorari / ☉ Soci agregat / ☒ No soci

	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930
☒ Rossend Abella (?-?)				1				
☒ R. Albi (?-?)			1					
☒ Agustí Amell i Sans (1903-1983)					1			
☒ Pedro Ara Sarria (1891-1973)	1							
☒ Manuel Armangué i Feliu (1901-1985)			1		1			
☒ Antoni Armengol i Peracaula (1892-1966)								1
■ Francisco C. Arrillaga Seguro (1886-1950)		1						
● Josefina Barba Gosé (1903-2000)							3	
☒ Julius Bauer (1887-1979)								1
● Jesús M. Bellido i Golferichs (1880-1952)	2	2	2	1	2	2	1	
* Adolf Bickel (1875-1946)	1							
● Joan Bofill i Deulofeu (1905-1995)						1	3	
* Albert Calmette (1863-1933)								1
☒ Pere Camps Juncosa (1903-1977)							1	
☒ Maria Cardona i Faura (1903-1997)				1			1	
● Rossend Carrasco i Formiguera (1892-1990)	4	3	3	1			2	
☒ Josep M. Casals (?-?)				1				
● Leandre Cervera i Astor (1891-1964)			1			1	1	
● Joan Codina i Altés (1891-1963)	1							
☒ Juan Antonio Collazo Pittaluga (?-?)								1
● Manuel Corachan i Garcia (1881-1942)							1	
☒ Joan B. Corominas i Castelaró (?-?)	1			1				1
● Cristià Cortés i Lladó (1904-1974)								
☒ Francesc Domènech i Alsina (1901-1961)				2		4	3	4
● Pere Domingo i Sanjuan (1896-1979)	5	5	3	3		2	5	
■ Francesc Duran Reynals (1899-1958)			4	2		3	1	2
● Georges Dwelshauvers (1866-1937)	1							

	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930
☐ C. Elias (?-?)				1				
● Montserrat Farran i Comas (1904-2003)					1	1	2	
● Emilio Fernández Galiano (1885-1953)	1		1					
☐ Enric Fernández i Pellicer (1896-2000)*							1	
● Ángel Antonio Ferrer y Cagigal (1886-1936)		1		1				
● Fèlix Fornells i Puig (c. 1895-c. 1990)			1				1	
☐ John F. Fulton (1899-1960)						2		
☐ Diego García Alonso (?-1960)						1		
☐ Jesús García Orcoyen (1903-1988)						1		
● Salvador Gil Vernet (1892-1987)		1						
● Pere González i Juan (1886-1955)	1				1	1		
● Lluís Guilera i Molas (1896-1969)							1	
■ Bernardo Alberto Houssay (1887-1971)		1						
☐ Zora Ilitch (?-?)				1				
● Cayetano López y López (1886-1970)		1		2				
☐ Joaquín Luco Valenzuela (1913-2002)								
● Emili Mira i López (1896-1964)		1	1			1		
☐ James B. Murphy (1884-1950)								1
☐ Léopold Nègre (1879-1961)								1
☐ José Alberto Palanca Martínez-Fortún (1888-1973)						1		
☐ J. Perges (?-?)		1						
● August Pi i Sunyer (1879-1965)	2	3	1	2	2	2	2	1
■ Cèsar Pi-Sunyer i Bayo (1905-1997)							1	3
● Jaume Pi-Sunyer i Bayo (1903-2000)			1			4	3	1
☐ Manuel Piera i Flo (1898-1979)	1							1
☐ Antonio Piga Pascual (1879-1952)	1							
☐ Bartomeu Pla Majó (1902-1971)						1		
☐ Antoni Pouplana i Carot (1903-1984)			1					
● Josep Puche i Álvarez (1896-1979)	5	5	4	6	6	2	7	1

* Apareix com a autor G. Fernández, però sembla evident que es tracta d'un error del redactor o del caixista de *La Vanguardia* (única font on es fa referència a aquesta comunicació).

	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930
● Joan Puig-Sureda i Sais (1880-1978)		3						
● Jaume Pujiula i Dilmé, SJ (1869-1958)	1			1				
▮ B. Raurich (?-?)		1						
● Jaume Raventós i Pijoan (1905-1982)						1	2	3
● Antoni Riera Cercós (?-1953)						1		
■ Pío del Río Hortega (1882-1945)	1							
▮ Ricard Roca de Viñals (1905-1959)							1	
● Belarmino Rodríguez Arias (1895-1997)	1							
● Josep Roig i Raventós (1883-1966)					1	1		
● Pere Màrtir Rossell i Vilà (1883-1933)		1						
▮ Emili Roviralta i Astoul (1895-1987)		1						
▮ Abilio Saldaña Larrainzar (?-1966)			1					
▮ Baldomero Sánchez-Cuenca Mudarra (1896-1967)						1		
▮ Josep Sanchis Banús (1893-1932)						1		
● Lluís Sayé i Sempere (1888-1975)								1
▮ Jaume Serra Húnter (1878-1943)						1		
▮ Arnau Socias i Amorós (1906-1957)							1	
▮ Carles Soler i Dopff (1893-1972)	2							
▮ Frederic W. Stewart (1894-1991)								1
● Jaume Sunyer i Pi (1903-1990)						1	1	
▮ Manuel Tapia Martínez (1895-1971)						1		
▮ José Torre Blanco (1895-1987)						1		
▮ Ramon Torres i Carreras (1878-1951)						1		
● Alfons Trias i Maxenchs (1896-1977)								
■ Antoni Trias i Pujol (1892-1970)	2							
● Ramon Turró i Darder (1854-1926)	2			1				
▮ Jean Valtis (1888-1950)								1
▮ Paul Veil (?-?)	1							
● Josep Vidal i Munné (1896-1958)			1	2	1	3	1	
TOTAL COMUNICACIONS	31	24	18	20	10	29	29	17
TOTAL AUTORS	21	16	15	20	9	26	24	18

4.3.3. Les publicacions

Al contrari de les sessions, que no es van veure pertorbades en excés, les publicacions sí que van haver de patir de valent les conseqüències adverses de la repressió de la dictadura: no en va aparèixer ni una. Els volums 10, 11, 12 i 13 dels *Treballs de la Societat de Biologia*, corresponents als anys d'aquest període, no van aparèixer fins als anys de la Segona República. El volum 10, corresponent als anys 1923 i 1924, es va publicar a començaments del 1932, segons un fullet imprès inserit a les seves primeres planes; el novembre d'aquell mateix any apareixia el volum 11, corresponent als anys 1925-27; el maig del 1933, el volum 12, corresponent als anys 1928 i 1929, i a començaments del 1934, el volum 13, corresponent als anys 1930 i 1931.

Tanmateix, això no vol dir que les comunicacions presentades a les sessions de la Societat de Biologia no fossin publicades abans. Per exemple, gairebé la meitat de les comunicacions que recull el volum 10 dels *Treballs de la Societat de Biologia* (15 de 36) i sis més (de 42) de les recollides al volum 11 ja havien aparegut publicades (en castellà, això sí) al primer volum de la sèrie *Instituto de Fisiología*, el que porta el subtítol «Trabajos publicados durante el quinquenio 1920-1925», publicat el 1926. Set més de les recollides al volum 11 dels *Treballs* i nou de les quaranta recollides al volum 12 havien aparegut al segon volum de la sèrie esmentada, *Instituto de Fisiología. Trabajos publicados durante el trienio 1926-1928*, publicat el 1929. Finalment, al tercer volum i darrer, *Instituto de Fisiología. Trabajos publicados durante el bienio 1929-1930*, publicat el 1931, poc abans de l'adveniment de la República, hi havien aparegut publicades onze comunicacions més de les que es publicarien més tard al volum 12 dels *Treballs* i nou més de les divuit corresponents a sessions del 1930 recollides al volum 13. És a dir, que 56 de les 126 comunicacions corresponents a les sessions de la Societat de Biologia dels anys 1924-1930 (el 44,4 %) ja havien estat publicades, en llengua castellana, per l'Institut de Fisiologia. L'Institut de Fisiologia va suplir, doncs, en bona part, amb les publicacions pròpies, la impossibilitat de publicar en català, durant els anys de la dictadura de Primo de Rivera, les comunicacions del seu personal a la Societat de Biologia.

Tampoc les comunicacions dels investigadors no vinculats a l'Institut de Fisiologia van quedar inèdites. Els *Comptes Rendus Hebdomadaires de la Société de Biologie* de París van permetre la publicació, en aquest cas en francès, de nombroses comunicacions d'aquest període o, si més no, dels seus resums, incloses no poques de les publicades també per l'Institut de Fisiologia. I no hi ha dubte que una recerca acurada de les publicacions mèdiques i veterinàries d'aquells anys ens permetria trobar publicades en altres mitjans, els anys ma-

teixos que els hagués correspost, la majoria de les comunicacions presentades a les sessions de la Societat de Biologia, si no totes. Un cop d'ull superficial ens ha permès trobar, per exemple, la comunicació de Ramon Turró i Pere Domingo «Anticossos locals en les immunitats locals» publicada en castellà al volum 12 (1923) de la *Revista de Higiene y Sanidad Pecuarias*, la de Georges Dwelshauvers «El registre objectiu de les imatges mentals», en francès, al *Journal de Psychologie* del mes d'abril del 1924, o diferents publicacions de Francesc Duran Reynals (sol o en col·laboració amb altres autors) al *Journal of Experimental Medicine*.²¹⁴

Però aquestes no eren publicacions de la Societat de Biologia. Eren els recursos dels seus socis per a donar a conèixer els seus treballs, sovint en publicacions d'abast internacional.

4.4. Els lligams exteriors

Ja hem dit que la Societat de Biologia no era de cap manera una entitat tancada en ella mateixa. Les difícils circumstàncies que hagué de travessar durant els anys de la dictadura de Primo de Rivera feren encara més palesa la necessitat de relacionar-se amb altres entitats i, en particular, amb universitats i centres de recerca estrangers. Dins del país, els entrebancs posats a l'expressió en llengua catalana de la producció científica obligaren a un cert replegament i limitaren les relacions amb les entitats més afins. El prestigi d'alguns dels socis capdavanters de l'entitat els dugué, tanmateix, a ocupar càrrecs directius en altres entitats científiques o professionals.

4.4.1. Les relacions amb l'Institut d'Estudis Catalans, la Mancomunitat de Catalunya i la Diputació de Barcelona

Amb l'adveniment de la dictadura i sobretot amb el nomenament de noves autoritats locals, el gener del 1924 s'inicià una ofensiva contra tota l'obra cultural

214. F. DURAN REYNALS (1929), «The effect of extracts of certain organs from normal and immunized animals on the infecting power of vaccine virus», *Journal of Experimental Medicine*, núm. 50, pàg. 327-340; F. DURAN REYNALS i J. B. MURPHY (1929), «Properties of the causative agent of a chicken tumor: I. The specification by tissues of susceptible animals», *Journal of Experimental Medicine*, núm. 50, pàg. 315-326; F. DURAN REYNALS i F. W. STEWART (1929), «A study of the generalization of vaccine virus from enhanced skin lesions», *Journal of Experimental Medicine*, núm. 50, pàg. 341-353; F. DURAN REYNALS i D. C. HOFFMANN (1931), «The influence of testicle extract on the intradermal spread of injected fluids and particles», *Journal of Experimental Medicine*, núm. 53, pàg. 367-398.

i científica de la Mancomunitat de Catalunya i molt singularment contra l'Institut d'Estudis Catalans.²¹⁵ Ja el 25 de febrer de 1924, quan encara no feia un mes que Alfons Sala havia estat nomenat president de la Diputació de Barcelona i de la Mancomunitat de Catalunya, la Secció de Ciències examinava amb preocupació «la situació actual de la Secció brollada de la dificultat de fer efectius els fons atorgats a l'Institut d'Estudis Catalans per les Corporacions subvencionadores» i els greus obstacles que comportava «per a la vida normal de la Secció, fins avui tan esponerosa».²¹⁶ No cal dir que si la Secció de Ciències tenia dificultats per a ingressar la seva subvenció, la Societat de Biologia no podia rebre cap ajut de la Secció i s'havia d'anar oblidant de publicar els seus *Treballs*, que eren els que s'enduïen la major part d'aquella subvenció.

No per això s'afluïxaren els vincles amb l'IEC (no endebades, tres dels set membres de la Secció de Ciències —reduïts a dos de sis a partir de la mort de Ramon Turró el 1926—) eren socis de la Societat de Biologia. Ben al contrari, tal com hem vist, mentre va ser possible la Societat va mantenir les sessions als locals de l'IEC al Palau de la Diputació i, si alguna es va celebrar en altres espais abans dels impediments sorgits a finals del 1928, va ser perquè es feia conjunta amb alguna altra entitat.

D'altra banda, si més no pel que fa a la sessió conjunta amb la Reial Acadèmia de Medicina de maig del 1925, es pot sospitar que va tenir relació amb l'intent de revifar els Cursos Monogràfics d'Alts Estudis i d'Intercanvi que s'havia plantejat a finals del 1924 al si de la Secció de Ciències.²¹⁷ En aquest sentit, és significatiu que les conferències de Wladislas Kopaczewski i Constantin Levaditi, de l'Institut Pasteur, que configuraren aquesta sessió, no siguin ni esmentades al volum dels *Treballs* corresponent al període 1925-27.

Naturalment, en aquestes condicions, les relacions amb institucions com la Mancomunitat de Catalunya (liquidada el 1925) o la Diputació de Barcelona van ser inexistents, excepte per la via de l'Institut de Fisiologia, que, ben al contrari, va passar a dependre directament de la Diputació a partir del 1925.

Després de la caiguda del dictador Primo de Rivera el gener del 1930 comença el període anomenat «dictablanda», amb el general Berenguer al capdavant del govern, amb l'encàrrec reial de restablir gradualment la normalitat consti-

215. Sobre l'ofensiva de les institucions de la dictadura contra l'Institut d'Estudis Catalans, vegeu A. BALCELLS i E. PUJOL, *Història de l'Institut...*, op. cit., pàg. 197-198.

216. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre núm. 5, pàg. 199.

217. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre núm. 5, pàg. 229-230.

tucional. Gairebé immediatament, el febrer del 1930, Joan Maluquer i Viladot²¹⁸ va ser designat per a succeir Josep Maria Milà i Camps al capdavant de la Diputació de Barcelona. El seu discurs de presa de possessió, el primer pronunciat en català després de més de sis anys de prohibicions, va ser ovacionat amb entusiasme pel públic assistent.²¹⁹

Entre els primers acords adoptats per la nova corporació provincial (amb l'únic vot en contra de José Enrique de Olano, comte de Fígols, enginyer de mines i empresari) figurava el de reclamar el restabliment de la Mancomunitat.²²⁰ Maluquer i Viladot, conseqüent amb el seu ideari catalanista, si bé monàrquic, que l'havia mantingut allunyat de la política durant la dictadura, s'afanyà, en la mesura que va ser possible, a restablir la normalitat constitucional prèvia al cop d'estat de Primo de Rivera i a reparar els greuges inferits per la dictadura a Catalunya, a la seva llengua i a les seves institucions. Així, en allò que afectava més directament la Societat de Biologia, cal esmentar la invitació, a càrrec de la Diputació, l'abril del 1930, d'Albert Calmette, llavors sotsdirector de l'Institut Pasteur, i de Léopold Nègre, un dels metges del seu equip del laboratori de la tuberculosi. Tots dos van participar en una sessió memorable de la Societat de Biologia l'11 d'abril d'aquell any, en la qual també participaren Lluís Sayé, Joan B. Corominas i Francesc Domènech i Alsina.

Poques setmanes després, el maig del 1930, la Diputació comunicava a l'IEC la represa del finançament i la devolució de la majoria dels serveis apropiats.²²¹ Amb tots aquests esdeveniments, l'IEC se sentí amb forces per a considerar la possibilitat d'establir sobre noves bases la seva relació amb la Diputació de Barcelona, sense excloure, per exemple, convertir-se en una societat civil, idea que de moment es desestimà, però sí que obtingué de la Diputació convertir-se en una entitat singular dotada d'autonomia. El 2 de juliol de 1930 la Diputació aprovà atorgar a l'IEC la capacitat d'aprovar i modificar els seus estatuts i de

218. Joan Maluquer i Viladot (Barcelona, 1856-1940) era un polític monàrquic però catalanista. Havia estat secretari del primer Congrés Catalanista i havia ocupat nombrosos càrrecs de representació al llarg d'una dilatada carrera. Era pare de Salvador i Josep Maluquer i Nicolau, dos dels fundadors de la Institució Catalana d'Història Natural.

219. J. MALUQUER [i Sostres] (1997), *Memòria amb figures*, Barcelona, Thassalia, pàg. 28-29.

220. *La Vanguardia*, 26-II-1930, pàg. 6.

221. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre núm. 5, pàg. 289. Amb l'excepció precisament del Servei Meteorològic i l'Institut de Fisiologia, que havien adoptat l'estatut de fundacions però mantingueren els seus vincles amb l'IEC a través dels directors respectius (August Pi i Sunyer, en el cas de l'Institut de Fisiologia), membres de l'IEC, i per la designació d'un inspector per part d'aquest (Josep M. Bofill i Pichot, en aquest cas) (A. BALCELLS i E. PUJOL, *Història de l'Institut...*, op. cit., pàg. 230).

rebre subvencions de diferents entitats, acord que fou aprovat igualment pel ple de l'IEC dos dies més tard.

Pocs mesos després, en aprovar els pressupostos per al 1931, la Diputació de Barcelona destinava a l'IEC la quantitat de 120.000 pessetes (40.000 per a cada secció), un increment del 60% en relació amb el darrer pressupost de la Mancomunitat abans de la seva liquidació.²²² Això va fer possible, entre altres coses, que la Secció de Ciències acordés destinar els diners que fossin necessaris per a l'edició dels tres volums dels *Treballs de la Societat de Biologia* que havien de recollir les comunicacions dels anys de la dictadura.

4.4.2. Les relacions amb l'Institut de Fisiologia i la Universitat de Barcelona

Ja hem remarcat el pes que tenia l'Institut de Fisiologia en les comunicacions presentades a les sessions de la Societat de Biologia durant aquests anys i el paper de suplència de les seves publicacions en relació amb els *Treballs de la Societat de Biologia*. Cal recordar que en els anys de la dictadura es produí, principalment gràcies a l'Institut de Fisiologia, el més gran desplegament de la que llavors s'anomenava «escola biològica catalana», que va assolir el seu zenit en el Congrés Internacional de Fisiologia de Boston del 1929, del qual parlarem més endavant.

És significativa la presència de Jesús M. Bellido com a tresorer en tots els consells directius d'aquesta etapa. Bellido era, de fet, el responsable del dia a dia de l'Institut de Fisiologia i d'algunes de les seves línies de recerca més destacades. Ell i Pi i Sunyer, com a catedràtics de la Facultat de Medicina, asseguraven, d'altra banda, el lligam amb la Universitat de Barcelona, visible en alguna de les sessions extraordinàries o en les conferències puntuals d'alguns científics estrangers més o menys vinculats a la Societat de Biologia. Així, per exemple, l'endemà de la sessió científica del 24 d'octubre de 1924, en la qual participaren els argentins Bernardo A. Houssay i Francisco C. Arrillaga, tots dos pronunciaren sengles conferències al gran amfiteatre de la Facultat de Medicina, en un acte presidit pel qui llavors era el rector de la Universitat de Barcelona, Andrés Martínez Vargas, catedràtic de pediatria de la Facultat de Medicina, i al qual assistí el cònsol general de la República Argentina, Alberto I. Gache. En ocasió de la visita dels investigadors de l'Institut Pasteur Wladislas

222. A. BALCELLS i E. PUJOL, *Història de l'Institut...*, op. cit., pàg. 232.

Kopaczewski i Constantin Levaditi, la Facultat de Medicina organitzà, conjuntament amb la Societat, un banquet d'homenatge per a una cinquantena de comensals. Curiosament, la gasetilla de *La Vanguardia* que recull la notícia d'aquest sopar no esmenta entre aquests comensals cap dels membres del consell directiu de la Societat, però va ser presidit per Jaume Peyrí, catedràtic de dermatologia i sifilografia i un dels socis numeraris més antics, i entre els assistents més destacats figuraven altres socis rellevants, com August Pi i Sunyer, Lluís Sayé, Pere Nubiola, Joaquim Trias i Pujol i Josep M. Peyrí.

Amb la liquidació de la Mancomunitat de Catalunya el març del 1925, la nova Diputació Provincial de Barcelona, presidida per Gaietà Marfà i Clivillés, va desposseir l'IEC dels seus serveis, entre ells l'Institut de Fisiologia, i els va posar sota la seva dependència directa, si bé mantingué en els càrrecs August Pi i Sunyer com a director i Jesús M. Bellido com a subdirector, i els pressupostos no patiren retallades gaire significatives. Això va permetre que l'Institut de Fisiologia fes la tasca de suplència que ja hem assenyalat quan hem parlat de les sessions i les publicacions. Quan, un cop caiguda la dictadura, la Diputació rehabilità l'IEC i li restituí tots els serveis, aquest renuncià a recuperar l'Institut de Fisiologia i el Servei Meteorològic, que quedaren com a ens independents mantinguts amb subvencions de la Diputació. Això, tanmateix, no afectà gens el funcionament ordinari de l'Institut de Fisiologia ni la seva estreta vinculació amb la Societat a través de la doble pertinença de la majoria dels seus exponents més destacats.

4.4.3. Les relacions amb les entitats mèdiques i sanitàries catalanes i la participació en el Congrés de Metges de Llengua Catalana del 1930

Les relacions amb les entitats mèdiques i sanitàries catalanes es feu encara més estreta al llarg d'aquest període. Les dificultats de tota mena que comportava la situació política durant la dictadura van fer desvetllar moltes iniciatives i van determinar que algunes de les entitats menys vulnerables ajudessin les que es trobaven més exposades a les arbitrarietats de les autoritats del moment.

No cal dir que la relació va ser òptima amb entitats com l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques, i la Reial Acadèmia de Medicina, ja esmentades per al període anterior, i altres de noves, com la que editava la *Revista Médica de Barcelona*. Ja hem assenyalat que algunes de les sessions d'aquests anys de la Societat de Biologia van ser acollides per aquestes entitats. I que, en el cas, per exemple, de la *Revista Médica de Barcelona*, coincidia el fet que bona part dels seus redactors eren socis de la Societat de Biologia.

Tots els presidents de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques d'aquest període eren socis numeraris de la Societat de Biologia: Enric Ribas i Ribas (1922-24), Jesús M. Bellido (1924-26), Francesc Gallart i Monés (1926-28) i Joaquim Trias i Pujol (1928-30). Com a mínim una de les sessions del 1928 de la Societat de Biologia va ser conjunta amb l'Acadèmia i es va celebrar als seus locals.

També es van crear en aquests anys algunes de les societats filials de l'Acadèmia, amb intervenció de no pocs socis de la Societat de Biologia. Destaca el cas de la Societat Catalana de Cirurgia, ja que ho eren la meitat dels seus promotors, com també ho van ser els seus dos primers presidents: Enric Ribas i Ribas (1927-29) i Manuel Corachan (1929-31). Una dada que cal remarcar és que quan es van presentar els estatuts a l'autoritat governativa, el nom oficial de «Sociedad Catalana de Cirugía» va ser rebutjat i calgué canviar-lo per «Sociedad de Cirugía de Barcelona», calc evident del nom fundacional de la nostra Societat.

Ja el 1926 s'havia creat la Societat Catalana de Pediatria. En aquest cas, no hi havia representants de la Societat de Biologia entre els fundadors, però en la seva primera sessió científica hi eren presents Jesús M. Bellido (en representació, això sí, de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques), Josep Puche (en representació de la Societat de Biologia i de l'Institut de Fisiologia) i Belarmino Rodríguez Arias (en representació de la *Revista Médica de Barcelona*).

Entre el 1927 i el 1928 es va constituir, a iniciativa de Francesc Carreras i Verdaguer i Pere Nubiola, l'Associació d'Obstetrícia i Ginecologia (l'actual Societat Catalana d'Obstetrícia i Ginecologia) com a entitat adherida a l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques, però no consta que entre els seus iniciadors hi hagués cap soci de la Societat de Biologia (tot i que Pere Nubiola hi col·laborava amb certa freqüència). El 1930 l'entitat va canviar el nom pel d'Associació de Toco-ginecologia.

Abans encara, el 1925, Jaume Peyrí i Rocamora havia fundat la Societat Catalana de Dermatologia i Sifilografia.

August Pi i Sunyer i Pere González es van incorporar el 1926 al consell directiu de la Reial Acadèmia de Medicina que presidia Manuel Ribas i Perdigó, el primer com a vicepresident i el segon com a bibliotecari arxiver. La mort sobtada de Manuel Ribas el juliol del 1927 va fer accedir interinament a la presidència de l'Acadèmia August Pi i Sunyer, càrrec per al qual va ser reelegit successivament el 1928, el 1930 i el 1932, de manera que la seva presidència es va dilatar més de set anys, fins el 1934, més enllà del període que ara considerem. L'acompanyà en el consell directiu, del 1926 al 1930, Pere González, que simultaniejava el càrrec de bibliotecari arxiver de l'Acadèmia amb el de president de la Societat de Biologia. Durant el mandat d'August Pi i Sunyer, la Reial Acadèmia

obtingué de l'Estat que li fos adjudicat l'edifici que ocupa actualment, la inauguració del qual com a seu de l'Acadèmia va tenir lloc el 4 d'octubre de 1929, en un acte que va presidir el rei Alfons XIII.

Durant els anys de la dictadura no es van poder celebrar els congressos de Metges de Llengua Catalana. Calgué esperar fins el 1930, un cop caigut el dictador, per celebrar el sisè Congrés de Metges de Llengua Catalana, que va tenir lloc a Barcelona del 21 al 23 de juny. L'organització es va fer amb una certa precipitació perquè, per tal que tingués el màxim ressò, es va voler de totes passes celebrar-lo abans del 15 de juliol, data en què havia de clausurar-se definitivament l'Exposició del 1929.²²³

Novament, la presència de socis de la Societat de Biologia va ser significativa, començant per la presidència del Congrés, que va recaure en August Pi i Sunyer, i la vicepresidència primera, a càrrec d'Enric Ribas i Ribas. Entre els ponents hi havia Josep Puche i Joan Bofill i Deulofeu a la secció de fisiopatologia i semiòtica renals; Enric Ribas i Ribas i Manuel Corachan a la de tractament de les peritonitis; Alfons Trias i Maxenchs, Francesc Domènech i Alsina, Pere Nubiola i Espinós, Pere Martínez i Garcia, Lluís Sayé i Belarmino Rodríguez Arias, a la de mortalitat fetal i infantil a Catalunya (causes i profilaxi); i Rossend Carrasco i Formiguera, Jaume Pi-Sunyer i Bayo, Francesc Gallart i Monés i Jacint Vilardell i Permanyer, a la de fisiopatologia i exploratòria funcional del fetege.

4.4.4. Les relacions amb els intel·lectuals espanyols defensors de la cultura catalana

Encara que la Societat, com a tal, no intervingué en la defensa de la cultura catalana, no podem deixar d'esmentar el paper significatiu d'alguns socis destacats en alguns episodis cabdals d'aquesta defensa que van mantenir sota la dictadura de Primo de Rivera alguns intel·lectuals espanyols i el regreïament que els van dedicar, un cop caiguda aquesta, els intel·lectuals catalans.

Els més destacats i coneguts d'aquests episodis són sens dubte l'Exposició del Llibre Català a la Biblioteca Nacional de Madrid (desembre del 1927) i l'homenatge dels intel·lectuals catalans als castellans que els havien fet costat durant la dictadura (gener del 1930). Tanmateix, ja pocs mesos després del cop

223. En realitat, l'Exposició Internacional del 1929 havia estat clausurada el 15 de gener de 1930 per exigències dels acords internacionals sobre exposicions, però a la vista de l'èxit de públic es prolongà sis mesos més com a Exposició de Barcelona 1930, prescindint de les representacions oficials internacionals.

d'estat del general Primo de Rivera, el març del 1924, un centenar llarg d'escriptors i intel·lectuals de llengua castellana havien adreçat al dictador un escrit de protesta (silenciat en el seu moment als mitjans de comunicació per la censura de la dictadura però àmpliament difós per altres vies)²²⁴ per tot el seguit d'ordres i decrets contraris a la lliure expressió de la cultura catalana dictats pel directori militar. Entre els signants figuraven Gustavo Pittaluga, soci honorari de la Societat de Biologia, i Gregorio Marañón, soci corresponsal.

Més tard, el gener del 1927, en el primer número de la revista *La Gaceta Literaria*, dirigida per Ernesto Giménez Caballero, August Pi i Sunyer hi va publicar un article (en català) que donava continuïtat al pensament de Turró pocs mesos després de la seva mort reivindicant el paper del científic com a creador de pensament filosòfic.²²⁵ Va venir a continuació la participació d'una part de l'equip de l'Institut de Fisiologia en les Jornadas Médicas organitzades a Madrid l'octubre del 1927,²²⁶ amb presentacions pràctiques, al laboratori de Juan Negrín, a la Residencia de Estudiantes, a càrrec de Jesús M. Bellido, Josep Puche i Jaume Pi-Sunyer.

Finalment, el 5 de desembre d'aquell mateix any es va inaugurar a la Biblioteca Nacional de Madrid l'Exposició del Llibre Català, que va constituir un esdeveniment cultural amb una gran repercussió a la capital de l'Estat. L'havia promogut, precisament, la revista *La Gaceta Literaria*, de Giménez Caballero, que dedicà a l'esdeveniment un número especial.²²⁷ S'hi van exposar prop de sis mil títols, que representaven el 80 % dels llibres publicats en llengua catalana entre el 1900 i el 1927, i va romandre oberta fins el 21 d'aquell mes. L'exposició va anar acompanyada d'un cicle de vuit conferències, una de les quals, «El movimiento científico catalán», va ser a càrrec de Jesús M. Bellido. Bellido va començar advertint que la seva conferència tractaria de la ciència «a Catalunya» i no de la ciència «catalana», perquè per a ell, seguint l'aforisme de Pasteur, la ciència no tenia pàtria (encara que sí que en tinguessin els científics), sinó que era univer-

224. Reproduït íntegrament, amb la relació de signants, a J. VENTALLÓ (1976), *Los intelectuales castellanos y Cataluña. Tres fechas históricas: 1924, 1927 y 1930*. Barcelona: Galba, 1976.

225. A. PI SUÑER, «Scientistes o científics?», *La Gaceta Literaria*, núm. 1 (1-I-1927), pàg. 3.

226. Les anomenades *Jornades Mèdiques* eren una mena de congressos de caràcter eminentment pràctic. Promogudes inicialment a Brussel·les el 1921 per René Beckers, aviat van ser imitades en altres ciutats de Bèlgica i en altres països. Les de Madrid del 1927 van ser les primeres que se celebraren a l'Estat espanyol i van tenir un ressò considerable. El president del comitè organitzador va ser Sebastià Recasens (1863-1933), metge català que ocupava la càtedra de ginecologia de la Universitat de Madrid des del 1902.

227. *La Gaceta Literaria* (Madrid), núm. 23 (1-XII-1927).

sal.²²⁸ Després de fer una enumeració dels homes i les institucions que a la Catalunya del primer quart del segle xx havien contribuït amb treballs originals a l'avenç del coneixement científic, introduïa un tema crucial des del seu punt de vista: l'idioma del treball científic. Per a ell, l'idioma no era essencial en el treball científic i tan apte podia ser el català com el castellà, el francès, l'italià o qualsevol altra llengua romànica. Altra cosa era la necessitat de comunicar el treball al cercle més ampli possible dels qui treballaven en temes propers o relacionats, i en aquest cas es decantava, si calia, per publicar un mateix estudi en diferents llengües (cosa que practicaven molts investigadors catalans, que publicaven molts dels seus treballs en castellà i, els més destacats, també en francès, en alemany o en anglès), però sense excloure el català.

Quan el març del 1930 hi hagué a Barcelona un acte de reciprocitat envers els intel·lectuals castellans, entre els quals figuraven Gregorio Marañón i Gustavo Pittaluga, la presència de la Societat de Biologia es limità a la d'August Pi i Sunyer (que en realitat formava part del comitè de recepció com a president de la Reial Acadèmia de Medicina). A càrrec seu va ser el discurs de cloenda del banquet d'homenatge als intel·lectuals castellans, un discurs que reivindicava exemplarment la llibertat que s'anava recuperant, una amnistia més àmplia que la ja concedida pel govern de Berenguer, que encara exclouïa molts presos i exiliats, i respecte a la dignitat humana individual i col·lectiva. Un precedent evident del lema «Llibertat, amnistia i Estatut d'autonomia» de l'Assemblea de Catalunya del 1973.

Afegim, a tall de curiositat, que quan el 17 d'agost de 1930 els principals dirigents republicans signaren el Pacte de Sant Sebastià, del qual havia de sortir el primer govern provisional de la Segona República Espanyola, dels quatre signants catalans, dos (Manuel Carrasco i Formiguera i Marcellí Domingo) eren germans de sengles socis de la Societat de Biologia i un tercer (Jaume Aiguader) s'hi incorporà com a soci numerari el 1933.

4.4.5. Els congressos de l'AEPC

Els primers anys de la dictadura de Primo de Rivera es mantingué la presència simbòlica de Turró al capdavant del Comitè Provincial de Barcelona de l'AEPC fins a la seva mort el 1926, però a les llistes del 1927 no apareix cap nom en la

228. E. SALLEN DEL COLOMBO (2008), «Ciència catalana a Madrid. El discurs de Jesús M. Bellido i Golferichs a la Biblioteca Nacional (1927)», *Actes d'Història de la Ciència i de la Tècnica (nova època)*, núm. 1 (1), pàg. 401-409.

presidència del Comitè Provincial de Barcelona de l'AEPC i es manté únicament la presència del nom del secretari, Francesc Pardillo; en canvi, en les del 1929, prèvies a la celebració a Barcelona del dotzè congrés, ja apareix com a president Marià Rubió i Bellvé, general del cos d'enginyers militars i enginyer consultor de l'Exposició Internacional de Barcelona, i com a secretari el geòleg Maximino San Miguel de la Cámara, catedràtic de la Facultat de Ciències de la Universitat de Barcelona, composició que es mantenia encara el 1931.

La presència de la Societat als congressos de Coimbra i Cadis (desè i onzè) fou nulla,²²⁹ però, inevitablement, no va ser així en el dotzè congrés, que es va celebrar a Barcelona del 20 al 27 de maig de 1929, coincidint amb la inauguració de l'Exposició Internacional i amb la presència del rei Alfons XIII a Barcelona. Ja des del 1928 August Pi i Sunyer havia quedat investit president de la secció de ciències mèdiques del congrés i, per tant, participava en la seva organització. Al començament de les sessions de treball del congrés, els discursos inaugurals de les seccions de ciències naturals i de ciències mèdiques van anar a càrrec, respectivament, d'Emilio Fernández Galiano («La muerte y la perennidad del protoplasma») i de Jesús M. Bellido («El bocio y el cretinismo en Cataluña»), i en totes dues seccions hi va haver comunicacions d'altres socis de la Societat de Biologia: en la de ciències naturals, de Santiago Alcobé i Jaume Pujiula, i en la de ciències mèdiques, de Francesc Duran Reynals,²³⁰ Santiago Alcobé, Francesc Domènech i Alsina i Àngel A. Ferrer y Cagigal.

El següent congrés de l'AEPC (conjunt amb l'Associació portuguesa), no se celebrà fins el 1932, a Lisboa, i ja no hi va haver cap representació de la Societat de Biologia.²³¹ En el Comitè de Barcelona de l'AEPC en funcions el 1936, l'única presència d'un soci de la Societat de Biologia va ser la del secretari, Benito Fernández Riofrío.

4.4.6. Els congressos internacionals de fisiologia

Tant en el dotzè congrés, celebrat a Estocolm (1926), com en el tretzè, celebrat a Boston (1929), hi va haver una participació significativa de socis de la Societat

229. Si bé Jaume Pujiula —soci numerari de la Societat de Biologia— va participar a títol personal o en representació de la Institució Catalana d'Història Natural, de la qual era president en aquells anys, en la secció de ciències naturals de tots dos congressos.

230. La comunicació de Duran Reynals, «Estudios sobre el cáncer filtrable y el virus vacunal», va rebre el premi Virgili, convocat per l'AEPC.

231. Tot i que no hi va faltar la inevitable comunicació de Jaume Pujiula.

de Biologia. En particular, es pot dir que el congrés de Boston va representar la consagració internacional de la florent «escola catalana de biologia». Com explica molt bé Glick, aquest congrés assenyala «no solament la maduresa completa de l'escola catalana i la seva realització a altura internacional, sinó també el pas d'una situació de paritat amb Madrid a una predominança».²³²

A Estocolm es van aplegar prop de sis-cents congressistes, entre ells n'hi havia vuit de procedents de l'Estat espanyol, cinc dels quals eren catalans, tots ells socis de la Societat de Biologia: quatre de numeraris (Jesús M. Bellido, Rosend Carrasco i Formiguera, Leandre Cervera i August Pi i Sunyer) i un de corresponsal (Santiago Pi i Sunyer, catedràtic a Saragossa).²³³ A diferència del congrés precedent, a Edimburg, en el qual el descobriment de la insulina i la seva aplicació en la teràpia de la diabetis van centrar gran part de l'atenció dels congressistes, a Estocolm no hi va haver un tema tan destacat per a debatre, però sí que se'n van presentar uns quants que generaren força interès, la majoria sobre mecanismes d'estimulació i regulació de l'impuls nerviós o sobre el paper del sistema endocrí en la regulació de diferents funcions de l'organisme. Leandre Cervera, per exemple, va presentar una comunicació sobre el mecanisme endocrí de la colesterinèmia que ampliava la que, sobre el mateix tema, havia presentat l'any precedent en les sessions de la Societat de Biologia.

Van assistir al congrés de Boston nou socis numeraris de la Societat de Biologia (Jesús M. Bellido, Rosend Carrasco i Formiguera, Leandre Cervera, Pere Domingo, Ángel A. Ferrer y Cagigal, August Pi i Sunyer, Jaume Pi-Sunyer i Bayo, Josep Puche i Joan Puig-Sureda) i tres de corresponsals (Santiago Pi i Sunyer, encara catedràtic a Saragossa; Francesc Duran Reynals, que ja treballava al laboratori de J. B. Murphy al Rockefeller Institute de Nova York, i Màrius Garcia Banús, que residia a Boston). A aquests, cal afegir-hi tres metges catalans més que no pertanyien a la Societat de Biologia però estaven prou vinculats a l'Institut de Fisiologia (Francesc Carreras i Verdager, Josep M. Pla i Janini i Ramon Surinyach i Oller),²³⁴ el metge aragonès Eusebio Oliver, que llavors era degà de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona, i el zoòleg Francisco

232. T. F. GLICK, «Walter B. Cannon i la fisiologia barcelonina d'entreguerres», *op. cit.*, pàg. 46.

233. Els altres tres participants espanyols eren Juan Negrín, de Madrid, que era soci corresponsal de la Societat de Biologia, i Celestino Lorenzo Torremocha i Emilio Romo Aldama, tots dos de la Facultat de Medicina de la Universitat de Valladolid.

234. Ramon Surinyach va tenir un paper destacat en la represa de la Societat els anys seixanta i en va ocupar la presidència del 1969 al 1971.

García del Cid.²³⁵ En canvi, només van participar en el congrés quatre fisiòlegs més de la resta de l'Estat espanyol, un d'ells, Severo Ochoa, també soci correspon-sal de la Societat de Biologia.²³⁶

Era el primer congrés de ciències fisiològiques que se celebrava fora d'Europa i per això es convingué que els congressistes europeus s'embarcarien tots junts en un transatlàntic per facilitar els contactes previs al congrés. D'aquest viatge, n'ha quedat una crònica ben interessant d'un dels participants suecs, que conté fotografies, entre altres una d'August Pi i Sunyer assegut entre Josep Puche i Rossend Carrasco i Formiguera.²³⁷ Pi i Sunyer era percebut per l'autor de la crònica com el líder del força nombrós «Spanish group», en el qual destacaven sobretot Carrasco i Formiguera i Ochoa, que feia poc que havia anat a treballar al laboratori d'Otto Fritz Meyerhof, a Berlín.

De les comunicacions presentades pels nostres fisiòlegs destaca la de Santiago Pi i Sunyer sobre la funció renal, que contenia la base teòrica del treball que va obtenir el 1933 el premi Garí de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona, així com la de Leandre Cervera,²³⁸ qui, a més, durant el viatge anà escrivint uns «carnets de viatge» que foren publicats el desembre del mateix any 1929 en el periòdic *La Nau*.

235. Tot i que García del Cid ja s'havia doctorat en ciències naturals el 1922 amb una tesi sobre ictiologia, el 1929 estava acabant la llicenciatura en medicina i era també, per tant, deixeble d'August Pi i Sunyer. Va esdevenir soci numerari de la Societat de Biologia el 1932.

236. Els altres tres eren el jove José Antonio Lamelas, que ja era a Boston, al departament de Cannon, el catedràtic de Salamanca Casimiro Población Sánchez i l'inevitable catedràtic de Valladolid Celestino Lorenzo Torremocha.

237. Y. ZOTTERMAN (1968), «The Minnekahda voyage. 1929», dins W. O. FENN (ed.) (1968), *History of the international congresses of physiological sciences, 1889-1968*, Baltimore, The American Physiological Society, pàg. 3-14.

238. Nou aprofundiment de l'estudi sobre la naturalesa de l'agent colesterinogen, l'acció del qual ja havia presentat al congrés d'Estocolm. El 1929 mateix Cervera va publicar la versió catalana de la seva comunicació a la revista *Ciència* amb el títol «Sobre la naturalesa química de l'agent colesterinogen que actua a seguit de la injecció intraduodenal d'àcid clorhídric».

5. De la plenitud a l'ensulsiada (1931-39)

5.1. Els canvis polítics i socials de l'etapa republicana i les seves repercussions en la vida de la Societat de Biologia

El lent retorn a la normalitat parlamentària que intentava la monarquia a partir de la caiguda del dictador Primo de Rivera va tenir un final abrupte amb les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931. La victòria de les candidatures republicanes a la majoria de les ciutats de l'Estat espanyol va determinar Alfons XIII a abandonar el país i va propiciar la proclamació de la Segona República Espanyola dos dies més tard.

Com és ben conegut, els esdeveniments a Catalunya van ser més complexos. La victòria d'Esquerra Republicana de Catalunya a les eleccions municipals a Barcelona va ser aclaparadora i el 14 d'abril, unes hores abans que a Madrid fos proclamada la República Espanyola, Lluís Companys ocupava pacíficament l'Ajuntament de Barcelona i la proclamava des del balcó principal, mentre a continuació Francesc Macià feia el mateix amb la Diputació i proclamava la República Catalana com a estat integrant d'una federació de pobles ibèrics. A les poques hores el govern provisional de la República Espanyola enviava a Barcelona una comissió encapçalada pel ministre de Justícia, Fernando de los Ríos, al qual acompanyaven els dos ministres catalans d'aquest govern: Marcellí Domingo, ministre d'Instrucció Pública i Belles Arts, i Lluís Nicolau d'Olwer, ministre d'Economia. El primer, germà de Pere Domingo, president en exercici de la Societat de Biologia; el segon, membre de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans.

Abans que arribessin els enviats del govern de Madrid, Macià havia designat el primer govern de la República Catalana, amb un representant d'Esquerra Republicana de Catalunya, un del Partit Catalanista Republicà, un de la Unió Socialista de Catalunya, un de la UGT, un d'Estat Català i un del Partit Radical. Un dels primers actes d'aquest govern va ser enviar una comissió de catedràtics al rectorat de la Universitat, perquè en prenguéssin possessió en nom seu i designés un comissari per a cada una de les cinc facultats perquè assumissin provi-

sionalment el govern de la Universitat «segons l'esperit de l'estatut del Congrés Universitari Català» del 1918. El comissari per a la Facultat de Medicina va ser, precisament, August Pi i Sunyer. Tenint en compte que el comissari de la Facultat de Ciències era Eduard Fontserè i el de la de Filosofia i Lletres, Jaume Serra i Hünter, queda ben clar que el pes dels membres de l'Institut d'Estudis Catalans en aquest comissariat era prou significatiu.

En proclamar-se la República feia pocs dies que l'Institut d'Estudis Catalans havia rebut de l'Ajuntament de Barcelona la cessió dels espais de l'antic Hospital de la Santa Creu i de la seva Casa de Convalescència com a estatge de la Biblioteca de Catalunya i de l'Institut mateix i les seves filials.²³⁹ Al llarg del període que ara tractarem els espais de la Casa de Convalescència i les naus gòtiques de l'Hospital s'anaren condicionant per acollir les institucions a les quals estaven destinades sense que les obres s'arribessin a completar fins després del 1939 i ja amb un altre destí. Pel que fa a la Societat de Biologia va poder inaugurar el seu nou estatge, al primer pis de la Casa de Convalescència, l'11 de maig de 1935. Tanmateix, l'Institut no va tornar a ocupar el lloc central en la política cultural i científica que havia tingut sota la Mancomunitat. En canvi, amb la creació de noves filials, la Societat Catalana de Ciències Físiques, Químiques i Matemàtiques (1932) i la Societat Catalana de Geografia (1935), reprenia l'acció vertebradora de les incipients comunitats científiques que, en les diferents branques de coneixement, anaven emergint i creixent a Catalunya, iniciada molts anys enrere amb la creació de la Societat de Biologia, el 1912.

Això dotà la Societat de Biologia d'un particular protagonisme al si de l'IEC. Ja hem dit que va ser la primera a instal·lar-se a la Casa de Convalescència i, a partir del 1935, la Secció de Ciències es va reunir regularment als locals de la Societat, mentre que els plens de l'IEC es mantenien als antics locals del Palau de la Generalitat. D'altra banda, les noves societats filials no podien deixar d'emmirallar-se en l'èxit de la que les havia precedit. Entre el 1931 i el 1934 (l'últim any per al qual disposem de xifres) el nombre de socis numeraris de la Societat de Biologia es va incrementar en un 60%, les comunicacions es van triplicar, es van publicar els volums de *Treballs* que no s'havien pogut publicar els anys de la dictadura de Primo de Rivera i els corresponents a 1930-31, 1932 i

239. L'acte formal de la cessió es va celebrar el 30 de març de 1931 en una de les sales de la Casa de Convalescència. En aquell moment les úniques filials existents eren la Societat de Biologia, la Institució Catalana d'Història Natural i la Societat Catalana de Filosofia, si bé aquesta darrera es pot dir que no tenia activitat d'ençà de la mort de Ramon Turró, el 1926.

1933, tots tres apareguts el 1934. El volum 16, corresponent al 1934 i el darrer aparegut de l'etapa anterior al 1939, es va publicar el 1935.

La marxa de la Societat entre el 1935 i el 1938, la tenim documentada principalment a *La Medicina Catalana*, revista dirigida per Leandre Cervera, elegit president de la Societat precisament el 1935. Gràcies a aquesta circumstància tenim constància força precisa de les sessions tingudes aquests anys i del seu contingut i sabem que, malgrat les dificultats que va imposar la guerra, la Societat va mantenir-se activa fins a l'ocupació de Catalunya per les forces franquistes, que va empènyer a l'exili, com veurem, un terç dels seus socis numeraris i va imposar una situació de bandejament o d'exili interior a la majoria dels dos terços restants.

5.2. L'evolució de la base social

Només disposem de dades segures fins a la primeria del 1935, quan apareix el volum corresponent a 1934 amb la darrera llista de socis anterior a 1939.²⁴⁰ En tot cas les llistes de socis del 1932, el 1933 i el 1934 (ja hem dit que no hi ha llistes del 1930 i que les del 1931 difereixen molt poc de les del 1929) mostren un creixement molt acusat del nombre de socis numeraris (si més no fins el 1933, el del 1934 és menor), però un relatiu estancament de la resta de categories. Segurament un reflex del reforçament i la relativa autosuficiència de la base local barcelonina i també de les dificultats creixents de nous contactes exteriors en un context polític espanyol i internacional cada cop més complicat.

5.2.1. Un creixement sense precedents del nombre de socis numeraris

Ja hem vist que els entrebancs de la dictadura de Primo de Rivera no havien impedit que el nombre de socis numeraris cresqués fins a 51 el 1929. La xifra del 1931 és lleugerament inferior (50) pel pas de Josep Puche a corresponsal en haver-se traslladat, primer a Salamanca i finalment a València, en ocupar successivament les respectives càtedres de fisiologia.

240. Al volum XVIII dels *Treballs de la Societat Catalana de Biologia*, publicat el 1963, hi figura una llista de membres de la Societat de Biologia de Barcelona el 1935 de la qual no s'indica la procedència. Difereix tan poc de la del 1934 (només la incorporació d'Ivan P. Pavlov com a membre honorari, el pas d'Emilio Fernández Galiano de soci numerari a honorari i les baixes dels socis numeraris i honoraris morts el 1935) que fa sospitar que es limita a reproduir aquella llista i a enregistrar els canvis coneguts produïts entre finals del 1934 i finals del 1935, atès que sembla poc versemblant que no hi hagués alguna incorporació de socis nous en un any, com el 1935, encara no afectat per la guerra i, per tant, d'activitat perfectament normal per a la Societat.

Però el creixement del nombre de socis numeraris els anys successius no tenia precedents. En acabar l'any 1932 els socis numeraris eren 58, al cap d'un any 75 i a finals del 1934 eren 80, exactament el doble del *numerus clausus* de 40 previst als estatuts originals.

Qui eren i d'on provenien aquests nous socis numeraris? El 1932 s'incorporen nou socis nous, gairebé tots metges, entre ells dos professors auxiliars de la Facultat de Medicina (Diego Ferrer i Lluís M. Callís) i un del servei del càncer de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (Ricard Roca de Viñals). L'únic que no era metge, el zoòleg Francisco García del Cid, era professor de la Secció de Naturals de la Facultat de Ciències de la Universitat de Barcelona i de l'Escola Superior d'Agricultura. Alguns d'aquests ingressats el 1932 foren socis molt efímers ja que tres d'ells ja no apareixen a les llistes del 1933 i un quart desapareix el 1934. Més endavant analitzarem les causes probables d'aquestes defeccions.

Les incorporacions de nous socis numeraris el 1933 van ser vint-i-cinc. Mai, des de la fundació de la Societat, hi havia hagut un nombre tan crescut de socis nous. L'increment havia estat del 43% i els nous socis representaven pràcticament un terç del total dels numeraris. Sens dubte la implantació de l'autonomia universitària i la successiva contractació de nou professorat, en particular a la Facultat de Medicina, explica en bona part aquesta ampliació tan crescuda. També explica la defecció d'alguns dels professors que s'havien oposat a l'autonomia universitària com Ángel Antonio Ferrer y Cagigal i alguns dels incorporats el 1932, com Diego Ferrer i Lluís M. Callís i Farriols. Novament són, en gran majoria metges, tret de sis farmacèutics i un veterinari.

L'any següent es pot considerar com de retorn a la normalitat o, fins i tot, d'inici de reculada, atès que les incorporacions de nous socis numeraris es limiten a cinc, totes de metges. El 1935 no tenim constància de cap incorporació nova ni, encara menys, en els anys successius, tot i que no podem dubtar que n'hi va haver alguna.

Dels trenta-nou socis numeraris incorporats entre el 1931 i el 1934 cal remarcar, continuant la tendència del període anterior, la joventut de la majoria. Dels trenta socis numeraris nous dels quals coneixem la data de naixement, la meitat eren nascuts després del 1900; per tant, estaven al voltant de la trentena, la majoria per sota. El més jove, Jordi Folch i Pi, nascut el 1911, tenia només vint-i-tres anys en esdevenir soci numerari de la Societat.

5.2.2. El moviment dels socis honoraris

El moviment de socis honoraris en aquesta etapa és força peculiar. Entre el 1928 i el 1933 només s'enregistra l'ingrés d'un soci honorari nou (Gregorio Ma-

rañón, que ja era soci corresponsal) i només hi ha una baixa, aquesta a causa de la defunció d'Albert Calmette, una mort molt sentida per la Societat. En canvi, el 1934, accedeixen a aquesta categoria sis socis nous,²⁴¹ tots ells, fins llavors, socis corresponsals. Teófilo Hernando formava part de la primera formada de socis corresponsals, la del 1913. Pío del Río Hortega ho era des del 1917. Enric Moles i Carlo Foà des del 1922, Alexander Forbes des del 1929 i Alexander Lipschütz des del 1931.

El mateix any moria Santiago Ramón y Cajal, una altra mort molt sentida per la Societat, i el 1935 morien Paul Dechambre, Léon Fredericq i Edward Sharpey-Schafer. Els darrers nomenaments de socis honoraris de què tenim notícia són també d'aquest any i van recaure en Ivan P. Pavlov, premi Nobel el 1904, pels seus estudis sobre els reflexos condicionats, i Emilio Fernández Galiano, un dels fundadors de la Societat, que s'havia traslladat a Madrid en guanyar aquell any la càtedra d'histologia de la Facultat de Ciències de la Universitat Central. Ivan P. Pavlov (1885-1936) va ser soci honorari de la Societat de Biologia de Barcelona menys d'un any, ja que va morir el febrer del 1936. No hi va haver cap més mort d'un soci honorari durant la resta del període.²⁴²

5.2.3. Els socis corresponsals: altes, baixes i canvis d'estatus

Entre el 1930 i el 1934 el nombre de socis corresponsals es manté força estable. Hi ha quatre incorporacions,²⁴³ tres el 1931 (el fisiòleg letó establert a Xile Alexander Lipschütz; el fisiòleg aragonès Rafael Lorente de No, que acabava de traslladar-se als Estats Units, on va romandre fins a la seva mort, i el farmacèutic militar valencià Joaquim Candela Pastor) i una el 1933 (el farmacèutic empordanès Joan Xirau i Palau, resident a Figueres), però les baixes són més nombroses i en la llista de socis de finals del 1934 s'havia tornat a la xifra de 42 socis corresponsals del 1923, xifra que sembla que es mantingué el 1935, per decreïxer encara més durant la Guerra Civil.

Fins el 1934 hi va haver dues defuncions de socis corresponsals: el fisiòleg canari José Domingo Hernández Guerra, col·laborador de Negrín al laboratori

241. Carlo Foà, Alexander Forbes, Teófilo Hernando, Alexander Lipschütz, Enric Moles i Pío del Río Hortega.

242. El belga Edgard Zunz, que va morir el 1939, ho va fer el mes de juny, dos mesos després d'acabada la guerra, quan la Societat havia estat esborrada del mapa pels vencedors.

243. Cinc si comptem el pas efímer, per aquesta categoria, de Joan Bofill i Deulofeu, a causa de la seva estada a Berlín el 1932.

de la Residencia de Estudiantes, i el veterinari basc Niceto José García Armendaritz (1884-1934). El 1936 va morir, afusellat pels militars alçats contra la República, el catedràtic de la Universitat de Saragossa José M. Muniesa i el 1937 el psicòleg belga Georges Dwelshauvers. Totes les altres baixes van ser degudes al pas a honoraris dels set socis corresponsals ja esmentats.

Quatre socis numeraris antics van passar a corresponsals, dos d'ells, Joan Bofill i Deulofeu i Jaume Pi-Sunyer i Bayo, només per un any, en ocasió d'estades breus a l'estranger durant el curs 1932-33. Els altres dos van ser Josep Puche, en haver guanyat successivament les càtedres de fisiologia de Salamanca i de València, i Fernando Fernández Riofrío, en haver optat per anar a exercir la medicina a les seves terres natal de Castella la Nova. Inversament, Cèsar Pi-Sunyer i Bayo va passar el 1931 de corresponsal a numerari.

5.2.4. El moviment dels socis agregats

La categoria dels socis agregats va mantenir, lògicament, el seu caràcter transitori. Només disposem de dades segures fins el 1934, però en aquesta data, dels socis agregats del 1930, només Josefina Latorre Barnet i Edelmira Llaberia i Sais es mantien encara en aquesta categoria. Dels altres cinc, un, Joan Xirau i Palau, va passar a corresponsal el 1933 i el altres dos, Ventura Benaiges i Jordi Folch i Pi, van passar a numeraris el 1934. No hi va haver noves incorporacions fins el 1933, que s'hi va incorporar Jaume Anton Aguadé i Cortés, fill de Jaume Aiguader i Miró, alcalde de Barcelona (1931-34), que s'havia incorporat aquell mateix any a la Societat, en el seu cas com a soci numerari. El 1934 les incorporacions van ser cinc: Jordi Julià i Graupera, Matilde de Rafael Verhulst, Josep Caminal i Bofarull, Josep Sarañana i Samper, i Josep Bellido i Sanmartí, fill de Jesús M. Bellido.

5.3. L'activitat social i les publicacions

5.3.1. Els consells directius

En alguna data que no hem pogut esbrinar de finals del 1930 o començaments del 1931, Pere Domingo va succeir a Pere González en la presidència de la Societat de Biologia. Va ocupar aquest càrrec fins el 1933, quan va ser succeït per Lluís Sayé. Aquest el va ocupar fins el 1935 quan va cedir-lo a Leandre Cervera, el qual, per les circumstàncies de la guerra i la postguerra, ja no el va poder cedir a un nou president electe sinó que el va haver de conservar «esperulat»,

per dir-ho amb les seves mateixes paraules, fins a l'elecció, el 10 d'octubre del 1963, del primer consell directiu de la represa.

La presidència de Pere Domingo coincidí amb l'adveniment de la República, en el govern provisional de la qual el seu germà, Marcellí Domingo, ocupà la cartera d'Instrucció Pública (i més tard la d'Agricultura). Coincidí, també, amb la commemoració, el 1932, del vintè aniversari de la Societat. L'acompanyaren a la junta directiva el farmacèutic Miquel Arcàngel Baltà i Botta i el veterinari Pere Màrtir Rossell i Vilar²⁴⁴ com a vicepresidents, Jaume Sunyer i Pi com a secretari i Cèsar Pi-Sunyer i Bayo com a tresorer. Actuava de secretari de Publicacions Jaume Raventós i Pijoan, que es va mantenir en aquest càrrec fins el 1934 i a qui, per tant, devem l'edició dels darrers volums publicats dels Treballs anteriors a la Guerra Civil.

Com esqueia als temps agitats que li va correspondre regir els destins de la Societat de Biologia, aquesta junta directiva va ser la més polititzada que havia tingut mai la Societat. Tant Baltà com Rossell havien participat en la fundació i organització, sota la dictadura de Primo de Rivera, de la Societat d'Estudis Militars²⁴⁵ i van figurar entre els caps de la Guàrdia Cívica del president Macià. Pere Domingo va ser diputat de la Diputació Provisional de la Generalitat i va ostentar diverses representacions, entre altres la del seu germà, ministre del govern provisional de la República Espanyola, en nombrosos actes. Potser aquest excés d'ocupacions extracientífiques explica que durant el mandat de Domingo resulti encara poc perceptible el canvi del ritme d'activitat de la Societat després del parèntesi de la dictadura primoriverista.

No coneixem la data de les eleccions que dugueren a la presidència Lluís Sayé, amb Josep Vidal i Munné i Francesc Domènech i Alsina com a vicepresidents, Cèsar Pi-Sunyer i Bayo com a secretari i Albert Folch i Pi com a tresorer; Jaume Raventós i Pijoan va continuar com a secretari de Publicacions. Sí que sabem que van tenir lloc el 1933 (o la segona quinzena de desembre del 1932) perquè el 12 de desembre del 1932 encara va ser Domingo qui va presidir els actes del vintè aniversari de la Societat. Aquesta junta directiva va tenir el privilegi de regir els destins de la Societat en els seus anys més brillants, el 1933 i el 1934. És interes-

244. Pere Màrtir Rossell i Vilà va adaptar el seu segon cognom a l'ortografia normativa a partir de l'agost del 1930; per això, a partir d'aquí, l'escrivim amb r final i sense accent.

245. La Societat d'Estudis Militars va ser una organització paramilitar clandestina, creada sota la dictadura de Primo de Rivera amb l'objectiu de formar els futurs quadres d'un hipotètic exèrcit català. Només va poder actuar fins el 1925, quan la majoria dels seus components van ser descoberts i empresonats o van haver de fugir a l'exili.

sant fer notar que, tret del president, que ja havia format part, com a secretari de Publicacions, del primer consell directiu de la Societat vint anys abans, tots els membres d'aquesta junta directiva feia menys de cinc anys que eren socis en ser elegits per als seus càrrecs. Josep Vidal i Munné, Francesc Domènech i Alsina i Jaume Raventós i Pijoan eren socis numeraris des del 1929, i Cèsar Pi-Sunyer i Albert Folch i Pi ho eren només des del 1932, encara que Cèsar Pi-Sunyer ja era soci corresponsal des del 1929. L'experiència de Sayé pel que fa a publicacions i la joventut i empena del seu equip no devien ser endebades per a la posada al dia de la sèrie dels *Treballs* durant aquest període.

Aquest equip va ser succeït, en les eleccions que van tenir lloc el 21 de desembre del 1934,²⁴⁶ pel que encapçalava Leandre Cervera com a president, amb Josep Vidal i Munné i Enric Fernández i Pellicer com a vicepresidents, Jaume Raventós i Pijoan com a secretari, i Albert Folch i Pi com a tresorer; el nou secretari de Publicacions era el jove farmacèutic Miquel Amat i Bargués (1910-1973). Aquest darrer no figura a les llistes de socis del 1935 publicades en apèndix al volum 18 dels *Treballs*, de manera que cal suposar que hi havia ingressat aquell any mateix, possiblement com a soci agregat, atès que la llista d'aquests socis no figura a l'apèndix esmentat.²⁴⁷ Raventós i Pijoan deixà el càrrec de secretari el febrer del 1936 en traslladar-se a Edimburg amb una pensió de la JAE, però no sabem qui el va substituir.

TAULA 8

El consells directius de la Societat de Biologia (1931-39)

	1931-33	1933-35	1935-63
President	Pere Domingo i Sanjuan	Lluís Sayé i Sempere	Leandre Cervera
Vicepresidents	Miquel A. Baltà i Botta Pere M. Rossell i Vilar	Josep Vidal i Munné Francesc Domènech Alsina	Josep Vidal i Munné Enric Fernández i Pellicer

246. *La Vanguardia*, 21-XII-1934, pàg. 10.

247. Que el secretari de Publicacions de la Societat fos un soci agregat no era cap novetat. Ja havia estat així en la primera junta directiva (1912-15) en la persona de Lluís Sayé. S'havia repetit amb Josep Puche (1923-25) i amb Jaume Raventós i Pijoan (1928-29), que va continuar ocupant aquest càrrec fins el 1935, essent ja soci numerari.

	1931-33	1933-35	1935-63
Secretari	Jaume Sunyer i Pi	Cèsar Pi-Sunyer i Bayo	Jaume Raventós i Pijoan
Tresorer	Cèsar Pi-Sunyer i Bayo	Albert Folch i Pi	Albert Folch i Pi
Secretari de Publicacions	Jaume Raventós i Pijoan	Jaume Raventós i Pijoan	Miquel Amat i Bargaés

5.3.2. Les sessions científiques

Amb les sessions del 1930 i el 1931 subsisteixen en part els problemes ja esmentats per als anys de la dictadura primoriverista. El volum 13 dels *Treballs*, que recull en principi les comunicacions presentades a les sessions científiques d'aquells dos anys, no es va publicar fins a començaments del 1934 i no falten discrepàncies entre les informacions d'aquest volum referides a les sessions de la Societat en aquells anys i les de les gasetilles de *La Vanguardia* que les anunciaven o en donaven compte, si bé no són tan nombroses com en els anys precedents.

En tot cas, entre el 1930 i el 1931 es fa un salt quantitatiu estimable tant en nombre de sessions com de comunicacions. Guiant-nos per les dades recollides al volum 13 dels *Treballs*, el 1930 hi hauria hagut set sessions i s'hi haurien presentat disset comunicacions, tot i que les dades paral·leles trobades a les gasetilles de *La Vanguardia* fan pensar que les sessions només van ser sis, si bé el nombre de comunicacions seria el mateix. En canvi el 1931 les sessions, segons el volum 13 dels *Treballs*, haurien sigut deu i les comunicacions vint-i-vuit (però serien quaranta-dues si hi sumem les que consten anunciades a les gasetilles de *La Vanguardia*). Aquesta tònica es va mantenir fins a la Guerra Civil de 1936-39, amb nou sessions anuals del 1932 al 1934 i fins a onze el 1935, si bé cal tenir en compte que aquell any hi va haver la sessió extraordinària dedicada a la inauguració dels nous locals de la Societat a la Casa de Convalescència.

Fins a aquesta inauguració la gran majoria de les sessions es van continuar celebrant als locals de l'IEC al Palau de la Generalitat, concretament a la sala de Ciències. Només ens consten dues excepcions, totes dues l'any 1932. La sessió de l'11 de gener d'aquell any es va celebrar a l'Institut de Fisiologia i la del 12 de desembre, que commemorava el vintè aniversari de la fundació de la Societat, al Laboratori Municipal, el lloc que havia acollit la reunió fundacional.

L'11 de maig de 1935 tenia lloc la inauguració dels nous locals disposats per l'IEC per a la Societat de Biologia a la seva nova seu de l'antiga Casa de Conva-

lescència de l'Hospital de la Santa Creu. La sessió inaugural, envoltada de solemnitat i amb la presència de nombroses representacions d'entitats del món científic i cultural barceloní,²⁴⁸ la va obrir el president de la Societat, Leandre Cervera, amb un discurs en el qual manifestava primerament l'escepticisme que havia envoltat els inicis de la Societat («un ambient poc propici ens prometia un fracàs immediat») i el salt endavant que representava poder disposar d'un estatge propi («Ara les nostres reunions reglamentàries podran desenvolupar-se en clos propi sota d'aquest sostre que soplujà tanta d'història nostra») per dedicar a continuació un record als socis desapareguts, entre els quals destacava Prat de la Riba («l'impuls del qual feu possible la nostra primera cristallització en les aigües de l'Institut»), Ramon Turró («pare espiritual de tots»), Manuel Dalmau (símbol de tots els «joves entusiastes caiguts en plena formació voltats d'un nimb d'esperances») i Eugène Gley («qui en tot moment aportà el seu poderós concurs a l'obra de fer conèixer i estimar l'activitat de la Societat de Biologia de Barcelona a l'altra banda del Pirineu»). Cervera, després de destacar la importància de l'aportació a la bibliografia científica en llengua catalana dels setze volums dels *Treballs de la Societat de Biologia*, feia una reflexió sobre l'esforç per a donar projecció exterior al treball de la Societat:

la Societat de Biologia no podia pas circumscriure la seva difusió cultural als límits estrictes del nostre idioma i és per això que cercà de bell començament una expansió més ampla. Ara, justament fa una vintena d'anys que, moguts per aquest propòsit foren iniciades i perfectament reeixides unes relacions amb la Société de Biologie de Paris per tal d'aprofitar els avantatges que podia oferir-nos l'enorme expandiment dels seus *Comptes Rendus*. Filial de la Société de Biologie parisenca, ha assolit pel seu mitjà la nostra entitat barcelonina, internacionalitzar les valors autòctones i una consideració fraternal.

248. La *Vanguardia* de l'endemà, diumenge 12-V-1935, recollia les més destacades. Entre elles en figuraven unes quantes a càrrec de socis de la mateixa Societat de Biologia: les de Jesús M. Bellido, per la Facultat de Medicina; Jaume Peyrí, per l'Acadèmia de Medicina de Barcelona; Pere González, pel Laboratori Municipal; Joan Puig-Sureda, per la Societat Catalana de Cirurgia; Emili Mira, per l'Institut Psicotècnic; Belarmino Rodríguez Arias, per la Societat Catalana de Psiquiatria i Neurologia; Manuel Corachan, pel Sindicat de Metges de Catalunya, i Francesc Gallart i Monés, pel Cos Facultatiu de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. També hi apareixia, en representació de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques, Pere Babot i Boixeda, que encara no era soci, però havia de jugar un paper molt important, com veurem, en la represa dels anys seixanta. També hi eren representats, per exemple, el consolat francès a Barcelona (François Duffas), l'Institut Català d'Antropologia (Telesforo de Aranzadi), el Col·legi de Metges de Barcelona (Joan Fontcuberta), la Societat Catalana d'Arqueologia i Prehistòria (Pere Bosch Gimpera) o l'Ateneu Barcelonès (Eduard Fontserè).

Per això, la Societat de Biologia havia volgut manifestar el seu agraïment envers la Société de Biologie de Paris invitant-ne el president, Charles Achard (1860-1944), a presidir l'acte i pronunciar-hi la conferència inaugural. Aquest pronuncià efectivament la seva lliçó magistral sobre «La clínica experimental» i, a continuació, va llegir una comunicació del veterinari francès, sotsdirector de l'Institut Pasteur, Gaston Ramon (1886-1963), titulada «Nous aspects sobre la immunitat». Ramon no havia pogut assistir a l'acte, però no havia volgut deixar de manifestar-hi la seva adhesió amb una comunicació que reprenia i actualitzava temes que havien estat objecte predilecte de recerca de Ramon Turró i molts dels seus deixebles.

Un cop inaugurats aquests locals, les sessions científiques s'hi traslladaren, si bé a començaments del 1936 les sessions de gener i febrer es van tornar a fer a l'antic estatge de l'IEC al Palau de la Generalitat. Tanmateix, la conferència que va impartir el bioquímic britànic George Barger, cap del Departament de Química Mèdica de la University of Edinburgh, el 15 de maig, sobre l'ergometrina, alcaloide llavors recentment descobert, va tenir lloc als nous locals de la Societat a la Casa de Convalescència. El mateix va succeir amb la sessió científica del 19 de juny de 1936, la darrera abans de l'esclat de la Guerra Civil. No hi va haver més sessions fins el juny del 1937 i quan es reprengueren ho feren a l'Institut de Fisiologia, on tingueren lloc totes aquelles per a les quals hem pogut trobar el lloc de celebració, tret de la de desembre del 1937, la sessió commemorativa del vint-i-cinquè aniversari de la Societat, que va tenir lloc a l'Acadèmia de Medicina.²⁴⁹

Aquesta sessió commemorativa del 25è aniversari de la fundació de la Societat de Biologia va tenir una rellevància especial, fins i tot política, pel fet que va estar presidida per Juan Negrín, llavors president del govern de la República, en la seva qualitat de degà dels socis corresponsals de la Societat. En realitat, va constituir un dels intents, per part del govern de la Generalitat de Catalunya, d'assolir un acostament amb el govern de la República, cada vegada menys respectuós amb les competències de la Generalitat, a partir de la seva instal·lació a Barcelona el 31 d'octubre de 1937. Carles Pi i Sunyer, germà d'August, ocupava la conselleria de Cultura des del 29 de juny d'aquell mateix any i va pensar que el reconeixement a la dimensió científica del cap del govern de la República en aquell acte, que havia de presidir per dret propi, tant pel seu

249. Només desconeixem el lloc de celebració de la sessió del 23 de març de 1938 (la darrera documentada), però tot fa pensar que també va tenir lloc a l'Institut de Fisiologia, força actiu aquests anys a desgrat de les dificultats.

càrrec institucional com per la seva condició de soci corresponsal més antic, podia propiciar un ambient més favorable a una entesa que les tenses reunions per raons relacionades amb la marxa desfavorable de la guerra. No va ser així.

La ressenya que feia *La Medicina Catalana* de l'acte ens n'acosta la dimensió pública:²⁵⁰

Presidí l'acte el professor Juan Negrín, degà dels socis corresponents, acompanyat, a la dreta, pel Conseller de Cultura de la Generalitat, senyor Carles Pi i Sunyer; el rector de la Universitat, Prof. Pere Bosch i Gimpera; el Dr. [Joan] Cordoní [i Pujolar], en representació de l'alcalde de Barcelona; el Dr. Leandre Cervera, president de la Societat de Biologia, i el Dr. Felip Cardenal, president de l'Acadèmia de Medicina. A l'esquerra de la presidència hi havia el Ministre del Treball, doctor Jaume Agudé; el Conseller de Sanitat de la Generalitat, Sr. [Antoni M.] Sbert; el president del Consell d'Estat, Sr. Pere Corominas; el sots-secretari de la Presidència del consell de Ministres de la República, Sr. José Prat; el representant de l'Institut d'Estudis Catalans, ex-president de la Societat, Prof. August Pi i Sunyer; el Prof. Jesús M. Bellido, secretari de la Facultat de Medicina i també ex-president, i el Dr. Cèsar Pi-Sunyer Bayo, secretari general [de la Societat de Biologia].

Seguia una llarga relació de representacions, des del Ministeri d'Instrucció Pública de la República al Sindicat de Metges de Catalunya; del Patronat de la Universitat Autònoma de Catalunya, als Estudis Universitaris per a Obrers; del president de la Secció de Ciències de l'IEC, a la Sociedad Española de Física y Química.

Però sens dubte el testimoni més colpidor és el del metge occità Camil Soula, soci corresponsal des del 1922 i que ben aviat havia d'oferir acollida a Tolosa de Llenguadoc a nombrosos col·legues catalans abocats a l'exili per la victòria franquista:

C'est une assez forte impression que d'assister dans une ville en état de guerre, plusieurs fois déjà bombardée, à une séance régulière d'une société scientifique, particulièrement une société de biologie. La Société de Biologie en France suspendit ses séances pendant toute la durée de la guerre. Mais les catalans sont doués d'une vitalité qui dépasse la moyenne. Comme le disait le recteur de l'Université, Bosch Gimpera, à la célébration du centenaire de la restitution de l'Université de Barcelone, ils

250. *La Medicina Catalana* (1937-38), IX (51-52), pàg. 151-184.

travaillent à construire la ville dans le même temps où les avions ennemis s'efforcent de la démolir. La Société de Biologie elle célébrait son XXVème anniversaire en tenant une séance normale, à laquelle avaient été simplement conviés les biologistes étrangers. Un tel attachement à l'activité scientifique pure justifiait l'enthousiaste sympathie des adresses qui ont été envoyées à la Société de Biologie Catalane par les plus grands physiologistes du monde entier.²⁵¹

Perquè, efectivament, les adhesions internacionals, com no podia ser altrament, havien estat nombroses, una vuitantena, entre elles les dels premis Nobel Henry H. Dale i Archibald V. Hill, i venien d'arreu del món. Francesos, britànics, belgues, suïssos, danesos, grecs, polonesos, nord-americans, argentins, uruguaians, xilens. Fins i tot italians i alemanys, si bé en aquest cas es tractava d'expatriats, com Georg Friedrich Nicolai, exprofessor de la Universitat de Berlín, que s'hi adheria des de l'Escola Normal de Santiago de Xile, o Gustavo Pittaluga, que ho feia des de la Secció d'Higiene de la Societat de Nacions, a Ginebra, tots dos socis de la Societat de Biologia.

Tampoc en aquesta etapa podem estar del tot segurs del nombre exacte de comunicacions ni d'autors, ateses sobretot les incerteses que hem apreciat encara en els volums dels *Treballs de la Societat de Biologia* corresponents al 1931 (i, en menor mesura, al corresponent al 1932). Així i tot, podem estar segurs que el nombre de comunicacions no va ser inferior a 233 a càrrec d'un total de 118 autors, dels quals només 35 eren socis de l'entitat. Això representa una mitjana de 29 comunicacions per any si tenim en compte tot el període, ben per sobre del període 1924-30 i només lleugerament per sota de la mitjana del decenni 1912-22. Però, si deixem de banda els anys de guerra, lògicament menys actius, la mitjana s'enfila fins a les 39 comunicacions per any i, en realitat, ja hem vist que, tret del 1934, cada any va superar les 40. La mitjana anual del

251. «Assistir a una sessió ordinària d'una societat científica, en particular d'una societat de biologia, en una ciutat en estat de guerra, mantes vegades bombardejada, és una impressió ben forta. La Societat de Biologia francesa va suspendre les sessions [el 1914] mentre va durar la guerra. Però els catalans estan dotats d'una vitalitat que ultrapassa la mitjana. Com va dir el rector de la Universitat, Bosch Gimpera, en la celebració del centenari de la restitució de la Universitat de Barcelona, es treballa per construir la ciutat al mateix temps que els avions enemics s'esforcen a demolir-la. La Societat de Biologia celebrava el seu 25è aniversari amb una sessió normal, a la qual només havien estat convidats els biòlegs estrangers. Aquesta afecció per l'activitat científica pura justificava la simpatia entusiasta que manifestaven les adhesions que han estat trameses a la Societat de Biologia pels fisiòlegs més eminents d'arreu del món.»; vegeu C. SOULA (1937-38), «Le XXVème anniversaire de la "Societat de Biologia de Barcelona"», *La Medicina Catalana*, IX (51-52), pàg. 183-184.

nombre d'autors, en canvi, decreix (14,7 enfront de 18 per al període 1924-30, i 21,5 per al període 1912-23), cosa natural tenint en compte que cada cop eren més nombroses les comunicacions amb dos o més autors, bona mostra de l'avenç en el treball en equip. D'altra banda, el fet que el nombre d'autors gairebé tripliqués el dels que havien intervingut a les sessions entre el 1923 i el 1930 i que una majoria (83 de 118) no fossin socis de l'entitat ofereix una mesura del creixent prestigi de la Societat de Biologia com a plataforma per a exposar-hi treballs de recerca punters o línies de recerca emergents i dels *Treballs de la Societat de Biologia* com al que avui denominariem revista d'impacte.

L'autor que va presentar més comunicacions durant aquest període i, a més, l'únic que no va deixar de presentar-ne alguna cada any va ser August Pi i Sunyer, amb un total de 23, gairebé totes elles fetes en col·laboració amb altres autors, principalment Montserrat Farran i Jaume Raventós i Pijoan, però també Francesc Domènech i Alsina, Josep Puche, Albert Folch i Pi o Bonaventura Benaiges. En solitari només va presentar els discursos institucionals corresponents a les commemoracions dels vint i els vint-i-cinc anys de la fundació de la Societat i alguna comunicació referent al simpàtic sensitiu o als quimiorceptors respiratoris, de caràcter més doctrinal que experimental.

Jaume Raventós i Pijoan i Francesc Domènech i Alsina figuren també entre els socis més actius i regulars a l'hora de presentar comunicacions (divuit i setze, respectivament, distribuïdes al llarg de tots els anys del període tret del 1936). En el cas de Raventós i Pijoan predominen les comunicacions conjuntes amb altres autors, principalment amb August Pi i Sunyer. En el de Francesc Domènech i Alsina les comunicacions en solitari superen les fetes en col·laboració i gairebé totes fan referència als seus estudis sobre la fisiopatologia dels estats de xoc. A més de compartir autoria amb August Pi i Sunyer i Jaume Raventós i Pijoan també ho fa amb Joan Bofill i Deulofeu, Bonaventura Benaiges, Rossend Carrasco i Formiguera, Josefina Latorre i Pere Piulachs.

També Pere Domingo va presentar setze comunicacions en aquest període, concentrades entre el 1931 i el 1935, la majoria en solitari o amb la col·laboració de l'estudiant Luigi Pironti; dues més les va fer conjuntament amb Francesc Gallart i Monés, una amb Lluís Sayé i una altra amb Ramon Cullell i Reig.

Només tres autors més van arribar a la desena de comunicacions, Josep Puche i Álvarez, Josep Vidal i Munné i Francesc Duran Reynals, els dos primers amb dotze comunicacions i el tercer amb deu. En el cas de Duran Reynals no hem d'oblidar que són els anys en què es planteja un retorn a Catalunya per dirigir un centre de recerca, projecte que va ser frustrat per la guerra. També en el cas de Puche hi ha un retorn el 1937, quan ja era rector de la Universitat

de València, seguint el govern de la República, que va donar ocasió a les seves dues darreres comunicacions, encara que en els anys precedents no havia deixat de participar en les activitats de la Societat.

La temàtica de les comunicacions mostra una notable continuïtat amb les del període precedent, com correspon al fet que la majoria responen a les grans línies de recerca de l'Institut de Fisiologia i del Laboratori Municipal de Barcelona o bé procedeixen d'investigadors que segueixen línies properes. En molts casos mostren les primeres passes d'investigadors als quals la Guerra Civil va truncar una carrera prometedora que només uns quants van poder reprendre a l'exili. Predomina, com és natural, la fisiologia (juntament amb la bioquímica) i, en segon terme, la immunologia, juntament amb la microbiologia i la virologia. La presència de l'oncologia i de la neurologia es consolida i apareixen com a novetats la farmacologia i l'antropologia física. A partir de l'esclat de la guerra, la bioquímica pren la davantera a la fisiologia i la microbiologia queda molt limitada.

Per destacar els treballs més notables, els anys 1931 i 1932 encara podem guiar-nos pel discurs d'August Pi i Sunyer en la commemoració del vintè aniversari de la fundació de la Societat. Del 1931 destaca els treballs de Jaume Raventós i Pijoan i Montserrat Farran sobre la síntesi d'àcids amínics pels animals, en els quals ell mateix havia participat o, si més no, els havia orientat. Destaca també els treballs de l'uruguaià Juan Antonio Collazo, que aniria publicant en anys successius, fins el 1936, les seves recerques sobre les vitamines del complex B i el seu paper en el metabolisme dels glúcids. També esmenta les contribucions histològiques (en realitat oncològiques) de Ricard Roca de Viñals i Agustí Amell i Sans. Pi i Sunyer hagués hagut de destacar també el seu propi treball sobre la sensibilitat química respiratòria. Del 1932 destaca el treball de Joan Bofill i Deulofeu amb el qual tractava de diferenciar cultius de teixit mesenquimatós d'embrió de pollastre de diferents orígens que, en cultiu, resultaven indiferenciables i també el de Vicenç Carulla sobre l'aplicació de mètodes serològics per al diagnòstic precoç de càncers. També corresponien a aquest any les comunicacions de Léopold Nègre i Ioannis Valtis sobre el bacil tuberculós. Hauria pogut destacar igualment les comunicacions sobre xoc histamínic de Domènech i Alsina amb diferents col·laboradors, els de Josep Puche sobre reflexos o els seus (sol o en companyia de Raventós i Pijoan) sobre els efectes neurològics de la nicotina.

A partir del 1933 ens hem de refiar exclusivament del nostre propi criteri per destacar un treball o altre. El 1933 continuen les comunicacions de Raventós i Pijoan sobre els efectes neurològics de la nicotina i de Ricard Roca de Viñals

sobre oncologia. Francesc Duran Reynals presenta nous estudis sobre la influència dels extractes testiculars en l'efecte de toxines, bacteris i virus. Resulten xocants els treballs d'antropologia física duts a terme a Xile per Jaume Pi-Sunyer i Bayo en col·laboració amb metges xilens sobre diferents característiques físiques (metabolisme basal, distribució del pèl corporal) d'alguna població d'indis maputxes de l'Araucània.

El 1934 destaquen dues aportacions de microbiòlegs valencians encapçalats pel metge Vicent Sanchis-Bayarri.²⁵² Cal remarcar que totes dues eren en castellà. Una sobre l'existència a València d'espiroquetosi,²⁵³ a càrrec del mateix Sanchis-Bayarri, Cèsar Montoliu Bolant i Frederic Sabina Parra,²⁵⁴ i la segona sobre la presència de bacteriòfags en aigües de la xarxa de clavegueram valenciana, a càrrec també de Sanchis-Bayarri i del jove Robert Marco Ahuir, un dels més actius estudiants de la FUE a la Facultat de Medicina dels darrers temps de la dictadura de Primo de Rivera i dels primers de la República.²⁵⁵ També s'ha de destacar la comunicació de Jaume Pi-Sunyer i Bayo, amb Hebbel E. Hoff, Ebbe C. Hoff i Paul C. Bucy, tres joves neurofisiòlegs de Yale, sobre la producció del període de silenci per la sincronització de la descàrrega de les neurones motrius, publicada simultàniament en anglès a l'*American Journal of Physiology*. I, en particular, la comunicació d'August Pi i Sunyer de recapitulació sobre el simpàtic sensitiu, un tema sobre el qual ja portava molts anys treballant i que havia avançat singularment amb les aportacions de Josep Puche i Jaume Raventós i Pijoan. Sense oblidar la comunicació tramesa des de Nova York per Francesc Duran Reynals i Albert Claude²⁵⁶ sobre l'existència d'un fac-

252. Vicent Sanchis-Bayarri Lahoz (c. 1905-1994) havia estat pensionat per la JAE a l'Institut Pasteur de París el 1927 i allí havia treballat amb Constantin Levaditi, al laboratori del qual va quedar adscrit el 1928 com a assistent. A partir del 1932 ocupava la càtedra d'higiene i microbiologia de la Facultat de Medicina de la Universitat de València (en la qual era catedràtic de fisiologia, des del 1930, Josep Puche).

253. En realitat es tractava de leptospirosi, ja detectada pels microbiòlegs barcelonins Francesc d'A. Pons i Freixa i Pau Cartaña i Castellà, però endèmica entre els treballadors dels arrossars valencians i catalans dels anys 30.

254. Tant Cèsar Montoliu Bolant com Frederic Sabina Parra es van exiliar a Mèxic al final de la Guerra Civil de 1936-39.

255. Després de la guerra va poder superar amb èxit relatiu el tribunal de depuració i va continuar a la Facultat de Medicina de la Universitat de València, sempre en posicions subordinades, i es dedicà professionalment a la pediatria. Els anys 50 treballava al servei de transfusions de la càtedra de patologia quirúrgica B i també formava part de l'equip mèdic de la plaça de bous de València.

256. Albert Claude (Longlier, Bèlgica, 1899 - Bruxelles, 1983) era un biòleg belga que treballava al Rockefeller Institute des del 1929. Va ser un dels primers a emprar el microscopi electrònic per a estudiar l'estructura de la cèl·lula i va aclarir el paper dels mitocondris en la respiració cel·lular. El 1974 li va ser atorgat el premi Nobel de fisiologia o medicina.

tor que augmentava la permeabilitat dels teixits en altres òrgans a part del testicle, presentada gairebé al mateix temps (desembre del 1934) que la seva versió original anglesa, que va ser publicada al volum 60 del *Journal of Experimental Medicine* l'octubre del 1934, però presentada a la redacció d'aquesta revista el 4 de juliol.

De les comunicacions de l'any 1935, el darrer que la Societat va tenir una activitat "normal" tot l'any, només en tenim un coneixement indirecte ja que són les que s'havien de publicar al volum 17, que és el que va ser destruït després de la guerra pels ocupants franquistes. En coneixem els títols i, en part, els continguts gràcies a *La Medicina Catalana*, a *La Vanguardia* i a la referència que en va fer el primer volum de la represa el 1963. Un treball d'August Pi i Sunyer ens sembla particularment destacable, ja que tracta un dels temes centrals de la recerca de l'autor, que posteriorment continuà a l'exili de Caracas: «Els quimiorceptors de la respiració». En conjunt s'aprecia un interès creixent pels temes relacionats amb les malalties oncològiques: Duran Reynals presentà ja al gener una comunicació sobre la reacció dels tumors trasplantables i espontanis enfront de les toxines microbianes transportades per la sang, mentre Ricard Roca de Viñals presentava una demostració de la presència d'epiteliofibrilles en les cèl·lules neoplàsiques d'un càncer profund de mama. Francesc Gallart i Pere Domingo abordaven la colitis ulcerativa, des de diferents punts d'enfocament, fos l'etiologia o l'anatomia patològica o la identificació d'un virus com a suposat agent de la malaltia. I Germà Oliver i Fo introdueix per primera vegada la fisiologia vegetal en el marc de la Societat.²⁵⁷ També són remarcables les comunicacions de Charles Achard i Gaston Ramon a la sessió inaugural dels nous locals de la Societat.

De les quatre sessions del primer semestre del 1936 es poden destacar els dos treballs conjunts d'August Pi i Sunyer i Montserrat Farran sobre la presència d'àcid pirúvic en algunes orines i el seu aïllament, relacionats amb el debat sobre la importància relativa del paper del metilglixal o l'àcid pirúvic en el metabolisme dels glúcids. Igualment en relació amb el metabolisme dels glúcids, també mereix ser destacada la comunicació del metge i bioquímic uruguaià Juan Antonio Collazo, Cèsar Pi-Sunyer i Bayo i el veterinari lleonès José Morros sobre metabolisme hidrogenat en les avitaminosis B₁ i B₂. El farma-

257. No hem trobat dades d'aquest personatge, probablement un dels molts esborrats pel drama de la Guerra Civil de 1936-39. Era un dels col·laboradors d'Antoni Oriol i Anguera a la càtedra de bioquímica de l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona.

cèutic i veterinari Joan Homedes i Ranquini, catedràtic de zootècnia de l'Escola d'Agricultura de Barcelona, va presentar una comunicació també digna d'interès sobre glutatió i embaràs.

Entre el juny i el desembre del 1937 hi va haver encara quatre sessions, amb comunicacions, en bona part, marcades per la situació de guerra, com la d'Antoni Valls i Conforto sobre portadors de gèrmens entre els combatents o la presentada per Josep Vidal i Munné sobre la diferenciació de dues espècies de *Salmonella* mitjançant un bacteriòfag específic i, sobretot, la majoria de les presentades a la sessió commemorativa del vint-i-cinquè aniversari de la Societat el 14 de desembre d'aquell any: la de Josep Puche i Francisco Grande Covian sobre el metabolisme de la població de Madrid «en les actuals circumstàncies» o la de Josep Puche mateix i Francisco Royo²⁵⁸ sobre el contingut d'àcid ascòrbic en diverses varietats de taronja valenciana. Tenen interès les aportacions de Jaume Raventós i Pijoan, des d'Edimburg, sobre l'acció farmacològica de les sals d'amoni quaternari, alguna en col·laboració amb Alfred Joseph Clark²⁵⁹ al laboratori del qual treballava Raventós i Pijoan des del 1935, i la d'Eduard Pons i Tortella i Moisès Broggi presentant el seu estudi anatòmic dels espais cel·lulars del coll.²⁶⁰

Del 1938 només tenim notícia de dues sessions, una al gener i una altra al març. A la primera encara es presentà una nova comunicació referent a les recerques de Raventós i Pijoan a Edimburg. La darrera comunicació va anar a càrrec del farmacèutic Antoni Novellas i Roig i tractava de la farmacodinàmica i la matèria mèdica de la cicuta tacada (*Conium maculatum*) que sembla tancar en clau dramàticament socràtica les activitats públiques de la Societat abans de la desfeta del 1939.

258. Francisco Royo Minué era un jove col·laborador de Puche a la càtedra de fisiologia de València. Després de la guerra va ser un dels primers professors ajudants a superar la depuració i va continuar a la càtedra de fisiologia sota la direcció de José M. García-Blanco. Entre altres línies de recerca va continuar la del contingut d'àcid ascòrbic en diferents varietats de taronges i diferents estats de maduració dels fruits. En va publicar els resultats el 1943 als *Anales del Instituto de Medicina Experimental* de València.

259. Alfred Joseph Clark (Glastonbury, Somerset, Anglaterra, 1885 – Edimburg, 1941) era un dels més destacats farmacòlegs britànics, autor entre altres obres, de *The Mode of Action of Drugs on Cells* (1933), en la qual postulava l'existència a les cèl·lules de receptors específics de les molècules de determinades drogues.

260. Aquest treball estava enllestit el juliol del 1936 i els autors el volien presentar al quart Congrés Internacional d'Anatomia, que se celebrava a Milà al setembre però, en esclatar la Guerra Civil no hi van poder anar. Per això el van presentar un any més tard, a la sessió del 22 d'octubre de 1937 de la Societat, i el trameteren a la revista francesa *Lyon Chyrurgical*, que el va publicar el setembre del 1938; vegeu V. J. MARÍ I BALCELLS (1995), «L'obra d'Eduard Pons i Tortella (Maó, 1906 – Barcelona, 1989)». *Gimbernat*, 24, pàg. 185-198.

TAULA 9

Autors de comunicacions a les sessions de la Societat de Biologia de Barcelona (1930-38)

● Soci numerari / ■ Soci corresponsal / * Soci honorari / ⊕ Soci agregat / ☐ No soci

	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
☐ Émile Charles Achard (1860-1944)						1			
☐ Miquel Amat i Bargués (1910-1973)				1	1	1			
☐ Agustí Amell i Sans (1903-1983)		1	1	1					
☐ Nicanor Ancochea Hombravella (1908-1983)				1					
☐ Manuel Armangué i Feliu (1901-1985)		4	1	1	1				
☐ Antoni Armengol i Peracaula (1892-1966)	1								
☐ R. Arqué (?-?)				1					
☐ Crescenciano Arroyo Bárcenas (1893-1956)			1						
☐ J. Balen (?-?)			1						
☐ Augusto de Barbieri (?-1988)							1		
☐ Julius Bauer (1887-1979)	1								
● Jesús M. Bellido i Golferichs (1880-1952)		2		1		1			
⊕ Bonaventura Benaiges (1909-2001)				3		1			
☐ E. Bieto (?-?)			1	1					
● Joan Bofill i Deulofeu (1905-1995)			2						
☐ Alfred Boquet (1879-1947)			1						
☐ D. Borrell (?-?)		1							
☐ Moisès Broggi i Vallès (1908-2012)								1	
☐ Paul C. Bucy (1904-1992)					1				
☐ Louis Bugnard (1901-1978)								1	
* Albert Calmette (1863-1933)	1			1					
☐ Antoni Cardoner i Planas (1902-1984)					1				
● Rossend Carrasco i Formiguera (1892-1990)		1	2	3		1			
☐ Pau Cartaña i Castellà (1899-1974)			2			1			

	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
☐ Josep Guàrdia i Bilbao (1902-1952)			1						
● Lluís Guilera i Molas (1896-1969)		1							
☐ Harold E. Himwich (1894-1975)						1			
☐ Ebbe C. Hoff (1907-1987)					1				
☐ Hebbel E. Hoff (1906-1985)					1				
☐ Donald C. Hoffmann (?-?)		1							
☐ Joan Homedes Ranquini (1896-1955)							1		
☐ Enric Irazoqui Villalonga (1909-1997)				1					
☉ Josefina Latorre Barnet (1908-1976)						1			
☐ Gerhard Liss (?-?)		1							
● Cayetano López y López (1886-1970)			1						
☐ Joaquín Luco Valenzuela (1913-2002)						1			
☐ Miquel Manera Rovira (1910-2011)				1					
☐ Robert Marco Ahuir (1911-1999)					1				
☐ Ignacio Matte Blanco (1908-1995)				1					
☐ Josep Mercadal i Peyrí (1903-1976)					1				
☐ Josep Monguió i Fonts (1907-1970)					1	1	2		
☐ Cèsar Montoliu Bolant (?-?)					1				
☐ Pere Moragas i González (?-?)				1					
☐ Teófilo Morató Cárdenas (1893-1975)		1		1	1				
☐ José Morros Sardà (1901-1961)							1		
☐ James B. Murphy (1884-1950)	1								
☐ Léopold Nègre (1879-1961)	1	1	2						
■ Juan Negrín López (1892-1956)								1	
☐ Antoni Novellas i Roig (1879-1951)									1
☐ Germà Oliver i Fo (?-?)						1			
● Antoni Oriol i Anguera (1906-1996)					2	1			
☐ Tomiji Osuka (?-?)		1							
☐ D. Paredes (?-?)					1				

	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
● August Pi i Sunyer (1879-1965)	1	3	5	4	2	4	2	2	1
■ Santiago Pi i Sunyer (1893-1981)				1		2			
■ Cèsar Pi-Sunyer i Bayo (1905-1997)	3	3	2	1	1		1	1	
● Jaume Pi-Sunyer i Bayo (1903-2000)	1	2		1	2	3			
● Manuel Piera i Flo (1898-1979)	1								
▮ Miquel Pijoan i Baladia (?-?)		1							
▮ Jordi Piñol i Nolla (1909-1981)					2				
▮ Luigi Pironti, duca di Campagna (1889-1952)				1	2	2			
▮ Pere Piulachs i Oliva (1908-1976)								1	
● Eduard Pons i Tortella (1906-1989)					1	1	2	1	
▮ Miguel Prados Such (1894-1969)								1	1
● Josep Puche i Álvarez (1896-1979)	1	1	4		3	2		2	
● Antoni Puigvert i Gorro (1905-1990)							1		
▮ José Puyal Gil (?-?)			4						
▮ Gaston Ramon (1886-1963)						1			
● Jaume Raventós i Pijoan (1905-1982)	3	3	3	3	2	4		2	1
▮ Guillermo Reyes (?-?)				2					
▮ Enric Ribas i Ribas (1870-1935)			1						
▮ Ricard Roca de Viñals (1905-1959)		1	2	2		1			
● Belarmino Rodríguez Arias (1895-1997)				1					
▮ S. Romero (?-?)		1							
▮ Francisco Royo Minué (?-?)								1	
▮ Carlos Ruiz Martínez (1898-1985)			1						
● Joan Rusca i Vilardell (1889-1971)				1	1				
▮ Frederic Sabina Parra (1909-1970)					1				
▮ Vicent Sanchis-Bayarri Lahoz (?-1994)					2				
▮ J. Sauri (?-?)							2		
● Lluís Sayé i Sempere (1888-1975)	1	1			1				
▮ Francesc Solduga i Castells (1906-1999)						1			

	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
■ Camil Soula (1888-1963)								1	
▨ Fred W. Stewart (1894-1991)	1								
▨ Ernest Sturm (?-?)				1					
▨ Joan Surós i Forns (1908-1976)						1	1	1	
▨ Eduard Tolosa i Colomer (1900-1981)		1							
▨ J. Torné (?-?)			1						
▨ Manuel Usano Martín (1909-1987)						2			
● Antoni Valls i Conforto (1904-1996)				1	1	2		2	
▨ Jean Valtis (1888-1950)	1	1	2						
● Josep Vidal i Munné (1896-1958)		2	4	1	2	1	1	1	
▨ Eduardo Viñals (?-?)				1					
▨ Justo Zamora Álvarez (?-?)					1				
TOTAL COMUNICACIONS	17	35	42	35	35	41	12	14	4
TOTAL AUTORS	18	33	38	40	37	36	13	19	5

5.3.3. Les publicacions

Els anys que van del 1932 al 1935 van ser els més productius de la Societat de Biologia pel que fa a publicacions. Ja hem vist abans que els tres volums (10, 11 i 12) corresponents al període de la dictadura de Primo de Rivera es van publicar entre començaments del 1932 i el mes de maig del 1933 i que el volum 13, que recollia comunicacions presentades a les sessions científiques del 1930 i el 1931, va aparèixer a començaments del 1934.

A continuació, tot l'esforç editorial de la Societat es va centrar a posar les publicacions al dia i tornar a la periodicitat anual. Així, el novembre del 1934 s'acabava d'imprimir el volum 14, que recollia les comunicacions corresponents a les sessions científiques del 1932;²⁶¹ l'abril del 1935 s'enllestia el volum 15, que recollia les de les sessions científiques del 1933,²⁶² i el setembre del 1935 es pre-

261. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre núm. 7, pàg. 160.

262. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre núm. 7, pàg. 188.

sentava el volum 16, que recollia les de les sessions científiques del 1934,²⁶³ amb la qual cosa s'assolia l'objectiu que les comunicacions d'un any apareguessin publicades en el curs de l'any següent com en els primers temps de la Societat.

Desgraciadament, l'esforç no va poder tenir continuïtat a causa de l'esclat de la Guerra Civil el 1936. Hi ha constància que el gener del 1938 el volum 17, que recollia les comunicacions corresponents a les sessions científiques del 1935, estava completament compost,²⁶⁴ però al juliol d'aquell mateix any, a la darrera acta conservada de la Secció de Ciències abans del final de la guerra, hi constava que mancava paper cuixé per a imprimir les làmines d'aquest volum.²⁶⁵

Ja no hi va haver oportunitat d'imprimir-les ni de relligar-ne els fulls impresos. L'ocupació de Barcelona per les forces franquistes ho va impedir i anys després la vesània d'un dels indignes successors d'August Pi i Sunyer va ordenar la destrucció d'aquells fulls impresos (i de tot testimoni material que pogués subsistir de la Societat, donada per extingida).

No tot el que s'hauria pogut publicar en aquell volum i en els successius dels anys de la guerra s'ha perdut. La revista *La Medicina Catalana*, que editava Leandre Cervera, president de la Societat a partir del 1935, es feia ressò de les activitats d'aquesta i en molts casos publicava, senceres o en resum, moltes de les comunicacions presentades a les sessions científiques dels anys de la guerra. D'altra banda, els treballs de Francesc Duran Reynals, per exemple, apareixien gairebé simultàniament (o prèvia) en anglès en les revistes científiques més importants. Les dues comunicacions de Josep Puche i Manuel Usano sobre el metabolisme dels glúcids i el metabolisme gasós, presentades a les sessions del febrer i el març del 1935, van ser publicades, en castellà, a la revista *Crónica Médica de Valencia*. La comunicació de Francesc Gallart i Pere Domingo sobre el virus de la colitis ulcerativa era part de la recerca que aquests autors van presentar al primer Congrés Internacional de Gastroenterologia de Brusselles l'agost d'aquell mateix any. Les comunicacions del 1937 i el 1938 de Jaume Raventós, tant en solitari com col·laborant amb Albert Joseph Clark, aparegueren publicades en anglès gairebé simultàniament al *Quarterly Journal of Experimental Physiology*. La d'Eduard Pons i Tortella i Moisès Broggi i Vallès del 1937 aparegué l'any següent, traduïda al francès, a la revista *Lyon Chyrurgical*. Fins i tot la comunicació del 1937 de Josep Vidal i Munné sobre la diferenciació de dues

263. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre núm. 7, pàg. 206.

264. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre núm. 7, pàg. 261.

265. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre núm. 7, pàg. 279.

salmonelles per mitjà d'un bacteriòfag específic va aparèixer, traduïda al castellà, a la revista *Veterinaria* el 1941.

5.4. Els lligams exteriors

Superades les difícils circumstàncies que havia hagut de travessar durant els anys de la dictadura de Primo de Rivera, les relacions de la Societat de Biologia amb altres entitats tant a escala local com internacional es van normalitzar i intensificar. En particular la projecció internacional de la Societat assoleix en aquests anys el seu sostre màxim. La Guerra Civil vingué a interrompre brutalment aquesta marxa ascendent i, encara que va contribuir a estrènyer els lligams amb algunes entitats estrangeres, va interrompre les establertes amb entitats espanyoles amb seu als territoris ocupats pels franquistes o que, tot i romandre les seves seus en territori controlat pel govern de la República, havien cessat l'activitat. També quedaren interrompudes les relacions amb les entitats dels països (Alemanya i Itàlia) que donaven suport als militars alçats contra la legitimitat republicana.

5.4.1. Les relacions amb l'Institut d'Estudis Catalans i la Generalitat de Catalunya

Ja hem vist que, en aprovar la Diputació de Barcelona els pressupostos per al 1931, anava destinada a l'IEC la quantitat de 120.000 pessetes (40.000 per a cada secció).²⁶⁶ Això havia fet possible, entre altres coses, que la Secció de Ciències acordés destinar els diners necessaris per a l'edició dels tres volums dels *Treballs de la Societat de Biologia* que havien de recollir les comunicacions no publicades al seu moment durant els anys de la dictadura.

Paral·lelament, l'Ajuntament de Barcelona, considerant la proximitat del vint-i-cinquè aniversari de l'IEC, que s'havia d'escaure el 1932, prenia l'acord de cedir-li el recinte de l'antic Hospital de la Santa Creu i la seva Casa de Convalescència per a instal·lar-hi la Biblioteca de Catalunya i els seus departaments, serveis i societats filials.²⁶⁷ La generosa cessió es veia completada amb l'acord de la Diputació de Barcelona de destinar 500.000 pessetes a les obres de res-

266. A. BALCELLS i E. PUJOL, *Història de l'Institut...*, op. cit., pàg. 232.

267. El recinte, propietat de l'Ajuntament de Barcelona, havia quedat sense ús en ser traslladat el 1930 l'antic hospital al nou recinte de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau que havia finançat el banquer i home de negocis Pau Gil.

tauració i condicionament dels edificis. L'acte formal de cessió dels locals es va fer el 30 de març de 1931, només tretze dies abans de les decisives eleccions municipals del 12 d'abril que van conduir a la proclamació de la República i al restabliment de la Generalitat de Catalunya.

La implantació a Espanya del règim republicà i la constitució a Catalunya del govern de la Generalitat no representà cap interrupció en el procés de recuperació de la normalitat de l'IEC i de les seves filials. La Generalitat de Catalunya assumia el paper de la Diputació de Barcelona en la dotació dels pressupostos de funcionament de l'Institut d'Estudis Catalans i el 28 de desembre de 1931 aprovava el projecte de restauració i condicionament dels locals de la Casa de Convalescència i de l'antic Hospital de la Santa Creu. Tanmateix, a la pràctica, la lentitud del trasllat de l'IEC i de la Biblioteca de Catalunya (el d'aquesta es produí, de fet, començada ja la Guerra Civil) contribuï a crear en l'IEC un ambient de transició, accentuat per l'allunyament d'alguns dirigents polítics del moment en relació amb l'IEC i el recíproc d'alguns dirigents de l'IEC respecte als polítics d'esquerres que controlaven el govern de la Generalitat i el Parlament de Catalunya.²⁶⁸ Així i tot, Puig i Cadafalch, Pere Corominas (i més tard Eduard Fontserè) i Pompeu Fabra, com a presidents rotatoris de l'IEC del 1931 al 1939 reeixiren a mantenir la institució al marge de les conjuntures polítiques, encara que l'IEC no recuperà, amb la Generalitat, el lloc central que havia ocupat en l'organigrama de la política cultural de la Mancomunitat.²⁶⁹

Fins a finals del 1933 pràcticament no trobem altres notícies de la Societat de Biologia a les actes de la Secció de Ciències de l'IEC que les referents a la publicació dels volums endarrerits dels *Treballs*. Quan, el 12 de desembre de 1932, la Societat commemora el seu vintè aniversari ho fa amb «austera solemnitat» a la sala de conferències del Laboratori Municipal de Barcelona, amb la presència de l'alcalde de la ciutat, Jaume Aguadé, un dels nous socis ingressats aquell dia i amb la d'una «nombrosa i selecta representació de les nostres entitats científiques».²⁷⁰ August Pi i Sunyer hi representava l'IEC i hi va pronunciar un discurs de balanç d'aquells vint anys, al qual ens hem hagut de referir repetidament.²⁷¹

268. Per exemple, Puig i Cadafalch, com a dirigent destacat de la Lliga, o Ferran Valls i Taberner, com a diputat de la Lliga al Parlament de Catalunya, estaven enfrontats políticament amb l'esquerra catalanista (encara que també amb la dreta cedista que controlà el govern de la República del 1934 al 1936).

269. A. BALCELLS i E. PUJOL, *Història de l'Institut...*, op. cit., pàg. 243.

270. L. TRIAS DE BES (1932), «El XX aniversari de la "Societat de Biologia"», *Ars Medica*, VIII, pàg. IV-VI.

271. A. PI I SUÑER, «Vint anys de Societat de Biologia», op. cit.

Tanmateix, tot i que les obres de restauració de la Casa de Convalescència no avançaven tan de pressa com s'havia previst de bon començament, a partir del novembre d'aquell any es començà a discutir el repartiment dels espais i, finalment, el 15 d'abril de 1935, a la mateixa reunió en què Pi i Sunyer presentava el volum XV dels *Treballs* a la Secció de Ciències de l'IEC, es confirmava que el dia 10 de maig següent seria inaugurat el nou local de la Societat de Biologia.²⁷² Aquest local, el primer a ser condicionat a la Casa de Convalescència, havia de servir també per a les reunions de la Secció de Ciències. La primera que s'hi va celebrar d'aquesta Secció va ser la del 20 de maig de 1935 i, a títol anecdòtic, convé consignar, tal com fa l'acta de la reunió, que abans de començar es va servir una xocolata amb ensaïmada.²⁷³

La sintonia amb els nous governants era força més gran en el cas de les filials, i molt especialment en el de la Societat de Biologia, la majoria dels dirigents de la qual venien d'una tradició republicana i catalanista d'esquerres. Pere Domingo, president de la Societat del 1931 al 1933, era germà de Marcellí Domingo, ministre d'Instrucció Pública i Belles Arts del govern de la República Espanyola (abril-desembre del 1931), d'Agricultura, Indústria i Comerç (desembre del 1931-juny del 1933), d'Agricultura (juny-octubre del 1933) i, novament, d'Instrucció Pública i Belles Arts (febrer-juliol del 1937). Els dos vicepresidents que l'acompanyaren en el consell directiu, Miquel Arcàngel Baltà i Botta i Pere Màrtir Rossell i Vilar, van figurar entre els caps de la Guàrdia Cívica del president Macià. Jaume Sunyer i Pi, el secretari, era nebot d'August i Carles Pi i Sunyer i, havent quedat orfe molt menut, havia estat afillat per aquest darrer, membre destacat d'Esquerra Republicana de Catalunya i conseller de Finances al segon govern del president Macià (desembre del 1932-desembre del 1933). El tresorer, Cèsar Pi-Sunyer i Bayo, fill d'August i nebot de Carles Pi i Sunyer, no cal dir que també estava ben relacionat amb els cercles governamentals. Els altres dos presidents d'aquest període, Lluís Sayé i Leandre Cervera, no estaven tan connotats políticament com Domingo, però el segon havia estat un dels fundadors, el 1928, d'Acció Republicana de Catalunya i n'havia estat vicepresident abans de participar el 1933 en la fundació d'Acció Catalana Republicana i el primer, en la seva actuació professional, sempre a favor dels més desvalguts dels malalts de tuberculosi, havia posat de manifest el seu decantament per les esquerres.

272. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre núm. 7, pàg. 188. En realitat la inauguració va tenir lloc el dia 11 de maig.

273. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llibre núm. 7, pàg. 185 (acta 20-V-1935).

Ja hem vist que, fins a la inauguració del nou estatge de la Societat de Biologia a la Casa de Convalescència, la majoria de les sessions científiques tenien lloc als locals de l'IEC al Palau de la Generalitat. Una dependència que no deixava de tenir els seus inconvenients, com va passar en ocasió de la sessió del mes d'octubre del 1934 que, anunciada pel dia 19 d'octubre, va haver de ser ajornada fins el 26, sens dubte com a seqüela dels Fets d'Octubre. Fins i tot després de la inauguració dels nous locals, el 1935, alguna sessió tingué lloc al Palau de la Generalitat, a la sala de Ciències de l'IEC.

5.4.2. *L'Institut de Fisiologia i la Universitat*

L'Institut de Fisiologia va mantenir en aquest període el seu paper capdavanter de l'«escola biològica catalana» i bona part de les comunicacions presentades a les sessions de la Societat de Biologia provenien de treballs duts a terme per investigadors que hi estaven més o menys directament vinculats.

Si en el període anterior assenyalàvem la significació de la presència de Jesús M. Bellido com a tresorer en tots els consells directius fins el 1930, no resulta menys significatiu que el seu successor en aquest càrrec el 1931 fos Cèsar Pi-Sunyer i Bayo, fill d'August Pi i Sunyer, que estava preparant el seu doctorat en farmàcia a l'Institut de Fisiologia i que el 1933 esdevindria el cap del seu laboratori de bioquímica. Si Bellido, juntament amb August Pi i Sunyer, com a catedràtics de la Facultat de Medicina, havien assegurat durant la dictadura de Primo de Rivera el lligam de la Societat de Biologia amb la Universitat, a partir del 1933 era una nova fornada de deixebles de l'un i l'altre la que ocupava massivament les noves places docents creades a la Facultat de Medicina gràcies a l'autonomia assolida per la Universitat de Barcelona.

La identificació entre Institut de Fisiologia i Societat de Biologia arribava a tal punt que, quan el 19 de novembre de 1931 el Consell de Cultura de la Generalitat va adreçar un missatge de suport i desgreuge a l'Institut d'Estudis Catalans amb motiu de l'atac del diputat Miguel Maura en una intervenció a les Corts espanyoles durant el debat sobre l'ensenyament a les futures regions autònomes, confonia l'un i l'altre i esmentava l'Institut de Fisiologia com una de «les filials sorgides de l'Institut [...] actualment de valor internacional».²⁷⁴

Però, al marge d'aquesta anècdota, altres fets evidencien l'estreta sintonia entre Institut i Societat. Així, per exemple, els socis de la Societat de Biologia

274. *La Vanguardia*, 24-XI-1931, pàg. 5.

tenien la matrícula de franc en els cursos que organitzava l'Institut de Fisiologia. Un de particular importància, atès el nivell de la majoria dels conferencians que hi van participar, seria el que va tenir lloc del 16 al 24 d'abril de 1934 sobre «Bioquímica de la fermentació alcohòlica i de la contracció muscular» amb conferències a càrrec, entre d'altres, dels premis Nobel Archibald B. Hill i Otto Meyerhof, tots dos socis honoraris de la Societat de Biologia des de finals dels anys 20; i de Severo Ochoa, que seria premi Nobel anys després i n'era soci corresponsal, igual que Carl Neuberg, un altre dels conferencians. Només el bioquímic uruguaià Juan Antonio Collazo, que treballava a Madrid al laboratori de Gregorio Marañón, no era soci. Tota la resta (August Pi i Sunyer, Jesús M. Bellido i Cèsar Pi-Sunyer i Bayo) eren socis numeraris.

El gener del 1935 era el xilè Eduardo Cruz-Coke, catedràtic de bioquímica de la Universitat de Santiago de Xile i soci corresponsal de la Societat de Biologia, qui professava un curs de sis lliçons sobre «Química fisiológica y fisiopatológica de los equilibrios sanguíneos» a l'Institut de Fisiologia i, el març del mateix any, el suís Ernst Rothlin,²⁷⁵ dues conferències, una sobre glucòsids cardioactius i l'altra sobre el sistema nerviós vegetatiu. A l'abril, hi va haver un curs sobre «Vitaminologia (química, fisiologia, patologia i terapèutica de les vitamines)», amb la intervenció novament de Juan Antonio Collazo i lliçons a càrrec de Jesús M. Bellido, Cèsar Pi-Sunyer i Bayo, Celsa Pérez Moreira, Gregorio Marañón, Enrique Carrasco Cadenas i August Pi i Sunyer.

En esclatar la guerra, el Comitè Sanitari de les Milícies Antifeixistes de Catalunya es va servir de l'Institut de Fisiologia per a atendre les necessitats imperioses d'atenció sanitària de les víctimes dels combats i de les accions violentes a la rereguarda, però un cop estabilitzada la situació i establerts els serveis necessaris l'Institut tornà, en la mesura del possible, a la seva activitat ordinària. A l'abril i al maig del 1937 podia organitzar un curs sobre «Qüestions actuals de fisiologia i fisiopatologia», a càrrec d'August Pi i Sunyer i Francesc Domènech i Alsina, i al novembre i desembre un altre sobre «Qüestions actuals de medicina experimental», a càrrec d'Antoni Armengol, Jaume Pi-Sunyer i Bayo, Albert Folch i Pi, Rossend Carrasco i Formiguera, Santiago Pi i Sunyer, Cèsar Pi-Sunyer i Bayo, Leandre Cervera i Joan Bofill i Deulofeu. No cal dir que tots ells eren socis de la Societat de Biologia.

275. Ernst Rothlin (1888-1972) investigava als laboratoris Sandoz de Basilea sobre alcaloides sintètics i les seves aplicacions terapèutiques i, al mateix temps, era professor extraordinari de fisiologia a la Universitat Basel. El 1943 va ser un dels descobridors dels efectes allucinògens de l'LSD.

Quan l'estiu del 1933 va ser reconeguda l'autonomia de la Universitat de Barcelona i es va nomenar el patronat mixt (cinc vocals designats pel govern de la República Espanyola, cinc designats pel Consell de Cultura del govern de la Generalitat de Catalunya i el rector de la Universitat, elegit pel claustre), va resultar que dos dels vocals designats pel govern de la República (Gregorio Marañón i Antoni Trias i Pujol) i un dels designats pel Consell de Cultura (August Pi i Sunyer) eren socis de la Societat de Biologia. Antoni Trias i Pujol, a més, va ser un dels cinc membres del Patronat designat per a formar part de la comissió encarregada de redactar l'esborrany de l'estatut d'autonomia de la Universitat.

Tampoc hem de pensar que la totalitat dels socis de la Societat de Biologia eren favorables a l'estatut d'autonomia universitària. Entre els signants de l'anomenat «Manifest dels 41» (pel nombre de catedràtics signants), datat l'11 de desembre de 1933, hi figuraven mitja dotzena de socis: Josep Deulofeu i Poch, Emilio Fernández Galiano, Benito Fernández Riofrío, Josep Fuset i Tubià, Salvador Gil Vernet i Jaume Peyrí i Rocamora.

En qualsevol cas, una de les primeres mesures preses per les noves autoritats acadèmiques va ser el nomenament de professors agregats (que podien ser temporals o permanents) i «lliures» (sempre temporals). Els primers eren ja professors universitaris o figures de gran prestigi que havien d'impartir matèries que no figuraven fins a aquell moment als programes. Els segons eren experts en la seva matèria que treballaven fora de la Universitat i que hi impartien classes temporalment.

Com explicava Josep Alsina i Bofill²⁷⁶ el 1987 aquesta reforma va ser particularment efectiva a la Facultat de Medicina, on van ser nomenats deu professors agregats, vuit dels quals eren socis numeraris de la Societat de Biologia.²⁷⁷ Dels quatre professors lliures nomenats també n'hi havia dos que ho eren.²⁷⁸ El 20 de desembre de 1933 es convocava un concurs oposició per a cobrir 57

276. J. ALSINA I BOFILL (1987), «La Facultat de Medicina de la Universitat Autònoma del 1933», *Rev. R. Acad. Med. Barcelona*, vol. 2, pàg. 29-32.

277. Eren Rossend Carrasco i Formiguera (malalties de la nutrició), Vicenç Carulla i Riera (teràpèutica física), Víctor Conill i Montobbio —procedent de la Universitat de Santiago de Compostella— (ginecologia), Pere Domingo (microbiologia), Emili Mira (psiquiatria), Joan Puig-Sureda i Sais (teràpèutica quirúrgica), Belarmino Rodríguez Arias (neurologia) i Lluís Sayé i Sempere (fisiologia). Els altres dos eren Lluís Celis (propedèutica) i Joan Cuatrecasas —procedent de la Universitat de Sevilla— (fisiopatologia).

278. Manuel Corachan (patologia quirúrgica) i Pere Martínez i Garcia (pediatria), procedents tots dos de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. Els altres dos eren els oftalmòlegs Ignasi Barraquer i José Gómez Márquez procedents, respectivament, de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau i de l'Hospital del Sagrat Cor.

places d'ajudant a les diferents càtedres de la Facultat de Medicina. Amb aquestes places d'ajudant, que constituïen el nivell inferior de l'escalafó acadèmic, es donava categoria universitària a una lleva de joves estudiosos, molts dels quals, per dir-ho amb paraules d'Alsina i Bofill, passarien d'ésser il·lusionades promeses a sòlides realitats en el camp de la professió, de la docència o de la investigació. Ell mateix en va ser un. Alsina i Bofill no els cita pas tots, només els que recorda, però de la vintena que esmenta vuit eren socis numeraris de la Societat de Biologia²⁷⁹ i mitja dotzena més ho serien els primers anys de la represa,²⁸⁰ inclòs Josep Alsina i Bofill mateix. En total, disset dels ajudants nomenats a la Facultat de Medicina eren socis (numeraris, corresponsals o agregats) de la Societat i nou més van figurar anys més tard entre els incorporats a la represa dels anys 60.

5.4.3. Les relacions amb les entitats científiques catalanes (i occitanes) i la participació en els congressos de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana

Les noves circumstàncies socials i polítiques, fruit de l'acabament de la dictadura del general Primo de Rivera i de l'adveniment de la República i l'autonomia, i la normalització que comportaven de la Societat de Biologia van fer aquesta societat menys dependent de les ajudes que li podien venir de les entitats afins. Així, ja no calia que entitats com l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques, l'Acadèmia de Medicina²⁸¹ o la *Revista Médica de Barcelona* ajudessin la Societat de Biologia a dur a terme algunes de les seves activitats o hi donessin aixopluc. Tanmateix les relacions amb les entitats mèdiques i científiques catalanes es van mantenir generalment en termes de col·laboració i bona entesa i compartint força socis i directius.

Així, dels cinc presidents de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques d'aquest període tres eren socis numeraris de la Societat de Biologia: Joan Freixas i Freixas (1930-32), Manuel Corachan i Garcia (1932-34) i Antoni Trias i

279. Agustí Amell i Sans, Bonaventura Benaiges i Farriol, Joan Bofill i Deulofeu, Pau Cartaña i Castella, Cristià Cortés i Lladó, Enric Fernández i Pellicer, Albert Folch i Pi, Antoni Griñó i Garriga, Cèsar Pi-Sunyer i Bayo, Eduard Pons i Tortella, Jaume Raventós i Pijoan, Ricard Roca de Viñals, Tomàs Seix i Miralta, Carles Soler i Dopff, Jaume Sunyer i Pi, Alfons Trias i Maxenchs i Antoni Valls i Conforto.

280. Josep Alsina i Bofill, Francesc Bergós i Ribalta, Pere Calafell i Gibert, Modest Casanovas i Viader, Joaquim Fuster i Pomar, Antoni Peyrí i Rocamora, Jaume Pi i Figueras, Ramon Surinyach i Oller i Josep Trueta i Raspall.

281. Que va deixar de ser «Reial» amb l'adveniment de la República.

Pujol (1936-38). Boi Guilera i Molas, president entre el 1934 i el 1936 no era soci, però sí que ho era el seu germà Lluís.

El desembre del 1931, durant el mandat presidencial de Joan Freixas i Freixas i coincidint amb el trasllat de la seu de l'Acadèmia al Casal del Metge, acabat d'inaugurar, es va redactar la normativa, encara vigent avui, que regula les relacions entre l'Acadèmia i les societats adherides. En aquell moment aquestes eren la Societat Catalana d'Otorrinolaringologia (creada el 1911 amb el nom de Sociedad Barcelonesa de Otorrinolaringología i que prengué el nou nom el 1926 en acollir-se al patronatge de l'ALCM), la Societat Catalana de Pediatria (fundada el 1926), la Societat de Cirurgia de Barcelona (1927), l'Associació d'Obstetrícia i Ginecologia (1928), l'Associació Catalana de Radiologia i Electrologia (1930) i la Societat Química de Catalunya (marfosa el 1932 en la Societat Catalana de Ciències Físiques, Químiques i Matemàtiques, filial de l'IEC).

De totes aquestes societats la que tingué en el període aquí considerat més afinitats amb la Societat de Biologia va ser la Societat Catalana de Cirurgia. Joan Puig-Sureda succeïa el 1931 a Manuel Corachan com a president i, al seu torn, era succeït per Joaquim Trias i Pujol (1933-35). Tots tres eren socis de la Societat de Biologia. La Societat Catalana de Cirurgia no va tenir activitat com a tal durant els anys de la guerra però, en canvi, molts dels seus socis van tenir papers rellevants en els avenços de la medicina de guerra durant aquells anys dramàtics i van participar en sessions científiques remarcables tant en el marc de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques com, fins i tot, en el de la Societat de Biologia, de la qual molts d'ells (els germans Trias i Pujol, Pau Cartaña, Francesc Domènech i Alsina, Manuel Piera i Flo i Jaume Sunyer i Pi) eren socis.

Altres collectius d'especialitats mèdiques optaren en aquests anys per constituir-se en societats adherides a l'ALCM. La primera seria la Societat Catalana de Cirurgia Ortopèdica, en la direcció de la qual no va participar cap soci de la Societat de Biologia, però sí que van tenir papers destacats en les seves activitats Joaquim Trias i Pujol i Josep Trueta i Raspall.

Pel que fa a l'Acadèmia de Medicina de Catalunya, August Pi i Sunyer en va ocupar la presidència (que ja regentava des del juliol del 1927) fins el desembre del 1934, que va dimitir. El 1935 el va succeir Jaume Peyrí i Rocamora, que, el juliol del 1936, argumentant la malaltia greu de la seva muller, va poder passar a França i instal·lar-se a Rocabruna, al costat de Mònaco, on va poder exercir com a metge gràcies al seu títol de doctor *honoris causa* de la Universitat de Montpeller, fins el febrer del 1939; al seu retorn va ser nomenat per les autoritats franquistes degà interí de la Facultat de Medicina. Això li va permetre evitar, en el marc de l'Acadèmia, la depuració d'acadèmics exiliats al final de la

Guerra Civil i els va mantenir en la nòmina de personal acadèmic sense permetre que causessin vacant.

Durant el mandat d'August Pi i Sunyer es va crear la Unió Interacadèmica de Barcelona, que aplegava totes les corporacions acadèmiques barcelonines. El seu primer acte públic va tenir lloc, precisament, a la seu de l'Acadèmia de Medicina el 14 de desembre de 1931, sota la presidència d'Eduard Toda, president de l'Acadèmia de Bones Lletres, per ser aquesta la més antiga de les corporacions acadèmiques barcelonines. La conferència magistral anà a càrrec de Jaume Peyrí i Rocamora que va parlar de «Metges filòsofs i metges artistes».

Una iniciativa molt notable d'aquesta etapa, deguda gairebé íntegrament a personalitats de la Societat de Biologia, en particular a Leandre Cervera, que en va ser el principal promotor i el redactor en cap del primer al darrer número, va ser l'aparició de la revista *La Medicina Catalana*. El primer número va aparèixer el 15 d'octubre de 1932 i dedicava les primeres pàgines que seguïen el sumari a oferir un homenatge a Pompeu Fabra (amb una fotografia seva fent la darrera revisió de proves del seu *Diccionari*) i a mostrar els testimonis d'alguns metges reconeguts (Leandre Cervera, Jesús M. Bellido, August Pi i Sunyer, Jaume Peyrí i Pere Gabarró, tots ells socis numeraris de la Societat de Biologia) a favor de l'ús científic de la llengua catalana, de la qual la revista es declarava «fervorosament enamorada» i argumentava que «si hagués cregut en la nullitat o àdhuc en la mediocritat del català com a llengua científica, no es trobaria ara en la vostra agradable companyia».

La Medicina Catalana va ser també el motor d'un retrobament amb els metges de les terres occitanes.²⁸² Des del primer número es va declarar portaveu de l'Occitània mèdica i així ho va mantenir mentre va poder sortir. Els metges occitans, gairebé oblidats pel centralisme francès, adquirien així protagonisme i disposaven d'un òrgan d'expressió. Ismael Girard i Camil Soula de Tolosa, Louis Rimbaud de Montpeller, Marc Romieu de Marsella, Georges Verger de Llemotges, Paul Delmas-Marsalet de Bordeus i Joseph Castaigne i Pierre Dodel de Clarmont d'Alvèrnia van formar part del consell de redacció, i tant ells com altres metges occitans publicaren articles a la revista.²⁸³ També va procurar l'acostament amb els metges valencians i balears, i també van formar part del consell de redacció els valencians Àngel Sánchez i Gozalbo (Castelló de la Pla-

282. O. CASASSAS (2007). *Leandre Cervera i Astor. Semblança biogràfica*, Barcelona, IEC, pàg. 14.

283. F. SABATÉ I CASELLAS (2009), «La participació occitana en la revista *La Medicina Catalana*», *Gimbernat*, 51, pàg. 325-330.

na) i Josep Simó Barceló (València), i el mallorquí Francesc Sancho i Sagaz (Palma de Mallorca).

El setè Congrés de Metges de Llengua Catalana, el primer celebrat després de l'adveniment de la República, va tenir lloc del 27 de juny al 4 de juliol de 1932 a Palma de Mallorca. Era també el primer que se celebrava fora del Principat i va tenir un gran ressò. Ja abans de començar l'èxit va ser tal que va caldre tancar les inscripcions en arribar el nombre d'inscrits als 600, xifra sense precedents en els congressos anteriors. Els participants de terra ferma feren el viatge de Barcelona a Palma en el vaixell *Ciutat de Barcelona* i el programa d'actes socials va ser especialment lluit, inclosa una representació de la *Ifigènia a Tàurida*, de Goethe,²⁸⁴ en traducció catalana de Joan Maragall, al teatre romà d'Alcúdia. També es va presentar el primer fascicle del *Diccionari de Medicina* que, en ocasió del sisè Congrés, l'Associació General de Metges de Llengua Catalana havia encarregat a Manuel Corachan dos anys abans.

El president (Enric Ribas i Ribas) i el vicepresident primer (Joaquim Trias i Pujol) eren socis numeraris de la Societat de Biologia i entre els ponents de les quatre seccions també hi havia nombrosos socis. A la primera (climatologia), presidida per Pere Domingo, hi va participar ell mateix com a ponent i hi van presentar comunicacions: Jacint Vilardell i Permanyer i Lluís Guilera i Molas. A la segona (hipertensió arterial) hi van defensar ponències, entre d'altres, tres figures de primer rengle: August Pi i Sunyer, Jesús M. Bellido i Josep Puche. A la tercera (tisiologia), van ser ponents, entre d'altres: Lluís Sayé i Sempere, Tomàs Seix i Miralta, Pere Martínez i Garcia i Joan Freixas i Freixas. A la quarta (cirurgia de la tuberculosi): Joaquim Trias i Pujol, Manuel Corachan i Josep M. Vilardell i Permanyer. Això sense comptar els nombrosos autors de comunicacions.

A l'assemblea celebrada al final del Congrés va ser elegida la nova junta de l'Associació General de Metges de Llengua Catalana, que va quedar formada per Hermenegild Puig i Sais com a president, Joan Freixas i Freixas i el mallorquí Joan Ignasi Valentí i Marroig com a vicepresidents 1r i 2n, respectivament, Pere Domingo com a secretari, i Tomàs Fornells i Sunyer com a tresorer. El 28 de desembre de 1932, a causa del canvi de president a l'Acadèmia de Ciències Mèdiques, Joan Freixas i Freixas era substituït per Manuel Corachan.

Aquesta junta va decidir renovar i actualitzar els estatuts de l'Associació i, per discutir i aprovar les modificacions, va convocar una junta extraordinària

284. Cal tenir present que el 1932 es commemorava el centenari de la mort de Johann Wolfgang Goethe (1749-1832).

el dia 16 de juny de 1933, de manera que ja fossin aplicables els nous estatuts a l'assemblea general que havia de tenir lloc a la fi del següent Congrés. La modificació preveia, entre altres coses, un canvi de nom de l'entitat, que passava a denominar-se Associació General de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana. Tot i que no havia faltat la participació d'alguns socis no metges de la Societat de Biologia en congressos precedents, no deixava de ser una anomalia que els farmacèutics i veterinaris que col·laboraven a les tasques dels dos centres de recerca biològica més importants (l'Institut de Fisiologia i el Laboratori Municipal) no tinguessin cap paper en l'organització dels congressos. Molt possiblement va ser el nou secretari general, Pere Domingo, que havia treballat molts anys al Laboratori Municipal, qui va promoure i defensar aquesta modificació. Per reblar el clau, una altra de les modificacions aprovades ampliava la junta directiva amb un vicesecretari, un comptador i quatre vocals, dos dels quals, juntament amb el vicepresident segon havien de ser de fora de la Catalunya estricta. D'alta banda, almenys un dels vocals havia de ser «biòleg», és a dir, no metge. Les juntes es renovaven per meitats (més el president) cada dos anys.

Les modificacions van ser aprovades i, com a conseqüència, els congressos, a partir del vuitè, celebrat a Barcelona el 1934, van passar a denominar-se de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, denominació que s'ha mantingut fins el darrer celebrat, el divuitè,²⁸⁵ sense per això modificar l'ordinal que els corresponia en la successió dels congressos precedents. En les eleccions complementàries fetes en ocasió de la modificació d'estatuts per cobrir els nous càrrecs que aquesta comportava van resultar elegits Pere Gabarró com a vicesecretari, Joaquim Sellas i Garriga com a comptador i, com a vocals, Josep Mas i Alemany i Leandre Cervera.²⁸⁶ Posteriorment, s'hi van afegir els dos vocals que preceptivament havien de ser de fora del Principat: el gascó Ismael Girard i el valencià Josep Simó i Barceló.

285. Celebrat a Girona el 2008. El 2012, any en què corresponia celebrar el següent, es va convocar el primer Congrés Internacional de Biologia de Catalunya en el marc dels actes del Centenari de la Societat Catalana de Biologia.

286. El veterinari Josep Mas i Alemany (el Pla de Cabra [avui, el Pla de Santa Maria], Alt Camp, 1868 – Barcelona, 1939) va ser elegit com a vocal no metge. El 1933 era degà del cos de veterinaris municipals de Barcelona i membre numerari de l'Acadèmia de Medicina. Cal remarcar que Leandre Cervera era també veterinari, a més de metge, i Pere Gabarró era metge i farmacèutic. De tota manera, de tots tres, només Leandre Cervera era soci de la Societat de Biologia. Pere Gabarró ho seria a partir de la represa dels anys seixanta (seva va ser precisament la primera comunicació presentada a la sessió científica del 14 de febrer de 1962 amb la qual va reprendre les seves activitats la Societat, ja amb el nom de Societat Catalana de Biologia).

Això havia de propiciar, d'una banda, la participació dels socis no metges de la Societat de Biologia i també la participació de congressistes d'arreu dels Països Catalans i d'Occitània, i així va ser. En el vuitè Congrés, per primera vegada hi va participar un metge alguerès, Josep Palomba, i també hi van participar els occitans Ismael Girard i Camil Soula, cosa que no es descuidà de recollir la crònica de *La Medicina Catalana*, la revista creada i dirigida per Leandre Cervera que no endebades se subtitulava «Portantveu de l'Occitània Mèdica».

El vuitè Congrés se celebrà al Casal del Metge, a Barcelona, del 26 de juny a l'1 de juliol de 1934. Pertanyien a la Societat de Biologia el vicepresident primer, Manuel Corachan; el secretari, Pere Domingo, i un vocal, Leandre Cervera. Els temes de les ponències van ser només dos: estat de xoc i aspectes epidemiològics de les infeccions més freqüents en els països de parla catalana. En el primer participaren com a ponents August Pi i Sunyer i Francesc Domènech i Alsina (i també, col·laborant amb Francesc d'A. Estapé, Miquel Amat i Bargués); els tres ponents del segon (Pere Domingo, Francesc Serra i Rabert i Josep Vidal i Munné) eren socis de la Societat de Biologia, i aquest darrer era l'únic dels ponents que no era metge sinó veterinari. Del prop d'un centenar de comunicacions presentades, pràcticament un terç corresponien a socis de la Societat de Biologia.

Coincidia el Congrés amb el segon centenari del naixement d'Antoni de Gimbernat (1734-1816) i amb aquest motiu la Societat Catalana de Cirurgia organitzà un homenatge i atorgà diversos premis a treballs biogràfics i històrics sobre la figura de Gimbernat i la cirurgia de les terres de parla catalana i occitana.

A l'assemblea de cloenda del Congrés s'acordà que el novè Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana se celebrés a Perpinyà el 1936. Així es va fer del 24 al 27 de juny de 1936, tot just tres setmanes abans de l'esclat de la Guerra Civil Espanyola. Res feia preveure aquell esclat als congressistes en la diada de Sant Joan (patró de Perpinyà) del 1936 a la Casa de la Vila de Perpinyà, quan el metge socialista perpinyanès Llorenç Baudru, en el seu doble rol de representant del batlle de Perpinyà i president del comitè organitzador local, els donava la benvinguda. Ni encara menys que el president del Congrés, el cirurgià Joan Puig-Sureda, un home inscrit en tot allò que d'honest, d'abrandat i d'illusionat hi havia hagut a les empreses del seu temps,²⁸⁷ no trigaria ni mig any a haver d'abandonar Catalunya en companyia de l'escriptor Josep Pla, empordanès com ell, en sentir-se amenaçat com a president que era de

287. O. CASASSAS, *La medicina catalana del segle xx*, op. cit., pàg. 106.

la junta de govern de la Clínica Platón, transformada en hospital destinat a ferits de guerra.²⁸⁸

A la comissió organitzadora d'aquest Congrés, el darrer abans d'un forçat silenci de quaranta anys, només el president, Joan Puig-Sureda, i un dels vocals, Leandre Cervera, eren socis de la Societat de Biologia. Les seccions van ser tres: reumatisme, hidatidosi i diagnòstic precoç dels tumors cerebrals. No cal dir que d'aquests tres grans temes de debat el segon anava dirigit específicament als «biòlegs», encara que bona part dels ponents finalment van ser metges. Va ser en aquesta secció i en la tercera que la Societat de Biologia va estar representada, ja que cap dels ponents de la primera n'era soci. Si que ho eren Antoni Trias i Pujol i Lluís Sayé, que van presentar a la segona secció una ponència sobre quists hidatídics intratoràccics i el seu tractament, i Joan Puig-Sureda, que en va presentar una sobre quists hidatídics intraabdominals conjuntament amb el metge i polític tortosí Primitiu Sabaté (afusellat el 1939 a Tarragona). A la tercera secció l'únic ponent soci de la Societat de Biologia va ser Belarmino Rodríguez Arias, amb una ponència sobre manifestacions clíniques inicials dels tumors cerebrals. Tampoc la proporció de comunicacions degudes a socis de la Societat de Biologia va ser tan elevada com s'hauria pogut esperar (18 de 114) si bé n'hi havia 25 més d'autors joves que encara no eren socis, però que serien, anys a venir, dels primers a impulsar-ne la represa (Romà Alemany i Vall, Josep Alsina i Bofill, Antoni Caralps i Riera, Pere Gabarró, Francesc Gallart i Monés, Josep M. Massons i Esplugas, Manuel Miserachs i Rigalt, Agustí Pedro i Pons, Jaume Pi-Figueras, Ramon Surinyach, Josep Trueta o Josep Vives i Mañé).

Sí que va anar a càrrec de la Societat de Biologia la sessió d'homenatge a la figura de Ramon Turró, en el curs de la qual es va fer públic el veredict de del premi convocat l'any precedent per la mateixa Societat i l'Associació General de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana destinat a premiar el millor treball dedicat a l'estudi crític de qualsevol aspecte de l'obra de Ramon Turró. Finalment el premi de dues mil pessetes es va repartir entre quatre treballs, una meitat per al treball d'Antoni Cardoner «Estudi crític de l'obra científica de Ramon Turró» i l'altra meitat repartida a parts iguals entre els treballs: «Notice sur le genial immunologiste catalan Ramon Turró», de J.-Y. Pissarewsky; «Versuch einer Kritik des Werkes von Turró. Die Quellen der Erkenntnis», del Dr. Ronge, de Paderborn, i «Ramon Turró y "Los orígenes del conocimiento"», del psicòleg argentí Manuel Rosés. Aquests treballs estaven destinats a ser publicats, tots

288. R. CASARES I POTAU i M. de FUENTES SAGAZ, *Història de la Clínica Plató*, op. cit., pàg. 51.

ells en versió catalana, en un termini breu, però l'esclat de la guerra obligà a ajornar aquesta publicació, que no es va poder fer fins el 1950 i encara incompleta, perquè l'original i la traducció del treball del Dr. Ronge es van perdre sense remei, juntament amb tota la documentació de la Societat de Biologia, quan les autoritats franquistes de la Facultat de Medicina de Barcelona van decidir esborrar tot rastre dels seus immediats antecessors.²⁸⁹

L'assemblea que cloïa les activitats científiques del Congrés va acordar que el següent Congrés, el desè, tingués lloc el 1938 a València. Fins el 1976 no va ser possible celebrar aquell desè Congrés i no va ser a València sinó novament a Perpinyà. València va haver d'esperar fins el dissetè Congrés, el 2004. Gairebé seixanta anys!

5.4.4. Els congressos internacionals de fisiologia i altres

Als congressos catorzè (Roma), quinzè (Leningrad) i setzè (Zuric), que van tenir lloc, respectivament, el 1932, el 1935 i el 1938, la presència catalana i, en particular, de la Societat de Biologia va davallar sensiblement en relació amb el nivell assolit al congrés de Boston del 1929. Al de Roma, per exemple, tot i que el congrés era presidit per Filippo Bottazzi, soci honorari de la Societat de Biologia des del 1922, Leandre Cervera va refusar d'anar-hi «com un vot a favor de la llibertat imperiosament cohibida a Itàlia», segons explica Josep Alsina i Bofill. Sí que hi va anar, en canvi, Jesús M. Bellido, que va pronunciar el novembre d'aquell any una conferència a la Societat Mèdico-Farmacèutica de Sant Cosme i Sant Damià explicant-ne el desenvolupament.

No hem trobat testimonis de presència catalana al congrés de Leningrad i Moscou del 1935 (9-16 d'agost), tot i que sí que hi van anar Juan Negrín i algun dels seus col·laboradors, entre ells Severo Ochoa, que era, com Negrín, soci corresponsal de la Societat de Biologia.

Al congrés de Zuric del 1938 (14-19 d'agost) hi va participar una petita delegació espanyola encapçalada per August Pi i Sunyer, de la qual formaven part Jesús M. Bellido i Leandre Cervera. Iniciat ja el congrés s'hi afegiria Josep Puche, que arribà acompanyant Juan Negrín que sembla que aprofità el congrés com a pantalla per a unes converses secretes amb la diplomàcia franquista (duc d'Alba) i alemanya, en recerca d'una pau negociada per a la Guerra Civil Espanyola.

289. L. CERVERA (ed.) (1950), *Homenatge a Ramon Turró*. Recull d'estudis sobre la seva vida i la seva obra, Barcelona, IEC, pàg. 5.

També hem trobat constància de l'anada a París el 1937, amb motiu del congrés de l'Association des Physiologistes de Langue Française i de l'onzè Congrés Internacional de Psicologia, d'August Pi i Sunyer²⁹⁰ i Jesús M. Bellido, i sembla que també els van acompanyar Rossend Carrasco i Formiguera i Jaume Pi-Sunyer i Bayo. Aquest darrer Congrés s'havia d'haver celebrat a Madrid el setembre del 1936, sota la presidència d'Emili Mira, qui, en canvi, no va poder viatjar a París el 1937. Bellido i Pi i Sunyer van acudir igualment aquell estiu del 1937 a Tolosa de Llenguadoc per participar al curs que Corneille Heymans (que el 1938 rebria el premi Nobel de fisiologia o medicina)²⁹¹ havia de donar a l'Institut de Fisiologia de la Universitat de Tolosa que dirigia Camil Soula.

290. August Pi i Sunyer va presentar al primer una comunicació sobre la sensibilitat tròfica i al segon la ponència «Les émotions dans leurs relations avec le fonctionnement nerveux et neurohumoral». Bellido encara participaria, ja exiliat a França, al següent congrés dels fisiòlegs francòfons, celebrat a Marsella el 1939.

291. Corneille Heymans (Gant, Flandes, Bèlgica, 1892 – Knokke, Flandes, Bèlgica, 1968) era soci corresponsal de la Societat de Biologia des del 1929. Les seves recerques sobre la regulació dels reflexos respiratoris estaven connectades amb algunes de les línies de treball de Pi i Sunyer i Bellido a l'Institut de Fisiologia.

6. Temps d'exilis i d'«esporulació» (1939-61)

6.1. La dispersió de la Societat de Biologia

La desfeta republicana del 1939 va comportar, entre moltes altres dissorts per al nostre país, la total dispersió dels socis de la Societat de Biologia de Barcelona i la interrupció per molts anys de les seves activitats socials i les seves publicacions. La clara adscripció republicana d'una majoria de socis els emmenà sense remei a l'exili i, dels que van romandre a Catalunya o hi van tornar en els primers temps de postguerra, tret d'una exigua minoria afí o contemporitzadora amb el nou règim, hagueren de patir les dures condicions d'una marginació equiparable a un exili interior.

Dels vuitanta socis numeraris que figuraven a les llistes publicades al volum 16 dels *Treballs*, corresponent al 1934,²⁹² el darrer dels apareguts abans de l'esclat de la Guerra Civil,²⁹³ vint-i-quatre van marxar a l'exili (o van romandre als països on es trobaven en el moment d'esclatar la guerra),²⁹⁴ vint-i-un foren víctimes de represàlies o marginació²⁹⁵ i només vint-i-dos més mantingueren més

292. Setanta-quatre si en restem Emilio Fernández Galiano, passat a soci honorari en traslladar-se a Madrid el 1935, i els morts entre el 1935 i el 1939 (Lluís Claramunt i Enric Ribas i Ribas, morts el 1935; Josep Alomar i Pere Esquerdo, morts els primers mesos del 1936, i Josep M. Bofill i Pichot, mort el 1938).

293. Correspon als socis ingressats fins l'1 de gener de 1935. Dels socis numeraris ingressats posteriorment, només en coneixem del cert la identitat de tres: Josep Cornudella i Capdevila, Agustí Pedro i Pons, i Antoni Esteve i Subirana.

294. Jaume Aiguader i Miró, Miquel A. Baltà i Botta, Jesús M. Bellido i Golferichs, Bonaventura Benaiges i Farriol, Joan Bofill i Deulofeu, Rossend Carrasco i Formiguera, Manuel Corachan i Garcia, Cristià Cortés i Lladó, Pere Domingo i Sanjuan, Albert Folch i Pi, Jordi Folch i Pi, Antoni Griñó i Garriga, Emili Mira i López, Antoni Oriol i Anguera, August Pi i Sunyer, Cèsar Pi-Sunyer i Bayo, Jaume Pi-Sunyer i Bayo, Jaume Raventós i Pijoan, Cosme Rofes i Cabré, Lluís Sayé i Sempere, Antoni Trias i Pujol, Joaquim Trias i Pujol, Jacint Vilardell i Permanyer i Joaquim Xirau i Palau. D'aquests, Manuel Corachan, Pere Domingo, Jordi Folch i Pi, Jaume Raventós i Pijoan, Cosme Rofes i Lluís Sayé, ja eren fora del país per diverses circumstàncies abans del desenllaç de la guerra, però van optar igualment per l'estranyament.

295. Agustí Amell i Sans, Antoni Armengol i Peracaula, Pau Cartaña i Castellà, Leandre Cervera i Astor, Víctor Conill i Montobbio, Josep Deulofeu i Poch, Francesc Domènech i Alsina, Montserrat Farran

o menys la seva situació anterior a la guerra,²⁹⁶ no sense haver-se vist sotmesos a expedients de depuració política o professional. Sis havien passat al bàndol franquista²⁹⁷ i només d'un no n'hem pogut trobar dades segures.²⁹⁸

Dels membres de la mesa elegida el 1934 dos hagueren de romandre o marxar a l'exili (Jaume Raventós i Pijoan i Albert Folch i Pi)²⁹⁹ i almenys tres dels altres quatre hagueren de patir en major o menor grau la repressió del règim franquista.

El president, Leandre Cervera, després d'un breu exili a França, esdevingué una de les figures més significatives de l'anomenat exili interior. Destituït del càrrec de professor extraordinari de la Universitat Autònoma, desapareguts els Estudis Universitaris per a Obrers, escombrat barroerament l'Institut de Fisiologia, exclòs de l'Escola d'Agricultura i del Laboratori Municipal i privat de l'exercici professional i sense cap possibilitat de fer cursos, conferències i publicacions, es va quedar sense cap font d'ingressos. Sort n'hi hagué —com en més d'un cas semblant— dels laboratoris farmacèutics; treballà als Laboratoris FHER i hagué de complir una estúpida llei dels dictadors: inscriure's, en qualitat de «técnico», al Sindicato de Industrias Químicas, Sección Industrias Farmacéuticas, de la Central Nacional Sindicalista. Aquesta vexant formalitat es produí el dia 18 d'abril de 1939, cosa que ha fet dubtar de la seva anada a

i Comas, Enric Fernández i Pellicer, Josep Fuset i Tubià, Pere González i Juan, Pere Martínez i Garcia, Eduard Pons i Tortella, Antoni Puigvert i Gorro, Belarmino Rodríguez Arias, Tomàs Seix i Miralta, Carles Soler i Dopff, Jaume Sunyer i Pi, Alfons Trias i Maxenchs, Antoni Valls i Conforto i Josep Vidal i Munné.

296. Santiago Alcobé i Noguer, Ramon Cullell i Reig, Benito Fernández Riofrío, Francesc Ferrando i Estapà, Fèlix Fornells i Puig, Francisco García del Cid, Josep Antoni Grífols i Roig, Lluís Guilera i Molas, Santiago Noguer i Moré, Benet Oliver i Suñé, Jaume Peyrí i Rocamora, Josep M. Peyrí i Rocamora, Manuel Piera i Flo, Bartomeu Pla Majó, Alexandre Ribera i Maneja, Ricard Roca de Viñals, Manuel Roig i Roig, Joan Rusca i Vilardell, Francesc Serra i Rabert, Joaquim Vellvé i Cusidó, Joan Vilardell i Garriga i Josep M. Vilardell i Permanyer.

297. Vicenç Carulla i Riera, Xavier Farrerons i Co, Salvador Gil Vernet, Joan Puig-Sureda i Sais, Jaume Pujiula, Joaquim Salarich i Lluís Trias de Bes.

298. Vicenç Mestres i Freixes.

299. De fet, Jaume Raventós i Pijoan, nomenat professor adjunt de fisiologia de la Universitat Autònoma el 1933 i elegit secretari de la Societat de Biologia el 1934, havia marxat al Regne Unit el 1935 en suprimir-se l'estatut d'autonomia universitària com a conseqüència dels Fets d'Octubre de 1934. Ja no va tornar i va fer una carrera destacada en el camp de la farmacologia en universitats i centres de recerca britànics. Pel que fa a Albert Folch i Pi, havia estat comandant metge de l'exèrcit popular de la República i cap dels Serveis d'Investigació Biològica. Després de la desfeta republicana marxà a França, on la seva experiència en el tractament de ferides de guerra li va facilitar la contractació com a professor de fisiologia i farmacologia a la Universitat de Tolosa de Llenguadoc fins que el març del 1942 marxà cap a Mèxic, on va ser professor de farmacologia a l'Instituto Politécnico Nacional (1945-88) i posteriorment va treballar als laboratoris IQFA (Industrias Químico Farmacéuticas Americanas).

l'exili.³⁰⁰ Més tard, el 31 de maig de 1944, el Tribunal Regional de Responsabilitats Polítiques, per haver estat membre fundador d'Acció Catalana Republicana i per haver-se «significado por sus ideas separatistas y haber mantenido relación con elementos marxistas y asimismo con los del Consulado ruso, del que fue médico», el condemnà a «las sanciones de dos años de inhabilitación especial para cargos públicos y sindicales y al pago de tres mil pesetas».³⁰¹

Un dels dos vicepresidents, Josep Vidal i Munné (1896-1958), va perdre els seus càrrecs al capdavant de la recerca veterinària al Laboratori Municipal i a la Secció Veterinària de l'Institut Provincial d'Higiene de Barcelona. El Colegio Oficial de Veterinarios de la provincia de Barcelona li obrí un procés de depuració política, entre altres causes per haver estat el primer president, del 1933 al 1936, del Col·legi Oficial de Veterinaris de Catalunya. Treballà a partir d'això als Laboratoris LETI, que havia fundat el 1929 juntament amb Pere Domingo i Jaume Sunyer i Pi, i n'esdevingué director tècnic el 1941. En aquests laboratoris un equip encapçalat per Pere González (expulsat de la direcció del Laboratori Municipal de Barcelona) i format en bona part per socis de la Societat de Biologia que havien hagut de patir la repressió de les noves autoritats (Jaume Sunyer i Pi, Josep Vidal i Munné, Pau Cartaña i Pere González) va ser el primer a obtenir penicil·lina a l'Estat espanyol i l'any següent s'assajava amb èxit per primera vegada l'antibiòtic obtingut en un malalt. El 1946 els Laboratoris LETI, en col·laboració amb Uquifa, començaven la producció industrial de penicil·lina a l'Estat espanyol.

L'altre vicepresident, Enric Fernández i Pellicer (1896-2000), va ser expulsat del seu càrrec de professor ajudant de propedèutica de la Facultat de Medicina. Tanmateix va poder conservar el càrrec de cap del laboratori de química biològica de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau de Barcelona, que ocupava des del 1922, fins a la seva jubilació el 1966.

Pel que fa al secretari de redacció, Miquel Amat i Bargués (1910-1973), sembla que es va haver d'exiliar al començament de la Guerra Civil i va passar a França on va treballar del 1936 al 1939 al laboratori de col·loides de l'Institut de Biologie Physico-Chimique (Institut Rothschild) del Collège de France sota la direcció de Jacques Duclaux (1877-1978).³⁰² Des del 1940 el trobem a Madrid

300. O. CASASSAS, *Leandre Cervera i Astor*, op. cit., pàg. 21.

301. O. CASASSAS, *Leandre Cervera i Astor*, op. cit., pàg. 19.

302. L'Institut de Biologie Physico-Chimique, anomenat també Institut Rothschild, perquè va ser el baró Edmond de Rothschild (1845-1934) qui en va finançar la creació, estava dirigit pel físic i premi Nobel Jean Perrin, que era soci honorari de la Societat de Biologia des del 1919 i havia pronunciat conferències a Barcelona a invitació d'aquesta.

vinculat a l'Instituto Alonso Barba de Química del Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC), successor, en el vessant químic, de l'Instituto Nacional de Física y Química de la JAE, amb el qual ja havia col·laborat Amat i Bargués del 1933 al 1935. El 1942 va guanyar la càtedra de química inorgànica de la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona, càrrec que va ocupar a partir de l'any següent fins a la seva mort el 1973.

6.2. L'intent d'esborrar la memòria de l'«escola biològica catalana»

Pràcticament només ocupar la ciutat de Barcelona, el general Eliseo Álvarez Arenas, cap dels Serveis d'Ocupació de les forces franquistes, va nomenar interinament rector de la Universitat (ja gens autònoma) de Barcelona el catedràtic de farmàcia galènica Enric Soler i Batlle, que ja havia ocupat aquest càrrec durant la dictadura de Primo de Rivera. Al cap de pocs dies, el 14 de febrer, per disposició del sotssecretari d'Educació Nacional Alfonso García-Valdecasas, que havia estat un dels fundadors de Falange Española, era succeït per Emilio Jimeno Gil, que ja havia estat catedràtic de química inorgànica de la Facultat de Ciències abans del 1936. L'equip rectoral es completava amb el catedràtic d'història d'Espanya Antonio de la Torre com a vicerector i degà de Filosofia i Lletres; el catedràtic d'oftalmologia Mariano Soria Escudero com a secretari general, càrrec que ja havia ocupat abans de l'autonomia, i Isidro Sánchez-Albornoz com a administrador del Patronat. Posteriorment, es designava Enric Soler i Batlle com a degà de Farmàcia; el catedràtic d'anatomia Manuel Taure Gómez com a degà de Medicina; el catedràtic de dret canònic Francisco Gómez del Campillo com a degà de Dret i el catedràtic de geometria Antoni Torroja Miret com a degà de Ciències.

Manuel Taure, després per molts anys un dels catedràtics més unànimament detestat pels estudiants que l'hagueren de patir, va ser nomenat degà de Medicina el 9 de maig de 1939. En aquesta ocasió va durar poc en el càrrec, menys d'un any, i el va succeir, també per poc temps, el catedràtic d'obstetrícia Pere Nubiola i Espinós, que ja havia estat degà després dels Fets d'Octubre de 1934. Finalment, el deganat va recaure, el juliol del 1941, en Rafael Ramos Fernández, catedràtic de pediatria catapultat des de Salamanca per substituir Gregorio Vidal Jordana, separat de la càtedra i empresonat sota l'acusació d'haver reclutat sanitaris voluntaris per a l'exèrcit republicà mentre era director de l'Hospital Clínic durant la guerra.

Mentrestant l'Institut de Fisiologia, havent hagut de marxar a l'exili la qua-

si totalitat de l'equip humà,³⁰³ quedava en una situació ambigua que justificava els pitjors temors de vint anys abans per part de Puig i Cadafalch, esvaïts llavors amb la Reial ordre de 25 de febrer de 1920 per la qual se cedien a l'Institut de Ciències (és a dir, a la pràctica, a la Diputació) «els locals que s'acordin de la Facultat de Medicina». En reconstituir-se la Diputació Provincial de Barcelona el febrer del 1939, en va ser nomenat president Josep M. Milà i Camps, comte de Montseny, però el seu mandat va ser efímer, ja que el setembre d'aquell mateix any va ser cessat a causa d'unes crítiques imprudents sobre els efectes adversos per a la indústria catalana de la política intervencionista i autàrquica del règim. El va substituir l'advocat falangista Antonio M. Simarro Puig, que va presidir la Diputació fins el juliol del 1943. Va ser sota el seu mandat que la Diputació va negociar i obtenir el reconeixement de la seva titularitat sobre l'Institut i els seus locals i es va fer efectiu, el 10 de novembre de 1942, el traspàs del «material y la documentación inventariados al Instituto de Fisiología» que, per increïble que sembli, va ser «inaugurat» tot seguit «con la solemnidad acostumbrada».³⁰⁴

Fins a arribar a aquesta inauguració, però, l'Institut de Fisiologia havia passat per situacions molt variades amb l'únic denominador comú de la voluntat de la Facultat de Medicina d'absorbir-lo i la determinació de la Diputació de fer valdre els seus drets. Sembla que inicialment se'n va fer càrrec el cardiòleg José M. Framis de Mena, que fins i tot va rebre per part de la Diputació el nomenament de sotsdirector, que tanmateix només li va durar dos mesos, del primer de juliol al primer de setembre del 1939. El succeí, a títol de director (honorari) el degà Manuel Taure, que tampoc va arribar a un any en el càrrec i va ser succeït per Agustí Pedro i Pons.

Agustí Pedro i Pons (1898-1971) era catedràtic de patologia i clínica mèdiques des del 1927 i havia passat la Guerra Civil a Barcelona. Catalanista i conservador, però sense adscripció política, havia estat el 1933 un dels catedràtics signants d'un manifest contrari al Patronat de la Universitat Autònoma i el 1937

303. El director (August Pi i Sunyer), el sotsdirector (Jesús M. Bellido), dos dels tres assistents (Rossend Carrasco i Formiguera i Cèsar Pi-Sunyer i Bayo), els tres alumnes interns (Jaume Anton Agudé Cortés, Jordi Julià i Graupera i Josep Bellido Sanmartí), la bibliotecària (Maria Corominas i Vigneaux) i la infermera (Maria Bosch i Feliu). Dels cinc que sabem del cert que van romandre a Barcelona, Montserrat Farran, que era la tercera dels assistents, va ser separada del servei, mentre que el mosso Francesc Jofré Ventosa, la seva muller (Antònia Papiol Soler, que feia d'ajudanta), la secretària tècnica Irene Solsona Suñé i la mecanògrafa Maria Jové Jové van poder superar la depuració i continuar en els seus llocs de treball.

304. *La Vanguardia Española*, 11-XI-1942, pàg. 6.

va ser empresonat dues vegades per sospites de no ser prou addicte a la causa republicana. Per això, i pel seu prestigi professional, havia pogut romandre a la càtedra després de la preceptiva depuració i la Diputació no havia trobat inconvenient a nomenar-lo.³⁰⁵ Però, fos perquè la fisiologia no era la seva especialitat, fos per altres raons, aprofità la seva designació com a director provisional de l'Institut de Fisiologia per a modificar-ne l'orientació i per a proposar de canviar-li el nom pel d'Institut de Medicina Experimental «a fin de estar más en consonancia [el nom] con la moderna orientación adoptada». La proposta de canvi de nom va ser ben rebuda pel ponent de Cultura de la Diputació i per la respectiva Comissió Gestora, que la va aprovar l'11 de gener de 1941. Però el degà Taure i una bona part del claustre de la Facultat de Medicina no en tenien prou amb el canvi de nom que esborrava d'alguna manera la memòria del passat de l'Institut de Fisiologia; ras i curt, volien eliminar-lo del tot. De moment, per mitjà del Ministerio de Educación Nacional, van posar tota mena d'entrebancs burocràtics i exigències de major presència de degà i catedràtics de la Facultat de Medicina i, a la pràctica, crearen de cap i de nou, en els locals que havien estat de l'Institut de Fisiologia, un institut que no tenia res a veure amb aquell i li donaren el nom proposat per Pedro i Pons.

L'embolic al llarg del 1941 i el 1942 es fa difícil de desxifrar. Mentre el Ministerio posa inconvenients al canvi de nom, la Facultat tira pel dret i, per exemple, trobem a l'Arxiu de la Diputació un full amb encapçalament imprès d'un encara inexistent Instituto de Medicina Experimental, amb data de 30 de setembre de 1942, amb una relació de personal en la qual només figuren catedràtics, professors i subalterns de la Universitat de Barcelona, gairebé tots de la Facultat de Medicina, amb Agustí Pedro i Pons com a director i Manuel Taure com a administrador, i amb sis caps de secció, només una de les quals de fisiologia. Tanmateix, el 10 d'octubre (només deu dies més tard) el secretari de la Diputació emet un informe refermant el dret de la institució en relació amb l'Institut de Fisiologia i ja hem vist com el 10 de novembre es procedia a la inauguració de l'Instituto de Fisiología, prèvia entrega a aquest de l'Instituto de Medicina Experimental, en un acte presidit pel governador civil i cap provincial del Movimiento Antonio Correa Véglison.

L'inici d'aquell curs 1942-43 coincideix precisament amb la incorporació a la càtedra de fisiologia, que havia estat d'August Pi i Sunyer, de Juan Jiménez

305. Figurà a la primera llista de catedràtics rehabilitats, publicada al BOE l'1 de desembre de 1939; vegeu J. CLARET MIRANDA (2003), *La repressió franquista a la Universitat Catalana*, Barcelona, Eumo, pàg. 90-91.

Vargas (1913-1997), un jove metge, doctorat el 1940, estret col·laborador de José María Escrivá de Balaguer, el fundador de l'Opus Dei,³⁰⁶ i excombatent. Ell seria el responsable de la destrucció de tota la documentació referent a la Societat de Biologia, inclosos els plecs ja impresos del volum 17 dels *Treballs*, però no sembla pas que fos en aquest moment. Diversos testimonis situen aquesta destrucció uns anys més tard.

Abans s'havia d'acabar d'esborrar la memòria d'aquell passat brillant que, per força, havia d'averkonyir tant els flamants successors amb més mèrits bèl·lics i ideològics que científics com als mesells col·laboradors en l'anorreament d'un poble i una cultura. Així, un any després de la inauguració del 1942, el 19 de novembre de 1943, la Comissió Gestora de la Diputació de Barcelona aprovava el canvi de denominació de l'Institut de Fisiologia i hom el convertia en un Instituto de Investigaciones Médicas (Fundación de la Diputación Provincial de Barcelona) dividit en tres seccions: fisiologia, farmacologia i medicina experimental, per al qual s'aprovà també un reglament en el qual s'acceptava que el director fos el degà de la Facultat de Medicina i els caps de les dues primeres seccions els catedràtics de les matèries corresponents (Jiménez Vargas i García-Valdecasas) i el de la tercera un dels catedràtics de medicina interna nomenat pel president de la Diputació a proposta del degà (Pedro i Pons). Cap d'aquests càrrecs havien de rebre cap retribució de part de la Diputació que, en canvi, sí que aportava una quantitat per al manteniment dels locals, l'adquisició de llibres i material científic i la dotació d'algunes plaques d'ajudants tècnics.

Així va ser com les autoritats franquistes van fer desaparèixer definitivament fins el nom de l'Institut de Fisiologia. Quedava pendent la destrucció de la memòria documental d'aquest i de la Societat de Biologia; una destrucció que va arribar amb tota probabilitat l'estiu del 1946. El 8 d'octubre de 1946 Francisco García-Valdecasas, cap de la Secció de Farmacologia de l'Instituto de Investigaciones Médicas, com a catedràtic que era de la matèria, s'adreçava al president de la Diputació i al diputat ponent de cultura per assabentar-los que:

durante mi ausencia en las vacaciones de verano, han desaparecido de los locales en que se hallaban instalados, todos los libros que constituían la Biblioteca del

306. Tan estret col·laborador, que va ser en companyia seva que el fundador de l'Opus Dei va reeixir a passar a Andorra la tardor del 1937 i, fins el 1939, pensava en ell com a successor al capdavant de la institució. L'estiu del 1939 es llicencià de l'exèrcit com a tinent metge i un any després obtenia el doctorat.

mencionado Instituto. Interrogado el personal subalterno fui enterado que la sustracción se había llevado a cabo por el bibliotecario de la Facultad de Medicina, sin mostrar orden escrita alguna, manifestando tan solo que tenía orden verbal del Ilmo. Sr. Decano de la Facultad de Medicina de la Universidad de Barcelona de proceder así. Hecha la oportuna investigación, he podido comprobar que, efectivamente, los libros de la mencionada biblioteca han sido trasladados a la de la Facultad de Medicina, donde han sido nuevamente registrados y sellados como pertenecientes a la misma.

Interpellat pel president de la Diputació (Antoni Maria Llopis Galofré), el degà de Medicina, Máximo Soriano, justificava l'acció denunciada per García-Valdecasas per la voluntat de la Facultat de centralitzar els serveis bibliotecaris, però també «por la necesidad de disponer del local que ocupaban, para ampliación de los Laboratorios de la Cátedra de Fisiología».

Aquesta confessió, unida als testimonis transmesos per tradició oral a partir de les confidències de Francesc Jofré, que havia estat el mosso de l'Institut de Fisiologia i, en la postguerra, havia quedat adscrit a la càtedra de farmacologia que ocupava des del 1940 Francisco García-Valdecasas, ens fan sospitar que va ser aquest estiu del 1946 la data de la definitiva destrucció dels materials de la Societat de Biologia i van ser el catedràtic Juan Jiménez Vargas i el degà Máximo Soriano, els executors del crim. El testimoni de Francesc Jofré, transmès als seus familiars i a alguns metges amics, apunta a dos intents successius, parcialment frustrat el primer per la intervenció de Pedro i Pons que va poder recuperar una part de la documentació del drapaire a qui s'havia venut, definitivament reeixit el segon, que acabà amb una foguera en algun punt de la part alta de la Diagonal.

6.3. La represa de l'IEC i els primers intents de revifar la Societat de Biologia

L'Institut d'Estudis Catalans, que té la seva seu a Barcelona, queda avui representat legalment pels tres membres reunits i pel senyor Jaume Massó i Torrents [...] els quals tenen l'obligació moral d'assegurar la col·laboració de gent nova que continuï amb ells la tasca de l'Institut amb el mateix esperit amb què aquest ha vingut actuant des de l'any 1907.

Aquestes breus frases d'encapçalament aparentment banals i intrascendents encetaven, el 15 d'abril de 1942, la represa d'activitat de l'Institut d'Estu-

dis Catalans en un règim de «pública clandestinitat» per dir-ho amb l'afortunada expressió de Miquel Coll i Alentorn.³⁰⁷

Aquell dia malgrat la situació tan adversa, tant a l'Estat espanyol com a l'entorn europeu, sotmès al flagell de la guerra, s'havien reunit a casa de Josep Puig i Cadafalch aquells tres personatges que acceptaven sobre les seves espatlles la responsabilitat de mantenir la continuïtat de l'IEC: Puig i Cadafalch mateix, acabat de tornar de l'exili, Josep Maria López Picó i Eduard Fontserè. Aquests, juntament amb Massó i Torrents, eren la totalitat dels membres supervivents de l'Institut d'Estudis Catalans residents encara a Barcelona.³⁰⁸ Tots tres, juntament amb Ramon Aramon, de les Oficines Lexicogràfiques, convertit de seguida en membre numerari i secretari general, van prendre vuit acords. El primer de tots, va considerar com a presents «espiritualment» els membres que s'havien vist empesos a l'exili; per tant, no se n'havien de cobrir les vacants ni se'ls nomenarien adjunts. Sí que s'havien de cobrir les vacants dels membres morts des del 1936 (Ramon d'Alòs-Moner i Ferran de Sagarra de la Secció Històrico-Arqueològica; Joaquim Ruyra i Lluís Segalà de la Filològica, i Josep M. Bofill i Pichot i Pere Corominas de la de Ciències) i nomenar nous membres, especialment a Mallorca, València i el Rosselló. S'acordà també celebrar «privadament» reunions periòdiques, reactivar les societats filials, publicar «a l'estranger, si no és possible fer-ho a Catalunya» els resultats dels treballs que es poguessin fer i cercar mecenatge per poder dur-los a terme.³⁰⁹ En el context de la Catalunya ocupada del primer franquisme eren uns acords alhora arriscats (i encara ho era més posar-los per escrit en un llibre d'actes) i aparentment ben poc realistes; a la pràctica, però, es van anar duent a terme i gràcies a això l'IEC i les seves filials han pogut renèixer de les seves cendres i porten avui una vida ben activa i fructífera.

Per començar, un mes després, el 15 de maig de 1942, l'IEC celebrava el primer ple, novament a casa de Puig i Cadafalch, en el qual van ser elegits nous membres numeraris: Jordi Rubió i Balaguer, Joaquim Folch i Torres, Agustí Duran i Sanpere, Pius Font i Quer, Ramon d'Abadal, Ramon Bataller, Josep M. de Sagarra, Higiní Anglès i Pere Bohigas.

307. COLL I ALENTORN, M. (1981), «Els primers setanta-cinc anys de l'Institut d'Estudis Catalans», dins FUNDACIÓ JAUME I, *Nadala 1981*, Barcelona, Fundació Jaume I, pàg. 44-78. L'expressió citada apareix a la pàg. 63.

308. A banda Ferran Valls i Taberner, incorporat a les elits intel·lectuals del franquisme, que donava per mort el catalanisme i per extingit l'Institut d'Estudis Catalans.

309. Arxiu de l'IEC, Actes dels Plens, llibre núm. 18, pàg. 1-5.

La Secció de Ciències va reprendre les activitats un any més tard, però les societats filials, i entre elles la Societat de Biologia, encara havien de trigar a fer-ho. D'una banda, a Tolosa, al voltant de Jesús M. Bellido, s'havia aplegat des del febrer del 1939 bona part de la generació més jove d'investigadors de l'Institut de Fisiologia i algun dels de més edat, com Rossend Carrasco i Formiguera, als quals s'afegí el metge militar Joaquín d'Harcourt, que havia estat el cap dels serveis quirúrgics de l'exèrcit de la República i en els seus anys d'estudiant alumne intern de Bellido a la càtedra de fisiologia de la Facultat de Medicina de Saragossa.³¹⁰ La *Revista de Catalunya* del gener del 1940, editada a París, es referia amb elogi al «grup tolosenc» de metges «aplegats entorn de l'il·lustre doctor J. M. Bellido». Gairebé tots els noms que esmenta (Joan Bofill i Deulofeu, Antoni Griñó, Bonaventura Benaiges, Antoni Oriol i Anguera i Albert Folch i Pi) corresponen a socis numeraris de la Societat de Biologia.³¹¹ Tanmateix l'esclat de la Segona Guerra Mundial i la capitulació de França la primavera del 1940 van frustrar l'intent i la majoria d'ells havia marxat de Tolosa, gairebé tots camí de diversos països americans, la primavera del 1942.

La primera acta de la represa de la Secció de Ciències, datada el 27 de novembre de 1943, és un document no menys colpidor que la de la represa de l'Institut un any i mig abans.³¹² No diu on té lloc, però gairebé amb tota seguretat va ser a casa d'Eduard Fontserè. Els reunits eren tres: Eduard Fontserè, Pius Font i Quer i Josep Ramon Bataller. Tots tres acudien a la reunió amb propostes concretes de treball ja fet per publicar o per desenvolupar en els mesos (o anys) següents, talment com si els entrebancs que imposava la postguerra no existissin o fossin superables amb una mica d'esforç. Fontserè tenia els originals del «Vocabulari Català de Meteorologia» a punt per a anar a impremta «tan aviat com en sigui restablerta oficialment l'oportunitat» i en preparació una «Bibliografia Meteorològica Catalana». Bataller es proposava, durant el 1944, «acabar treballs monogràfics i de conjunt [...] sobre els terrenys cretàtics de Catalunya». Font i Quer, tot i que manifestava que «ara com ara no podria disposar més que de quinze matins al mes per consagrar-se a l'estudi de la flora catalana» es manifestava disposat a emprendre la revisió de la *Flora de Ca-*

310. A. MARTÍNEZ VIDAL i E. SALLENTE DEL COLOMBO (2010), «Entre el éxodo y la diáspora: Albert Folch Pi, Joaquín d'Harcourt y la tentativa de reconstitución de la escuela biológica catalana en Francia (1939-41)», dins J. L. BARONA (ed.), *El exilio científico republicano*, València, Publicacions de la Universitat de València, pàg. 137-155.

311. *Revista de Catalunya*, 95 (gener del 1940), pàg. 105-106.

312. Arxiu de l'IEC, Actes de la Secció de Ciències, llib. núm. 9, pàg. 1-6.

talunya de Cadevall que, atesos els vint-i-cinc anys transcorreguts entre la publicació del primer i el darrer fascicle, havia quedat obsoleta al mateix moment de culminar-la. A l'acta no s'esmenta ni el nom dels dos altres membres de la Secció de Ciències, Esteve Terradas i Eugeni d'Ors, que residien a Madrid i que s'havien incorporat temps abans al bàndol franquista.

El mateix tarannà laboriós d'aquesta primera acta mostren les actes successives, tot i que el voluntarisme d'aquells homes benemèrits topés una vegada i una altra amb la implacable realitat d'aquells anys. Pius Font i Quer, a més, el 1945 iniciava una tímida represa de les activitats de la Institució Catalana d'Història Natural (si més no en la seva branca botànica).³¹³ El 1946, l'arribada a la direcció de l'Institut Francès de Barcelona del geògraf Pierre Desfontaines (1894-1978); la creació, per Lluís Solé Sabarís (1908-1985), de la "secció" de Barcelona de la Institución Juan Sebastian Elcano del CSIC, i les iniciatives al si del Centre Excursionista de Catalunya adreçades a reprendre l'activitat de l'antiga Secció de Geografia van animar Eduard Fontserè (i el seu gendre Josep Iglésies) a proposar la reactivació de la Societat Catalana de Geografia, que es faria efectiva el desembre del 1947.³¹⁴

Paral·lelament, el 1946 mateix, Leandre Cervera era nomenat membre adjunt (teòricament per suplir l'absència d'Eugeni d'Ors). L'ofici que li ho comunicava —datat el dia 2 de març— era signat pel president de l'Institut, Puig i Cadafalch, i Ramon Aramon, secretari general. En ell, s'hi expressava ben bé l'esperit de resistència enfront de les adversitats que imposava el règim franquista en frases com ara la següent: «L'Institut d'Estudis Catalans, que ara menys que mai no pot deixar de servir els alts interessos de la ciència en el nostre país, per bé que es vegi privat d'actuar públicament, ha seguit amb atenció constant els vostres treballs».

En el cas de Cervera, president electe de la Societat de Biologia des del 1935 a qui les circumstàncies de la postguerra, totalment adverses a unes eleccions, impedièn trobar successor, aquesta designació era una invitació a prendre la iniciativa per prosseguir en la mesura del possible les activitats de la Societat. Tanmateix, les circumstàncies personals de Cervera en la postguerra (no va quedar eximit de responsabilitats polítiques fins el 1958) i el seu convenciment que no tenia sentit reprendre les activitats de la Societat de Biologia sense tenir

313. J. M. CAMARASA, *Cent anys de passió per la natura...*, op. cit., pàg. 90-91.

314. J. IGLESIAS I FORT (1989), «Els quaranta anys de la Societat Catalana de Geografia», *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 19 (setembre), pàg. 361-379.

accés als centres de recerca d'on havia sorgit i sense poder manifestar-se públicament, anaren ajornant aquesta represa. Com ell mateix va manifestar més d'una vegada es considerava un president «esporulat» que esperava les condicions ambientals oportunes per a abandonar la seva situació d'abiosi. Malauradament, aquestes condicions van arribar massa tard per a ell; quan es van presentar es trobava ja «atuït en una llarga i dolorosa invalidesa, la més amarga que podia colpir un home de tanta intel·ligència, de tanta vitalitat, de tant d'entusiasme».³¹⁵ Un ictus apoplèctic l'havia impossibilitat, i el subsegüent deteriorament progressiu el va mantenir llargament apartat de tota activitat pública fins que el dia 22 de juliol de 1964 va morir.

6.4. La conferència de Josep Trueta del 1954

No és que no es fessin intents d'establir un mínim de condicions ambientals favorables, però Leandre Cervera posava el llistó molt alt. El 1949, per exemple, encara es mantenien esperances de recuperar la documentació de la Societat de Biologia que havia quedat a l'antic Institut de Fisiologia i Ramon Aramon, el secretari general de l'IEC, s'adreçava a Cervera en aquests termes:

Referent a la qüestió dels materials de la Societat de Biologia, filial de la Secció de Ciències, sostrets de la Facultat de Medicina, em va indicar [Puig i Cadafalch] que us pregués que volguéssiu redactar, d'acord amb el professor Eduard Fontserè, president de la Secció de Ciències, un esbós de l'ofici que cregueu convenient que la Presidència de torn trameti al Degà de la Facultat de Medicina per tal d'intentar evitar que aquells materials siguin destruïts.³¹⁶

Malauradament, en aquelles dates, com hem dit més amunt, molt probablement aquells materials ja havien estat destruïts i, en tot cas, no sembla que mai arribés resposta d'aquella petició.

Poc després, el 4 de novembre de 1950, Leandre Cervera passà de membre adjunt a membre numerari de la Secció de Ciències de l'IEC. Encara va tenir una darrera oportunitat per a intentar una revifalla de l'antiga societat aprofitant la presència a Barcelona de Josep Trueta, llavors professor a Oxford, el

315. J. ALSINA I BOFILL (1968), «Parlament del President de la Societat Catalana de Biologia», dins *Homenatge al doctor Leandre Cervera i Astor, Ex-President de la Societat Catalana de Biologia*, Barcelona, Societat Catalana de Biologia, pàg. 19-20.

316. O. CASASSAS, *Leandre Cervera i Astor*, op. cit., pàg. 19.

1954. El 12 d'abril d'aquell any en ocasió de la propícia avinentesa de la vinguda de Trueta, amb qui Cervera mantenia activa correspondència, es va organitzar, a casa de Puig i Cadafalch, una sessió científica en la qual Trueta va parlar del «Criteri modern sobre l'epidemiologia i la patogènia de la poliomièlitis».

El tema de la conferència era de rabiosa actualitat i viu interès. Els darrers anys de la dècada dels quaranta i els primers de la dècada dels cinquanta del segle passat la poliomièlitis havia esdevingut epidèmica en nombrosos països amb un pic entre el 1952 i el 1953, sobretot als Estats Units i al Canadà, però també a diferents països d'Europa, entre ells a l'Estat espanyol, on l'epidèmia es va mantenir pràcticament fins els primers anys seixanta. L'alarma que va causar aquesta onada epidèmica podria ser comparable a la suscitada anys després per l'eclosió de la SIDA, sobretot perquè afectava principalment els infants dels països més desenvolupats i arribava a alguns de més endarrerits precisament quan s'havien fet avenços substancials en el descens de la mortalitat infantil.

La Gran Bretanya va ser dels països més afectats, ja des del 1947, i els hospitals i centres de recerca d'Oxford van ser dels més actius en l'estudi de la malaltia i dels mitjans per a combatre-la, de manera que Josep Trueta es va veure involucrat des dels primers anys cinquanta en un dels fronts més actius de recerca sobre la poliomièlitis i va participar, fins i tot, en l'elaboració d'un *Handbook on Poliomyelitis*, juntament amb A. B. Kinnier Wilson i Margaret Agerholm, publicat a Oxford per Blackwell el 1956.

D'altra banda, els primers mesos del 1954 s'estava preparant als Estats Units la primera campanya de vacunació massiva per a la prevenció de la poliomièlitis amb la vacuna desenvolupada dos anys abans per Jonas Edwad Salk, una campanya que precisament va ser aprovada per l'US Public Health Service l'abril del 1954. La conferència de Trueta arribava, doncs, en un moment especialment indicat i de la mà d'un dels actors més destacats de la lluita contra les seqüeles de la malaltia.

Sense oblidar el fet que la presència de Trueta, tal com va afirmar Leandre Cervera en les seves paraules de presentació del conferenciant, en aquell moment i circumstàncies, podia ser considerada «el factor catalític que ens ha empès a tornar, púdicament, a la vida activa»;³¹⁷ tan púdicament que la sessió de «tornada a la vida activa» era estrictament clandestina i se celebrava contravenint ben bé la legalitat del moment. No hem localitzat cap text ni notes de la conferència; només en coneixem les paraules que va adreçar als assistents Leandre Cervera

317. L. CERVERA, «Mots del Dr. Leandre Cervera...», op. cit., pàg. 109.

en qualitat de president de la Societat —president «esporulat», com ell mateix s'adjectivà— per recordar els desapareguts d'entre els socis honoraris, numeraris i corresponsals —una llarga llista—, i també els membres absents, a l'exili, que «tenen encara ací llur esperit i que esperem de veure reintegrats materialment un dia a les tasques circumstancialment col·lapsades». ³¹⁸ Tampoc sabem els noms de gaires assistents: Josep Alsina i Bofill, Agustí Amell i Sans, Oriol Casasas, Ramon Cullell i Reig, Joaquim Ramis i Coris, Lluís Sayé i Tomàs Seix.

Les paraules de Cervera aquell 12 d'abril de 1954, quinze anys després de la desfeta del 1939, eren, més que una represa, el darrer testimoni de supervivència d'una societat dispersada pel tràgic desenllaç de la Guerra Civil. En realitat és la darrera vegada que s'utilitza el nom fundacional de Societat de Biologia de Barcelona. La veritable represa, que ha tingut continuïtat fins al present, havia d'arribar uns anys més tard i ja amb el nom de Societat Catalana de Biologia.

318. L. CERVERA, «Mots del Dr. Leandre Cervera...», op. cit., pàg. 109-110.

7. Del retrobament a la reconstrucció (1961-63)

7.1. De Societat de Biologia de Barcelona a Societat Catalana de Biologia

Efectivament, la sessió del 12 d'abril de 1954 hauria pogut significar la represa, però no va ser així; encara havien de passar gairebé vuit anys més. Tanmateix, a partir d'aquell dia l'objectiu de la represa era explícit encara que els obstacles eren poderosos. Dels setanta-vuit socis numeraris del 1935, encara en vivien una cinquantena,³¹⁹ però disset eren fora de la nostra terra i, dels presents, uns per unes malmeses condicions físiques i altres per la seva contemporització amb la circumstància establerta, eren pocs, molt pocs, els que podien aportar una col·laboració. Era una base insuficient per a la represa d'una societat que des de l'any fundacional (1913) mai havia baixat dels 25 socis numeraris.³²⁰

Per dir-ho amb paraules de Josep Alsina i Bofill, el primer president de la represa, «Calia eixamplar la base convocant aquells companys dels que suposàvem, amb fonament, que podien sintonitzar amb el nostre propòsit i que tenien possibilitat d'enriquir-lo.»³²¹ Però calia fer-ho amb una extrema cautela, que un pas en fals hauria pogut desbaratar el projecte. I aquí intervé l'actuació decisiva de tres homes clau: Ramon Aramon, Josep Alsina i Bofill i Pere Babot.

319. En el seu moment només va ser possible localitzar-ne trenta-u. (J. ALSINA I BOFILL (1963), «Prefaci», *Treballs de la Societat Catalana de Biologia*, 18, pàg. 5-9.)

320. O. CASASSAS (1990). «Els setanta-cinc anys de la Societat Catalana de Biologia». *Treballs de la Societat Catalana de Biologia*, 41, pàg. 95-100.

321. J. ALSINA I BOFILL (1985), «La represa de la Societat de Biologia», dins *SOCIETAT CATALANA DE BIOLOGIA, Homenatge al doctor Pere Babot i Boixeda, Secretari General Honorari de la Societat Catalana de Biologia*, Barcelona, Societat Catalana de Biologia, pàg. 13-19.

Ramon Aramon, secretari general de l'IEC, veient que l'edat avançada i la salut declinant de la majoria dels socis supervivents de la Societat de Biologia feia improbable que cap d'ells actués de motor de la represa, però decidit a dotar de nova vida les societats filials, va optar per confiar els contactes preliminars adreçats a possibilitar aquesta represa a Josep Alsina i Bofill, i aquest va ser nomenat membre adjunt de l'IEC el 1961. Ben aviat va poder comptar amb la complicitat i l'entusiasme de Pere Babot.

Ni Alsina ni Babot havien estat socis de la Societat de Biologia abans del 1939, però hi havien estat a prop tots dos. Josep Alsina i Bofill (1904-1993) havia participat com a metge internista, tot just acabats els estudis de medicina, en les primeres experiències de teràpia insulínica de la diabetis a l'Europa continental dutes a terme per Rossend Carrasco i Formiguera i Pere González el 1922. El 1931 havia estat elegit secretari de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques, càrrec que ocupà fins el 1934, quan el succeí Pere Babot, que li feia costat com a vicesecretari des del 1932. El 1934 mateix va guanyar una plaça d'adjunt de clínica mèdica a la Facultat de Medicina de la Universitat Autònoma, però al final de la guerra es veié sotmès a quatre expedients de depuració i va haver de retirar-se a la medicina privada. El 1945 l'Institut Policlínic (després Clínica Platón) el va designar cap de servei i, a partir d'aquella data va anar esdevenint un dels metges generalistes més prestigiosos de Barcelona, amb particular dedicació a la nefrologia. En col·laboració amb Nicolau Magriñà, Antoni Puigvert i Gerardo del Río va redactar el capítol sobre malalties de l'aparell urinari del *Tratado de Patología y Clínica Médicas* d'Agustí Pedro i Pons, publicat el 1958.³²²

Pere Babot (1898-1982) també havia participat de la vida associativa dels professionals de la medicina des de ben jove. A l'Acadèmia de Ciències Mèdiques havia estat elegit secretari d'actes de la junta presidida per Antoni Trias i Pujol el 1928, tot just cinc anys després d'haver acabat els estudis de medicina. El 1932 era elegit vicesecretari general de la junta presidida per Manuel Corachan, amb Josep Alsina i Bofill de secretari. El 1934, amb Boi Guilera i Molas de president fins el 1936 i, a partir de l'octubre d'aquell any fins a l'octubre del 1937, amb Antoni Trias i Pujol, va ostentar el càrrec de secretari general. Havia iniciat una carrera d'endocrinòleg a l'Escola de Patologia Digestiva de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau i havia presentat treballs sobre les relacions de

322. O. CASASSAS (1986), *Josep Alsina i Bofill, l'exemple*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

la tensió arterial amb el metabolisme basal i amb el distiroïdisme al setè Congrés de Metges de Llengua Catalana (1932). Després de la guerra, obligat a guanyar-se la vida com a analista, va trobar aixopluc a la Clínica Corachan, de la qual va ser nomenat cap de laboratori el 1949, on va romandre fins a la seva jubilació.

Amb l'encàrrec d'Aramon de reprendre com més aviat millor les activitats de la Societat de Biologia i, encara més, veient que s'acostava la commemoració del cinquantè aniversari, Josep Alsina i Bofill i Pere Babot, amb la cautela imprescindible, van començar a establir contactes, dissipar aprensions i desesmes i aplegar voluntats.

Es va començar amb algunes reunions d'uns quants a casa d'Agustí Marí i Guinart, membre com Aramon de la Penya Joan Santamaria, a la Rambla de Catalunya de Barcelona. Malgrat tot, la situació de les tènues i fràgils restes de la Societat recomanaven espera. Leandre Cervera estava greument malalt, però amb perfecta lucidesa; un ictus apoplèctic l'havia colpit i impossibilitat i una neoplàsia lingual li va fer necessària una amputació de l'òrgan de la parla. Era unànime el desig de no ferir els sentiments d'una persona que havia estat puntal de la Societat i no hauria estat correcte passar per damunt d'ell en uns moments d'evident transcendència i encara més considerant la tragèdia que havia de viure un home amb el seu goig i la seva passió per la conversa en veure mutilats els seus òrgans d'expressió verbal.

Però amb l'estímul de Ramon Aramon, l'esperó de Pere Babot i el seny organitzador de Josep Alsina i Bofill, entre la darrereria del 1961 i el gener del 1962, l'organització es consolidà. Tot seguit es va plantejar la qüestió del nom: recuperar el de Societat de Biologia de Barcelona (que remetia a la tradició de la medicina experimental de Claude Bernard i la Société de Biologie parisense) o el de Societat Catalana de Biologia (que remarcava la filiació amb l'Institut d'Estudis Catalans i obria pas a la il·lusió que, més aviat o més tard, hi participarien estudiosos de centres de recerca d'arreu dels Països Catalans). L'opció es decantà ben aviat per la segona proposta, clarament oberta al futur.

7.2. El marc polític i social de la represa

Entre el 1954 i el 1962 s'havia produït una certa evolució en el règim franquista. El 1954, coincidint amb l'inici de l'ajuda nord-americana, la renda per capita de l'estat havia recuperat el nivell del 1935, però entre el 1956 i el 1957 el règim va passar per una de les crisis internes més importants que conduí, finalment, a una renovació del govern, del qual van desaparèixer els vells falangistes i, en

canvi, s'hi van incorporar els tecnòcrates de l'Opus Dei (entre ells, el català Laureano López Rodó) i també Pere Gual Villalbí, ministre sense cartera, representant d'alguna manera dels interessos de la patronal catalana. L'immobilisme polític es mantenia, però el canvi de govern del 1957 el que portà, sobretot, va ser un canvi d'orientació de la política econòmica. Amb la implantació del Pla d'Estabilització del 1959 —imposat d'alguna manera per l'OECE, l'FMI i el Banc Mundial, com a contrapartida dels crèdits que havien de salvar de la fallida les finances de l'estat—, s'abandonaven definitivament els criteris intervencionistes de l'estat en l'economia, es liberalitzava el mercat interior i les importacions, es fomentava l'exportació i s'obria la porta a la inversió estrangera.

Mentrestant, Catalunya rebia una enorme onada migratòria, concentrada sobretot a Barcelona i al seu entorn i les àrees costaneres. Entre el 1950 i el 1960 Catalunya va rebre prop de mig milió d'immigrants, procedents sobretot del sud d'Espanya. Algunes poblacions, com Cornellà o Santa Coloma de Gramenet, van més que doblar el nombre d'habitants durant aquest període i altres, com Sabadell, l'Hospitalet de Llobregat, Terrassa o Badalona, van créixer més d'un 50 %. Tot i que els costos socials del Pla d'Estabilització del 1959 (devaluació de la pesseta, encariment d'alguns serveis, congelació de salaris, atur...) van ser considerables i una part dels immigrants dels anys 50 van emprendre aviat el camí de l'emigració cap a diversos països europeus (sobretot França, Suïssa i Alemanya), el saldo migratori positiu es va mantenir i al llarg dels anys 60 va créixer sense aturador (pràcticament es va duplicar entre el 1961 i el 1962 i es va triplicar entre el 1961 i el 1965).

La carència d'habitatges i equipaments per a acollir aquesta allau migratòria i el caos urbanístic eren tals que el govern franquista es va veure obligat a aprovar una llei del sòl que intentés afavorir la inversió privada en habitatges i posar ordre en l'anarquia imperant en matèria urbanística. Però, a la pràctica, la corrupció dominant en la majoria d'ajuntaments va fer que la llei servís, sobretot, per a legalitzar irregularitats i fomentar l'especulació urbanística amb requalificacions que afavorien abans de res els interessos d'alguns promotors i constructors, sovint vinculats a alcaldes, regidors o secretaris municipals.

L'hivern de 1956-57 va estar marcat a Catalunya i sobretot a Barcelona per una intensa mobilització ciutadana. Primer a la Universitat, on el 6 de novembre, per primera vegada des del 1939, els estudiants van sortir a manifestar-se massivament pel centre de Barcelona amb l'excusa de protestar contra l'ocupació d'Hongria per les forces soviètiques. Van ser durament reprimits i, fins i tot, el governador civil, Felipe Acedo Colunga, va ordenar la clausura de la Universitat, fet que el va enfrontar amb el llavors ministre d'Educació, el falangis-

ta Jesús Rubio, i va provocar una somorta, però notable indignació ciutadana.

La indignació va créixer quan pocs dies abans de Nadal es van augmentar les tarifes dels tramvies, i va esclatar una segona vaga de tramvies, tant o més sonada que la del 1951, del 14 al 25 de gener de 1957, amb nous incidents a la Universitat, que va ser novament clausurada. Quan va ser oberta altre cop, a partir de l'11 de febrer, es van produir noves concentracions i protestes, fins a culminar amb els anomenats Fets del Paranimf: la convocatòria d'una Primera Assemblea Lliure d'Estudiants, coincidint amb la visita del llavors director general d'ensenyament universitari Torcuato Fernández Miranda. Prop de vuit-cents estudiants (d'una matrícula total que no superava els 9.000) van ser sancionats. Destacats intel·lectuals van adreçar al ministre d'Educació una de les primeres cartes collectives de protesta en defensa dels estudiants sancionats i en petició d'atenció a les seves demandes. Hi van participar intel·lectuals tant catalans (Carles Riba, Jordi Rubió) com espanyols (Gregorio Maraón, Pedro Laín Entralgo) i va ser de les més massives d'un gènere que en anys successius tindria nombroses repeticions. El rector (Francisco Buscarons) i els degans del moment (Juan Mariano García-Marquina, de Farmàcia; Agustí Pedro i Pons, de Medicina) van ser destituïts i substituïts per altres catedràtics encara més afins al règim (Francisco García-Valdecasas com a rector interí, aviat substituït per Antoni Torroja Miret; Francisco Moreno Martín com a degà de Farmàcia, i Julio Garcia Sánchez-Lucas com a degà de Medicina; només Santiago Alcobé va ser confirmat en el seu càrrec de degà de Ciències fins al seu cessament el juliol del 1961).

Aquest relleu de les lluites populars, també prou manifest en l'àmbit laboral (vaga del metall l'abril del 1956, vagues de solidaritat amb els miners asturians el març del 1958, amb més de tres-cents treballadors detinguts) va comportar, a més, una reactivació de l'activitat clandestina de les forces polítiques antifranquistes (així com va multiplicar les "caigudes" en mans de la policia de dirigents i militants d'aquestes forces). I també van tenir una important revifalla les iniciatives civicoculturals de signe catalanista, sense específic matís polític.

Particularment destacades serien la campanya contra Galinsoga, entre el juny del 1959 i el febrer del 1960 i els Fets del Palau el 19 de maig de 1960 amb les subsegüents detencions i el consell de guerra contra Jordi Pujol. També entre el 1959 i el 1960 s'engegaven iniciatives com el «Manifest dels Cent», reclamant l'ensenyament regular de la llengua catalana i el lliure funcionament de les entitats científiques i literàries catalanes, o, poc després, l'article de Lluís Serrahima «Ens calen cançons d'ara», que establia el punt d'arrencada de la

Nova Cançó amb els primers recitals d'Els Setze Jutges (1961) i la fundació d'Edigsa, la primera empresa discogràfica que editava exclusivament en català (1961). D'altra banda, apareixien les revistes *Serra d'Or* (1959) i *Orifloma* (1961) i la infantil *Cavall Fort* (1961). El 1961 es fundava Òmnium Cultural i, per un acord entre aquest i l'Institut d'Estudis Catalans, es creava la Junta Assessora per als Estudis de Català (JAEC).

A partir del 1957 s'inicia el trasllat d'algunes facultats de la Universitat de Barcelona al «nuevo núcleo universitario de Pedralbes». La primera a inaugurar-se va ser la de Farmàcia, el curs 1957-58, en un edifici inicialment previst com a col·legi major que va caldre adaptar i que encara avui roman força inadaptat.

Al final d'aquell mateix curs assolia la llicenciatura la primera promoció de la Secció de Ciències Biològiques (i la de Ciències Geològiques) de la Facultat de Ciències, és a dir la primera promoció de biòlegs, una denominació que ja no servia per a designar aquells investigadors que es dedicaven a camps veïns dels que practicaven els metges (farmacèutics i veterinaris, sobretot) per distingir-los d'aquests, sinó uns titulats universitaris específics que, a partir del 1953, havien optat per estudiar la llicenciatura en ciències biològiques. Ocupava el deganat de la Facultat de Ciències des de l'octubre del 1951 l'antropòleg Santiago Alcobé i Noguer, soci numerari de la Societat de Biologia des del 1929, introductor a la Secció de Ciències Naturals dels ensenyaments de genètica i estadística i un dels promotors de l'escissió d'aquesta en dues seccions (Ciències Biològiques i Ciències Geològiques). A diferència d'altres degans, cessats el 1957 com a conseqüència de l'enduriment de la política universitària després dels Fets del Paranimf, Alcobé va ser confirmat en el càrrec el març del 1958 i hi va continuar fins el juliol del 1961, que va ser succeït pel químic José Ibarz Aznárez; aquest només va durar cinc mesos en el càrrec, fins el desembre del mateix any, i el va succeir fins el 1965 l'astrònom Joaquim Febrer i Carbó, antic col·laborador d'Eduard Fontserè al Servei Meteorològic de Catalunya.

A la Facultat de Medicina, del 1954 al 1957, havia ocupat el deganat Agustí Pedro i Pons, que pels mateixos anys ocupava la presidència de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques, sempre amatent a les qüestions de ciutadania. Va ser cessat el juliol del 1957 i succeït per Julio Garcia Sánchez-Lucas, amatent més aviat a la política municipal i universitària del moment, que es mantingué en aquest càrrec fins el gener del 1969.

Amb les morts d'Esteve Terradas (1950), Eugeni d'Ors (1954), Josep Puig i Cadafalch (1956), Josep Pijoan (1963) i August Pi i Sunyer (1965) havien desaparegut els darrers supervivents dels membres fundadors de l'Institut d'Estu-

dis Catalans, tret de Josep Carner, que encara viuria fins el 1970 i que pocs mesos abans de morir va fer una visita breu a Catalunya. També van morir en aquests anys alguns dels membres nous incorporats a partir del 1942: Josep R. Bataller (1962), Joaquim Folch i Torres (1963), Pius Font i Quer (1964) i Leandre Cervera (1964), tots ells de la Secció de Ciències, tret de Joaquim Folch i Torres, que ho era de la Històrico-Arqueològica.

En el mateix període, en canvi, es van incorporar a la Secció Històrico-Arqueològica Joan Ainaud de Lasarte i Jaume Vicens Vives (1958), i Miquel Coll i Alentorn (1961); a la Filològica Josep M. de Casacuberta (1958), i J. V. Foix, Francesc de B. Moll i Manuel Sanchis Guarner (1961), i a la de Ciències Josep Alsina i Bofill (1961), Oriol de Bolòs i Lluís Solé Sabarís (1964), i Pere Domingo (1966). La renovació va ser important, sobretot pel que fa a la Secció de Ciències, en la qual l'únic membre que ho era d'abans de la Guerra Civil era el no-nagenari Eduard Fontserè i dels posteriors, només Joaquim Carreras i Artau (1944) i Antoni Esteve i Subirana (1952) ho eren abans del 1960.

A partir del 1962 l'IEC va rebre subvencions d'Òmnium Cultural,³²³ institució amb la qual col·laborava en la formació de mestres de català, i, a partir de l'any següent, va rebre aixopluc al Palau Dalmaes del carrer de Montcada de Barcelona, seu d'Òmnium, on el gener del 1963 va celebrar un ple per primera vegada. En aquest cas el goig va durar poc, perquè el desembre del mateix any la seu d'Òmnium Cultural era clausurada per ordre governativa.

7.3. Els homes de la represa

En aquest panorama, advers però esperançador, enfilava la represa la Societat Catalana de Biologia. No era fàcil; calia comptar, primer de tot, amb els vells membres que encara vivien el 1961 i es van poder localitzar. Els socis numeraris supervivents eren 57,³²⁴ però 17 encara romanien a l'exili (August Pi i Sunyer,

323. A partir de gener del 1962 Òmnium va assumir la retribució del secretari general de l'IEC i del personal tècnic (secretaria, correctors, etc.). D'altra banda, posava a disposició de l'IEC una part de la planta noble del Palau Dalmaes per celebrar-hi els plens, les reunions de les seccions i de les filials i els actes solemnes com la festa anual de Sant Jordi. En aquesta primera etapa això només va durar fins a la clausura governativa de desembre del 1963; vegeu A. BALCELLS, S. IZQUIERDO i E. PUJOL (2007), *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*. Vol. II: De 1942 als temps recents, Barcelona, IEC, pàg. 179-180.

324. Per ordre d'antiguitat: August Pi i Sunyer, Lluís Sayé i Sempere, Cayetano López y López, Joan Puig-Sureda i Sais, Rossend Carrasco i Formiguera, Leandre Cervera i Astor, Miquel A. Baltà i Botta, Belarmino Rodríguez Arias, Lluís Guilera i Molas, Fèlix Fornells i Puig, Joaquim Trias i Pujol, Emili Mira i López, Alfons Trias i Maxenchs, Pere Domingo i Sanjuan, Antoni Trias i Pujol, Tomàs Seix i Miralta,

Rosend Carrasco i Formiguera, Joan Bofill i Deulofeu i Bonaventura Benaiges a Veneçuela;³²⁵ Miquel A. Baltà i Botta i Pere Domingo a Cuba;³²⁶ Emili Mira al Brasil; Antoni Trias i Pujol a Colòmbia; Jaume Pi-Sunyer i Bayo, Antoni Griñó i Jordi Folch i Pi als Estats Units; Jaume Raventós i Pijoan a la Gran Bretanya; Cosme Rofes a Suïssa; Cèsar Pi-Sunyer i Bayo, Albert Folch i Pi, Cristià Cortés i Lladó i Antoni Oriol i Anguera a Mèxic) i tres (Leandre Cervera, Joan Puig-Sureda i Josep Antoni Grifols) es trobaven en condicions físiques totalment invalidants. De ben pocs dels 37 restants es podia esperar el coratge i la complicitat que requeria l'intent de represa, en la illegalitat, de les activitats d'una societat dispersada pels vencedors de la Guerra Civil. Convé citar, també, el nom dels benemèrits, pocs més d'una dotzena: Lluís Sayé, Belarmino Rodríguez Arias, Fèlix Fornells, Tomàs Seix, Jaume Sunyer i Pi, Alfons Trias i Maxenchs, Enric Fernández i Pellicer, Santiago Noguer i Moré, Agustí Amell, Pau Cartaña, Ramon Cullell, Salvador Gil Vernet, Antoni Puigvert i Eduard Pons i Tortella.

Pel que fa als corresponsals vivien encara Gonzalo Rodríguez Lafora, José M. del Corral, Jesús Maynar, Santiago Pi i Sunyer, Antoni Cortés i Lladó, José Gómez Bosch, Pau Agustí i Planell, Josep Puche Álvarez, Camil Soula, Fred R. Griffith Jr., Joseph Aub, José Joaquín Izquierdo, Jaume Comas Cladera, Pedro Ara Sarria, Corneille Heymans, Severo Ochoa de Albornoz, Rafael Méndez Martínez, Rafael Lorente de No i Joan Xirau i Palau. Deixant de banda els estrangers, amb els quals era prematur comptar, tampoc era gaire realista tenir present aquells que l'exili havia allunyat (Santiago Pi i Sunyer, Pau Agustí i Planell, Josep Puche Álvarez, Severo Ochoa de Albornoz, Rafael Méndez i Rafael Lorente de No) o que, havent tornat, o havent estat represaliats es trobaven en el punt de mira de les autoritats franquistes (Gonzalo Rodríguez Lafora, Jaume Comas Cladera o Joan Xirau i Palau). Com tampoc es podia comptar gaire amb els que gaudien d'una situació

Jaume Sunyer i Pi, Jaume Pi-Sunyer i Bayo, Montserrat Farran i Comas, Jaume Raventós i Pijoan, Santiago Alcobé i Noguer, Cosme Rofes i Cabré, Pau Duran i Mundó, Manuel Piera i Flo, Benet Oliver i Suñé, Enric Fernández i Pellicer, Vicenç Carulla i Riera, Pere Martínez i Garcia, Antoni Griñó i Garriga, Santiago Noguer i Moré, Joan Bofill i Deulofeu, Diego Ferrer Fernández de la Riva, Francisco García del Cid Arias, Lluís M. Callís i Farriol, Xavier Farrerons i Co, Cèsar Pi-Sunyer i Bayo, Agustí Amell i Sans, Albert Folch i Pi, Bartomeu Pla Majó, Jacint Vilardell i Permanyer, Joan Vilardell i Garriga, Josep Antoni Grifols i Roig, Cristià Cortés i Lladó, Pau Cartaña i Castellà, Ramon Cullell i Reig, Joan Rusca i Vilardell, Víctor Conill i Montobbio, Salvador Gil Vernet, Antoni Valls i Conforto, Lluís Trias de Bes i Giró, Carles Soler i Dopff, Antoni Puigvert i Gorro, Joaquim Salarich i Torrents, Jordi Folch i Pi, Antoni Oriol i Anguera, Bonaventura Benaiges i Farriols i Eduard Pons i Tortella.

325. Bé que August Pi i Sunyer es va traslladar el 1963 a Mèxic, on va morir.

326. Tots dos van tornar entre el 1961 i el 1962. Baltà i Botta va morir el 1964 a Samalús (Vallès Oriental).

consolidada en el marc institucional del franquisme (José M. del Corral, Jesús Maynar, Antoni Cortés i Lladó, i José Gómez Bosch).

Dels honoraris quedaven Joseph L. Henderson (Boston), Georg Friedrich Nicolai (Còrdoba, Argentina), Archibald V. Hill (Londres), Henry H. Dale (Hampstead), Bernardo A. Houssay (Buenos Aires), José Goyanes Capdevila (Madrid), Teófilo Hernando Ortega (Madrid), Carlo Foà (Milà), Alexander Forbes (Boston) i Alexander Lipschütz (Santiago de Xile). Però encara no era el moment d'adreçar-s'hi.

Josep Alsina i Bofill ho explicava ben gràficament en ocasió de l'homenatge de la Societat a la memòria de Pere Babot:³²⁷

Resultava evident que eren massa pocs [els supervivents de la Societat de Biologia d'abans del 1939] i menys encara els que podien aportar una col·laboració activa. Calia eixamplar la base convocant aquells companys dels quals suposàvem, amb fonament, que podien sintonitzar amb el nostre propòsit i que tenien possibilitats d'enriquir-lo. I contactàrem amb uns quants. Pocs, individualment; els més passaren pel meu despatx en grups no superiors a quinze per tal d'esquivar les fantasmes —però ben corpòries— recercadores de les clandestinitats, que intuïem al nostre voltant. Babot i jo els explicàvem el projecte, sospesàvem entre tots els pros i els contra —que també calia comptar-hi— i procuràvem desfer les aprensions. Perquè d'aprensions n'hi havia; l'ambient i la desesma que arrencaven de 1936 les explicaven. [...] De dubitativus n'hi havia, però els entusiastes no sé si eren els més però si que eren els més explícits. I així formàrem el grup de nous membres. Em sembla just recordar-los. S'ho mereixen perquè l'ambient no s'hi avenia; i perquè al cap i a la fi la gran Història, la Història solemne, en majúscula no és més que la suma de les petites històries de grups, de colles, d'individus que s'han sentit responsables —més o menys conscientment— de la vida i del progrés de la collectivitat.

Heus aquí els noms del nucli inicial: Pere Abelló, Romà Alemany, Màxim Bartolomé, Oriol de Bolòs, Francesc Broggi i Guerra, Moisès Broggi i Vallès, Pere Calafell, Josep M. Canyadell, Carles Carceller, Modest Casanoves, Ramon Casares, Joan Colomines, Josep Cornudella, Antoni Esteve, Pere Gabarró, Jordi Gras, Jordi Guasch, Josep Ramon Guix, Josep Laporte, Agustí Marí i Guinart, Josep Oriol i Anguera, Josep M. Massons, Francesc Morer, Manuel Miserachs, Santiago Moix, Dionís Monton, Josep M. de Moragas, Joan Obiols, Jaume Pi-Figueras, Pere Puig i Muset, Jordi Pujol i Soley,

327. J. ALSINA I BOFILL (1985), «La represa de la Societat de Biologia», op. cit., pàg. 14-15.

Joaquim Ramis, Ramon Surinyach, Ramon Trias i Rubiès, Jaume Valero, Lluís Vallmitjana, Josep Vidal, Xavier Vilanova, Josep Vives i Mañé i Conrad Xalabarder.³²⁸

Qui eren i d'on venien aquests homes disposats a reprendre les activitats d'una Societat que havia estat esborrada del mapa més de vint anys abans per la força de les armes d'aquells que encara eren els governants que tenien sotmeses les voluntats dels pobles de l'Estat espanyol i molt especialment del català, tan especialment díscol?

Els noms ja ens els donava Alsina i Bofill (tot i que se'n descuidava algun i barrejava els antics i els nous), però anem a filar més prim. Entre els nous, el grup d'edat més nombrós, gairebé un terç del total, era el d'entre 30 i 39 anys; eren els que havien viscut la Guerra Civil encara infants o prou joves per a no haver arribat a ser mobilitzats. Els quarantins, que incloïen les lleves que havien hagut de combatre a la guerra, eren els menys nombrosos, una cinquena part. Cinquantins i seixantins comptaven amb efectius semblants i entre tots dos sumaven gairebé la meitat del total. D'aquests "veterans" no pocs (una vintena) havien figurat en el professorat nou incorporat el 1933 a la Universitat de Barcelona Autònoma i expulsat el 1939 pels franquistes.³²⁹

L'edat mitjana d'aquests socis nous era de 48 anys, força menor, lògicament, que la dels socis numeraris anteriors a la guerra, que era de 64. D'aquests, no n'hi havia cap per sota dels 55 anys (el més jove, Eduard Pons i Tortella, nascut el 1906, tenia aquesta edat) mentre que el més vell (Joan Puig-Sureda i Sais) superava els vuitanta (en tenia 81). Tots ells eren ja homes fets i, com a mínim, científics prometedors abans de la guerra. El salt generacional era molt considerable.

328. Als quals calia afegir, naturalment, els noms de Josep Alsina i Bofill i Pere Babot i Boixeda.

329. Josep Alsina i Bofill, Agustí Amell i Sans, Pere Calafell i Gibert, Pau Cartaña i Castellà, Modest Casanovas i Viader, Pere Domingo i Sanjuan, Enric Fernández i Pellicer, Joaquim Fuster i Pomar, Antoni Griñó i Garriga, Pere Martínez i Garcia, Jaume Pi i Figueras, Eduard Pons i Tortella, Belarmino Rodríguez Arias, Lluís Sayé i Sempere, Tomàs Seix i Miralta, Carles Soler i Dopff, Jaume Sunyer i Pi, Ramon Surinyach i Oller, Alfons Trias i Maxenchs i Antoni Valls i Conforto.

TAULA 10
Classes d'edat dels socis antics

CLASSE D'EDAT	NOMBRE DE SOCIS
30-39	0
40-49	0
50-59	9
60-69	16
70-79	2
80 o més	1

TAULA 11
Classes d'edat dels socis nous

CLASSE D'EDAT	NOMBRE DE SOCIS
30-39	14
40-49	9
50-59	11
60-69	10
70-79	0
80 o més	0

Pel que fa a la professió, pràcticament tots eren metges. Les úniques excepcions eren el farmacèutic Pere Puig i Muset, que el 1944 havia creat el laboratori PEVYA, i el naturalista Lluís Valmitjana i Rovira, catedràtic d'histologia de la Secció de Biològiques de la Facultat de Ciències de la Universitat de Barcelona.

Una bona colla, la meitat pel cap baix, eren socis de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques, que del 1939 al 1958 havia estat sota la presidència d'Agustí Pedro i Pons, a qui havia succeït el seu deixeble Joan Gibert Queraltó, que ocuparia el càrrec fins el 1966.³³⁰ Aquest, tot i que havia presentat algun treball a les sessions dels anys 30 de la Societat de Biologia, no va participar mai, al contrari de Pedro i Pons, de les activitats de la Societat Catalana de Biologia després de la represa, però sí que va propiciar, durant el seu mandat a l'Acadèmia, un ambient favorable (iniciat en part els darrers anys del mandat de Pedro i Pons) a una presència creixent dels signes d'identitat catalans i, en particular, de la llengua en la vida social de l'entitat. Entre aquells primers socis de la Societat Catalana de Biologia hi trobem alguns dels dirigents actius a començaments dels anys seixanta a les associacions d'especialitat de l'Acadèmia, com Pere Puig i Muset i Jordi Pujol i So-

330. Gibert Queraltó era catedràtic de la Clínica Mèdica i ja l'estiu del 1950 havia aprofitat la visita de Francesc Duran Reynals per a fer-li impartir una conferència en català (potser la primera des del 1939 a la Facultat de Medicina) a l'aula de la seva càtedra com si fos una presentació privada; vegeu J. G. LLAURADÓ (2007), «Al centenari del naixement del professor Joan Gibert i Queraltó, 1907-1998», Gimbernat, 48, pàg. 113-125.

ley,³³¹ president i secretari, respectivament, de la Societat de Farmacologia del 1958 al 1963; Miquel Taverna i Torm, president de la Societat d'Endocrinologia i Nutrició del 1955 al 1961; Francesc Broggi i Guerra, vicepresident de la Societat de Digestologia del 1962 al 1963; Carles Carceller i Blay, vicepresident de la Societat d'Obstetrícia i Ginecologia del 1960 al 1962; Ignasi Balaguer i Vintró i Ramon Casares i Potau, secretaris de la Societat de Cardiologia, respectivament, el 1959 i el 1961; Joaquim Abelló i Roset, president de la Societat d'Otorrinolaringologia el 1957-58, i Pere Abelló i Vila, tresorer del 1959 al 1963 d'aquesta societat i Josep Oriol i Anguera, secretari de l'Associació de Pneumologia entre el 1952 i el 1954 i vicepresident entre el 1959 i el 1960. I encara altres com Jaume Valero i Ribas, Joan Obiols i Vié, Joaquim Ramis i Coris, Gonçal Lloveras, Raimon Cornudella i Mir o Conrad Xalabarder, que havia estat un dels fundadors, el 1930, de la Societat Catalana de Tisiologia i vicepresident de l'Acadèmia del 1937 al 1939.

Naturalment, els centres de treball de Josep Alsina i Bofill i de Pere Babot (la clínica Platón i la Corachan, respectivament) també eren bons llocs per a trobar-hi adeptes. Cal no oblidar que dels cinc fundadors, el 1926, de l'Institut Policlínic (el primer nom de la que després seria la Clínica Platón) quatre havien estat socis numeraris de la Societat de Biologia (Joan Puig-Sureda, Francesc Gallart i Monés, Jacint Reventós i Bordoy i Joan Codina i Altés), malgrat que només Joan Puig-Sureda ho era encara el 1935 i va ser l'únic a participar en la represa. Després de la Guerra Civil, aprofitant la circumstància que tant Puig-Sureda com Jacint Reventós havien estat oficials metges de les forces franquistes, van poder donar aixopluc a la seva clínica a no pocs metges marginats dels seus càrrecs o privats d'exercir la professió durant un temps. Allí podia coincidir Josep Alsina i Bofill, per exemple, amb Jordi Guasch i Sagrera, cap del servei d'hematologia, o Antoni Gallart i Esquerdo, cap del de digestologia, encara que aquest no ingressà a la Societat fins uns anys després. També la Clínica Corachan havia estat fundada per un soci numerari de la Societat de Biologia (Manuel Corachan) i allí Pere Babot va poder contactar amb Jaume Pi i Figueras i Pere Gabarró, precisament l'autor de la primera comunicació de la represa.

La Facultat de Medicina, l'Hospital Clínic, el de la Santa Creu i Sant Pau, el d'Infecciosos (avui Hospital del Mar), eren altres caladors on els incansables Alsina i Bofill i Pere Babot i els seus primers col·laboradors van cercar d'engrosir els efectius indispensables per a l'èxit de la represa.

331. Tot i l'empresonament de Jordi Pujol pels Fets del Palau (1960), el president Pere Puig i Muset no va acceptar excloure'l del seu càrrec i no es va renovar la junta directiva fins al final del seu mandat.

7.4. Les primeres sessions

Finalment, el 14 de febrer de 1962, el doctor Conrad Xalabarder, director dels Dispensaris Blancs, nom amb què es coneixia popularment l'obra antituberculosa de la Caixa de Pensions, rebia la visita d'una mica més d'una trentena de col·legues de professió. Arribaven d'un en un, de tant en tant, per a evitar que es notés que es disposaven a cometre un acte delictiu segons la legislació vigent sota el franquisme: una reunió no autoritzada.

Entre els «delinqüents», hi figuraven individus tan «perillosos» com Pere Gabarró, que havia romàs absent del país des del 1939 fins al 1947 i havia tingut la gosadia d'esdevenir un cirurgià plàstic reconegut als hospitals de guerra britànics durant la Segona Guerra Mundial; com Josep Alsina i Bofill, professor de la Universitat Autònoma del 1933 al 1939, quan va ser degudament expulsat i privat d'exercir la medicina durant deu anys, i tot i així havia esdevingut un dels nefròlegs més prestigiosos de Barcelona, cap del servei de la seva especialitat a la Clínica Platón; com el mateix Conrad Xalabarder, que havia ocupat el càrrec de vicepresident de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques del 1937 al 1939. També hi figuraven alguns joves activistes amb reputació de subversius com Oriol Casassas i Joan Colomines. Però el més perillós de tots, encara que ningú ho sospités, era un humil analista de la Clínica Corachan que, durant la Guerra Civil de 1936-39 havia ocupat el càrrec de secretari general de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques: Pere Babot i Boixeda. Ell havia distribuït personalment entre els presumptes delinqüents la convocatòria a la primera d'unes subversives «Reunions Biològiques».

Quan hi van ser tots van passar a un auditori, al qual s'accedia tant des de l'interior dels Dispensaris Blancs com directament des del carrer d'Alí Bei, i van començar la reunió. Josep Alsina i Bofill, que feia poc més d'un any que havia estat nomenat membre de l'Institut d'Estudis Catalans, va adreçar unes paraules de regreïament a Conrad Xalabarder per l'hospitalitat que oferia als reunits i, després d'un breu record del passat de la Societat de Biologia, va donar la paraula al primer dels ponents de la sessió, Pere Gabarró, que va exposar una comunicació sobre les seves experiències a Anglaterra i a Catalunya d'un procediment d'empelt de pell (l'empelt en tauler d'escacs) amb el qual havia assolit resultats molt positius. A continuació, Conrad Xalabarder va presentar una comunicació sobre sexualitat bacteriana. Finalment, els presents van marxar amb la mateixa discreció amb què havien arribat.

Pere Gabarró (Igualada, 1899 – Barcelona, 1980) havia participat, abans de la Guerra Civil de 1936-39, en la fundació de l'Escola d'Infermeres de la Generalitat de Catalunya i n'havia estat professor fins a ser mobilitzat al front d'Ara-

gó. També havia estat representant d'Acció Catalana Republicana al Consell de Medicina de Guerra de Catalunya. El 1939 va haver d'exiliar-se i va fer cap a la Gran Bretanya on, durant la Segona Guerra Mundial, va tenir ocasió de treballar al costat d'alguns dels grans mestres de la cirurgia plàstica britànica —Harold Gillies, Archibald McIndoe, Thomas Pomfret Kilner i Rainsford Mowlem— un camp en el qual ell havia començat a treballar de manera autodidacta els primers anys 30 a la Facultat de Medicina de Barcelona. Primer a Londres sota la guia d'aquests mestres i des del 1942 a Manchester amb el seu propi equip, va desenvolupar un mètode propi d'empelt de pell (l'empelt en tauler d'escacs) amb el qual va obtenir èxits excepcionals en ferits de guerra i cremats per altres causes.³³² La seva comunicació del 1962 («El creixement epitelial cutani i les seves aplicacions clíniques») és una reflexió sobre els resultats assolits amb el seu mètode tant a Anglaterra durant la Segona Guerra Mundial com a Barcelona després de la seva tornada de l'exili el 1947.

Conrad Xalabarder (Caldes de Montbui, 1899 – Barcelona, 1979) era director de l'Institut Antituberculós Francesc Moragas de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis (Dispensaris Blancs) des de la seva creació el 1932. Durant la guerra havia treballat a l'Ajuda Infantil a la Reraguarda, però va ser absolt de responsabilitats polítiques pel tribunal depurador del Col·legi de Metges i va poder continuar ocupant el seu càrrec a la institució de la Caixa de Pensions. A partir del 1956, havia pogut disposar als Dispensaris Blancs d'un microscopi electrònic, el primer que hi va haver a Catalunya,³³³ i això li va permetre fer alguns treballs pioners (i polèmics) sobre sexualitat bacteriana en el bacil de Koch, llunyanament inspirats en les idees de Jaume Ferran sobre la pluralitat morfològica i patogènica d'aquest bacteri que el seu pare, Eduard Xalabarder, havia defensat a començaments del segle xx, però també altres (no menys polèmics, sobretot per la identificació entre fongs i bacteris que defensava) sobre sexualitat en una colla d'altres espècies de bacteris. El treball que Conrad Xalabarder va presentar el 14 de febrer de 1964 s'inscrivía en aquesta segona línia de recerca.

332. A. ZARZOSO (2009), «El doctor Pere Gabarró i els anys difícils del segle xx», *Revista d'Igualada*, 33, pàg. 56-65.

333. La història de l'arribada a Barcelona d'aquest microscopi electrònic està envoltada de llegenda. Sembla que, vistes les dificultats oposades per les autoritats espanyoles a una importació d'aquestes característiques, finalment es va optar per fer-lo arribar de contraban amagat en el camió d'equipatge de l'Orquestra Municipal de Barcelona, dirigida en aquells anys pel mestre Toldrà, de retorn d'una gira europea; vegeu R. PARÉS I FARRÀS (2012), «Pròleg», *Treballs de la Societat Catalana de Biologia*, 63, pàg. 15-20.

Però passem llista dels imprudents assistents a la subversiva «Reunió Biològica» d'aquell dia de Sant Valentí del 1962. Pere Babot, el més imprudent de tots, en va deixar constància en un quadern escolar que hauria pogut fer les delícies dels simpàtics germans Creix, de la Brigada Político-Social de l'època. Van ser exactament 37: Enric Alegret i Guasch, Romà Alemany i Vall, Josep Alsina i Bofill, Pere Babot i Boixeda, Francesc Broggi i Guerra, Pere Calafell i Gilbert, Carles Carceller i Blay, Modest Casanovas i Viader, Oriol Casassas i Simó, Joan Colomines i Puig, Josep Cornudella i Capdevila, Raimon Cornudella i Mir, Ramon Cullell i Reig, Remigi Dargallo i Hernández, Antoni Esteve i Subirana, Fèlix Fornells i Puig, Pere Gabarró i Garcia, Josep Laporte i Salas, Raimon Llatas i Duran, Agustí Marí i Guinart, Ramon Martínez Callén, Josep M. Massons i Esplugas, Andreu Olivé i Badosa, Josep Oriol i Anguera, Ignasi Orsolà i Martí, Manuel Piera i Flo, Pere Puig i Muset, Agustí Pumarola i Busquets, Joaquim Ramis i Coris, Jaume Sunyer i Pi, Ramon Surinyach i Oller, Miquel Taverna i Torm, Alfons Trias i Maxenchs, Lluís Vallmitjana i Rovira, Conrad Xalabarder i Puig, i dos més dels quals no hem pogut desxifrar el nom al quadern del doctor Babot. No tots ells van participar; finalment, en la represa pròpiament dita de la Societat; alguns (Ramon Martínez Callén i Agustí Pumarola i Busquets) s'hi van incorporar posteriorment, altres (Enric Alegret i Guasch, Andreu Olivé i Badosa i Ignasi Orsolà i Martí) no ho van arribar a fer mai.

A més d'aquesta sessió, l'any 1962 se celebraren sessions el mes de març i el de juny i, l'11 de desembre, en commemoració del cinquantenari de la societat, se celebrà la primera de les sessions monogràfiques que, amb el nom de *colloquis*, s'anaren repetint amb regularitat els anys següents. Aquest primer Col·loqui versà sobre el colesterol i les seves connotacions biològiques i patològiques, amb contribucions de Pere Puig i Muset, Ramon Casares, Josep Laporte i Ignasi Balaguer, i es va celebrar ja al Palau Dalmaes, en el qual Òmnium Cultural havia cedit algunes dependències a l'IEC. Per primera vegada apareixia a les convocatòries d'aquest acte el nom de Societat Catalana de Biologia, tot i que formalment encara no s'havia reconstituït. Aquell any mateix també es creà una Ponència de Lexicografia (POLE) i s'instituï un premi per a estudiants (que, tanmateix, no es va poder convocar fins el 1964).

Pere Babot, a més de convocar personalment els possibles assistents a les «Reunions Biològiques» prenia nota dels assistents efectius a cada reunió. Això va permetre, en acabar l'any, fer una primera tria dels més assidus, que van ser convocats, el 31 de gener de 1963, a una reunió per constituir una comissió que havia de proposar a la Secció de Ciències de l'Institut d'Estudis Catalans el primer nomenament de membres numeraris de la Societat de Biologia renascuda. No-

més nou dels vint-i-cinc convocats van poder assistir a la reunió: Josep Alsina i Bofill, Pere Babot i Boixeda, Carles Carceller i Blay, Josep Cornudella i Capdevila, Josep Laporte i Salas, Josep Oriol i Anguera, Manuel Piera i Flo, Joaquim Ramis i Coris i Ramon Surinyach i Oller. Aquesta comissió va elaborar una primera llista de 41 noms de possibles numeraris nous, als quals calia afegir «els qui havent estat numeraris en la primera etapa contestin afirmativament [...] a la proposta de continuar com a tals en la nova etapa», i a la qual afegiren posteriorment una quinzena de noms. Gairebé tots ells van ser designats per la Secció de Ciències de l'IEC socis numeraris de la Societat Catalana de Biologia, nomenament que va ser ratificat en assemblea el 10 d'octubre de 1963.

7.5. L'assemblea constituent i el primer consell directiu electe

En efecte, el 1963 hi va haver noves sessions científiques al març i l'abril, mentre es preparava la publicació del volum XVIII dels *Treballs*, el primer de la nova etapa, amb un prefaci de Josep Alsina i Bofill, els treballs presentats a les sessions del 1962 i quatre apèndixs: la llista dels socis del 1935, la de les sessions celebrades aquell any, la de les celebrades els anys 1936, 1937 i 1938, i les paraules pronunciades per Leandre Cervera a la sessió del 12 d'abril de 1954.

El volum sortia de la impremta el maig del 1963 dins de la sèrie dels «Arxius de la Secció de Ciències» (amb el número XXVIII) i, tot i que la societat encara no s'havia constituït formalment, duia l'encapçalament de *Treballs de la Societat Catalana de Biologia*. XVIII. Aquesta doble numeració dels *Treballs de la Societat Catalana de Biologia* com a sèrie pròpia i com a part integrant dels «Arxius de la Secció de Ciències» es va mantenir fins al volum XXXIII dels *Treballs* (LV dels «Arxius»), publicat el 1976. Setze dels vint-i-vuit volums dels «Arxius» publicats entre el 1963 i el 1976 (el 57%) eren volums dels *Treballs de la Societat Catalana de Biologia*.³³⁴ La publicació del volum XVIII va ser possible gràcies a les aportacions econòmiques de quatre laboratoris farmacèutics en els quals participaven directament o indirecta alguns socis de la societat: el Laboratori Martí Cuatrecasas (més tard Fides-Cuatrecasas), el LETI (més tard LETI-Uquifa), el PEVYA i els Laboratoris del Dr. Esteve.³³⁵

334. A. ROCA ROSELL i E. CASASSAS i SIMÓ (1995), «Els primers 100 números dels Arxius de les Seccions de Ciències», *Arxius de les Seccions de Ciències de l'Institut d'Estudis Catalans*, 100, pàg. 9-40.

335. Arxiu IEC, Societat Catalana de Biologia, Actes, Sessions privades 1963-1977, pàg. 13v. El Laboratori Martí Cuatrecasas havia estat fundat per Martí Cuatrecasas, germà del botànic Josep Cuatrecasas i del metge Joan Cuatrecasas, tots dos exiliats, i hi participava Florenci Pujol, pare de Jordi Pujol, llavors

Finalment, el dijous dia 10 d'octubre va tenir lloc, al Palau Dalmaes una primera "reunió privada" que va ser l'assemblea constituent de la nova etapa de la Societat de Biologia, ara ja amb el nom de Societat Catalana de Biologia. Hi van assistir trenta-sis dels socis designats per la Secció de Ciències³³⁶ i setze més es van excusar.³³⁷

A partir d'aquest punt canvia del tot el panorama documental referent a la societat. D'una absència gairebé total de fonts primàries passem a una etapa de sobreabundància, sobretot durant els anys que va ocupar la secretaria Pere Babot (1962-79). D'haver de buscar fonts indirectes, de vegades sorprenents, que confirmin o desmenteixin hipòtesis o conjectures inicialment versemblants, ens trobem amb actes extremament detallades, còpies de tots i cada un dels documents emesos per la presidència o la secretaria, dades comptables, correspondència amb els socis, etc. D'haver-nos d'esforçar a fer parlar les publicacions i els pocs documents disponibles, hem de passar a seleccionar allò més significatiu d'aquesta sobreabundància documental.

Un bon exemple, només començar la nova etapa, ens l'ofereix l'acta de l'assemblea constituent (o sessió privada) del 10 d'octubre de 1963.³³⁸ Primer de tot va intervenir com a president Josep Alsina i Bofill, que va fer «una exposició breu de les gestions i activitats desplegadas des dels inicis de l'any 1962 fins avui, dia en el qual queda closa la fase preparatòria de restitució de la S.C.B. a la filiació de l'I.E.C.»; per donar compte, a continuació, de les sessions celebra-

jove llicenciat en medicina, que hi treballava des del 1952, tot just acabada la carrera; vegeu A. ROIG LLORT (2011), *Generació Virtèlia. Un palau comú dels líders catalans del segle xx*, Barcelona, Columna. El LETI havia estat fundat el 1929 per Pere Domingo, Jaume Sunyer i Pi i Josep Vidal i Munné, i des del 1946, juntament amb UQUIFA, era el primer productor de penicil·lina de l'Estat espanyol. El PEVYA havia estat creat el 1944 per Pere Puig i Muset. I els Laboratoris del Dr. Esteve havien estat fundats el 1936 per Antoni Esteve i Subirana.

336. Els 36 assistents van ser: Romà Alemany i Vall, Josep Alsina i Bofill, Pere Babot i Boixeda, Ignasi Balaguer i Vintró, Màxim Bartolomé i Rodríguez, Francesc Broggi i Guerra, Josep M. Canyadell i Vidal, Carles Carceller i Blay, Pau Cartaña i Castellà, Ramon Casares i Potau, Joan Colomines i Puig, Josep Cornudella i Capdevila, Pere Domingo i Sanjuan, Montserrat Farran i Comas (l'única dona), Pere Gabarró i Garcia, Jordi Guasch i Sagraera, Antoni Esteve i Subirana, Josep Laporte i Salas, Agustí Marí i Guinart, Manuel Miserachs i Rigalt, Dionís Monton i Raspall, Joan Obiols i Vié, Josep Oriol i Anguera, Jaume Pi i Figueras, Manuel Piera i Flo, Eduard Pons i Tortella, Jordi Pujol i Soley, Joaquim Ramis i Coris, Belarmino Rodríguez Arias, Lluís Sayé i Sempere, Tomàs Seix i Miralta, Ramon Surinyach i Oller, Miquel Taverna i Torm, Ramon Trias i Rubiès, Lluís Vallmitjana i Rovira i Xavier Vilanova i Montiu.

337. Pere Abelló i Vila, Enric Fernández i Pellicer, Eduard Fornells i Martínez, Fèlix Fornells i Puig, Jordi Gras i Riera, Pere Martínez i Garcia, Josep M. Massons i Esplugas, Josep M. de Moragas i Viñas, Agustí Pedro i Pons, Antoni Puigvert i Gorro, Joan Rusca i Vilardell, Carles Soler i Dopff, Alfons Trias i Maxenchs, Lluís Trias de Bes, Salvador Vives i Casajuana i Josep Vives i Mañé.

338. Arxiu IEC, Societat Catalana de Biologia, Actes. Sessions privades 1963-1977, pàg. 1-6.

des al llarg del 1962 i el 1963 (deu) i de la publicació del volum XVIII dels *Treballs de la Societat Catalana de Biologia*, amb les comunicacions presentades de febrer a juny de l'any anterior, i que s'estaven aplegant els originals per a completar el volum XIX. Va exposar, també, la imminent publicació d'un butlletí bimensual a càrrec dels "joves" i, finalment, abans de procedir a l'elecció del consell directiu, va presentar els estatuts proposats per l'IEC, pràcticament idèntics als que havien regit la vida de la Societat de Biologia abans del 1939.

Els canvis més interessants eren els que afectaven l'article primer, amb el canvi de nom de Societat de Biologia de Barcelona a Societat Catalana de Biologia, l'explícita declaració de la Societat com a filial de l'IEC i l'ampliació de l'objecte que ja no es limitava a «l'estudi de la ciència dels éssers organitzats a l'estat normal i patològic» ans hi afegia «la difusió dels estudis realitzats als Països Catalans, en l'àmbit nacional i internacional». S'especificava més bé la condició de soci agregat o corresponent (en aquest cas ja no es tractava dels residents «fora de Barcelona», com era el cas dels socis corresponents abans de 1939, sinó dels que «resideixin fora dels Països Catalans», amb la qual cosa es donava per fet que tots els residents als Països Catalans serien numeraris) i s'eliminava la limitació del nombre de socis numeraris (ja obsoleta els anys 30, tal com hem vist). També s'ampliava el consell directiu i s'introduïa la novetat que, dels dos vocals, un fos representant dels socis agregats. Una novetat curiosa era que no s'especificava amb quins recursos comptaria la societat, mostra de la precarietat i el voluntarisme en què havien de desenvolupar-se les activitats de la societat; el volum XVIII dels *Treballs*, per exemple, s'havia pogut publicar gràcies als ajuts de diferents laboratoris i, evidentment, totes les altres despeses havien anat a càrrec de les butxaques dels promotors de la represa.

Després de la lectura i aprovació provisional dels estatuts va sotmetre a l'aprovació de l'assemblea les llistes de socis numeraris (76), honoraris (5), corresponents (14) i agregats (21) proposats, que van ser aprovades, va proposar com a president honorari August Pi i Sunyer, que en va ser proclamat per aclamació, i es va elegir i anunciar el primer consell directiu electe de la Societat Catalana de Biologia, amb Josep Alsina i Bofill com a president, Pere Domingo i Sanjuan com a vicepresident, Pere Babot i Boixeda com a secretari general, Josep Laporte i Salas com a secretari de Publicacions, Conrad Xalabarder com a conservador, Pere Puig i Muset com a vocal de numeraris i Joaquim Ramis i Coris com a vocal d'agregats. La Societat Catalana de Biologia, amb el nom nou acabat d'estrenar, havia renascut.

Al cap de pocs dies, el dimecres 16 d'octubre de 1963, es reunia per primera vegada aquest consell directiu electe. Ho feia a l'Hostal del Sol, un restaurant

(avui desaparegut) situat a la cantonada del passeig de Gràcia i el carrer Mallorca, a dos quarts d'onze de la nit.

Hom hi acordava crear una Comissió de Relacions Exteriors, presidida pel vicepresident, Pere Domingo, una de les primeres comeses del qual havia de ser reprendre les relacions amb la Société de Biologie de París, i una Comissió de Publicacions, que s'encomanava a Pere Puig i Muset i Jordi Pujol (és a dir, als representants de dos dels laboratoris —PEVYA i Fides-Cuatrecasas— que feien possible econòmicament l'aparició dels *Treballs*) juntament amb el secretari de Publicacions Josep Laporte, Joaquim Ramis i Conrad Xalabarder. Es confirmava l'encàrrec a Jaume Valero i Ribas, Joan Colomines i Puig, Ramon Surinyach i Oller i Manuel Subirà i Rocamora de la Ponència de Lexicografia, que ja feia uns mesos que funcionava.

Hom hi acordava també una part de la programació per al curs 1963-64 que estava començant. La conferència inaugural, per a la qual es proposava l'assistència de mitja etiqueta, era encomanada al més antic dels socis numeraris: Lluís Sayé, que havia anunciat que parlaria sobre «L'obra antituberculosa internacional», i havia de tenir lloc al Palau Dalmasas el 14 de novembre. Pel mes de desembre hom preveia sengles comunicacions de Conrad Xalabarder i Josep M. Canyadell als Dispensaris Blancs.

Un tema de debat, encetat pel president Alsina, era el de la necessitat de cercar la participació dels biòlegs no metges. Gairebé tots els participants en la represa, tret de molt escassos farmacèutics i un parell de naturalistes, eren metges. Al consell directiu ho eren tots, tret de Pere Puig i Muset, farmacèutic. Ja veurem més endavant amb quina eficàcia va dur a terme aquesta obertura cap a farmacèutics i biòlegs l'eficient secretari Pere Babot.

D'altra banda, la petició de Joaquim Ramis «d'una descripció històrica de la nostra Societat» és reveladora del tall generacional entre els principals exponents de l'etapa anterior de la Societat de Biologia i les noves generacions de metges (els biòlegs encara eren absents de la Societat de Biologia de Barcelona). El quart de segle escolat des del 1938 no era endebades; la Societat Catalana de Biologia del 1963 ho ignorava gairebé tot de les seves arrels en aquella Societat de Biologia de Barcelona d'abans del 1939. Pere Domingo, que havia ingressat a la Societat com a soci agregat el 1916 i n'havia ocupat la presidència del 1931 al 1933, va quedar encarregat de fer la ressenya històrica demanada. Una mica a les palpentes, però decidida, la Societat Catalana de Biologia iniciava un camí que, contra tot pronòstic i no sense dificultats, havia de superar en durada, fruits científics i projecció social el precedent de la Societat de Biologia de Barcelona.

Annex 1

Situació el 1939 i els anys posteriors dels socis del 1935

Honoraris de l'Estat espanyol³³⁹

EXILIATS

NOM	SITUACIÓ
Gustavo Pittaluga (1876-1956)	Exiliat primer a França (1939-40) i posteriorment a Cuba (1941-56). Mort a l'Havana el 1956.
Ignacio Bolívar Urrutia (1850-1944)	Exiliat a Mèxic (1939-44), on va morir.
Gregorio Marañón y Posadillo (1887-1960)	Havia iniciat el seu exili (a França) el 1936. Des d'allí va fer, durant la guerra, diversos viatges per l'Amèrica Llatina i va mantenir una postura crítica amb el govern de la República. Tot i així va ser destituït del seu càrrec a l'Hospital General de Madrid el 1939 i no va poder tornar fins el 1942.
Enric Moles i Ormella (1883-1953)	Exiliat a França (1939-41). Al seu retorn, empresonat, condemnat a reclusió perpètua i, al cap de dos anys, indultat i alhora desposseït de tots els seus càrrecs i propietats.
Teófilo Hernando (1881-1975)	Exiliat a França (1936-41). Separat de la càtedra, va exercir privadament la medicina.

339. No fem esment dels honoraris estrangers, lògicament no afectats directament per la Guerra Civil Espanyola i les seves conseqüències.

EXILIATS

NOM	SITUACIÓ
Pío del Río Hortega (1882-1945)	Exiliat inicialment a França (1936-39) viatjà per Europa durant la Guerra Civil. El 1939 s'exilià definitivament a l'Argentina.

Integrats

NOM	COMENTARIS
Pedro Ramón y Cajal (1854-1950)	Catedràtic jubilat a Saragossa, on va morir.
Antonio de Gregorio Rocalano (1873-1941)	Havia passat la guerra a Saragossa com a catedràtic de química general, càrrec en el qual va continuar sense problemes.
José Goyanes Capdevila (1876-1964)	El 1935 havia estat cessat per motius polítics del seu càrrec de director de l'Instituto Nacional del Cáncer. Durant la guerra va actuar com a cirurgià de guerra a Salamanca. Va tornar a Madrid el 1939 on va exercir privadament com a cirurgià fins el 1945, que es traslladà a Canàries, per raons de salut, on va morir.
Emilio Fernández Galiano (1885-1953)	En esclatar la guerra es trobava a Sigüenza, que va ser escenari de violents combats de l'agost a l'octubre del 1936, fins que va ser ocupada per les forces franquistes. Evacuat a Calatayud, al final de la guerra va ser reintegrat (previ expedient de depuració) a la seva càtedra de la Facultat de Ciències de Madrid.

Numeraris³⁴⁰**EXILIATS**

NOM	COMENTARIS
Jaume Aiguader i Miró (1882-1943)	França (1939-41) i Mèxic (1941-43). Mort a Ciutat de Mèxic el 1943.
Miquel A. Baltà i Botta (1892-1964)	França (1939-40), la Gran Bretanya (1940), Bolívia (1940-42) i Cuba (1942-61). Retorn el 1961. Mort el 1964 a Samalús (Vallès Oriental).
Jesús M. Bellido i Golferichs (1880-1952)	França (1939-52). Mort a Tolosa de Llenguadoc el 1952.
Bonaventura Benaiges i Farriol (1909-2001)	França (1939-40) i Veneçuela (1940-2001). Mort a Caracas el 2001.
Joan Bofill i Deulofeu (1905-1995)	França (1939), Veneçuela (1939-95 [o 96]). Mort a Caracas.
Rosend Carrasco i Formiguera (1892-1990)	França (gener-juny del 1939), Mèxic (1939-48) i Veneçuela (1948-72). Retorn el 1972.
Manuel Corachan i Garcia (1881-1942)	El 1936 havia passat a territori franquista juntament amb el seu fill, que va ser enviat al front i hi va morir. El 1937 es va exiliar a Veneçuela (1937-41). Va morir en l'epidèmia de tifus exantemàtic de 1941-42, que va contraure a l'Hospital de Sant Pau, on s'havia reintegrat com a cap de cirurgia.
Cristià Cortés i Lladó (1904-1974)	França (1939-40), Veneçuela (1940) i Mèxic (1940-70). Retornat el 1970. Mort a Barcelona el 1974.
Pere Domingo i Sanjuan (1896-1979)	Encara que ja s'havia exiliat a Cuba el 1936, va ser separat de la Universitat de Barcelona el 1940 per la seva adhesió indubtable «al gobierno rojo-separatista» (era germà de Marcellí Domingo, destacat polític republicà). Retornà el 1962.
Albert Folch i Pi (1905-1993)	França (1939-42) i Mèxic (1942-93). Mort a Ciutat de Mèxic el 1993.
Jordi Folch i Pi (1911-1979)	Era als Estats Units des del 1936 (crídat per Francesc Duran Reynals abans de l'esclat de la Guerra Civil) i s'hi va quedar. Mort a Boston el 1979.

340. S'han exclòs els morts entre el 1935 i el 1939.

EXILIATS

NOM	COMENTARIS
Antoni Griñó i Garriga (1903-1973)	França (gener-juny del 1939), Veneçuela (1939-54) i els EUA (Detroit, Washington) (1954-68). Retorns esporàdics a partir del 1967. Retorn definitiu a Barcelona el 1971.
Emili Mira i López (1896-1964)	França (1939), la Gran Bretanya (1939-40), l'Argentina (1940-42), l'Uruguai (1942-47) i el Brasil (1947-64). Mort el 1964 a Petrópolis (Brasil).
Antoni Oriol i Anguera (1906-1996)	França (febrer del 1939-desembre del 1940). Va tornar, però va ser internat en un camp de concentració, depurat i represaliat i, tot i que va poder treballar en laboratoris privats, el 1949 tornà a marxar a l'exili. L'Argentina (1949-57) i Mèxic (1958-96). Retorns esporàdics a partir del 1966. Mort a Ciutat de Mèxic el 1996.
August Pi i Sunyer (1879-1965)	França (gener-juny del 1939), Veneçuela (1939-gener del 1963) i Mèxic (del 1963 fins a la mort).
Cèsar Pi-Sunyer i Bayo (1905-1997)	França (gener-abril del 1939) i Mèxic (1939-97). Mort a Ciutat de Mèxic el 1997.
Jaume Pi-Sunyer i Bayo (1903-2000)	França (gener-abril del 1939), Mèxic (1939-45) i Nova York (1945-2000). Mort a Nova York (2000).
Jaume Raventós i Pijoan (1905-1983)	Era a Edimburg (1935-38) quan va esclatar la guerra i s'hi va quedar. Va passar (1938-67) a Manchester, on va fer importants aportacions en l'anestesiologia. Mort a Chester (1982).
Cosme Rofes i Cabré (1889-1975)	Havia estat membre del Consell d'Economia de la Generalitat en representació de la CNT. Cap al final de la guerra va ser enviat per aquesta a Suïssa per a recaptar fons per a la República i arribà a fer una intervenció al Parlament helvètic. Vençuda la República va romandre a Suïssa (1938-70) on va regentar una clínica psiquiàtrica. El 1970 va passar a Alemanya. Mort a Biberach (Alemanya) el 1975.
Lluís Sayé i Sempere (1888-1975)	França (setembre de 1936-37), itinerant per l'Amèrica Llatina (1937-42) i establert uns anys a l'Argentina (1942-51). Al seu retorn marginat i amb greus penúries econòmiques.

EXILIATS

NOM	COMENTARIS
Antoni Trias i Pujol (1892-1970)	França (gener-abril del 1939) i Colòmbia (maig de 1939-1970). Retorna intermitents a partir del 1954. Mort a Sta. Cristina d'Aro el 1970.
Joaquim Trias i Pujol (1888-1964)	Carcassona (1939-42) i Andorra (1942-47). Torna a Barcelona el 1947, però és condemnat a dos anys de presó el 1952 per haver atès professionalment un fugitiu anarquista (amnistiat amb motiu del Congrés Eucarístic Internacional del 1953, només va passar quatre mesos a la presó). Posteriorment (1954-55), va treballar un any a la Universidad de Cuyo (Mendoza, Argentina).
Jacint Vilardell i Permanyer (1894-1967)	França (1936-43). Tot i haver patit persecució per part dels anarquistes al començament de la Guerra Civil, va ser separat de la Universitat de Barcelona el 1940 per haver estat metge personal del president Macià. A partir del 1945 obre consulta privada. El 1963 va fundar el premi de cant Francesc Viñas (era gendre d'aquest tenor).
Joaquim Xirau i Palau (1895-1946)	França (1939) i Mèxic (1939-46, amb un parèntesi a Cuba el 1942). Mort d'accident a Ciutat de Mèxic el 1946.

REPRESALIATS

NOM	COMENTARIS
Agustí Amell i Sans (1903-1983)	Expulsat del seu càrrec de professor ajudant de patologia i clínica mèdica (al departament que dirigia Pedro i Pons) a la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona. Malgrat tot, Pedro i Pons el col·locà com a cap del dispensari d'aparell respiratori del seu departament.
Antoni Armengol i Peracaula (1892-1966)	Expulsat del seu càrrec de professor. Tanmateix va poder continuar treballant a la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona amb el suport del catedràtic de farmacologia (des del 1940) Francisco García-Valdecasas i va aconseguir la creació del primer servei de transfusió sanguínia de la postguerra (el primer a l'Estat espanyol a tenir en compte el factor Rh).

REPRESALIATS

NOM	COMENTARIS
Pau Cartaña i Castellà (1899-1974)	Expulsat del seu càrrec de professor ajudant de microbiologia a la Facultat de Medicina de la Universitat Autònoma i del de cap de la lluita antipalúdica. Tanmateix, el 1939 mateix va ser nomenat metge bacteriòleg de l'Instituto Provincial de Sanidad de Barcelona. Mort el 1974 a Barcelona.
Leandre Cervera i Astor (1891-1964)	Destituït del seu càrrec de professor de l'Escola Superior d'Agricultura i dels Estudis Universitaris per a Obrers de la Universitat Autònoma. Acollit als Laboratoris FHER, es va haver d'inscriure com a tècnic al Sindicato de Industrias Químicas.
Víctor Conill i Montobbio (1886-1970)	Durant una part de la Guerra Civil va viure refugiat, amb la seva família, al mas Cartellà, una finca de la seva propietat a Maçanet de la Selva. Tot i així, acusat de maçó i d'haver practicat avortaments va ser sotmès a un expedient de depuració el 1939, però va poder conservar la càtedra d'obstetrícia i ginecologia de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona.
Josep Deulofeu i Poch (1879-1957)	El gener de 1939 era degà de la Facultat de Farmàcia de la Universitat Autònoma (i rector accidental per l'absència de Pere Bosch i Gimpera). Va ser separat de l'escalafó de catedràtics i condemnat a sis anys de presó per un tribunal militar.
Francesc Domènech i Alsina (1901-1961)	Expulsat dels seus càrrecs de director del Servei de Cirurgia Experimental i professor de clínica quirúrgica de la Facultat de Medicina de la Universitat Autònoma. Inhabilitat durant vint anys per a l'exercici de càrrecs docents per ser, entre altres coses, «de ideas izquierdistas» i «íntimo amigo de Pi Suñer y demás adláteres antiespañoles». Es va retirar a la medicina privada i anys més tard va ser cap del servei de traumatologia de l'hospital municipal de l'Esperança de Barcelona. Mort a Pobolada el 1961.
Montserrat Farran i Comas (1904-2003)	Separada de l'Institut de Fisiologia. Posteriorment va poder obrir una oficina de farmàcia a Barcelona, que regentà fins a la jubilació.

REPRESALIATS

NOM	COMENTARIS
Enric Fernández i Pellicer (1896-2000)	Expulsat del seu càrrec de professor ajudant de propedèutica de la Facultat de Medicina de la Universitat Autònoma. Tanmateix va poder conservar el càrrec de cap del laboratori de química biològica de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau de Barcelona.
Josep Fuset i Tubià (1871-1952)	Tot i haver passat a territori franquista el 1937, va ser separat definitivament de la càtedra el 1941 per les noves autoritats a causa de la seva ideologia republicana i anticlerical.
Pere González i Juan (1886-1955)	Breu exili a França (1939). Destituït en retornar del càrrec de director del Laboratori Municipal de Barcelona (desembre del 1939). Trobà feina als Laboratoris LETI i va contribuir als primers esforços per a produir penicil·lina a l'Estat espanyol (1943).
Pere Martínez i Garcia (1897-1971)	Separat de la docència (tant del seu càrrec de professor de pediatria a la Facultat de Medicina de la Universitat Autònoma com de la càtedra de la Universitat de Salamanca de la qual estava en excedència) i de la direcció de la clínica infantil de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, si bé hi va poder continuar treballant. El 1952 va poder ocupar la càtedra de pediatria de la Facultat de Medicina de Cadis.
Eduard Pons i Tortella (1906-1989)	Expulsat del seu càrrec de professor encarregat d'anatomia de la Facultat de Medicina de la Universitat Autònoma. En ocupar els franquistes Barcelona estava destinat a l'Hospital Militar de Barcelona i va ser empresonat fins el febrer del 1940. El 1941 va ser incapacitat durant sis anys «para el desempeño y opositar a cargos docentes».
Antoni Puigvert i Gorro (1905-1990)	Havent acabat la guerra com a capità metge de l'exèrcit de la República a l'Hospital Militar de Barcelona, va ser enviat pels franquistes a un hospital de campanya per a presoners fins el 1941. El seu procés de depuració no li va permetre presentar-se a les oposicions a cap del Servei d'Urologia de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, on treballava des del 1933. Va poder, tanmateix, mantenir la seva clínica privada, fundada el 1932.

REPRESALIATS

NOM	COMENTARIS
Belarmino Rodríguez Arias (1895-1997)	Destituït del càrrec de professor extraordinari de neurologia de la Universitat Autònoma. Tot i que va ser perseguit per les seves relacions amb August Pi i Sunyer i amb Negrin, emparat per Llorenç Garcia-Tornel, metge militar de l'exèrcit franquista i regidor de l'Ajuntament de Barcelona (1939-52), va ser nomenat el 1941 director de l'Instituto Neurológico Municipal.
Tomàs Seix i Miralta (1894-1993)	Expulsat del càrrec de professor ajudant de fisiologia de la Facultat de Medicina de la Universitat Autònoma i de la direcció del dispensari central de la lluita antituberculosa. Tanmateix, el 1944 ja havia estat reintegrat a l'escalafó de metges directors del Patronato Nacional Antituberculoso i el 1945 nomenat director del Dispensari Antituberculós de Barcelona.
Carles Soler i Dopff (1893-1972)	Expulsat del seu càrrec de professor ajudant d'higiene i sanitat a la Facultat de Medicina de la Universitat Autònoma i del que ocupava a l'Institut Psicotècnic de la Generalitat. Va ser empresonat per la seva condició de dirigent del Sindicat de Metges de Catalunya.
Jaume Sunyer i Pi (1903-1990)	Expulsat del càrrec de professor ajudant de microbiologia de la Facultat de Medicina de la Universitat Autònoma. Va ser perseguit pels seus vincles familiars. Tanmateix va poder conservar (prèvia depuració) el seu càrrec al Laboratori Municipal i va treballar als Laboratoris LETI, que havia fundat el 1929 juntament amb Pere Domingo i Josep Vidal i Munné.
Alfons Trias i Maxenchs (1896-1977)	Expulsat dels càrrecs de professor ajudant de pediatria de la Facultat de Medicina de la Universitat Autònoma, de professor de l'Escola d'Infermeres i de director de la Maternitat. Multat el 1941 per «antecedentes separatistas».

REPRESALIATS

NOM	COMENTARIS
Antoni Valls i Conforto (1904-1996)	Expulsat del seu càrrec de professor ajudant de microbiologia a la Facultat de Medicina de la Universitat Autònoma i inhabilitat professionalment pel Col·legi de Metges. Tanmateix, el maig del 1939 anunciava la seva consulta privada a <i>La Vanguardia</i> . El 1953 presentava set comunicacions al Congrés Internacional de Microbiologia de Roma en representació del Laboratori Municipal.
Josep Vidal i Munné (1896-1958)	Perdó el seu càrrec al Laboratori Municipal i el Colegio de Veterinarios li obrí un procés de depuració política. Treballà a partir d'això als Laboratoris LETI, que havia fundat el 1929 juntament amb Pere Domingo i Jaume Sunyer i Pi.

INTEGRATS

NOM	COMENTARIS
Santiago Alcobé i Noguer (1903-1977)	Havia fugit a Itàlia, amb la seva família, el 1936. Rehabilitat el novembre del 1939. Recuperà el seu càrrec d'auxiliar temporal. Poc després va guanyar la càtedra d'antropologia de la Facultat de Ciències de la Universitat de Barcelona (1941), vacant per la jubilació de Telesforo de Aranzadi.
Vicenç Carulla i Riera (1896-1971)	Durant la guerra havia organitzat a Sant Sebastià l'Hospital General Mola. Quan tornà a Barcelona ho va fer assimilat a capità metge i va dirigir el servei de radiologia de l'Hospital Militar fins el 1941. El novembre del 1939 va ser un dels primers a superar l'expedient de depuració i rehabilitat sense sanció com a auxiliar temporal a la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona. També va presidir el Col·legi de Metges del 1939 al 1940.
Ramon Cullell i Reig (1904-1993)	Va continuar com a director del Laboratori Biològic de l'Institut Antituberculós de la Caixa de Pensions (Dispensaris Blancs) i va mantenir la seva activitat professional privada com a farmacèutic.

INTEGRATS

NOM	COMENTARIS
Xavier Farrerons i Co (1906-2000)	Havia passat a territori franquista el 1937. Residí a Burgos, on exercí la medicina, del 1937 al 1939. Tornà a Barcelona el maig del 1939. Ingressà a la càtedra de clínica mèdica d'Agustí Pedro i Pons on dirigí el Dispensari de Malalties Allèrgiques alhora que exercia privadament la medicina.
Benito Fernández Riofrío (1896-1942)	Havia passat bona part de la guerra a Sòria, com a professor d'institut. Rehabilitat el novembre del 1939. Va conservar la seva càtedra i va ser nomenat degà de la Facultat de Ciències de la Universitat de Barcelona el 1941. Tanmateix, es va suïcidar el 1942.
Francesc Ferrando i Estapà (1879-1955)	Era otorrinolaringòleg i exercia privadament així com també en alguns centres sanitaris tant privats (L'Aliança) com públics (Dispensari Central Antituberculós).
Fèlix Fornells i Puig (c. 1895-c. 1990)	No hem trobat dades que fos perseguit. Tanmateix totes les seves publicacions científiques són d'abans del 1936. Exercí privadament la medicina.
Francisco García del Cid Arias (1897-1965)	Inclòs en la proposta d'auxiliars temporals del rector de la Universitat de Barcelona d'1 d'agost de 1939 va poder conservar el seu càrrec docent a la Facultat de Ciències. El 1942 accedí a la càtedra de zoologia de la Facultat de Ciències de la Universitat de Barcelona i el 1943 a la direcció de l'Institut de Biologia Aplicada del CSIC.
Salvador Gil Vernet (1892-1987)	S'havia exiliat el 1936, primer a França i després a Itàlia. El 1939 retorna i recupera la seva càtedra d'anatomia de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona.
Josep Antoni Grífols i Roig (1885-1976)	El 1940 crea els Laboratoris Grífols, avui líders en hemoderivats. Ja abans de (i durant) la guerra havia regentat un laboratori de sèrums i vacunes i havia practicat transfusions.

INTEGRATS

NOM	COMENTARIS
Lluís Guilera i Molas (1896-1969)	Malgrat la seva vinculació a Acció Catalana Republicana, se li va atorgar el reingrés a l'escalafó de catedràtics i va ser nomenat (novembre del 1940) catedràtic d'histologia de la Facultat de Medicina de la Universitat de Sevilla. També va poder conservar el seu càrrec de cap del Servei d'Oncologia de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.
Santiago Noguer i Moré (1894-1988)	Cap del Servei de Dermatologia de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (Hospital General de Catalunya durant la Guerra Civil) va conservar el càrrec després de la preceptiva depuració.
Benet Oliver i Suñé (1904-1988)	Des del 1928 dirigia els laboratoris d'anàlisis creats pel seu pare, Benet Oliver Rodés. Va ser representant del govern espanyol en organismes internacionals relacionats amb l'abastament i la depuració d'aigües.
Jaume Peyrí i Rocamora (1877-1950)	Exiliat a França (juliol del 1936-febrer del 1939). Al seu retorn és nomenat degà en funcions (febrer del 1939) i rehabilitat (novembre del 1939) i recupera la càtedra de dermatologia i sifilografia de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona.
Josep M. Peyrí i Rocamora (1886-1941)	Va figurar a la primera relació de proposats com a professors auxiliars de la Universitat de Barcelona després de la fi de la Guerra Civil (01-VIII-1939). Ja ho havia estat de la Universitat Autònoma.
Manuel Piera i Flo (1898-1979)	Cap del Servei de Laboratori i Anàlisis Clíniques de l'Hospital del Sagrat Cor. Superà amb èxit l'obligada depuració abans d'acabar l'any 1939. El desembre del 1949 era un dels 35 metges signants d'una carta a favor de Joaquim Trias i Pujol, empresonat per haver auxiliat un anarquista, que encapçalava la signatura del president del Col·legi de Metges i tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Barcelona des del 1939, Llorenç Garcia-Tornel.
Ricard Roca de Viñals (1905-1959)	Després de la preceptiva depuració va continuar com a cap del Servei de Laboratori de l'Institut Neurològic Municipal de Barcelona. El juny del 1939 era nomenat cap del Departament d'Anatomia Patològica i Laboratori de l'Instituto Policlínico (més tard Clínica Platón). A banda, dirigia el seu propi laboratori privat, creat el 1929.

INTEGRATS

NOM	COMENTARIS
Joan Puig-Sureda i Sais (1880-1978)	El juny del 1936 havia estat el president del novè Congrés de Metges de Llengua Catalana. Durant la guerra va ser capità metge a l'exèrcit franquista. El 1939 succeí a la càtedra de terapèutica quirúrgica de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona l'exiliat Joaquim Trias.
Jaume Pujiula i Dilmé (1869-1958)	Exiliat durant la guerra a Avigliana (Itàlia). Retornat el 1939 reprèn les seves classes i les seves recerques al col·legi dels jesuïtes de Sarrià.
Manuel Roig i Roig (?-1943)	Conservà el càrrec de cap del Servei de Vacunacions Antiràbiques del Laboratori Municipal de Barcelona fins a la seva mort el 1943.
Joan Rusca i Vilardell (1889-1971)	Va poder mantenir la seva consulta privada com a tocòleg i sembla que va poder conservar el laboratori on fabricava la Sincitina Rusca, un extracte de placenta antiemètic que actualment encara fabrica Novartis.
Joaquim Salarich i Torrents (1895-1978)	Durant la guerra havia passat al bàndol franquista i treballat als hospitals militars de Villarobledo, Pamplona i Cestona. Assolí el grau de comandant metge, que va exercir, a partir del 1939 a l'Hospital Militar de Barcelona i al de Ripoll.
Francesc Serra i Rabert (?-1959)	Funcionari tècnic de la Diputació Provincial de Barcelona va superar amb èxit la depuració. El 1950, com a assessor de sanitat de la Diputació de Barcelona, era una personalitat als cercles mèdics oficials.
Lluís Trias de Bes i Giró (1896-1974)	Havia passat el 1937 a territori franquista i havia treballat a l'Hospital Càntabro de Santander (militar). El 1939 va ser nomenat director de l'Hospital d'Infecciosos de Barcelona (avui Hospital del Mar).
Joaquim Vellvé i Cusidó (?-1954)	Tenia farmàcia oberta al carrer de Ferran de Barcelona. El gener del 1945 era admès a la secció de Barcelona de la Real Academia Nacional de Farmàcia.

INTEGRATS

NOM	COMENTARIS
Joan Vilardell i Garriga (1899-1968)	Durant la guerra havia estat desposseït de la seva farmàcia (Gran Via-Claris) i havia hagut de treballar com a tècnic farmacèutic en una empresa alimentària (Productes Permanyer). Va recuperar la farmàcia i la va continuar regentant.
Josep M. Vilardell i Permanyer (1891-1959)	Conservà el càrrec de cap del Servei de Cirurgia Ortopèdica i Tuberculosi Osteoarticular de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.

Sense dades segures

NOM	COMENTARIS
Vicenç Mestres i Freixes (?-?)	Sembla que era farmacèutic. No n'hem trobat dades.
Bartomeu Pla Majó (1902-1971)	Metge. Anys després (1960) era metge especialista de traumatologia del Seguro Obligatorio de Enfermedad.
Alexandre Ribera i Maneja (?-?)	Sembla que també era farmacèutic i, a més, aficionat a la fotografia, però no n'hem trobat més dades.

Corresponsals de l'Estat espanyol³⁴¹

EXILIATS

NOM	COMENTARIS
Pau Agustí i Planell (1892-1973)	Exiliat a França. Treballà al dispensari de la Creu Roja Republicana a París, on sembla que va morir.
Francesc Duran Reynals (1899-1958)	El 1936 havia tornat dels Estats Units per crear un centre de recerca nou a Barcelona. El setembre del 1936 se'n va haver de tornar a Nova York i ja només va tornar una vegada, el 1950. Va morir a New Haven (Connecticut, EUA).
Juan Negrín López (1892-1956)	Era cap del govern de la República. Exiliat a França (1939-41), la Gran Bretanya (1941-45), Mèxic (1945-47) i novament França, on va morir.
Santiago Pi i Sunyer (1893-1981)	França (1939-41), Bolívia (1941-50) i Panamà (1951-62). Retornà el 1962 i s'installà a la Jonquera.
Josep Puche i Álvarez (1896-1979)	Durant la guerra havia estat rector de la Universitat de València (1936-38) i director general de Sanitat de l'exèrcit de la República (1938-39). S'exilià primer a França (1939) i després definitivament a Mèxic (1939-79).
Gonzalo Rodríguez Lafora (1886-1971)	Mèxic (1938-47). Retornà a Madrid (1947). Sotmès a expedient de depuració va estar tres anys sense poder exercir. Finalment, es va poder reincorporar al seu servei el 1950.
Rafael Méndez Martínez (1906-1991)	Deixeble i estret col·laborador de Negrín, havia estat durant la guerra director general del Cos de Carrabiners, sotssecretari de Governació i, finalment, cònsol d'Espanya a Perpinyà, on va començar el seu exili (1938). Va passar després als Estats Units (1939-46) i a Mèxic (1946-91), on va morir.
Severo Ochoa de Albornoz (1895-1993)	Exiliat des del 1936. Anà primer a Alemanya (1936-38), va passar al Regne Unit (1938-41) i, finalment, als Estats Units (1941-85), on va culminar la seva carrera amb l'obtenció del premi Nobel (1959). Retornà definitivament el 1985.

341. Com en el cas dels honoraris no hem pres en consideració els corresponsals estrangers.

EXILIATS

NOM	COMENTARIS
Joan Xirau i Palau (1903-1976)	França (1939) i Mèxic (1939-55). Retornà el 1955.

REPRESALIATS

NOM	COMENTARIS
Francisco Tello Muñoz (1880-1958)	Separat de la càtedra d'histologia i anatomia patològica de la Facultat de Medicina de la Universitat de Madrid i de la direcció de l'Instituto Cajal.
Leonardo Rodrigo Lavín (1867-1950)	Sotmès a depuració el 1937 va ser jubilat forçosament de la seva càtedra de fisiologia de la Facultat de Medicina de Cadis i inhabilitat per exercir càrrecs públics.
Jesús Maynar Duplá (1894-1981)	Era rector de la Universitat de La Laguna el 1936, càrrec del qual va ser destituït. Detingut, però aviat alliberat, superà amb èxit el procés de depuració i va poder conservar la càtedra de biologia de la Facultat de Ciències. Fins i tot va poder ser nomenat degà el 1943.
José María Muniesa Belenguer (1896-1936)	Afusellat pels franquistes a Saragossa, juntament amb el seu germà Mariano Augusto. L'un i l'altre professors a la càtedra de fisiologia de la Facultat de Medicina de la Universitat de Saragossa de la qual era titular Santiago Pi i Sunyer.
Jaume Comas Cladera (1882-1964)	Empresonat pels franquistes a Ciutat de Mallorca del 1936 al 1949.

INTEGRATS

NOM	COMENTARIS
José Maria del Corral Garcia (1889-1971)	Depurat sense sanció. Succeí Negrín a la càtedra de fisiologia de la Facultat de Medicina de la Universitat de Madrid.
Celso Arévalo Carretero (1885-1944)	Catedràtic de l'Instituto Cardenal Cisneros de Madrid, havia passat la guerra entre Segòvia i Sant Sebastià. Acabada aquesta va ser reintegrat a la seva càtedra i nomenat cap de la Secció d'Animals Inferiors i Molluscs del Museo Nacional de Ciencias Naturales.

INTEGRATS

NOM	COMENTARIS
Antoni Cortés Lladó (1887-1981)	Depurat sense càrrecs conservà la càtedra de patologia quirúrgica de la Facultat de Medicina de la Universitat de Sevilla. Relativament marginat durant els anys de la guerra, el 1941 fou nomenat director de l'Hospital Central de Sevilla.
José Gómez Bosch (1894-1997)	Era metge i el 1936 residia a Gran Canària, on mantenia consulta privada. Va continuar exercint privadament la medicina sense problemes.
Joaquim Candela Pastor (?-?)	Farmacèutic militar. El 1936 era professor auxiliar a la Facultat de Medicina de la Universitat de València i el 1937 s'havia passat al bàndol franquista i exercia a Saragossa. Després de la guerra continuà la seva carrera com a farmacèutic militar. El 1964 estava destinat a Barcelona.
Fernando Fernández Riofrío (1901-1972)	El 1936 era metge de l'assistència pública a Romanones (Guadalajara). El 1941 va ser destinat a Prats de Lluçanès i obtingué successius destins a Catalunya fins a la seva mort, el 1972, a Sant Cugat del Vallès.

Agregats

EXILIATS

NOM	COMENTARIS
Jaume Agudé Cortés (1914-1972)	Metge. Fill de Jaume Aiguader i Miró. Exiliat amb la seva família primer a França (1939-41) i després a Mèxic (1941-72), on morí.
Josep Bellido i Sanmartí (1915-1978)	Fill de Jesús M. Bellido. Exiliat a França amb la seva família (1939-78) es va veure obligat a abandonar els estudis de medicina per poder-se guanyar la vida amb ocupacions diverses.

REPRESALIATS

NOM	COMENTARIS
Edelmira Llaberia i Sais (1908-1973)	Va haver d'abandonar el seu treball a l'Institut de Fisiologia. Casada amb Francesc Domènech i Alsina, col·laborà amb ell en l'exercici privat de la medicina.
Josefina Latorre Barnet (1908-1976)	Va haver d'abandonar el seu treball a l'Institut de Fisiologia. Va poder exercir professionalment en el camp de les anàlisis clíniques.

INTEGRATS

NOM	COMENTARIS
Josep Caminal i Bofarull (1911-1984)	Era un dels antifranquistes més coneguts i vigilats per la policia franquista, tanmateix protegit pels seus càrrecs en institucions de l'Església.
Matilde de Rafael Verhulst (c. 1890-c. 1970)	Els anys 50 i 60 traduïa de l'anglès i del francès llibres de medicina i novel·les.
Josep Sarañana i Samper (1913-1978)	Era fill del farmacèutic i periodista José Sarañana Sedó, redactor d'El Noticiero Universal abans, durant i després de la guerra. El 1940 es va casar amb la filla del secretari de l'Ajuntament de Lleida.

SENSE DADES SEGURES

NOM

COMENTARIS

Jordi Julià i Graupera (?-?)

El 1938 era tinent metge de l'exèrcit de la República.
No n'hem trobat notícies posteriors.

Annex 2

Situació el 1962 dels socis del 1935

Honoraris

NOM	SITUACIÓ
Henry H. Dale (1875-1968), Hampstead	Retirat. Més gran de 85 anys.
Carlo Foà (1880-1971), Parma	Retirat.
Alexander Forbes (1882-1965), Boston	Retirat.
José Goyanes Capdevila (1876-1964), Canàries	Retirat.
Joseph L. Henderson (1903-2007), Boston	Actiu. Precisament el 1962 va exposar la seva noció d'«inconscient cultural» una de les seves principals aportacions a la psicoanàlisi.
Teófilo Hernando (1881-1975), Madrid	Retirat.
Archibald Vivian Hill (1886-1977), Londres	Retirat. Tanmateix havia publicat el 1960 <i>The Ethical Dilemma of Science and Other Writings</i> .
Bernardo Alberto Houssay (1887-1971), Buenos Aires	Catedràtic de fisiologia a la Facultat de Medicina de la Universitat de Buenos Aires i president del Consejo Nacional de Investigaciones Científicas y Técnicas (CONICET) argentí. El 1947 va rebre el premi Nobel de medicina o fisiologia.
Alexander Lipschütz (1883-1980), Santiago de Xile	Actiu. Entre el 1960 i el 1967 investigava sobre l'acció a llarg termini dels esteroides anticonceptius a l'Institut de Medicina experimental de Santiago de Xile.
Georg Friedrich Nicolai (1874-1964), Santiago de Xile	Retirat. Més gran de 85 anys.

Numeraris

RESIDENTS A CATALUNYA

NOM	SITUACIÓ
Santiago Alcobé i Noguer (1903-1977)	Naturalista. Catedràtic d'antropologia a la Facultat de Ciències de la Universitat de Barcelona.
Agustí Amell i Sans (1903-1983)	Metge pneumòleg.
Antoni Armengol i Peracaula (1892-1966)	Metge hematòleg. Tetraplègic a conseqüència d'un accident pocs anys abans.
Miquel A. Baltà i Botta (1892-1964)	Farmacèutic. Havia retornat de l'exili el 1961.
Pau Cartaña i Castellà (1899-1974)	Metge. Director de l'Institut Municipal d'Higiene de Barcelona.
Vicenç Carulla i Riera (1896-1971)	Metge. Catedràtic de terapèutica física a la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona.
Leandre Cervera i Astor (1891-1964)	Metge i veterinari. Impossibilitat.
Víctor Conill i Montobbio (1886-1970)	Metge. Catedràtic jubilat d'obstetrícia i ginecologia de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona.
Ramon Cullell i Reig (1904-1993)	Farmacèutic.
Pere Domingo i Sanjuan (1896-1979)	Metge. Expert en tuberculosi de l'Organització Mundial de la Salut. Retornat de l'exili el 1962 mateix.
Montserrat Farran i Comas (1904-2003)	Farmacèutica.
Xavier Farrerons i Co (1906-2000)	Metge al·lèrgòleg. Consulta privada.
Enric Fernández i Pellicer (1896-2000)	Metge analista. Cap del laboratori de química biològica de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau de Barcelona.
Fèlix Fornells i Puig (c. 1895-c. 1990)	Metge. Consulta privada.

RESIDENTS A CATALUNYA

NOM	SITUACIÓ
Francisco García del Cid Arias (1897-1965)	Naturalista. Catedràtic de zoologia a la Facultat de Ciències de la Universitat de Barcelona i director de l'Institut d'Investigacions Pesqueres (CSIC).
Salvador Gil Vernet (1892-1987)	Metge. Catedràtic d'anatomia de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona i director de l'Escola Professional d'Urologia de l'Hospital Clínic de Barcelona.
Josep Antoni Grífols i Roig (1885-1976)	Metge hematòleg. Directiu del Grup Grífols, del qual havia estat un dels fundadors.
Lluís Guilera i Molas (1896-1969)	Metge oncòleg. Director del Servei de Cancerologia de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.
Pere Martínez i Garcia (1897-1971)	Metge pediatre. Cap del Servei de Pediatria i de la Clínica de Medicina Infantil de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.
Santiago Noguer i Moré (1894-1988)	Metge dermatòleg. Cap del Servei de Dermatologia de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.
Benet Oliver i Suñé (1904-1988)	Farmacèutic. Director del laboratori de la Societat General d'Aigües de Barcelona.
Manuel Piera i Flo (1898-1979)	Metge analista. Cap del Servei de Laboratori i Anàlisis Clíniques de la Quinta de Salut La Aliança de Barcelona.
Bartomeu Pla Majó (1902-1971)	Metge traumatòleg. Especialista de traumatologia del Seguro Obligatorio de Enfermedad.
Eduard Pons i Tortella (1906-1989)	Metge neuròleg. Cap del Departament de Neuroanatomia i Neuropatologia de l'Institut Neurològic Municipal de Barcelona.
Joan Puig-Sureda i Sais (1880-1978)	Cirurgjà jubilat. Excap del Servei de Cirurgia de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.
Antoni Puigvert i Gorro (1905-1990)	Metge uròleg. Director del Servei d'Urologia de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau i de l'Institut d'Urologia (futura Fundació Puigvert) fundat per ell al mateix hospital.
Belarmino Rodríguez Arias (1895-1997)	Metge neuròleg. Director de l'Institut Neurològic Municipal de Barcelona.

RESIDENTS A CATALUNYA

NOM	SITUACIÓ
Joan Rusca i Vilardell (1889-1971)	Metge tocòleg.
Joaquim Salarich i Torrents (1895-1978)	Cirurgià. President de la Mutual Mèdica de Catalunya i Balears.
Lluís Sayé i Sempere (1888-1975)	Metge tisiòleg. Jubilat.
Tomàs Seix i Miralta (1894-1993)	Metge tisiòleg. Director del Dispensari Central Antituberculós de Barcelona.
Carles Soler i Dopff (1893-1972)	Metge higienista. Professor d'Higiene i Medicina del Treball a l'Escola d'Enginyers Tèxtils de Terrassa.
Jaume Sunyer i Pi (1903-1990)	Metge bacteriòleg. Cap de la secció de Sèrums i Vacunes del Laboratori Microbiològic Municipal de Barcelona.
Alfons Trias i Maxenchs (1896-1977)	Metge pediatre.
Joaquim Trias i Pujol (1888-1964)	Cirurgià. Jubilat.
Lluís Trias de Bes i Giró (1896-1974)	Metge cardiòleg. Jubilat el 1961 com a director de l'Hospital d'Infecciosos de Barcelona.
Antoni Valls i Conforto (1904-1996)	Metge bacteriòleg. No rehabilitat completament per les autoritats franquistes fins el 1960, treballava al Laboratori Microbiològic Municipal de Barcelona.
Joan Vilardell i Garriga (1899-1968)	Farmacèutic.
Josep M. Vilardell i Permanyer (1891-1959)	Cirurgià. Jubilat el 1961 com a cap del Servei de Cirurgia Ortopèdica i Tuberculosi Osteoarticular de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.

EXILIATS

NOM	SITUACIÓ
Bonaventura Benaiges i Farriol (1909-2001)	Metge. Exiliat a Veneçuela. Associat amb Joan Bofill i Deulofeu, codirigia l'empresa farmacèutica Laboratorios Protón.

EXILIATS

NOM	SITUACIÓ
Joan Bofill i Deulofeu (1905-1995)	Metge. Exiliat a Veneçuela. Associat amb Bonaventura Benaiges i Farriol, codirigia l'empresa farmacèutica Laboratorios Protón.
Rosend Carrasco i Formiguera (1892-1990)	Metge. Exiliat a Veneçuela. Professor de Fisiologia a la Universitat de Maracay (Aragua). L'any següent (1963) passaria a la Universidad Central de Venezuela, a Caracas.
Cristià Cortés i Lladó (1904-1974)	Metge cardiòleg. Exiliat a Mèxic. Adjunt de l'Instituto Nacional de Cardiología i professor de la càtedra de patologia mèdica de la Facultat de Medicina de la UNAM.
Albert Folch i Pi (1905-1993)	Metge. Exiliat a Mèxic. Catedràtic de farmacologia a l'Escuela Superior de Medicina Rural de l'Instituto Politécnico Nacional de Mèxic. Director de l'Editorial Interamericana.
Jordi Folch i Pi (1911-1979)	Metge. Exiliat als Estats Units. Director científic del McLean Hospital (Belmont, Massachusetts) i professor de neuroquímica al Departament de Química Biològica de la Harvard Medical School.
Antoni Griñó i Garriga (1903-1973)	Metge. Exiliat als Estats Units. Professor de neurocirurgia a la Wayne University School of Medicine de Detroit (Michigan, EUA).
Emili Mira i López (1896-1964)	Metge psiquiatre. Director de l'Instituto de Seleção e Orientação Profissional (ISOP), de Rio de Janeiro, que ell havia fundat el 1947.
Antoni Oriol i Anguera (1906-1996)	Metge. Exiliat a Mèxic. Cap del Servicio de Investigación de Fisiología y Farmacología de l'Escuela Superior de Medicina Rural de l'Institut Politécnico Nacional de Mèxic.
August Pi i Sunyer (1879-1965)	Exiliat a Veneçuela. Ja retirat de la Universidad Central de Venezuela (Caracas) i de l'institut de recerca que hi havia fundat. El mateix any 1962, a causa d'un accident operatori en una intervenció quirúrgica, quedà seriosament disminuït. El desembre es traslladà a Mèxic, a casa del seu fill Cèsar, on va morir tres anys després.
Cèsar Pi-Sunyer i Bayo (1905-1997)	Farmacèutic i bioquímic. Exiliat a Mèxic. Director de Laboratorios Syntorgan (Mèxic).

EXILIATS

NOM	SITUACIÓ
Jaume Pi-Sunyer i Bayo (1903-2000)	Metge. Exiliat als Estats Units. Director mèdic de Winthrop Products Inc. (Nova York).
Jaume Raventós i Pijoan (1905-1983)	Metge. Exiliat al Regne Unit. Investigador al Departament de Recerques Farmacològiques d'Imperial Chemical Industries (ICI).
Cosme Rofes i Cabré (1889-1975)	Metge psiquiatre. Exiliat a Suïssa. Psiquiatre al Sanatorium Kilchberg (Zuric, Suïssa).
Antoni Trias i Pujol (1892-1970)	Cirurgià. Exiliat a Colòmbia. Des del 1954 feia viatges sovintejats a Catalunya, cada cop més prolongats. Durant el darrer va morir a Santa Cristina d'Aro el 1970.

SENSE DADES SEGURES

NOM	COMENTARIS
Vicenç Mestres i Freixes (?-?)	Sembla que era farmacèutic. No n'hem trobat dades.
Alexandre Ribera i Maneja (?-?)	Sembla que també era farmacèutic i, a més, aficionat a la fotografia, però no n'hem trobat més dades.

Corresponsals

RESIDENTS ALS PAÏSOS CATALANS O A L'ESTAT ESPANYOL

NOM	COMENTARIS
Joaquim Candela Pastor (?-?)	Farmacèutic militar. Destinat a la Jefatura de Farmacia de la Capitanía General de la 4.ª Regió Militar, amb seu a Barcelona.
José Maria del Corral García (1889-1971)	Catedràtic jubilat de fisiologia de la Facultat de Medicina de la Universitat de Madrid.
Jaume Comas Cladera (1882-1964)	Metge. Consulta privada a Ciutat de Mallorca.
Antoni Cortés Lladó (1887-1981)	Catedràtic jubilat de patologia quirúrgica de la Facultat de Medicina de la Universitat de Sevilla.
Fernando Fernández Riofrío (1901-1972)	Metge de l'assistència pública a Sant Cugat del Vallès.
José Gómez Bosch (1894-1997)	Metge digestòleg. Consulta privada a Las Palmas de Gran Canària.
Jesús Maynar Duplá (1894-1981)	Naturalista. Catedràtic de biologia a la Facultat de Ciències de la Universitat de La Laguna (Canàries).
Santiago Pi i Sunyer (1893-1981)	Retornà de l'exili a Panamà el 1962 mateix i s'installà a la Jonquera.
Gonzalo Rodríguez Lafora (1886-1971)	Metge psiquiatre. Jubilat.
Joan Xirau i Palau (1903-1976)	Farmacèutic. Retornat de l'exili a Mèxic el 1955, havia hagut d'obrir una oficina de farmàcia a Figueres, la seva ciutat natal.

EXILIATS

NOM	COMENTARIS
Pau Agustí i Planell (1892-1973)	Metge. Exiliat a França. Probablement jubilat.
Pedro Ara Sarria (1891-1973)	Metge anatomista. Exiliat a l'Argentina. Autor, juntament amb molts altres, de l'embalsament d'Eva Duarte de Perón.

EXILIATS

NOM	COMENTARIS
Josep Puche i Álvarez (1896-1979)	Metge i fisiòleg. Exiliat a Mèxic. Professor al Departament de Fisiologia de la Facultat de Medicina de la UNAM.
Rafael Méndez Martínez (1906-1991)	Metge. Exiliat a Mèxic (naturalitzat mexicà des del 1948). Cap del Departament de Farmacologia de l'Institut Nacional de Cardiologia i catedràtic de farmacologia de la Facultat de Medicina de la UNAM.
Severo Ochoa de Albornoz (1995-1993)	Metge i fisiòleg. Exiliat als Estats Units. Cap del Departament de Bioquímica de la New York University School of Medicine. El 1959 havia rebut el premi Nobel de medicina o fisiologia.

ESTRANGERS

NOM	COMENTARIS
Joseph Charles Aub (1890-1973)	Professor emèrit de recerca al Massachusetts General Hospital (Boston, Massachusetts, EUA).
Enrique Claveaux (1890-1967)	Metge epidemiòleg a l'Hospital Filtro de Montevideo (Uruguai).
Màrius Garcia Banús (?-?)	Genetista nord-americà d'origen valencià.
Fred R. Griffith Jr. (1891-1975)	Metge i fisiòleg. Professor de fisiologia al D'Youville College de Buffalo (Nova York, EUA).
Corneille Heymans (1892-1968)	Metge farmacòleg. Premi Nobel de medicina o fisiologia el 1938. Catedràtic de farmacologia a la Universitat de Gant (Bèlgica).
Bernardo Alberto Houssay (1887-1971)	Metge i fisiòleg. Premi Nobel de medicina o fisiologia el 1947. Director de l'Institut de Fisiologia de la Facultat de Medicina de la Universitat de Buenos Aires.
José Joaquín Izquierdo (1893-1974)	Metge i fisiòleg. Professor de fisiologia de la Facultat de Medicina de la UNAM.
Rafael Lorente de No (1902-1990)	Metge i neurofisiòleg. Investigador al Rockefeller Institute for Medical Research (Nova York).
Camil Soula (1888-1963)	Metge i fisiòleg. Catedràtic de fisiologia a la Facultat de Medicina i Farmàcia de la Universitat de Tolosa de Llenguadoc.

Agregats

RESIDENTS A CATALUNYA

NOM	COMENTARIS
Edelmira Llaberia i Sais (1908-1973)	Metgessa. Havia deixat d'exercir a la mort del seu marit, Francesc Domènech i Alsina, amb qui col·laborava com a instrumentista, el 1961.
Josefina Latorre Barnet (1908-1976)	Metgessa analista.
Josep Caminal i Bofarull (1911-1984)	Metge. Tot i ser un dels activistes antifranquistes més coneguts i vigilats per la policia, els seus càrrecs en institucions de l'Església, com ara el de vocal de litúrgia del Consejo Diocesano de los Hombres de Acción Católica de l'arquebisbat de Barcelona, el protegien.
Matilde de Rafael Verhulst (c. 1890-c. 1970)	Metgessa. En aquests anys no exercia sinó que treballava com a traductora de l'anglès i el francès al castellà de llibres de medicina i novel·les.
Josep Sarañana i Samper (1913-1978)	Metge. Consulta privada.

EXILIATS

NOM	COMENTARIS
Jaume Aguadé Cortés (1914-1972)	Metge. Exiliat a Mèxic. Director mèdic de Laboratorios Queralt-Mir.
Josep Bellido i Sanmartí (1915-1978)	Exiliat a França. Havia hagut d'abandonar els estudis de medicina per guanyar-se la vida. El 1962 regentava un negoci de queviures juntament amb la seva muller.

SENSE DADES SEGURES

NOM	COMENTARIS
Jordi Julià i Graupera (?-?)	El 1938 era tinent metge de l'exèrcit de la República. No n'hem trobat notícies posteriors.

Recull d'imatges

Els pares fundadors

1

2

3

4

1. August Pi i Sunyer (1879-1965).
[COMB - Fundació MHMC]

3. Jesús M. Bellido (1880-1952).
[Fundació MHMC]

2. Ramon Turró (1854-1926).
[Galeria de Científics Catalans - IEC]

4. Pere González (1886-1955).
[Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya]

Caricatures

5

5. Caricatura d'August Pi i Sunyer publicada al número d'abril del 1913 de la revista parisenca *Chanteclair*. [COMB - Fundació MHMC]

6

6. Caricatura de Jesús M. Bellido com sant Francesc d'Assís, publicada al número 28 (15 de gener de 1936) de la revista *La Medicina Catalana*. [Fundació MHMC]

Els estatuts del 1913

8

ESTATUTS DE LA SOCIETAT DE
BIOLOGIA DE BARCELONA, APROVATS
EN LA SESSIÓ DE 4 DE JUNY DE 1913

ARTICLE I

La Societat de Biologia de Barcelona té per objecte l'estudi de la Ciència dels éssers organitzats a l'estat normal i patològic.

ARTICLE II

La Societat constarà de socis *honoraris, numeraris, corresponents i agregats*.

ARTICLE III

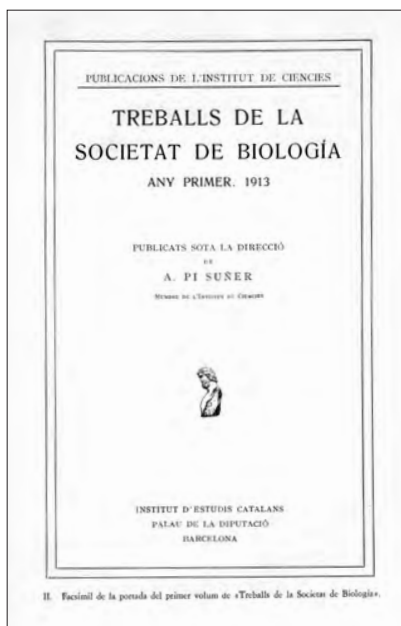
Seràn socis honoraris les persones o entitats de reputació científica o protectores de les Ciències, proposades pel Concell Directiu o per deu socis numeraris i acceptades per la Societat.

ARTICLE IV

Seràn socis numeraris els proposats com a tals per dos socis també numeraris i acceptats pel Concell Directiu i per la Societat en votació secreta, per majoria de vots presents a la sessió en què's faci la proposta. Sols podran pendre part en la votació els socis honoraris i numeraris.

La Societat comença a publicar

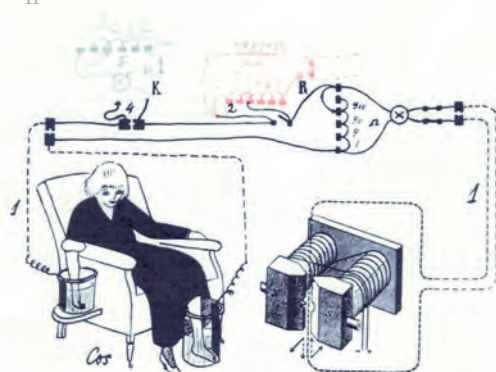
9

10

11

Disposició del cablell, del galvanòmetre i del quadre de Gildemeister per a les anidacions de la força electromotriu. Blau: circuit de compensació; vermell: circuit de mesura; 1: circuit principal; N S, galvanòmetre; K, acumulador del circuit de compensació; R, id. del circuit de mesura; 2, derivació del circuit de mesura; 4, interruptor per a posar en curi circuit el de compensació; 3, serie de resistències del mateix circuit.

Les línies plenes (negre, blau i vermell) són les compreses en el quadre de Gildemeister, les puntejades són les externes al quadre; fils d'unió entre els carbons dels vasos de derivació, el quadre i el galvanòmetre.

9. Coberta del volum del 1913 dels Treballs de la Societat de Biologia. [SCB]

10. Primera plana de l'article "Antianafilaxia en l'anafilaxia inversa", de Ramon Turró i Pere González. [SCB]

11. Esquema de l'electrocardiògraf utilitzat per August Pi i Sunyer i Jesús M. Bellido. [SCB]

Les joves promeses

12

12. Retrat d'estudi de Manuel Dalmau (1890-1918).

[SCB]

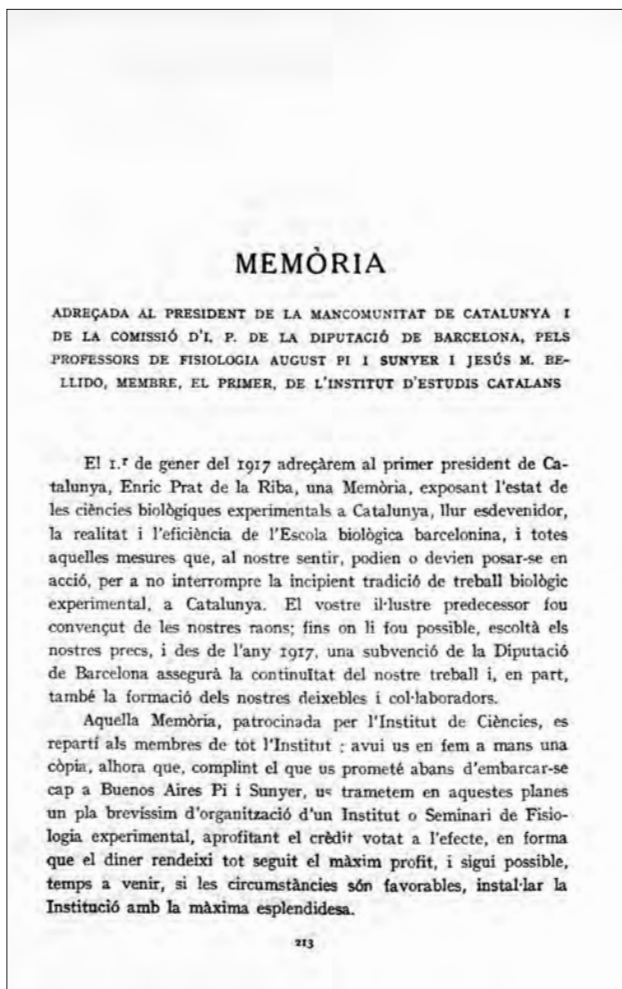
13

13. Fotografia de Pere Domingo (1896-1979), Francesc Duran Reynals (1899-1958), a cavall d'un ruquet, i Raquel Grau (1897-1922), al parc de la Ciutadella de Barcelona el 1918. [Fundació MHMC]

L'impuls a la recerca capdavantera

14

14. Primera plana de la memòria adreçada per August Pi i Sunyer i Jesús M. Bellido, el 12 de desembre de 1919, a Josep Puig i Cadafalch, com a president de la Mancomunitat de Catalunya, en què reclamen la creació de l'Institut de Fisiologia. [ArxIU IEC]

Celebrant els primers deu anys

15

15. Acte commemoratiu dels deu anys de la fundació de la Societat de Biologia i d'homenatge a Ramon Turró celebrat el 14 de desembre de 1922 al saló de sessions del Palau de la Diputació de Barcelona (avui de la Generalitat). A la taula presidencial, d'esquerra a dreta: Josep M. Bofill i Pichot (amb barba blanca), president de la Secció de Ciències i president de torn de l'IEC; Ramon Turró; Josep Puig i Cadafalch, president de la Diputació de Barcelona i de la Mancomunitat de Catalunya; Ferran Fabra i Puig, marquès d'Alella i alcalde de Barcelona; Jesús M. Bellido; August Pi i Sunyer i Andrés Martínez Vargas, degà de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona, en representació del rector. Asseguts al primer rengle es poden reconèixer Francesc Macià i Pere Rahola, tots dos diputats a Corts en aquell moment. [Arxiu IEC]

Visitants il·lustres

16

17

16. Fotografia de Leandre Cervera, Pío del Río Hortega, Ramon Turró i Pere González en una excursió (1917) per la rodalia de Sant Fost de Campsentelles, on Turró tenia una torre d'estiueig. [Arxiu IEC]

17. Fotografia del curset de cirurgia experimental, a càrrec d'Adolf Bickel, a l'Institut de Fisiologia (1922). Figuren al primer rengle, d'esquerra a dreta: Josep Puche, Joan Puig-Sureda, Adolf Bickel, Màrius Cortés i Lladó, August Pi i Sunyer, Jesús M. Bellido i Jaume Pi-Sunyer i Bayo. [Arxiu IEC]

L'Institut de Fisiologia: mitjans i personal

18

19

18. Sala de treballs pràctics de l'Institut de Fisiologia. [Fundació MHMC]

19. Personal de l'Institut de Fisiologia el 1928. En primera fila, asseguts d'esquerra a dreta: Joan Bofill i Deulofeu, Fernando Fernández Riofrío, Joaquim Xirau, Antoni Trias i Pujol, August Pi i Sunyer, Jesús M Bellido, Rossend Carrasco, Josep Puche, Francesc Domènech i Alsina. A la segona fila, drets: Antònia Papiol, Montserrat Farran, Maria Bosch, Josefina Barba, Jaume Pi-Sunyer, Maria Solsona, Fosas (s'hi fa referència com a Srta. Fosas, no en tenim més dades, segurament era l'auxiliar de la biblioteca), Joan Xirau, Joaquim Candela i Jaume Raventós i Pijoan. En darrer terme: Francesc Jofré, Josep Rumbau i Joan Vachier. [Arxiu IEC]

La relació amb la Société de Biologie de Paris

20

20. Primera plana de la publicació, als *Comptes Rendus Hebdomadaires de la Société de Biologie parisienne*, de la vers o francesa de la sess o de la Societat de Biologia de Barcelona del 22 de gener de 1922. [SCB]

21

21. Eugène Gley (1857-1930), gran amic de Ramon Turró i fidel suport, des de Paris, de les activitats de la Societat de Biologia de Barcelona. [SCB]

Els congressos internacionals de fisiologia

22

23

22. Alguns dels participants catalans al Congrés de Fisiologia d'Estocolm, davant de la Universitat d'Uppsala, on va tenir lloc l'acte de cloenda del congrés (1926). A l'extrem esquerre del grup, es reconeixen Jesús M. Bellido i Rossend Carrasco i Formiguera, i a l'extrem dret, Lluís Carrasco i Formiguera i Leandre Cervera. [Fundació MHMC]

23. Josep Puche, August Pi i Sunyer i Rossend Carrasco i Formiguera, camí del Congrés de Fisiologia de Boston a bord del transatlàntic Minnekahda (1929). [SCB]

Els congressos de Metges (i de Metges i Biòlegs) de Llengua Catalana

24

25

24. Acte inaugural del sisè Congrés de Metges de Llengua Catalana, presidit per August Pi i Sunyer, al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona. [Fundació MHMC]

25. Acte inaugural del novè Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, presidit per Joan Puig-Sureda, a la Sala Aragó de l'Ajuntament de Perpinyà. [Fundació MHMC]

Els gloriosos anys trenta

26

27

26. Sopar de cloenda del curs de fisiologia muscular impartit a l'Institut de Fisiologia el curs 1933-34. Drets, d'esquerra a dreta: Cristià Cortés, August Pi i Sunyer, Manuel Ribé (cap de cerimonial de l'Ajuntament de Barcelona), Carles Pi i Sunyer (alcalde de Barcelona), Archibald V. Hill (premi Nobel de medicina o fisiologia el 1922), Jaume Pi-Sunyer i Bayo, Otto Meyerhof (també premi Nobel de medicina o fisiologia el 1922), Severo Ochoa i Jesús M. Bellido (tots ells, tret de Ribé i Carles Pi i Sunyer, socis de la Societat de Biologia). Assegudes, d'esquerra a dreta: les esposes d'Otto Meyerhof, Jaume Pi-Sunyer i Bayo, Severo Ochoa (Carmen García Covian) i August Pi i Sunyer (Carme Bayo). [Fundació MHMC]

27. Inauguració dels nous locals de la Societat de Biologia a la Casa de Convalescència, seu de l'IEC, el 15 de maig de 1935. D'esquerra a dreta: Joan Puig-Sureda, Jaume Peyrí i Rocamora, Josep M. Bofill i Pichot, Émile Charles Achard, Leandre Cervera, August Pi i Sunyer, Josep Armangué i Tuset i Achille Civatte. [Arxiu IEC]

L'exili del 1939

28

28. August Pi i Sunyer i altres exiliats catalans acompanyats dels seus amics occitans i les respectives famílies, al pati de la casa de Camil Soula, a Tolosa de Llenguadoc. Drets, d'esquerra a dreta: Camil Soula, August Pi i Sunyer, Joan Casanovas i Cuberta (fill de Joan Casanovas i Maristany, expresident del Parlament de Catalunya), Louis Bugnard, un personatge no identificat i Pere Pi-Sunyer i Bayo; assegudes, d'esquerra a dreta, les esposes d'August Pi i Sunyer (Carme Bayo), Camil Soula, Joan Casanovas i Maristany (Maria Cuberta) i Louis Bugnard. [Fundació MHMC]

Abans de la represa: exili interior i exterior pels volts de la conferència del 1954 de Josep Trueta

29

30

29. Leandre Cervera llegint la seva intervenció a la Festa Anual del 1953 de l'Institut d'Estudis Catalans al domicili de Josep Puig i Cadafalch. [Arxiu IEC]

30. Josep Trueta com a mantenidor dels Jocs Florals de la Llengua Catalana celebrats a Cambridge el 16 de maig de 1956. [Arxiu IEC]

Protagonistes de la represa

31

32

31. Façana dels Dispensaris Blancs. [Fundació MHMC]

32. Pere Babot i Boixeda (dret, llegint) i Josep Alsina i Bofill (al costat seu, assegut) a la Festa Anual de l'IEC del 1970. A la taula, asseguts a continuació d'Alsina: Jordi Rubió, president de l'IEC; Ramon Aramon, secretari general, i Miquel Coll i Alentorn. [Foto Pau Barceló]

Més protagonistes de la represa

33

33. Conrad Xalabarder (1899-1979)
al seu laboratori dels Dispensaris
Blancs els anys seixanta.
[Galeria de Científics Catalans - IEC]

34

34. Pere Gabarró (1899-1980)
a Nova York, amb la seva esposa,
en un sopar d'homenatge el maig
del 1962. [MHMC]

Bibliografia

- ALSINA I BOFILL, Josep (1963). «Prefaci». *Treballs de la Societat Catalana de Biologia*, 18, pàg. 5-9.
- (1968). «Parlament del President de la Societat Catalana de Biologia». Dins: *Homenatge al doctor Leandre Cervera i Astor, Ex-President de la Societat Catalana de Biologia*, pàg. 19-20. Barcelona: Societat Catalana de Biologia.
- (1985). «La represa de la Societat de Biologia». Dins: SOCIETAT CATALANA DE BIOLOGIA (1985). *Homenatge al doctor Pere Babot i Boixeda, Secretari General Honorari de la Societat Catalana de Biologia*, pàg. 13-19. Barcelona: Societat Catalana de Biologia.
- (1987). «La Facultat de Medicina de la Universitat Autònoma del 1933». *Rev. R. Acad. Med. Barcelona*, vol. 2 (1987), pàg. 29-32.
- AUTORS DIVERSOS (1979). *Centenari de la naixença d'August Pi i Sunyer*. Barcelona: Societat Catalana de Biologia.
- BALCELLS, Albert; IZQUIERDO, Santiago; PUJOL, Enric (2007). *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*. Vol. II: De 1942 als temps recents. Barcelona: IEC.
- BALCELLS, Albert; PUJOL, Enric (2002). *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*. Vol. I: 1907-1942. Barcelona: IEC.
- BALTÀ, Miquel A. (1926). «Les “bacteriolisines específiques” de Turró i els “ferments defensius” d'Abderhalden». *Ciència*, 1 (5), pàg. 231-234.
- BARBANY, Joan Ramon; GRANADOS, Empar (1978). «La recerca en la medicina bàsica durant la Mancomunitat i la Generalitat». Dins: SECRETARIAT DE L'ÀMBIT DE «RECERCA» DEL CONGRÉS DE CULTURA CATALANA (1978). *La recerca als Països Catalans. Llibre d'homenatge a Jordi Rubió i Balaguer*, pàg. 51-75. Barcelona: Congrés de Cultura Catalana.
- BARONA, Josep L. (ed.) (2010). *El exilio científico republicano*. València: Publicacions de la Universitat de València.
- BAS I PEIREDA, Carles (1985). «1975-78». Dins: SOCIETAT CATALANA DE BIOLOGIA (1985). *Homenatge al doctor Pere Babot i Boixeda, Secretari General Honorari de*

- la Societat Catalana de Biologia, pàg. 31-33. Barcelona: Societat Catalana de Biologia.
- [BELLIDO, Jesús M. (?)] (1926a). «L'homenatge de Catalunya a Ramon Turró, al Palau de la Generalitat». *Ciència*, 1 (5), pàg. 141-142.
- (1926b). «El Laboratori Municipal del Parc». *Ciència*, 1(5), pàg. 143-147.
- BELLIDO, Jesús M. (1926). «Ramon Turró, home de ciència». *Ciència*, 1 (5), pàg. 237-240.
- (1937-38). «Vint-i-cinc anys de vida anecdòtica de la Societat de Biologia». *La Medicina Catalana*, 51-52, pàg. 171-183.
- BOFILL I PICHOT, Josep M. (1923). «Parlament llegit en la sessió solemne celebrada el dia 14 de desembre de 1922, amb motiu d'acomplir-se el primer decenni de la Societat de Biologia i de l'homenatge fet per aquesta al Dr. Turró». *Arxius de l'Institut de Ciències*, 10, pàg. 70-80.
- BOTET FREGOLA, Jordi; PORTÚS VINYETA, Montserrat (1993). «La leishmaniosis en la Espanya peninsular. Revisió histórico bibliogràfica (1912-1985)». *Revista de Sanidad e Higiene Pública*, 67, pàg. 255-266.
- CALBET I CAMARASA, Josep M.; CORBELLA I CORBELLA, Jacint (1981). *Diccionari biogràfic de metges catalans*. Primer volum: A-E. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana.
- (1982). *Diccionari biogràfic de metges catalans*. Segon volum: F-Q. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana.
- (1983). *Diccionari biogràfic de metges catalans*. Tercer volum: R-Z. *Addenda*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana.
- CAMARASA, Josep M. (1985). «El meu doctor Babot». Dins: SOCIETAT CATALANA DE BIOLOGIA (1985). *Homenatge al doctor Pere Babot i Boixeda, Secretari General Honorari de la Societat Catalana de Biologia*, pàg. 9-12. Barcelona: Societat Catalana de Biologia.
- (1995). «Ramon Turró i Darder (Girona 1854 - Barcelona 1926). El naixement de l'escola biològica catalana. Dins: CAMARASA, Josep M.; ROCA, Antoni (dir.) (1995). *Ciència i tècnica als Països Catalans: una aproximació biogràfica als darrers 150 anys*, pàg. 681-730. Barcelona: Fundació Catalana per a la Recerca.
- (1997). *Ramon Turró (Girona, 1854 - Barcelona, 1926): un modernista al laboratori*. Barcelona: IEC.
- (2000). *Cent anys de passió per la natura. Una història de la Institució Catalana d'Història Natural*. Barcelona: ICHN.
- (2007a). «El Museu Martorell i la societat civil. La incorporació de les col·leccions de la Institució Catalana d'Història Natural». Dins: MASRIERA, A.

- (2007). *El Museu Martorell, 125 anys de Ciències Naturals (1878-2003)*, pàg. 187-202. Barcelona: Museu de Ciències Naturals, Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona.
- (2007b). «Turró i les primeres passes de l'“escola biològica catalana”». Dins: TERRICABRAS, Josep M. (coord.) (2007). *Ramon Turró, científic i pensador*, pàg. 63-91. Girona: Documenta Universitaria.
- (2009). Josep M. Bofill i Pichot, metge i naturalista (Barcelona, 1860 – Sant Julià de Vilatorrada, Osona, 1938). *Semblança biogràfica*. Barcelona: IEC.
- CAMARASA, Josep M.; CATALÀ, Jesús I. (2007-08). *Els nostres naturalistes*. València: Publicacions de la Universitat de València (Monografies Mètode, 2).
- CAMARASA, Josep M.; ROCA, Antoni (dir.) (1995). *Ciència i tècnica als Països Catalans: una aproximació biogràfica als darrers 150 anys*. Barcelona: Fundació Catalana per a la Recerca.
- CAMARASA, Josep M.; ROCA ROSELL, Antoni (2008). «L'Institut d'Estudis Catalans al llarg de cent anys de polítiques científiques». *Coneixement i Societat*, 14, pàg. 6-51.
- (2010). «La Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas y el Institut d'Estudis Catalans (1907-1939)». A: SÁNCHEZ RON, José Manuel; GARCIA-VELASCO, José (ed.) (2010). 100 JAE. *La Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas en su Centenario. Actas del II Congreso Internacional celebrado los días 4, 5 y 6 de febrero de 2008*, pàg. 384-421. Madrid: Residencia de Estudiantes.
- CAMBÓ, Francesc (1929). *Les dictadures*. Barcelona: Llibreria Catalonia.
- CARON, Joseph A. (1988). «Biology' in the life sciences: A historiographical contribution». *History of Science*, 26, pàg. 223-256.
- CARRASCO I FORMIGUERA, Rossend (1973). «Records personals d'un testimoni, i participant, en la transició del tractament pre-insulínic al tractament insulínic de la diabetis greu: contribució catalana relativa a la insulina durant el període 1922-25». Dins: SOCIETAT CATALANA DE BIOLOGIA (1973). *Cinquantè aniversari del descobriment de la insulina*, pàg. 57-69. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. «Col·loquis», 8.
- CARRERAS I BARNÉS, Josep (1998). *August Pi i Sunyer: semblança biogràfica*. Barcelona: IEC.
- CARRERAS I PUIGDENGOLAS, Josep M. (1998). «Les finances de la Mancomunitat de Catalunya». Tesi doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- CASADO DE OTAOLA, Santos (2000). *Los primeros pasos de la ecología en España*. Madrid: Organismo Autónomo de Parques Nacionales.
- CASARES I POTAU, Ramon; FUENTES SAGAZ, Manuel de (2001). *Història de la Clínica Plató. 75è aniversari*. Barcelona: Interpress.

- CASASSAS, Oriol (1970). *La medicina catalana del segle xx*. Barcelona: Edicions 62.
- (1979). «La creació i l'activitat de la Societat de Biologia de Barcelona». Dins: AUTORS DIVERSOS (1979). *Centenari de la naixença d'August Pi i Sunyer*, pàg. 15-33. Barcelona: Societat Catalana de Biologia.
- (1980). «Evocació de Josep Puche i Àlvarez, Conrad Xalabarder i Puig i Antoni Esteve i Subirana». Dins: SOCIETAT CATALANA DE BIOLOGIA (1980). *Record de Josep Puche i Àlvarez, Conrad Xalabarder i Puig, Antoni Esteve i Subirana, Pere Domingo i Sanjuan, Jordi Folch i Pi*, pàg. 7-12. Barcelona: Societat Catalana de Biologia.
- (1985). «Pere Babot i Boixeda: l'immarcescible servei a un ideal». Dins: SOCIETAT CATALANA DE BIOLOGIA (1985). *Homenatge al doctor Pere Babot i Boixeda, Secretari General Honorari de la Societat Catalana de Biologia*, pàg. 35-39. Barcelona: Societat Catalana de Biologia.
- (1990). «Els setanta-cinc anys de la Societat Catalana de Biologia». *Treballs de la Societat Catalana de Biologia*, 41, pàg. 95-100.
- (1996). *Josep Alsina i Bofill, l'exemple*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (1999). *Miquel A. Fargas i Roca i els nous horitzons*. Barcelona: IEC.
- (2002). «Els noranta anys de la Societat Catalana de Biologia». Dins: *Noranta anys de la Societat Catalana de Biologia*, pàg. 27-28. Barcelona: Societat Catalana de Biologia.
- (2007a). *Leandre Cervera i Astor. Semblança biogràfica*. Barcelona: IEC.
- (2007b). «Ramon Turró: l'home que treballa i que no juga». Dins: TERRICABRAS, Josep M. (coord.) (2007). *Ramon Turró, científic i pensador*, pàg. 93-114. Girona: Documenta Universitaria.
- (2009). «L'Escola Biològica Catalana». Dins: VERNET, Joan; PARÉS, Ramon (dir.). *La ciència en la història dels Països Catalans. III. De l'inici de la industrialització a l'època actual*, pàg. 627-653. Barcelona-València: Institut d'Estudis Catalans-Universitat de València.
- CASASSAS, Oriol; CAMARASA, Josep M.; JUNYENT, Cristina (2012). «Cent anys de la Societat Catalana de Biologia». *Treballs de la Societat Catalana de Biologia*, 63, pàg. 299-324.
- CATALÀ GORGUES, Jesús I. (2003). «L'estudi històric de les societats naturalistes en contextos locals: el cas valencià dins el cas espanyol». *Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural*, 71, pàg. 5-20.
- CERVERA, Leandre (1926). «L'obra fisiològica de Turró». *Ciència*, 1 (5), pàg. 210-220.

- (1935). «Paraules del Dr. Leandre Cervera, president de la Societat de Biologia en obrir l'acte [d'inauguració del nou local de la societat]». *La Medicina Catalana*, 21 (15 de juny), pàg. 712-713.
- (ed.) (1950). *Homenatge a Ramon Turró. Recull d'estudis sobre la seva vida i la seva obra*. Barcelona: IEC.
- (1963). «Mots del Dr. Leandre Cervera, en la sessió del 12 d'abril de 1954». *Treballs de la Societat Catalana de Biologia*, 18, pàg. 109-110.
- CLARET MIRANDA, Jaume (2003). *La repressió franquista a la Universitat Catalana*. Barcelona: Eumo Editorial.
- COLL I ALENTORN, Miquel (1981). «Els primers setanta-cinc anys de l'Institut d'Estudis Catalans». Dins: FUNDACIÓ JAUME I (1981). *Nadala 1981*, pàg. 44-78. Barcelona: Fundació Jaume I.
- COLOMINES I PUIG, Joan (1971). «La Societat Catalana de Biologia: un instrument de cultura». *I Congrés Internacional d'Història de la Medicina Catalana. Llibre d'Actes*, 4, pàg. 355-361.
- (2004). «Notes sobre l'evolució del laboratori clínic a Catalunya». *Gimbernat*, 42, pàg. 235-255.
- CORBELLA I CORBELLA, Jacint (1979). «August Pi i Sunyer (1879-1965). La seva biografia». Dins: AUTORS DIVERSOS (1979). *Centenari de la naixença d'August Pi i Sunyer*, pàg. 137-150.
- (2009). *L'Institut de Fisiologia de Barcelona (1920-1939)*. Barcelona: IEC.
- CORNUDELLA, Lluís (2002). «La Societat Catalana de Biologia i la seva projecció científica». Dins: *Noranta anys de la Societat Catalana de Biologia*, pàg. 15-17. Barcelona: Societat Catalana de Biologia.
- DOMINGO, Pere (1926). «Aportacions de Turró al coneixement de l'anafilàxia». *Ciència*, 1 (5), pàg. 235-236.
- (1970). *Turró, hombre de ciencia mediterráneo*. Barcelona: Pòrtic.
- DWELSHAUVERS, Georges (1926). «L'obra filosòfica de Turró». *Ciència*, 1 (5), pàg. 227-230.
- FENN, Wallace O. (ed.) (1968). *History of the international congresses of physiological sciences, 1889-1968*. Baltimore: The American Physiological Society.
- FUENTES SAGAZ, Manuel de (1987). «Los inicios de la electrocardiografía en Cataluña». *Gimbernat*, 7, pàg. 45-68.
- (2006). «Història de la cardiologia a l'Hospital Clínic de Barcelona». *Gimbernat*, 45, pàg. 125-136.
- GALÍ, Alexandre (1983). *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1900-1936. Llibre IX: Ensenyament universitari*. Barcelona: Fundació AG.

- (1986). *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1900-1936*. Llibre XVII: *Institut d'Estudis Catalans*. Barcelona: Fundació AG.
- GIRAL, Francisco (1994). *Ciencia Española en el exilio (1939-1989)*. *El exilio de los científicos españoles*. Barcelona: Anthropos.
- GLICK, Thomas F. (1984). «Walter B. Cannon i la fisiologia barcelonina d'entreguerres». *Ciència*, 4 (34/35), pàg. 40-51.
- (1985). «Walter B. Cannon i la ciència catalana d'entreguerres». *Butlletí de la Societat Catalana de Ciències Físiques i Matemàtiques*, 4, pàg. 139-159.
- (1995). «August Pi i Sunyer (Barcelona, 1879 – Mèxic, 1965). La fisiologia experimental». Dins: CAMARASA, Josep M.; ROCA, Antoni (dir.) (1995). *Ciència i tècnica als Països Catalans: una aproximació biogràfica als darrers 150 anys*, pàg. 1057-1085. Barcelona: Fundació Catalana per a la Recerca.
- GLICK, Thomas F.; ROCA-ROSELL, Antoni (1995). «Francesc Duran Reynals (Barcelona, 1899 – New Haven, EUA, 1958). La projecció internacional de la recerca biomèdica catalana». Dins: CAMARASA, Josep M.; ROCA, Antoni (dir.) (1995). *Ciència i tècnica als Països Catalans: una aproximació biogràfica als darrers 150 anys*, pàg. 1335-1365. Barcelona: Fundació Catalana per a la Recerca.
- GOMIS BLANCO, Antonio (1998). «Desarrollo institucional de la Real Sociedad Española de Historia Natural». *Memorias de la Real Sociedad Española de Historia Natural*, 1 (2a època), pàg. 5-46.
- GUERRERO I MORENO, Ricard (2003). *Josep Alsina i Bofill, amor a la professió, amor a la llengua, amor al país. Semblança biogràfica de Josep Alsina i Bofill*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- IGLESIAS I FORT, Josep (1989). «Els quaranta anys de la Societat Catalana de Geografia». *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 19 (setembre), pàg. 361-379.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1911). *Les noves seccions*. Barcelona: IEC.
- JUNTA PARA AMPLIACIÓN DE ESTUDIOS E INVESTIGACIONES CIENTÍFICAS (1920). *Memoria correspondiente a los años 1918 y 1919*. Madrid: Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas.
- JUNYENT, Cristina (ed.) (2001). *Comunicar ciència*. *Treballs de la Societat Catalana de Biologia*, vol. 51.
- (2003a). «Una història de la Societat Catalana de Biologia». *Mètode*, 37, pàg. 4-5.
- (2003b). «Comunicació científica i comunicació social de la ciència». *Coneixement i Societat*, 2, pàg. 4-14.
- (2004). «Disseminar ciència». *Papers de comunicació*, 38, pàg. 6-7.
- (2011a). «Dels fòssils als gens. El coneixement de l'evolució humana». Dins:

- PIQUERAS, Mercè; RIBAS, Cristina (coord.) (2011). *Pensament i ciència als Països Catalans*, pàg. 37-54. Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa.
- (2011b). «Cent anys d'una Societat científica: la Societat Catalana de Biologia». *Omnis Cellula*, 27, pàg. 4.
- LLAURADÓ, Josep G. (2007). «Al centenari del naixement del professor Joan Gibert i Queralto, 1907-1998». *Gimbernat*, 48, pàg. 113-125.
- LÓPEZ GÓMEZ, José Manuel (2008). «Médicos catalanes en el Burgos de la guerra civil (1936-39)». *Gimbernat*, 50, pàg. 243-254.
- LÓPEZ SUÁREZ, Josefa (1914a). «Relación entre el trabajo digestivo de la mucosa gástrica y la reacción de la orina». *Treballs de la Societat de Biologia*, 2, pàg. 76-85.
- (1914b). «Nota sobre las exigencias del organismo en sales inorgánicas». *Treballs de la Societat de Biologia*, 2, pàg. 216-217.
- MALUQUER [I SOSTRES], Joaquim (1997). *Memòria amb figures*. Barcelona: Thasalia.
- MANCOMUNITAT DE CATALUNYA (1920). *L'obra a fer. L'emprèstic de cinquanta milions*. Barcelona: Mancomunitat de Catalunya.
- MARÍ I BALCELLS, Víctor J. (1995). «L'obra d'Eduard Pons i Tortella (Maó, 1906 – Barcelona, 1989)». *Gimbernat*, 24, pàg. 185-198.
- MARTÍN FRECHILLA, Juan José (2010). «Resonancias académicas del equipaje que trajo Augusto Pi Suñer a Venezuela». *Asclepio*, 62 (1), pàg. 143-176.
- MARTÍNEZ VIDAL, Àlvar (2011). «L'exili mèdic català al sud de França. El dilema de Tolosa de Llenguadoc». *Medicina, guerra i exili. Una generació destruïda per la guerra*, pàg. 179-205. Barcelona: Publicacions de la Residència d'Investigadors.
- MARTÍNEZ VIDAL, Àlvar; SALLENT DEL COLOMBO, Emma (2010a). «Ciencia en el exilio, una forma de resistencia. La traducción castellana de *The Wisdom of the Body* de Walter Cannon». *Cultura Escrita & Sociedad*, 10, pàg. 149-175.
- (2010b). «Entre el éxodo y la diáspora: Albert Folch Pi, Joaquín d'Harcourt y la tentativa de reconstitución de la escuela biológica catalana en Francia (1939-41)». Dins: BARONA, Josep L. (ed.) (2010). *El exilio científico republicano*, pàg. 137-155. València: Publicacions de la Universitat de València.
- MARTÍNEZ VIDAL, Àlvar; ZARZOSO, Alfons (2009). «L'obsessió del retorn. L'exili mèdic català al sud de França». *Mètode*, 61, pàg. 67-71.
- MOLAS, Isidre (1972). *Lliga Catalana*. Barcelona: Edicions 62.
- ORS, Eugenio d' (1911). «Locura infantil con contagio». *Revista de Educación*, I (2 de febrer), pàg. 102-105.
- PARÉS I FARRÀS, Ramon (1985). «1973-74». Dins: SOCIETAT CATALANA DE BIO-

- LOGIA (1985). *Homenatge al doctor Pere Babot i Boixeda, Secretari General Honorari de la Societat Catalana de Biologia*, pàg. 25-29. Barcelona: Societat Catalana de Biologia.
- (2012). «Pròleg». *Treballs de la Societat Catalana de Biologia*, 63, pàg. 15-20.
- PI I SUNYER, August [PI Y SUÑER, August] (1911a). «De la morfologia». *Almanach dels Noucentistes*. Barcelona: Joaquim Horta.
- [PI SUÑER, August] (1911b). «Deu anys de fisiologia en el segle xx». *Arxius de l'Institut de Ciències*, 1 (1), pàg. 117-132.
- [PI SUÑER, August] (1913). «Las nuevas instalaciones biológicas de Barcelona». *Asociación Española para el Progreso de las Ciencias. Congreso de Madrid. Tom 1: Conferencias de las Secciones*, pàg. 299-308. Madrid: Asociación Española para el Progreso de las Ciencias.
- [PI I SUÑER, August] (1923). «Parlament del Dr. August Pi Suñer: la Societat de Biologia i la ciència catalana». *Arxius de l'Institut de Ciències*, 10, pàg. 63-69.
- [PI SUÑER, A.] (1927). «Scientistes o científics?». *La Gaceta Literaria*, 1 (1 de gener), pàg. 3.
- [PI I SUÑER, August] (1930). «Discurs inaugural [al VI Congrés de Metges de Llengua Catalana]». Dins: *VI Congrés de Metges de Llengua Catalana. Actes*, pàg. 13-24. Barcelona: Associació General de Metges de Llengua Catalana.
- [PI SUÑER, August] (1932). «Vint anys de Societat de Biologia». *Treballs de la Societat de Biologia*, 14, pàg. 363-377.
- [PI SUNYER, August] (1926). «Les doctrines immunològiques d'en Turró». *Ciència*, 1 (5), pàg. 221-224.
- (1934). «Vint anys de Societat de Biologia». *La Medicina Catalana*, 2 (12), pàg. 356-361 [És una reproducció de l'article del mateix títol publicat als *Treballs*.]
- (1937-38). «Allocució del Prof. August Pi i Sunyer [amb motiu del XXV aniversari de la fundació de la Societat de Biologia]». *La Medicina Catalana*, 9 (51-52), pàg. 151-158.
- (1967). *La novella del besavi*. Barcelona: Pòrtic.
- PI SUÑER, August; BELLIDO, Jesús M. (1911). «El ritme nodal per les sals d'estronci». *Arxius de l'Institut de Ciències*, 1 (2), pàg. 45-47.
- PI SUNYER, Carles (1968). *Maria Pi Sunyer i el seu temps*. Barcelona: Pòrtic.
- PIQUERAS, Mercè (2002). «La Societat Catalana de Biologia i els Congressos de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana». Dins: *Noranta anys de la Societat Catalana de Biologia*, pàg. 29-31. Barcelona: Societat Catalana de Biologia.
- PLA, Josep (1970). *Obra completa. Vol. 17: Retrats de passaport*. Barcelona: Destino.
- PONZ, Francisco; DÍAZ, Onésimo (2011). «Juan Jiménez Vargas (1913-1997)». *Studia et Documenta*, 5, pàg. 229-260

- RAMIS, Joaquim (curador) (1996). *Els Congressos de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana: gairebé un segle*. Barcelona: Fundació Uriach 1838.
- RIERA CLIMENT, Luis (2003). «Los comienzos de la nefrología en España: la Sociedad Catalana de Biología, 1913-1934». *Llull*, 26, pàg. 245-255.
- ROBLES, Laureano (1990). «Epistolario Unamuno-Dr. Turró». *Azafea*, 3, pàg. 223-257.
- ROCA, Antoni; GLICK, Thomas F. (1986). *Francesc Duran Reynals (1899-1958)*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- ROCA I ROSELL, Antoni (1988a). *Història del Laboratori Municipal de Barcelona. De Ferran a Turró*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- (1988b). «Científicos catalanes pensionados por la Junta. Algunos aspectos de su papel en el desarrollo científico catalán». Dins: SÁNCHEZ RON, José Manuel (coord.) (1988). *1907-1987 La Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas 80 años después*, vol. II, pàg. 349-379. Madrid: CSIC.
- ROCA ROSELL, Antoni; CAMARASA, Josep M. (2008). «La promoción de la investigación en Catalunya: El Institut d'Estudis Catalans en el siglo xx». Dins: ROMERO DE PABLOS, Ana; SANTESMASES, María Jesús (ed.) (2008). *Cien años de política científica en España*, pàg. 39-77. Bilbao: Fundación BBVA.
- (2009a). «El temps de la industrialització». Dins: VERNET, Joan; PARÉS, Ramon (dir.) (2009). *La ciència en la història dels Països Catalans. III: De l'inici de la industrialització a l'època actual*, pàg. 33-60. Barcelona-València: Institut d'Estudis Catalans-Universitat de València.
- (2009b). «El segle xx i el desenvolupament autònom». Dins: VERNET, Joan; PARÉS, Ramon (dir.) (2009). *La ciència en la història dels Països Catalans. III: De l'inici de la industrialització a l'època actual*, pàg. 505-522. Barcelona-València: Institut d'Estudis Catalans-Universitat de València.
- ROCA I ROSELL, Antoni; CASASSAS I SIMÓ, Enric (1995). «Els primers 100 números dels Arxius de les Seccions de Ciències». *Arxius de les Seccions de Ciències de l'Institut d'Estudis Catalans*, 100, pàg. 9-40.
- RODRÍGUEZ ARIAS, Belarmino; DOMINGO, Pedro; AZOY, Adolfo; CARRERAS VERDAGUER, Francisco (1979). «Evocación histórica de Revista Médica de Barcelona». *Anales de Medicina y Cirugía*, 59 (257), pàg. 149-162.
- ROIG LLORT, Anna (2011). *Generació Virtèlia. Un palau comú dels líders catalans del segle xx*. Barcelona: Columna.
- SABATÉ I CASELLAS, Ferran (2009). «La participació occitana en la revista *La Medicina Catalana*». *Gimbernat*, 51, pàg. 325-330.
- SALLENT DEL COLOMBO, Emma (2008). «Ciència catalana a Madrid. El discurs

- de Jesús M. Bellido i Golferichs a la Biblioteca Nacional (1927)». *Actes d'Història de la Ciència i de la Tècnica (nova època)*, 1 (1), pàg. 401-409.
- SÀNCHEZ AGUSTÍ, Ferran (2003). «Metges i maquis (1947-1949)». *Gimbernat*, 40, pàg. 177-186.
- SOCIETAT CATALANA DE BIOLOGIA (1966). August Pi i Sunyer. *L'home i l'obra*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- (1973). *Cinquantè aniversari del descobriment de la insulina*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. «Col·loqui», 8.
- (1985). *Homenatge al doctor Pere Babot i Boixeda, Secretari General Honorari de la Societat Catalana de Biologia*. Barcelona: Societat Catalana de Biologia.
- SOULA, Camille (1937-38). «Le XXVème anniversaire de la "Societat de Biologia de Barcelona"». *La Medicina Catalana*, IX, pàg. 183-184.
- SURINYACH I SOLER, Ramon (1985). «1969-70». Dins: SOCIETAT CATALANA DE BIOLOGIA (1985). *Homenatge al doctor Pere Babot i Boixeda, Secretari General Honorari de la Societat Catalana de Biologia*, pàg. 21-23. Barcelona: Societat Catalana de Biologia.
- TOBAR, Maria Luisa (1989). «En torno a una carta inédita de Eugenio d'Ors». *Actas del X Congreso de la Asociación Internacional de Hispanistas*, pàg. 297-305.
- T.[RIAS] DE B.[ES], L.[luís] (1932). «El XX aniversario de la "Societat de Biologia"». *Ars Medica*, VIII (88), pàg. IV-VI.
- TURRÓ, Ramon (1901). «Cultivo de los microbios anaerobios». *Revista de Medicina y Cirugía (Barcelona)*, 15 (12), pàg. 529-531.
- (1902). «Zur Anaërobenkultur». *Centralblatt für Bakteriologie, Parasitenkunde und Infektionskrankherten*, 31 (4), pàg. 175-176.
- (1911). «Dels orígens del coneixement de lo real exterior: la fam». *Arxius de l'Institut de Ciències*, 1 (1), pàg. 19-48.
- TURRÓ, Ramon; GONZÁLEZ, Pere (1910a). «Anaphylaxie par les globulines». *Comptes Rendus Hebdomadaires des Séances de la Société de Biologie*, 69, pàg. 372-373 (12-XI-1910).
- (1910b). «Anaphylaxie par les globulines. Nature du poison anaphylactique». *Comptes Rendus Hebdomadaires des Séances de la Société de Biologie*, 69, pàg. 451-452 (26-XI-1910).
- (1910c). «Anaphylaxie par les globulines. Nature du poison anaphylactique (2)». *Comptes Rendus Hebdomadaires des Séances de la Société de Biologie*, 69, pàg. 598-560 (24-XII-1910).
- (1911). «Contribution à l'étude de l'anaphylaxie (Premier mémoire)». *Journal de Physiologie et Pathologie Générale*, 13, pàg. 226-232. París.
- TURRÓ, Ramon; PI SUÑER, Augusto (1911). «Mecanismo fisiológico de la immu-

- nidad natural». *Trabajos del Laboratorio de Investigaciones Biológicas (Madrid)*, 3, pàg. 163-183.
- UCELAY DA CAL, Enric (1982). *La Catalunya populista. Imatge, cultura i política en l'etapa republicana (1931-1939)*. Barcelona: La Magrana.
- VENTALLÓ, Joaquim (1976). *Los intelectuales castellanos y Cataluña. Tres fechas históricas: 1924, 1927 y 1930*. Barcelona: Galba.
- ZARZOSO, Alfons (2009). «El doctor Pere Gabarró i els anys difícils del segle XX». *Revista d'Igualada*, 33, pàg. 56-65.
- (2011). «Tot refent la professió: l'exili mèdic català». Dins: ZARZOSO, Alfons; MARTÍNEZ VIDAL, Àlvar (2011). *Medicina, guerra i exili. Una generació destruïda per la guerra*, pàg. 149-178. Barcelona: Publicacions de la Residència d'Investigadors.
- ZARZOSO, Alfons; MARTÍNEZ VIDAL, Àlvar (2011). *Medicina, guerra i exili. Una generació destruïda per la guerra*. Barcelona: Publicacions de la Residència d'Investigadors.
- ZOTTERMAN, Yngve (1929). «The Minnekahda voyage. 1929». Dins: FENN, Wallace O. (ed.) (1968). *History of the international congresses of physiological sciences, 1889-1968*, pàg. 3-14. Baltimore: The American Physiological Society.

Índex onomàstic

A

- Abadal i de Vinyals, Ramon d' (1888-1970), 167
- Abderhalden, Emil (1877-1950), 37, 49
- Abella, Rossend (?-?), 103
- Abelló i Roset, Joaquim (1893-1982), 184
- Abelló i Vila, Pere (n. 1930), 181, 184, 189
- Abelous, Émile (1864-1940), 38, 59
- Acadèmia de Bones Lletres, 151
- Academia de Ciencias Médicas (1877-1878), 19
- Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears, 10, 11, 13
- Acadèmia de Medicina (1931-39) (vegeu Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona), 118, 128, 129, 130, 149, 150, 151, 153
- Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques, 15, 19, 21, 22, 23, 30, 75, 76, 90, 96, 111, 112, 128, 149, 150, 152, 174, 178, 183, 184, 185
- Acció Catalana Republicana, 145, 161, 186, 203
- Acedo Colunga, Felipe (1896-1965), 176
- Achard, Émile Charles (1860-1944), 129, 135, 137, 236
- Achúcarro Lund, Nicolás (1880-1918), 37, 56
- Agerholm, Margaret, [de soltera Greta Myers] (c. 1920-?), 171
- Aguadé i Cortés, Jaume Anton (1914-1972), 124, 130, 144, 163, 209, 219
- Aguilar-Amat i Banús, Joan Baptista d' (1881-1936), 80
- Agustí i Planell, Pau (1892-1973), 34, 38, 54, 59, 180, 206, 217
- Aiguader i Miró, Jaume (1882-1943), 27, 115, 124, 159, 195, 209
- Ainaud de Lasarte, Joan (1919-1995), 179
- Ajuntament de Barcelona, 16, 20, 21, 50, 70, 89, 119, 120, 143, 200, 203, 235, 236
- Albi, R. (?-?), 103
- Alcobé i Noguera, Santiago (1903-1977), 59, 116, 160, 177, 178, 180, 201, 212
- Alegret i Guasch, Enric (?-1964), 187
- Alemanya i Vall, Romà (1898-1991), 155, 181, 187, 189
- Alfons XIII (1886-1941), 85, 113, 116, 119
- Allgemeines Krankenhaus Eppendorf (Hamburg) (vegeu Hospital General d'Eppendorf)
- Alomar i Estades, Josep (?-1936), 26, 27, 28, 34, 46, 49, 59, 78, 159
- Alòs-Moner i de Dou, Ramon d' (1885-1939), 167
- Alsina i Bofill, Josep (1904-1993), 9, 11, 148, 149, 155, 156, 170, 172, 173, 174, 175, 179, 181, 182, 184, 185, 187, 188, 189, 190, 239

- Álvarez-Arenas y Romero, Eliseo (1882-c. 1960), 162
 Alzheimer, Aloisius (1864-1915), 29
 Alzina i Melis, Joan (1883-1979), 26, 27, 29, 34, 59, 70, 71, 77, 79, 89
 Amat i Bargaúes, Miquel (1910-1973), 126, 127, 137, 154, 161, 162
 Amell i Sans, Agustí (1903-1983), 103, 133, 137, 149, 159, 172, 180, 182, 197, 212
American Journal of Physiology, 134
 Ancochea Hombravella, Nicanor (1908-1983), 137
 Anglès i Pamies, Higini (1888-1969), 167
Annals de Medicina, 90
 Ara Sarria, Pedro (1891-1973), 59, 103, 180, 217
 Aramon i Serra, Ramon (1907-2000), 167, 169, 170, 173, 174, 175, 239
 Aranzadi y Unamuno, Telesforo de (1860-1945), 128, 201
 Arévalo Carretero, Celso (1885-1944), 50, 57, 59, 207
 Armangué i Feliu, Manuel (1901-1985), 60, 103, 137
 Armangué i Tuset, Josep (1859-1941), 236
 Armengol i Peracaula, Antoni (1892-1966), 103, 137, 147, 159, 197, 212
 Arqué, R. (?-?), 137
 Arrillaga Seguro, Francisco C. (1886-1950), 92, 100, 103, 110
 Arroyo Bárcenas, Crescenciano (1893-1956), 137
 Arruga i Liró, Hermenegild (1886-1972), 76
 Arthus, Maurice (1862-1945), 39
 Arxiu, 188
 Arxiu de l'Institut de Ciències, 22, 23, 44, 64, 65, 82
 Arxiu de la Secció de Ciències, 88
 Asher, Léon (1865-1943), 39
 Asociación Española para el Progreso de las Ciencias (AEPC), 81, 82, 115, 116
 Assembla de Catalunya, 115
 Associació Catalana de Radiologia i Electrologia, 150
 Associació d'Obstetrícia i Ginecologia (vegeu Soc. Cat. d'Obstetrícia i Ginecologia) i Ginecologia, 112
 Associació de Toco-ginecologia (vegeu Soc. Cat. d'Obstetrícia i Ginecologia), 112
 Associació General de Metges de Llengua Catalana, 76, 152
 Associació General de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, 153, 155
 Associació Wagneriana (Barcelona), 25
 Ateneu Barcelonès, 56, 71, 75, 128
 Aub, Joseph Charles (1890-1983), 180, 218
- B**
- Babot i Boixeda, Pere (1898-1982), 9, 12, 17, 88, 128, 173, 174, 175, 181, 182, 184, 185, 187, 188, 189, 190, 191, 239
 Balaguer i Vintró, Ignasi (1925-2014), 184, 187, 189
 Balasch i Carulla, Eusebi (c. 1885-1923), 37, 60
 Balcells i González, Albert (n. 1940), 69, 85, 86, 97, 108, 109, 110, 143, 144, 179
 Balen, J. (?-?), 137
 Ballvé, Josep M., 25
 Baltà i Botta, Miquel A. (1892-1964), 34, 60, 125, 126, 145, 159, 179, 180, 195, 212
 Balvay, A. (?-?), 58
 Banc Mundial, 176
 Banting, Frederick G. (1891-1941), 53
 Barba Gosé, Josefina (1904-2000) [de casada J. B. Flexner], 102, 103, 232

- Barbieri, Augusto de (?-1988), 137
 Barceló Faix, Pau (1910-1997), 239
 Bardina Castarà, Joan (1877-1950), 43
 Barger, George (1878-1939), 129
 Barnils i Giol, Pere (?-?), 60
 Barnola i Escrivà de Romaní, S. J.,
 Joaquim M. de (1870-1925), 54
 Barraquer i Barraquer, Ignasi
 (1884-1965), 148
 Barraquer i Roviralta, Josep Antoni
 (1852-1924), 19
 Bartolomé i Rodríguez, Màxim
 (n. 1924), 181, 189
 Bassedas i Montaner, Josep (1880-
 1936), 34, 60, 88
 Bataller Calatayud, Josep Ramon
 (1890-1962), 167, 168, 179
 Baudru, Llorenç (?-?), 154
 Bauer, Julius (1887-1979), 102, 103, 137
 Bayo, Carme (?-?), 236, 237
 Beckers, René (?-?), 114
 Bellido i Golferichs, Jesús M.
 (1880-1952), 23, 24, 25, 26, 27, 28,
 34, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 48,
 49, 51, 53, 54, 56, 57, 59, 60, 68,
 71, 73, 74, 75, 77, 79, 81, 83, 84, 88,
 93, 94, 95, 98, 99, 102, 103, 110,
 111, 112, 114, 115, 116, 117, 124, 128,
 130, 137, 146, 147, 151, 152, 156,
 157, 159, 163, 168, 195, 209, 223,
 224, 227, 229, 230, 231, 232, 234,
 236
 Bellido i Sanmartí, Josep (1915-1978),
 124, 163, 209, 219
 Benaiges i Farriol, Bonaventura
 (1909-2001), 124, 132, 137, 149, 159,
 168, 180, 195, 214, 215
 Berenguer y Fusté, Dámaso (1873-
 1953), 108, 115
 Bergós i Ribalta, Francesc
 (1903-1978), 149
 Bernard, Claude (1813-1878), 19, 175
 Best, Charles H. (1899-1978), 53
 Biblioteca Nacional (Madrid),
 113, 114, 115
 Bickel, Adolf (1875-1946), 39, 53, 60,
 74, 103, 231
 Bieto, E. (?-?), 137
 Blanco Soler, Carlos (1894-1962),
 60
 Bofill i Deulofeu, Joan (1905-1995),
 96, 98, 103, 113, 123, 124, 132, 133,
 137, 147, 149, 159, 168, 180, 195, 214,
 215, 232
 Bofill i Pichot, Josep M. (1860-1938),
 21, 24, 26, 27, 28, 34, 69, 70, 71, 109,
 159, 167, 230, 236
 Bohigas i Balaguer, Pere (1901-2003),
 167
 Boletín de la Real Sociedad Española de
 Historia Natural, 43
 Boletín de la Sociedad Española de
 Biología, 78
 Bolívar y Urrutia, Ignacio (1850-1944),
 37, 193
 Bolòs i Capdevila, Oriol de
 (1924-2007), 179, 181
 Boquet, Alfred (1879-1947), 137
 Borrell, D. (?-?), 137
 Bosch i Feliu, Maria (?-?), 163, 232
 Bosch i Gimpera, Pere (1891-1974),
 128, 130, 131, 198
 Bossan, E. A. (?-?), 58, 60, 91
 Bottazzi, Filippo (1867-1941), 39, 156
 Brabant, V. G. (?-?), 60
 Brauer, Ludolph (1865-1951), 41
 Broggi i Guerra, Francesc (1903-1987),
 184, 187, 189
 Broggi i Vallès, Moisès (1908-2012),
 136, 137, 142, 181
 Brücke, Franz Theodor von (1908-
 1970), 48, 60
 Bucy, Paul C. (1904-1992), 134, 137
 Buen y del Cos, Odón de (1863-1945),
 37, 38, 80
 Bugnard, Louis (1901-1978), 237
 Burn, Joshua Harold (1892-1981), 102
 Buscarons Úbeda, Francisco
 (1906-1989), 177

C

- Caballero Segares, Arturo (1877-1950), 34
- Calafell i Gibert, Pere (1907-1984), 149, 181, 182, 187
- Calbet i Camarasa, Josep M. (n. 1935), 28
- Calicó i Maleras, Josep (1888-1944), 38
- Calleja y Borja-Tarrius, Carlos (1872-1923), 26, 27, 29, 30, 36, 57, 88
- Calleja y Borja-Tarrius, Luisa (1880-1934), 29
- Callís i Farriol, Lluís M. (1907-1969), 122, 180
- Calmette, Albert (1863-1933), 102, 103, 109, 123, 137
- Camarasa i Castillo, Josep M. (n. 1946), 13, 17, 21, 22, 29, 45, 50, 69, 78, 79, 169
- Cambó i Batlle, Francesc (1876-1947), 85, 86
- Caminal i Bofarull, Josep (1911-1984), 124, 209, 219
- Candela Pastor, Joaquim (?-?), 123, 208, 217, 232
- Cannon, Walter B. (1871-1945), 16, 39, 48, 53, 60, 84, 101, 117, 118, 226
- Cánovas del Castillo, Antonio (1828-1897), 85
- Canyadell i Vidal, Josep M. (1915-1997), 181, 189, 191
- Caralps i Riera, Antoni (n. 1934), 155
- Carceller i Blay, Carles (1906-1999), 181, 184, 187, 188, 189
- Cardenal i Fernández, Salvador (1852-1928), 19, 37, 75, 91
- Cardenal i Navarro, Felip (1873-1954), 34, 130
- Cardenal i Pujals, Lleó (1878-1960), 37
- Cardona i Faura, Maria (1903-1997), 103
- Cardoner i Planas, Antoni (1902-1984), 137, 155
- Carner i Puig-Oriol, Josep (1884-1970), 179
- Carrasco Cadenas, Enrique (1895-1959), 147
- Carrasco i Formiguera, Manuel (1890-1938), 115, 180
- Carrasco i Formiguera, Rossend (1892-1990), 33, 34, 38, 52, 53, 59, 60, 73, 74, 79, 84, 99, 100, 103, 113, 117, 118, 132, 137, 147, 148, 157, 159, 163, 168, 174, 179, 195, 215, 232, 234
- Carreras i Artau, Joaquim (1894-1968), 179
- Carreras i Barnés, Josep (1943-2014), 22
- Carreras i Verdagué, Francesc (1890-1980), 112, 117, 118
- Cartañà i Castellà, Pau (1899-1974), 134, 137, 149, 150, 159, 161, 180, 182, 189, 198, 212
- Carulla i Margenat, Valentí, marquès de Carulla (1864-1923), 37, 38, 72
- Carulla i Riera, Vicenç (1896-1971), 133, 138, 148, 160, 180, 201, 212
- Casacuberta i Roger, Josep Maria de (1897-1995), 179
- Casado de Otaola, Santos (n. 1964), 50
- Casals, Josep M. (?-?), 103
- Casanovas i Cuberta, Joan (1916-2004), 237
- Casanovas i Maristany, Joan (1890-1942), 237
- Casanovas i Viader, Modest (1907-2000), 149, 181, 182, 187
- Casares Gil, Antonio (1872-1929), 80
- Casares i Potau, Ramon (n. 1924), 89, 155, 181, 184, 187, 189
- Casasayas i Cucurella, Joan (1887-1926), 60
- Casassas i Simó, Enric (1920-2000), 188
- Casassas i Simó, Oriol (1923-2012), 9, 10, 11, 12, 13, 21, 22, 27, 76, 151, 154, 161, 170, 172, 173, 174, 185, 187
- Castellano, J. (?-?), 138
- Català Gorgas, Jesús Ignasi (n. 1969), 50, 80
- Causa i Suñé, Jaume (?-?), 60

- Cavall Fort, 178
 Celis i Pujol, Lluís (1887-1941), 148
 Central Nacional Sindicalista (CNS), 160
 Centre Excursionista de Catalunya, 169
 Cervera i Astor, Leandre (1891-1964),
 4, 16, 26, 33, 34, 38, 41, 42, 50, 54,
 60, 77, 79, 84, 88, 103, 117, 118, 121,
 124, 126, 128, 130, 138, 142, 145, 147,
 151, 153, 154, 155, 156, 159, 160, 161,
 169, 170, 171, 172, 175, 179, 180, 188,
 198, 212, 231, 234, 236, 238
 Ciència, 84, 118
 Ciga Lecuna, Martín (1884-?), 60
 Civatte, Achille (1877-1956), 236
 Claramunt i Furest, Lluís (1862-1941),
 159
 Clark, Alfred Joseph (1885-1941), 91,
 136, 138, 142
 Claude, Albert (1899-1963), 134, 138
 Claveaux, Enrique (1890-1967), 218
 Clínica Corachan, 175, 184, 185
 Clínica Medico-Quirúrgica «Sant
 Gervasi» (vegeu Clínica Platón), 89
 Clínica Platón, 89, 155, 174, 184, 185,
 203
 Clotet i Massià, Bonaventura
 (1883-1953), 76
 CNT (Confederació Nacional del
 Treball), 196
 Codina i Altés, Joan (1891-1963), 38,
 60, 103, 184
 Colegio Oficial de Veterinarios de la
 provincia de Barcelona, 161, 201
 Coll i Alentorn, Miquel (1904-1990),
 167, 179, 239
 Coll i Pujol, Ramon (1845-1915), 27, 37,
 38
 Collazo Pittaluga, Juan Antonio (?-?),
 103, 133, 135, 138, 147
 Collegi de Sant Ignasi (Sarrià,
 Barcelona), 49
 Collegi Oficial de Farmacèutics de
 Barcelona, 10
 Collegi Oficial de Metges de Barcelona
 (COMB), 10, 128, 186, 201, 203, 223, 224
 Collegi Oficial de Veterinaris de
 Catalunya, 161
 Collip, James (1892-1965), 53
 Colomines i Puig, Joan (1922-2011),
 181, 185, 187, 189, 191
 Coma, F. (?-?), 60
 Comas Cladera, Jaume (1882-1964),
 180, 207, 217
 Comisión del Mapa Geológico de
 España, 71
 Comissió Coordinadora Lexicogràfica
 de Ciències, 10
 Comissió de Lexicografia, 9, 10, 12
 Comissió de Publicacions, 191
 Comissió de Relacions Exteriors, 191
 Companys i Jover, Lluís (1882-1940),
 119
 Comptes Rendus Hebdomadaires des
 Séances de la Société de Biologie
 (París), 45, 52, 56, 66, 68, 77, 78, 83,
 106, 128, 233
 Congrès Internacional de Patologia
 Comparada (1912), 24, 77
 Conill i Montobbio, Víctor (1886-1970),
 148, 159, 180, 198, 212
 Consejo Diocesano de los Hombres de
 Acción Católica, 219
 Consejo Nacional de Investigaciones
 Científicas y Técnicas (CONICET), 211
 Consejo Superior de Investigaciones
 Científicas (CSIC), 71, 162, 169, 202,
 213
 Consell d'Investigació Pedagògica, 54
 Corachan i Garcia, Manuel (1881-1942),
 34, 60, 75, 77, 103, 112, 113, 128, 148,
 149, 150, 152, 154, 159, 174, 184, 195
 Corbella i Corbella, Jacint (n. 1937), 28
 Cordoní i Pujolar, Joan (1888-1958),
 130
 Cornudella i Capdevila, Josep (1895-
 1985), 159, 181, 187, 188, 189
 Cornudella i Mir, Raimon (n. 1928),
 184, 187
 Corominas i Castelaró, Joan B. (?-?),
 103, 109, 138

- Corominas i Montanya, Pere (1870-1939), 21, 130, 144, 167
- Corominas i Vigneaux, Maria (?-?), 163
- Corral y García, José María del (1889-1971), 58, 180, 181, 207, 217
- Cortés i Lladó, Antoni (1887-1981), 40, 180, 208, 215, 236
- Cortés i Lladó, Cristià (1904-1974), 159, 180, 195, 215, 236
- Cortés i Lladó, Màrius (1896-1970), 231
- Cos Facultatiu de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, 128
- Coutts, Waldemar E. (1895-1959), 138
- Creix, germans, 187
- Crónica Científica, 19
- Crónica Médica de Valencia, 142
- Cruz-Coke Lassabe, Eduardo (1899-1960), 147
- Cuatrecasas i Arumí, Joan (1899-1990), 87, 148, 188
- Cuatrecasas i Arumí, Josep (1903-1996), 188
- Cuatrecasas i Arumí, Martí (1905-1966), 188
- Cuberta Arolas, Maria (1889-?), 237
- Cuevas, B. A. (?-?), 138
- Cullell i Reig, Ramon (1904-1993), 132, 138, 160, 172, 180, 187, 201, 212
- Cuní i Martorell, Miquel (1820-1902), 80
- Cursos Monogràfics d'Alts Estudis i d'Intercanvi, 54, 55, 59, 69, 108
- D**
- D'Youville College (Buffalo, Nova York), 218
- Dale, Henry Hallett (1875-1968), 91, 131, 181, 211
- Dalmau i Matas, Manuel (1890-1918), 33, 37, 39, 47, 48, 50, 54, 76, 79, 128, 228
- Danés Casabosch, Ciril Ramon (1888-1957), 60
- Darder Rodés, Joan (1887-1946), 27, 28, 34, 46, 60, 89
- Dargallo i Hernàndez, Remigi (1889-1972), 33, 34, 38, 60, 89, 187
- Dechambre, Paul (1868-1935), 38, 57, 60, 123
- Deinse Frédéric van (1890-1974), 138
- Desfontaines, Pierre (1894-1978), 169
- Deulofeu i Poch, Josep (1879-1957), 148, 159, 198
- Diputació de Barcelona, 42, 59, 63, 69, 71, 72, 86, 87, 97, 107, 108, 109, 110, 111, 119, 143, 144, 163, 164, 165, 166, 204
- Diputació Provisional de la Generalitat, 125
- Direcció General de Pesca, 52
- Dispensaris Blancs (vegeu Institut Antituberculós Francesc Moragas de la Caixa de Pensions), 9, 185, 186, 191, 201, 239, 240
- Domènech, S. J., Estanislau, 80
- Domènech i Alsina, Francesc (1901-1961), 96, 98, 100, 101, 103, 109, 113, 116, 125, 126, 132, 133, 138, 147, 150, 154, 159, 198, 209, 219, 232
- Domènech i Montaner, Lluís (1850-1923), 30
- Domingo i Sanjuan, Marcellí (1884-1939), 115, 119, 125, 145, 195
- Domingo i Sanjuan, Pere (1896-1979), 35, 41, 42, 43, 50, 51, 53, 60, 93, 97, 98, 101, 103, 107, 117, 119, 124, 125, 126, 132, 135, 138, 142, 145, 148, 152, 153, 154, 159, 161, 179, 180, 182, 189, 190, 191, 195, 200, 201, 212, 228
- Duarte de Perón, Eva, 217
- Duffas, François (?-?), 128
- Duran i Jordà, Frederic (1905-1957), 138
- Duran i Mundó, Pau (?-?), 180
- Duran Reynals, Francesc (1899-1958), 41, 50, 51, 60, 93, 94, 95, 98, 99, 100, 103, 107, 116, 117, 132, 134, 135, 138, 142, 183, 195, 206, 226, 228

Duran i Sanpere, Agustí (1887-1975), 167
 Dwelshauvers, Georges (1866-1937),
 35, 60, 88, 103, 107, 124

E

École Nationale Veterinaire d'Alfort,
 57

École Superieure d'Agriculture
 de Grignon, 57

Edigsa, 178

Editorial Interamericana (Mèxic), 215

Eindhoven, Willem (1860-1927), 44

Elias, C. (?-?), 104

Enríquez, Carlos S. (1882-?), 138

Escola d'Enginyers Tèxtils (Terrassa),
 214

Escola Superior d'Agricultura
 (Barcelona), 57, 122, 135, 198

Escrivà de Balaguer, José María
 (1902-1975), 165

Escuela Superior de Medicina Rural
 (Mèxic), 215

Espada, M. (?-?), 60

Esquerdo i Esquerdo, Pere (1852-
 1922), 37, 38, 75, 159

Esquerra Republicana de Catalunya,
 119, 145

Estapé i Pañellas, Francesc d'A.
 (1883-1959), 154

Estat Català, 119

Esteve i Subirana, Antoni (1902-1979),
 159, 179, 181, 187, 189

Estudis Universitaris Catalans, 66

Estudis Universitaris per a Obrers,
 130, 160, 198

Exposició Internacional (Barcelona,
 1929), 113, 116

F

Fabra i Puig, Ferran, marquès d'Alella
 (1866-1944), 69, 230

Falange Española, 162

Fano, Giulio (1856-1930), 39, 59

Fargas i Roca, Miquel A. (1858-1916),
 21, 24, 36, 38, 75, 76

Farran i Comas, Montserrat

(1904-2003), 89, 104, 132,

133, 135, 138, 160, 163, 180, 189,

198, 212, 232

Farreras i Sampera, Josep (1880-1914),
 33

Farrerons i Co, Xavier (1906-2000),
 160, 180, 202, 212

Favre, Maurice (1876-1954), 58

Febrer i Carbó, Joaquim (1894-1970), 178

Fernández Galiano, Emilio (1885-
 1953), 26, 27, 29, 30, 35, 36, 41, 42,
 60, 79, 80, 81, 104, 116, 121, 123, 148,
 159, 194

Fernández Miranda, Torcuato
 (1915-1980), 177

Fernández i Pellicer, Enric
 (1896-2000), 104, 126, 138, 149, 160,
 161, 180, 182, 189, 199, 212

Fernández Riofrío, Benito (1896-1942),
 116, 148, 160, 202

Fernández Riofrío, Fernando
 (1901-1972), 90, 92, 124, 138, 208,
 217, 232

Fernbach, Auguste (1860-1942), 51

Ferran i Clua, Jaume (1852-1929), 20,
 186

Ferrando i Estapà, Francesc
 (1879-1955), 160, 202

Ferrer Fernández de la Riva, Diego
 (1901-1995), 122, 180

Ferrer Solervicens, Francesc
 (1885-1943), 35, 61, 77, 89

Ferrer y Cagigal, Ángel Antonio
 (1886-1936), 88, 104, 116, 117, 122

Fets del Palau, 177, 184

Flexner, J. B. (vegeu Josefina Barba
 Gosé), 102

Flexner, Louis B. (1902-1996), 102

Foà, Carlo (1880-1971), 40, 123, 181, 211

Foix i Mas, Josep Vicenç (1893-1987), 179

- Folch i Guillén, Ramon (n. 1946), 9, 10
 Folch i Pi, Albert (1905-1993), 125, 126, 127, 132, 138, 147, 149, 159, 160, 168, 180, 195, 215
 Folch i Pi, Jordi (1911-1979), 122, 124, 138, 159, 180, 195, 215
 Folch i Torres, Joaquim (1886-1963), 167, 179
 Folin, Otto (1867-1934), 48
 Fons Monetari Internacional (FMI), 176
 Font i Quer, Pius (1888-1964), 167, 168, 169, 179
 Font i Sagué, Norbert (1874-1910), 80
 Fontcuberta, Joan (?-?), 128
 Fontserè i Riba, Eduard (1870-1970), 71, 120, 128, 144, 167, 168, 169, 170, 178, 179
 Forbes, Alexander (1882-1965), 123, 181, 211
 Fornells i Martínez, Eduard (1927-2004), 189
 Fornells i Puig, Fèlix (c. 1895-c. 1990), 35, 61, 104, 160, 179, 180, 187, 189, 202, 212
 Fornells i Sunyer, Tomàs (?-?), 152
 Fosas (?-?), 232
 Framis de Mena, José Maria (?-1969), 163
 Francesc d'Assis, 28
 Francis A. Countway Library of Medicine (Harvard University), 16
 Fredericq, Léon (1851-1935), 39, 123
 Freixas i Freixas, Joan (1860-1933), 35, 75, 149, 150, 152
 Freud, Sigmund (1856-1939), 25
 Fulton, John F. (1899-1960), 101, 104
 Fundació AG, 58, 71
 Fundació Catalana per a la Recerca, 22
 Fundació Jaume I, 167
 Fundació Puigvert, 213
 Fundació Salvador Vives Casajuana, 28
 Fundació Torrens i Ibern, 10
 Fundación BBVA, 78
 Fuset i Tubià, Josep (1871-1952), 35, 148, 160, 199
 Fuster i Pomar, Joaquim (1901-1985), 149, 182
- ## G
- Gabarró i Garcia, Pere (1899-1980), 151, 153, 155, 181, 184, 185, 186, 187, 189, 240
 Gaceta Literaria, La (Madrid), 114
 Gaceta Médica Catalana (1878-1921), 19, 44
 Gache, Alberto I. (1854-1933), 110
 Galeria de Científics Catalans, 223, 240
 Galeria de Metges Catalans, 223
 Galí i Coll, Alexandre (1886-1969), 58, 71
 Galinsoga (vegeu Martínez de Galinsoga), 177
 Gallart i Esquerdo, Antoni (1913-1988), 184
 Gallart i Monés, Francesc (1880-1960), 35, 61, 75, 77, 89, 112, 113, 128, 132, 135, 138, 142, 155, 184
 Gallavardin, Louis (1875-1957), 58
 Gallego Canel, Abelardo (1879-1930), 49, 55, 56, 61
 Ganzer, Jürgen (?-?), 61
 García Alonso, Diego (?-1960), 104
 García Armendáritz, Niceto José (1884-1934), 124
 Garcia Banús, Màrius (?-?), 92, 117, 218
 García del Cid Arias, Francisco (1897-1965), 118, 122, 160, 180, 202, 213
 García Covian, Carmen (1905-1986), 236
 Garcia Neira, Benigno (1878-1944), 33
 García Orcoyen, Jesús (1903-1988), 104
 Garcia Rodríguez, Isidoro (1927-2010), 138
 Garcia Sánchez-Lucas, Julio (1901-1969), 177, 178
 García-Blanco Oyarzábal, José María (1898-1973), 136
 García-Marquina Rodrigo, Juan Mariano (1905-1989), 177

- Garcia-Tornel i Carrós, Llorenç (1889-1972), 200, 203
- García-Valdecasas Santamaría, Alfonso (1904-1993), 162
- García-Valdecasas Santamaría, Francisco (1910-2005), 165, 166, 177, 197
- Gaudí i Cornet, Antoni (1852-1926), 30
- Gibert i Queraltó, Joan (1907-1998), 138, 183
- Gil i Serra, Pau (1816-1896), 143
- Gil Vernet, Salvador (1892-1987), 35, 61, 77, 89, 104, 138, 148, 160, 180, 202, 213
- Gimbernat, 136, 151, 183
- Gimbernat, Antoni de (1734-1816), 154
- Giménez Caballero, Ernesto (1899-1988), 114
- Genieis, Jacques (1877-1943), 61
- Girard, Ismael (1898-1976), 151, 153
- Gley, Eugène (1857-1930), 25, 36, 38, 52, 56, 57, 61, 68, 77, 78, 83, 128
- Glick, Thomas F. (n. 1939), 16, 22, 50, 71, 84, 117, 226
- Goethe, Johann Wolfgang von (1749-1832), 152
- Gómez Bosch, José (1894-1997), 61, 180, 181, 208, 217
- Gómez del Campillo, Francisco (1873-1945), 162
- Gómez Márquez, José (1889-1953), 148
- Gómez Ocaña, José (1889-1953), 37, 38, 56, 57
- Gomis Blanco, Alberto (n. 1952), 79, 226
- González i Juan, Pere (1886-1955), 25, 26, 27, 28, 35, 41, 42, 43, 44, 45, 53, 61, 88, 93, 94, 95, 99, 101, 104, 112, 124, 128, 138, 160, 161, 174, 199, 223, 227, 231
- González Prats, Antonio (1863-1920), 44
- Goyanes Capdevila, José (1876-1964), 91, 181, 194, 211
- Gran Teatre del Liceu, 78
- Grande Covian, Francisco (1909-1995), 136, 138
- Gras i Riera, Jordi (1915-2007), 181, 189
- Grau i Aymà, Raquel (1897-1922), 51, 61, 93, 228
- Gregorio Rocalano, Antonio de (1873-1941), 38, 49, 57, 58, 61, 90, 194
- Griffith Jr., Fred R. (1891-1975), 180, 218
- Grífols i Roig, Josep Antoni (1885-1976), 160, 180, 202, 213
- Griñó i Garriga, Antoni (1903-1973), 149, 159, 168, 180, 182, 196, 215
- Grup Grífols, 213
- Gual Villalbí, Pere (1885-1968), 176
- Guàrdia i Bilbao, Josep (1902-1952), 139
- Guasch i Sagrera, Jordi (1903-1985), 181, 184, 189
- Guasch i Vilaret, Josep (c. 1890-1976), 37, 39
- Guerricabeitia Ibarrola, Ignacio (1856-1926), 61
- Guilera i Molas, Boi (1876-1956), 150, 174
- Guilera i Molas, Lluís (1896-1969), 35, 50, 61, 104, 139, 150, 152, 160, 179, 203, 213
- Guix i Melcior, Josep Ramon (1920-2000), 181
- Gutiérrez Arrese, Dámaso (1895-1976), 84
- Gutiérrez, Avelino (1864-1945), 39
- Gynecologia Catalana, La, 20
- ## H
- Haberlandt, Gottlieb (1854-1945), 49
- Harcourt Got, Joaquín d' (1896-1970), 168
- Harvard Medical School, 48, 215
- Harvard University, 16, 53, 84, 101

Henderson, Joseph L. (1903-2007), 39, 181, 211
 Henry, Charles (1859-1926), 58
 Hering, Ewald (1834-1918), 37
 Hernández Guerra, José Domingo (1897-1932), 84, 123
 Hernando Ortega, Teófilo (1881-1975), 37, 84, 123, 181, 193, 211
 Heymans, Corneille (1892-1968), 92, 157, 180, 218
 Hill, Archibald Vivian (1886-1977), 91, 131, 147, 181, 211, 236
 Himwich, Harold E. (1894-1975), 139
 Hoff, Ebbe C. (1907-1987), 134, 139
 Hoff, Hebbel E. (1906-1985), 134, 139
 Hoffmann, Donald C. (?-?), 107, 139
 Homedes Ranquini, Joan (1896-1955), 136, 139
 Hospital Clínic (Barcelona), 28, 46, 162, 184, 213
 Hospital d'Infecciosos (vegeu Hospital del Mar), 204, 214
 Hospital de la Salpêtrière (París), 51, 87
 Hospital de la Santa Creu (Barcelona), 30, 89, 120, 128, 143, 144
 Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (Barcelona), 122, 128, 143, 148, 161, 174, 184, 199, 203, 205, 212, 213, 214
 Hospital del Mar (Barcelona), 184, 204
 Hospital del Sagrat Cor (Barcelona), 148, 203
 Hospital de Val-de-Grâce (París), 56
 Hospital Filtro (Montevideo), 218
 Hospital General (Eppendorf), 41
 Hospital General (Madrid), 193
 Hospital General de Catalunya (1936-39), 203
 Hospital General Mola (Sant Sebastià), 201
 Hostal del Sol (Barcelona), 190

Houssay, Bernardo Alberto (1887-1971), 40, 51, 52, 61, 79, 91, 92, 100, 104, 110, 181, 211, 218

I

Ibarz Aznárez, José (1905-1972), 178
 Iglésies i Fort, Josep (1902-1986), 169, 226
 Ilitch, Zora (?-?), 104
 Imperial Chemical Industries (ICI) (Londres), 216
 Independencia Médica, La (1869-1904), 19
 Institució Catalana d'Història Natural (ICHN), 10, 15, 17, 20, 29, 54, 69, 70, 71, 79, 80, 109, 116, 120, 169
 Institución Cultural Española (Buenos Aires), 79
 Institución Juan Sebastian Elcano (CSIC), 169
 Institut Antituberculós Francesc Moragas de la Caixa de Pensions (Dispensaris Blancs), 186, 201
 Institut Bioquímic Hermes, 77
 Institut Cartogràfic de Catalunya, 71
 Institut Català d'Antropologia, 128
 Institut d'Estudis Catalans (IEC), 12, 15, 16, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 28, 30, 36, 47, 53, 54, 55, 58, 59, 64, 65, 66, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 76, 78, 79, 81, 82, 83, 86, 88, 96, 97, 107, 108, 109, 110, 111, 119, 120, 127, 129, 130, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 150, 151, 156, 166, 167, 168, 169, 170, 174, 175, 178, 179, 185, 187, 188, 189, 190
 Institut d'Orientació Professional (Barcelona), 52, 94
 Institut d'Urologia (Hospital de la Santa Creu i Sant Pau), 213

- Institut de Ciències (vegeu Secció de Ciències), 21, 22, 23, 24, 55, 64, 65, 66, 68, 69, 70, 73, 76, 81, 163
- Institut de Fisiologia (Barcelona), 16, 41, 42, 43, 53, 59, 71, 72, 73, 74, 87, 95, 96, 98, 99, 100, 102, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 114, 117, 127, 129, 133, 146, 147, 153, 157, 160, 162, 163, 164, 165, 166, 168, 170, 198, 209, 218
- Institut de Zoologie (Strasburg), 52
- Institut für Pathologie (Berlín), 53, 74
- Institut General i Tècnic (València), 50, 57
- Institut Mèdico-Farmacèutic (Barcelona), 55, 75
- Institut Municipal d'Higiene (Barcelona), 212
- Institut Neurològic Municipal (Barcelona), 203, 213
- Institut Pasteur, 16, 20, 51, 58, 96, 102, 108, 109, 110, 129, 134
- Institut per a Nens Deficients (Barcelona), 89
- Institut Policlínic (vegeu Clínica Platón), 89, 174, 184, 203
- Institut Psicotècnic, 128, 200
- Instituto Alonso Barba de Química (CSIC) (Madrid), 162
- Instituto Cajal (Madrid), 207
- Instituto Cardenal Cisneros (Madrid), 57, 207
- Instituto de Fisiología. Trabajos publicados durante el bienio 1929-1930, 106
- Instituto de Fisiología. Trabajos publicados durante el quinquenio 1920-1925, 106
- Instituto de Fisiología. Trabajos publicados durante el trienio 1926-1928, 106
- Instituto de Seleção e Orientação Profissional (ISOP) (Rio de Janeiro), 215
- Instituto Nacional de Cardiología (Mèxic), 215, 218
- Instituto Nacional de Física y Química (Madrid), 162
- Instituto Nacional del Cáncer (Madrid), 194
- Instituto Politécnico Nacional (Mèxic), 160, 215
- Instituto Provincial de Sanidad (Barcelona), 198
- Irazaqui Villalonga, Enric (1909-1997), 139
- Irizar, Agustín de (1892-1975), 38, 91, 92
- Izquierdo Raudón, José Joaquín (1893-1974), 180, 218
- ## J
- Jiménez Vargas, Juan (1913-1997), 165, 166
- Jimeno Gil, Emilio (1886-1976), 162
- Jofré Ventosa, Francesc (?-?), 163, 166, 232
- Johns Hopkins University (Baltimore), 102
- Jorro Azcune, Ángel (1901-1925), 61
- Joslin, Elliot P. (1869-1962), 53
- Journal de Physiologie et Pathologie Générale*, 25
- Journal de Psychologie*, 107
- Journal of Experimental Medicine*, 107, 135
- Journal of Experimental Physiology*, 142
- Jové Jové, Maria (?-?), 163
- Julià i Graupera, Jordi (?-?), 124, 163, 210, 219
- Junta Assessora per als Estudis de Català (JAEC), 178
- Junta de Ciències Naturals de Barcelona, 71
- Junta de Comerç, 20
- Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas (JAE), 16, 36, 41, 42, 48, 50, 52, 56, 71, 78, 79, 83, 101, 102, 126, 134, 162

K

Kahn, R. H. (?-?), 48
 Kinnier Wilson, Alexander Bruce
 (1917-1978), 171
 Koch, Robert (1843-1910), 21
 Kopaczewski, Wladislas (1886-1953),
 96, 108, 111
 Kraepelin, Emil (1825-1925), 29

L

Laboratoire de Physiologie des
 Sensations (París), 58
 Laboratoire de Zoologie
 Expérimentale (Roscoff), 52
 Laboratori Biològic de l'Ebre
 (Roquetes), 39, 49
 Laboratori d'Hidrobiologia (València),
 50, 57
 Laboratori Fides-Cuatrecasas, 188, 191
 Laboratori Martí Cuatrecasas,
 188
 Laboratori Municipal (Barcelona), 12,
 16, 20, 21, 23, 25, 28, 30, 37, 43, 44,
 45, 46, 48, 51, 55, 74, 88, 93, 94, 95,
 98, 101, 127, 128, 133, 144, 153, 160,
 161, 199, 200, 201, 204, 214
 Laboratori PEVYA, 183, 188, 189, 191
 Laboratorio, El (1872-1878), 19, 91
 Laboratorio de Histología e
 Histopatología del Sistema Nervioso
 (Madrid), 56
 Laboratorio de Histopatología
 (Madrid), 50
 Laboratorio de Investigaciones
 Biológicas (Madrid), 22, 52
 Laboratorio de Investigaciones Físicas
 (Madrid), 58
 Laboratorios Protón (Caracas), 215
 Laboratorios Queralt-Mir (Mèxic), 219
 Laboratorios Syntorgan (Mèxic), 215
 Laboratoris del Doctor Esteve, 188,
 189

Laboratoris FHER, 160, 198
 Laboratoris Grífols, 202
 Laboratoris LETI, 101, 161, 188, 189,
 199, 200, 201
 Laín Entralgo, Pedro (1908-2001), 177
 Lamelas Fernández, José Antonio (?-?),
 118
 Lanari, Alfredo (1879-1930), 39
 Langley, John N. (1852-1925), 38, 91
 Laporte i Salas, Josep (1922-2005), 181,
 187, 188, 189, 190, 191
 Latorre Barnet, Josefina (1908-1976),
 89, 93, 124, 132, 139, 209, 219
 LETI (vegeu Laboratoris LETI), 188,
 189
 Levaditi, Constantin (1874-1953), 96,
 108, 111, 134
 Lipschütz, Alexander (1883-1980), 123,
 181, 211
 Liss, Gerhard (?-?), 139
 Llaberia i Sais, Edelmira (1908-1973),
 89, 93, 124, 209, 219
 Llatas i Duran, Raimon (1902-1965),
 187
 Llenas i Fernández, Manuel
 (c. 1875-1932), 80
 Lleó i Morera, Albert (1874-1929), 26,
 27, 30, 33
 Lliga Regionalista, 21, 70, 85, 144
 Lloveras i Vallès, Gonçal (1926-2003),
 184
 López Picó, Josep Maria (1886-1970),
 167
 López Rodó, Laureano (1920-2000),
 176
 López Suárez, Josefa (?-?), 49, 61
 López y López, Cayetano (1886-1970),
 26, 27, 28, 35, 36, 44, 61, 101, 104,
 139, 179
 Lorente de No, Rafael (1902-1990),
 123, 180, 218
 Lucas, Keith (1879-1916), 74
 Luco Valenzuela, Joaquín (1913-2002),
 104, 139
 Lyon Chyrurgical, 136, 142

M

- Macià i Llussà, Francesc (1859-1933), 119, 125, 145, 197, 230
- Macleod, John James Rickart (1976-1935), 39
- Magriñà i Ferrer, Nicolau (1912-1998), 174
- Maluquer i Nicolau, Josep (1883-1960), 109
- Maluquer i Nicolau, Salvador (1881-1955), 109
- Maluquer i Sostres, Joaquim (1930-2011), 109
- Maluquer i Viladot, Joan (1856-1940), 109
- Mancomunitat de Catalunya, 16, 58, 59, 66, 68, 69, 71, 72, 73, 86, 87, 88, 107, 108, 109, 110, 111, 120, 144, 229, 230
- Manera Rovira, Miquel (1910-2011), 139
- Manifest dels 41, 148
- Manifest dels Cent, 177
- Maragall i Gorina, Joan (1860-1911), 152
- Marañón y Posadillo, Gregorio (1887-1960), 24, 37, 50, 55, 56, 61, 82, 114, 115, 123, 147, 148, 177, 193
- Marbé, Max (1884-?), 61
- Marco Ahuir, Robert (?-?), 134, 139
- Margarit i Coll, Felip (1855-1938), 35, 61
- Marí i Guinart, Agustí (1901-1994), 175, 181, 187, 189
- Marie, Pierre (1853-1940), 38, 51
- Marimon i Carbonell, Joan (1883-1939), 61
- Marino, F. (?-?), 61, 91
- Martí i Julià, Domènec (1861-1917), 76
- Martínez Callén, Ramon (1923-2005), 187
- Martínez de Galinsoga y de la Serna, Luis (1891-1967), 177
- Martínez i Garcia, Pere (1897-1971), 113, 148, 152, 160, 180, 182, 189, 199, 213
- Martínez Vargas, Andrés (1861-1948), 110, 230
- Martorell i Peña, Francesc (1822-1878), 20
- Mas i Alemany, Josep (1868-1939), 153
- Massachusetts General Hospital (Boston), 218
- Massó i Torrents, Jaume (1863-1943), 166, 167
- Massons i Esplugas, Josep M. (1913-2012), 155, 181, 187, 189
- Matte Blanco, Ignacio (1908-1995), 139
- Maura Gamazo, Miguel (1887-1971), 146
- Maynar Duplá, Jesús (1894-1981), 61, 180, 181, 207, 217
- McLean Hospital (Belmont, Massachusetts), 215
- McLeod, John (1876-1935), 53
- Medicina Catalana, La (1935-1938), 23, 24, 121, 130, 131, 135, 142, 151, 154, 224
- Medina Martínez, Alfonso (?-?), 37
- Méndez Martínez, Rafael (1906-1991), 180, 206, 218
- Mercadal i Peyrí, Josep (1903-1976), 139
- Mestres i Freixes, Vicenç (?-?), 160, 205, 216
- Mestrezat, William (1883-1928), 51, 61
- Meyerhof, Otto Fritz (1884-1951), 91, 118, 147, 236
- Milà i Camps, Josep Maria, comte de Montseny (1877-1955), 109, 163
- Milícies Antifeixistes de Catalunya, 147
- Mines, George Ralph (1886-1914), 37, 39, 48, 83
- Mira i López, Emili (1896-1964), 35, 52, 61, 93, 94, 95, 97, 104, 128, 148, 157, 159, 179, 180, 196, 215
- Miserachs i Rigalt, Manuel (1906-1980), 155, 181, 189
- Miyadera, Koichi (?-?), 53, 61
- Moix i Capdevila, Santiago (n. 1921), 181

Molas i Batllori, Isidre (n. 1940), 85
 Moles Ormella, Enric (1883-1953), 40, 58, 123, 193
 Moll i Casasnovas, Francesc de Borja (1903-1991), 179
 Monguío i Fonts, Josep (1907-1970), 139
 Montoliu Bolant, Cèsar (?-?), 134, 139
 Monton i Raspall, Dionís (1916-1979), 181, 189
 Moragas i González, Pere (c. 1910-?), 139
 Moragas i Viñas, Josep M. de (n. 1925), 181, 189
 Morató Cárdenas, Teófilo (1893-1975), 139
 Moreno Martín, Francisco (1904-1985), 177
 Morer i Fargas, Francesc (n. 1935), 181
 Morera Ortiz, Francisca (1853-1904), 30
 Moret y Prendergast, Segismundo (1833-1913), 81
 Morros Sardà, José (1901-1961), 135, 139
 Mosgoso, E. (?-?), 61
 Muniesa Belenguer, José M. (1896-1936), 61, 124, 207
 Muratet, León (1874-?), 62
 Murphy, James B. (1884-1950), 99, 104, 107, 117, 139
 Museo Nacional de Ciencias Naturales (Madrid), 52, 57, 207
 Museu d'Història de la Medicina de Catalunya (MHMC), 223, 231, 234, 235, 236, 237, 239, 240
 Museu Martorell, 20

N

Nadal i Canudas, Lluís B. (1857-1913), 66
 Nau, La, 118

Nègre, Léopold (1879-1961), 104, 109, 133, 139
 Negrete, José Antonio (?-?), 62
 Negrín López, Juan (1892-1956), 37, 39, 48, 56, 62, 83, 84, 114, 117, 123, 129, 130, 139, 156, 200, 206, 207
 Némec, Bohuslav (1873-1966), 49
 Neuberg, Carl (1877-1956), 91, 147
 New York University, 218
 Nicolai, Georg Friedrich (1874-1964), 39, 131, 181, 211
 Nicolau d'Olwer, Lluís (1888-1961), 119
 Noguer i Moré, Santiago (1894-1988), 160, 180, 203, 213
 Nova Cançó, 178
 Novellas i Roig, Antoni (1879-1951), 136, 139
 Nubiola i Espinós, Pere (1878-1956), 26, 27, 49, 62, 75, 77, 111, 112, 113, 162

O

Obiols i Vié, Joan (1919-1980), 181, 184, 189
 Ochoa de Albornoz, Severo (1905-1993), 92, 118, 147, 156, 180, 206, 218, 236
 OECE (Organització Europea per a la Cooperació Econòmica), 176
 Olivé i Badosa, Andreu (?-1988), 187
 Oliver i Fo, Germà (?-?), 135, 139
 Oliver Rodés, Benet (1880-1970), 33, 203
 Oliver i Suñé, Benet (1904-1988), 160, 180, 203, 213
 Oliver y Aznar, Eusebio (1864-1938), 117
 Òmnium Cultural, 178, 179, 187
 Opus Dei, 165, 176
 Organització Mundial de la Salut (OMS), 212
 Oriflama, 178
 Oriol i Anguera, Antoni (1906-1996), 135, 139, 159, 168, 180, 196, 215

Oriol i Anguera, Josep (1905-1992),
181, 184, 187, 188, 189
Orquestra Municipal de Barcelona,
186
Ors i Rovira, Eugeni d' (1881-1954), 21,
24, 25, 26, 27, 28, 43, 46, 58, 62, 64,
66, 69, 169, 178
Orsolà i Martí, Ignasi (1905-1968), 187
Osuka, Tomiji (?-?), 139

P

Pacte de Sant Sebastià, 115
Palanca y Martínez-Fortún, José
Alberto (1888-1973), 104
Palau Dalmasas, 11, 179, 187, 189, 191
Palau de la Diputació, 64, 69, 108, 230
Palau de la Generalitat, 47, 55, 69, 97,
120, 127, 129, 146, 230
Palomba i Cipriani, Josep (?-?), 154
Papiol Soler, Antònia (?-?), 163, 232
Pardillo Vaquer, Francesc (1884-1955),
81, 116
Paredes, D. (?-?), 139
Parlament de Catalunya, 10, 144, 196,
237
Partit Catalanista Republicà, 119
Partit Republicà Radical, 119
Pasteur, Louis (1822-1895), 16, 20, 51,
58, 96, 102, 108, 109, 110, 114, 129,
134
Pavlov, Ivan P. (1849-1936), 121, 123
Pedro i Pons, Agustí (1898-1971), 155,
159, 163, 164, 165, 166, 174, 177, 178,
183, 189, 197, 202
Peiró i Rando, Enric (1899-1985), 91
Penya Joan Santamaria, 175
Pérez Moreira, Celsa (1899-1985), 147
Perges, J. (?-?), 104
Perrin, Jean (1870-1942), 38, 50, 57, 58,
161
Pettit, Auguste (1869-1939), 40, 58
PEVYA (vegeu Laboratori PEVYA), 188,
189, 191

Peyrí i Rocamora, Antoni (1889-1973),
62, 77, 149
Peyrí i Rocamora, Jaume (1877-1950),
26, 27, 35, 62, 75, 77, 111, 112, 128,
148, 150, 151, 160, 203, 236
Peyrí i Rocamora, Josep M. (1886-
1941), 35, 62, 88, 111, 160, 203, 236
Pharmaceutical Society of Great
Britain, 102
Physiologisches Institut (Leipzig), 37
Pi i Figueras, Jaume (1900-1991), 149,
181, 182, 184, 189
Pi i Morell, Enric (1879-1911), 29
Pi i Sunyer, August (1879-1965), 12, 16,
18, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29,
30, 31, 35, 36, 37, 38, 41, 42, 44, 45,
46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55,
59, 62, 64, 65, 66, 68, 69, 71, 72, 73,
74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83,
84, 87, 88, 91, 92, 95, 96, 98, 99, 100,
101, 102, 104, 109, 110, 111, 112, 113,
114, 115, 116, 117, 118, 120, 130, 132,
133, 134, 135, 140, 142, 144, 145, 146,
147, 148, 150, 151, 152, 154, 156, 157,
159, 163, 164, 178, 179, 180, 190, 196,
198, 200, 215, 223, 224, 227, 229,
230, 231, 232, 234, 235, 236, 237
Pi i Sunyer, Carles (1888-1971), 28, 29,
88, 129, 130, 145, 236
Pi i Sunyer, Santiago (1893-1981), 28,
29, 33, 38, 52, 59, 62, 74, 117, 118,
140, 147, 180, 206, 207, 217
Pi-Sunyer i Bayo, Cèsar (1905-1997),
92, 102, 104, 124, 125, 126, 127, 135,
140, 145, 146, 147, 149, 159, 163, 180,
196, 215
Pi-Sunyer i Bayo, Jaume (1903-2000),
41, 90, 91, 92, 101, 102, 104, 113, 114,
117, 124, 134, 140, 147, 157, 159, 180,
196, 216, 231, 236
Piera i Flo, Manuel (1898-1979), 62,
104, 140, 150, 160, 180, 187, 188, 189,
203, 213
Piga Pascual, Antonio (1879-1952), 62,
104

- Pighini, Giacomo (1876-1969), 29
- Pijoan i Baladia, Miquel (?-?), 140
- Pijoan i Soteras, Josep (1879-1963), 178
- Piñol i Nolla, Jordi (1909-1981), 140
- Pironti, duca di Campagna, Luigi (1889-1952), 132, 140
- Pissarewsky, J.-Y. (?-?), 155
- Pittaluga Fatorini, Gustavo (1876-1955), 37, 46, 55, 56, 62, 114, 115, 131, 193
- Pla i Casadevall, Josep (1897-1961), 86, 154
- Pla i Janini, Josep M. (1888-1981), 117
- Pla Majó, Bartomeu (1902-1971), 104, 180, 205, 213
- Población Sánchez, Casimiro (1885-1940), 118
- Ponència de Lexicografia (POLE), 13, 187, 191
- Pons i Freixa, Francesc d'A. (1863-1938), 134
- Pons i Tortella, Eduard (1906-1989), 136, 140, 142, 149, 160, 180, 182, 189, 199, 213
- Portier, Paul (1866-1962), 44
- Pouplana i Carot, Antoni (1903-1984), 104
- Prat de la Riba i Sarrà, Enric (1870-1917), 21, 36, 38, 69, 71, 72, 75, 128
- Prat Garcia, José (1905-1994), 130
- Prim i Seguí, Amali (1878-1937), 25
- Primera Assemblea Lliure d'Estudiants, 177
- Primo de Rivera y Orbaneja, Miguel (1870-1930), 47, 67, 73, 82, 85, 88, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 101, 106, 107, 108, 109, 113, 114, 115, 119, 120, 121, 125, 134, 141, 143, 146, 149, 162
- Puche i Álvarez, Josep (1896-1979), 41, 53, 62, 74, 84, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 104, 112, 113, 114, 117, 121, 124, 126, 132, 133, 134, 136, 140, 142, 152, 156, 180, 206, 218, 231, 232, 234
- Puig i Cadafalch, Josep (1867-1956), 9, 30, 69, 72, 73, 86, 144, 163, 167, 169, 170, 171, 178, 229, 230, 238
- Puig i Muset, Pere (1912-1983), 181, 183, 184, 187, 189, 190, 191
- Puig i Sais, Hermenegild (1860-1941), 152
- Puig-Sureda i Sais, Joan (1880-1978), 33, 35, 62, 100, 105, 117, 128, 148, 150, 154, 155, 160, 179, 180, 182, 184, 204, 213, 231, 235, 236
- Puigvert i Gorro, Antoni (1905-1990), 140, 160, 174, 180, 189, 199, 213
- Pujiula i Dilmé, S. J., Jaume (1869-1958), 34, 35, 39, 49, 62, 70, 71, 82, 100, 105, 116, 160, 204
- Pujol i Brugat, Florenci (1906-1980), 188
- Pujol i Casademont, Enric (n. 1960), 69, 85, 86, 97, 108, 109, 110, 143, 144, 179
- Pujol i Soley, Jordi (n. 1930), 177, 181, 184, 188, 189, 191
- Pumarola i Busquets, Agustí (1920-1987), 187
- Puyal Gil, José (?-?), 140

Q

- Queraltó i Ros, Jaume (1869-1932), 20
- Quervain, Fritz de (1868-1940), 91
- Quinquaud, Alfred (1884-1961), 62
- Quinta de Salut La Aliança (Barcelona), 213

R

- Rafael Verhulst, Matilde de (c. 1890-c. 1970), 124, 209, 219
- Rahola i Molinas, Pere (1877-1956), 230
- Ramis i Coris, Joaquim (n. 1928), 172, 182, 184, 187, 188, 189, 190, 191

- Ramon, Gaston (1886-1963), 129, 135, 140
- Ramón y Cajal, Pedro (1854-1950), 38, 194
- Ramón y Cajal, Santiago (1852-1934), 16, 21, 24, 36, 52, 62, 77, 123
- Ramos Fernández, Rafael (1907-1955), 162
- Raurich, B. (?-?), 105
- Raventós i Pijoan, Jaume (1905-1982), 90, 92, 94, 95, 96, 98, 100, 105, 125, 126, 127, 132, 133, 134, 136, 140, 142, 149, 159, 160, 180, 196, 216, 232
- Real Academia Nacional de Farmacia, 204
- Real Sociedad Española de Historia Natural (RSEHN), 43
- Real Sociedad Española de Historia Natural, 29, 30, 79, 80, 81, 226
- Recasens i Girol, Sebastià (1863-1933), 114
- Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona, 15, 21, 71, 75, 76
- Reial Acadèmia de Ciències Naturals i Arts de Barcelona (RACAB), 71
- Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya (RAMC), 15
- Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona, 21, 37, 75, 96, 108, 111, 112, 115
- República Catalana, 119
- República Espanyola, 15, 106, 115, 119, 120, 124, 125, 129, 130, 133, 134, 143, 144, 145, 148, 149, 152, 160, 168, 193, 196, 199, 206, 210, 219
- Residencia de Estudiantes (Madrid), 16, 56, 78, 114, 124
- Reunions Biològiques, 185, 187
- Reventós i Bordoy, Jacint (1883-1968), 27, 28, 35, 46, 62, 76, 89, 184
- Revista d'Igualada, 186
- Revista de Catalunya, 168
- Revista de Ciencias Médicas de Barcelona (1874-1919), 19, 28, 83
- Revista de Educación (Barcelona) (1909-1912), 43
- Revista de Higiene y Sanidad Pecuarias, 107
- Revista de Medicina y Cirugía (Barcelona), 22
- Revista Médica de Barcelona, 97, 111, 112, 149
- Revista Veterinaria de España, 83
- Reyes, Guillermo (?-?), 140
- Riba i Bassols, Manuel de (1847-?), 19
- Riba i Bracons, Carles (1893-1959), 177
- Ribas i Perdigó, Manuel (1859-1927), 112
- Ribas i Ribas, Enric (1870-1935), 35, 62, 75, 76, 77, 89, 112, 113, 140, 152, 159
- Ribé i Labarta, Manuel (1878-1961), 236
- Ribera i Maneja, Alexandre (?-?), 160, 205, 216
- Ricaldoni, Américo (1867-1928), 39, 91
- Richet, Charles (1850-1935), 38, 44, 47, 83
- Riera Cercós, Antoni (?-1953), 105
- Riera Villaret, Antoni (1865-1931), 35
- Río Hortega, Pío del (1882-1945), 49, 50, 56, 57, 62, 74, 105, 123, 194, 231
- Río Pérez, Gerardo del (1925-1999), 174
- Ríos Urruti, Fernando de los, (1879-1949), 119
- Roca de Viñals, Ricard (1905-1959), 105, 122, 133, 135, 140, 149, 160, 203
- Roca Rosell, Antoni (n. 1951), 20, 22, 45, 50, 51, 71, 78, 188
- Rockefeller Institute for Medical Research (Nova York), 72, 94, 98, 99, 117, 134, 218
- Rodrigo Lavín, Leonardo (1867-1950), 37, 207
- Rodríguez Arias, Belarmino (1895-1997), 35, 51, 62, 77, 97, 105, 112, 113, 128, 140, 148, 155, 160, 179, 180, 182, 189, 200, 213
- Rodríguez Carracido, José (1856-1928), 37, 56, 57, 81, 91
- Rodríguez Lafora, Gonzalo (1886-1971), 37, 82, 180, 206, 217

- Rodríguez Méndez, Rafael (1845-1919), 37, 38
- Rofes i Cabré, Cosme (1889-1975), 159, 180, 196, 216
- Roig i Raventós, Josep (1883-1966), 35, 62, 89, 105
- Roig i Roig, Manuel (?-1943), 160, 204
- Romero, S. (?-?), 140
- Romo Aldama, Emilio (?-?), 117
- Ronge, Dr. (de Paderborn) (?-?), 155, 156
- Rosés Lacoigne, Manuel (?-?), 155
- Rosique, A. (?-?), 50, 62
- Rossell i Vilà [o Vilar, vegeu nota 244], Pere Màrtir (1883-1933), 34, 35, 62, 105, 125, 126, 145
- Rothlin, Ernst (1888-1972), 147
- Roviralta i Astoul, Emili (1895-1987), 100, 105
- Royo Minué, Francisco (?-?), 136, 140
- Rubio Garcia-Mina, Jesús (1908-1976), 177
- Rubió i Balaguer, Jordi (1887-1982), 167, 177, 239
- Rubió i Bellvé, Marià (1862-1938), 116
- Ruiz Castella, Josep (1892-1944), 52
- Ruiz Folgado, Juan (1895-1936), 138
- Ruiz Martínez, Carlos (1898-1985), 140
- Rumbau, Josep (?-?), 232
- Rusca i Vilardell, Joan (1889-1971), 140, 160, 180, 189, 204, 214
- Ruyra i Oms, Joaquim (1858-1939), 167
- S**
- Sabaté i Barjau, Primitiu (1887-1939), 155
- Sabina Parra, Frederic (1909-1970), 134, 140
- Saforcada i Ademà, Manuel (1877-1968), 35
- Sagarra i de Castellarnau, Josep M. de (1864-1961), 167
- Sagarra i de Siscar, Ferran (1853-1939), 167
- Salarich i Torrents, Joaquim (1895-1978), 180, 204, 214
- Saldaña Larrainzar, Abilio (?-1966), 105
- Salk, Jonas Edward (1914-1995), 171
- Sallent del Colombo, Emma (n. c. 1985), 115, 168
- Salvat i Espasa, Manuel (1876-1969), 76
- Salvat i Navarro, Antoni (1883-1977), 36, 58, 62, 89
- San Miguel de la Cámara, Maximino (1885-1961), 116
- Sanatorium Kilchberg (Zuric), 216
- Sánchez y Sánchez, Manuel (1898-?), 52, 62
- Sánchez-Albornoz Esquer, Isidro (1884-1964), 162
- Sánchez-Cuenca Mudarra, Baldomero (1896-1967), 105
- Sanchis Banús, Josep (1893-1932), 105
- Sanchis Guarner, Manuel (1911-1981), 179
- Sanchis-Bayarri Lahoz, Vicent (?-1994), 134, 140
- Sancho Adellac, José (1891-1970), 62
- Sancho i Sagaz, Francesc (1887-1941), 152
- Sandoz AG (Basilea), 147
- Sarañana i Samper, Josep (1913-1978), 124, 209, 219
- Sarañana Sedó, José (?-?), 209
- Saurí, J. (?-?), 140
- Sayé i Sempere, Lluís (1888-1975), 26, 27, 28, 36, 41, 42, 46, 55, 57, 62, 64, 77, 105, 109, 111, 113, 124, 125, 126, 132, 140, 145, 148, 152, 155, 159, 172, 179, 180, 182, 189, 191, 196, 214
- Sbert i Massanet, Antoni M. (1901-1980), 130
- Secció de Ciència i Tecnologia (IEC), 15
- Secció de Ciències (IEC), 15, 16, 20, 21, 23, 24, 28, 30, 36, 55, 64, 65, 66, 68, 72, 73, 76, 79, 81, 82, 83, 88, 108, 109, 110, 120, 141, 142, 143, 144, 145, 168, 169, 170, 179, 187, 188, 189, 230

- Secció de Ciències Biològiques (IEC), 12, 15, 18
- Secció de Ciències Socials (IEC), 15
- Secció Filològica (IEC), 15, 20, 110, 167, 179
- Secció Històrico-Arqueològica (IEC), 97, 110, 119, 167, 179
- Segalà i Estalella, Lluís (1873-1938), 167
- Seix i Miralta, Tomàs (1894-1993), 38, 40, 88, 149, 152, 160, 172, 179, 180, 182, 189, 200, 214
- Sellas i Garriga, Joaquim (1885-1970), 153
- Seminari-Laboratori de Fisiologia (vegeu Institut de Fisiologia), 42, 71, 73
- Seminari-Laboratori de Pedagogia, 72
- Seminari-Laboratori de Psicologia Experimental, 72
- Serés i Ibars, Manuel (1888-1928), 63, 78, 82
- Serra d'Or, 178
- Serra i Hünter, Jaume (1878-1943), 100, 105, 120
- Serra i Rabert, Francesc (?-1959), 154, 160, 204
- Serrahima i Villavecchia, Lluís (n. 1931), 177
- Servei Meteorològic de Catalunya, 109, 111, 178
- Servei Tècnic del Paludisme, 55, 93
- Setze Jutges, Els 178
- Sharpey-Schafer, Edward (1850-1935), 38, 123
- Sherrington, Charles Scott (1857-1952), 101
- Simarro Lacabra, Lluís (1851-1921), 37, 81
- Simarro Puig, Antonio M. (1896-1969), 163
- Simó i Barceló, Josep (?-?), 153
- Sindicat de Metges de Catalunya, 128, 130, 200
- Sindicato de Industrias Químicas (Sección Industrias Farmacéuticas), 160, 198
- Socias i Amorós, Arnau (1906-1957), 105
- Sociedad Argentina de Biología, 51
- Sociedad Barcelonesa de Otorrinolaringología (veg. Soc. Catalana d'ORL), 150
- Sociedad Catalana de Cirugía (vegeu Societat Catalana de Cirurgia), 112
- Sociedad de Biología (Madrid), 24
- Sociedad Española de Biología (Madrid), 24, 36, 37, 77, 78
- Sociedad Española de Física y Química, 130
- Societat Catalana d'Arqueologia i Prehistòria, 128
- Societat Catalana d'Història de la Ciència i de la Tècnica, 18
- Societat Catalana d'Obstetrícia i Ginecologia, 112
- Societat Catalana d'Otorrinolaringologia, 150, 184
- Societat Catalana de Ciències Físiques i Matemàtiques, 226
- Societat Catalana de Ciències Físiques, Químiques i Matemàtiques, 10, 120, 150
- Societat Catalana de Cirurgia, 112, 128, 150, 154
- Societat Catalana de Cirurgia Ortopèdica, 150
- Societat Catalana de Dermatologia i Sifilografia, 112
- Societat Catalana de Filosofia, 120
- Societat Catalana de Geografia, 120, 169
- Societat Catalana de Pediatria, 112, 150
- Societat Catalana de Psiquiatria i Neurologia, 128
- Societat Catalana de Tisiologia, 184
- Societat d'Estudis Militars, 125
- Societat de Cirurgia de Barcelona (vegeu Societat Catalana de Cirurgia), 150
- Societat de Nacions, 131
- Societat General d'Aigües de Barcelona, 213

Societat Química de Catalunya, 150
 Société de Biologie (París), 16, 24, 25,
 31, 36, 45, 52, 56, 66, 68, 77, 78, 83,
 87, 106, 128, 129, 130, 131, 175, 191,
 233
 Solduga i Castells, Francesc (1906-
 1999), 140
 Solé Sabarís, Lluís (1908-1985), 169,
 179
 Soler i Batlle, Enric (1877-1951), 162
 Soler i Dopff, Carles (1893-1972), 63,
 105, 149, 160, 180, 182, 189, 200, 214
 Solsona, Maria (?-?), 232
 Solsona Suñé, Irene (?-?), 163
 Soria Escudero, Mariano (1889-1955),
 162
 Soriano Jiménez, Máximo (1903-1978),
 166
 Soula, Camil (1888-1963), 40, 63, 130,
 131, 141, 151, 154, 157, 180, 218, 237
 Stewart, Frederick W. (1894-1991), 99,
 105, 107, 141
 Sturm, Ernest (?-?), 141
 Sunyer i Molinas, Lluís (?-1906), 88
 Sunyer i Pi, Jaume (1903-1990), 88, 93,
 94, 95, 98, 101, 105, 125, 127, 145, 149,
 150, 160, 161, 180, 182, 187, 189, 200,
 201, 214
 Suñé i Medan, Lluís (1881-1967), 25
 Surinyach i Oller, Ramon (1903-1991),
 117, 149, 155, 182, 187, 188, 189, 191
 Surós i Forns, Joan (1908-1976), 141

T

Tapia Martínez, Manuel (1895-1971),
 105
 Taure Gómez, Manuel (1903-1979),
 162, 163, 164
 Taverna i Torm, Miquel (1901-1972),
 184, 187, 189
 Téllez Plasencia, Heliodoro (?-?), 63
 Tello Muñoz, Francisco (1880-1958),
 37, 207
 Terradas i Illa, Esteve (1883-1950), 21,
 81, 82, 169, 178
 Tobar, M. Luisa (n. c. 1950), 25
 Toda i Güell, Eduard (1855-1941), 151
 Tolosa i Colomer, Eduard (1900-1981),
 141
 Torné, J. (?-?), 141
 Torre Blanco, José (1895-1987), 105
 Torre y del Cerro, Antonio de la
 (1878-1966), 162
 Torremocha y Tellez, Celestino
 Lorenzo (1870-1965), 84, 117, 118
 Torres i Carreras, Ramon (1878-1951),
 105
 Torres Casanovas, Ramon (1877-1922),
 33
 Torroja Miret, Antoni (1888-1974), 162,
 177
 Trabajos del Instituto de Fisiología, 73
 Treballs de la Societat Catalana de
 Biologia, 11, 16, 18, 121, 173, 186, 188,
 190, 191
 Treballs de la Societat Catalana de
 Geografia, 169, 226
 Treballs de la Societat de Biologia
 (Barcelona), 26, 36, 37, 43, 47, 52,
 54, 57, 58, 63, 64, 65, 66, 67, 68,
 69, 70, 71, 73, 74, 76, 78, 93, 94,
 95, 96, 97, 98, 99, 100, 106, 108,
 110, 120, 125, 126, 127, 128, 131,
 132, 143, 144, 145, 159, 165, 188,
 227
 Trias de Bes i Giró, Lluís (1896-1974),
 144, 160, 180, 189, 204, 214
 Trias i Maxenchs, Alfons (1896-1977),
 41, 63, 90, 91, 105, 113, 149, 160, 179,
 180, 182, 187, 189, 200, 214
 Trias i Pujol, Antoni (1892-1970), 63,
 83, 90, 91, 100, 105, 148, 150, 155,
 159, 174, 179, 180, 197, 216, 232
 Trias i Pujol, Joaquim (1888-1964), 36,
 63, 75, 77, 111, 112, 150, 152, 159, 179,
 197, 203, 204, 214
 Trias i Rubiès, Ramon (1926-2012),
 182, 189

Tribunal Regional de Responsabilidades Políticas, 161
 Trueta i Raspall, Josep (1897-1977), 9, 16, 149, 150, 155, 170, 171, 238
 Trull i Domènech, Esteve (1874-?), 63
 Tsuji, M. (?-?), 53, 63
 Turó Arcas, Ermengol (?-?), 36
 Turró i Darder, Ramon (1854-1926), 16, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 37, 42, 43, 44, 45, 49, 52, 53, 55, 56, 59, 63, 68, 69, 73, 75, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 90, 93, 94, 95, 96, 98, 100, 101, 105, 107, 108, 114, 115, 120, 128, 129, 155, 156, 223, 227, 230, 231, 233

U

Unió General de Treballadors (UGT), 119
 Unió Interacadèmica de Barcelona, 151
 Unió Regionalista, 21
 Unió Socialista de Catalunya, 119
 Universidad Central (Madrid), 37, 40, 55, 56, 114, 123, 207, 217
 Universidad Central de Venezuela (Caracas), 215
 Universidad de Cuyo (Mendoza, Argentina), 197
 Universidad Nacional Autónoma de México (UNAM), 215, 218
 Università di Roma (La Sapienza), 59
 Universitat Autònoma (1933-39), 130, 148, 160, 163, 174, 182, 185, 198, 199, 200, 201, 203
 Universität Basel, 147
 Universitat Catalana d'Estiu, 10
 Universitat de Barcelona (UB), 16, 29, 43, 44, 55, 56, 57, 58, 70, 72, 74, 79, 80, 90, 110, 116, 117, 120, 122, 130, 131, 146, 148, 162, 164, 166, 176, 177, 178, 183, 195, 197, 198, 201, 202, 203, 204, 212, 213, 230
 Universitat de Berlín, 53, 74, 131
 Universitat de Buenos Aires, 51, 211, 218
 Universitat de Cadis, 37
 Universitat de Florència, 59
 Universitat de Gant (Universiteit Gent), 218
 Universitat de Gènova, 59
 Universitat de Granada, 39
 Universitat de La Laguna, 207, 217
 Universitat de Lió, 58
 Universitat de Madrid (vegeu Universidad Central (Madrid), 40, 55, 56, 114, 207, 217
 Universitat de Maracay (Aragua, Veneçuela), 215
 Universitat de Montpeller, 150
 Universitat de Salamanca, 40, 90, 95, 98, 199
 Universitat de Santiago de Compostella, 49, 55, 148
 Universitat de Santiago de Xile, 147
 Universitat de Saragossa, 38, 41, 56, 90, 124, 207
 Universitat de Sevilla, 148, 203, 208, 217
 Universitat de Tolosa de Llenguadoc, 157, 160, 218
 Universitat de Torí, 59
 Universitat de València, 50, 133, 134, 168, 206, 208
 Universitat de Valladolid, 58, 117
 University of Edinburgh, 129
 University of Leeds, 92
 University of Toronto, 53
 UQUIFA, 189
 Usano Martín, Manuel (1909-1987), 141, 142
 US Public Health Service, 171

V

Vachier, Joan (?-1933), 232
 Valentí i Marroig, Joan Ignasi (1901-1936), 152
 Valero i Ribas, Jaume (1900-1983), 182, 184, 191

Vallmitjana i Rovira, Lluís (1914-2006), 182, 187, 189
 Valls i Conforto, Antoni (1904-1996), 136, 141, 149, 160, 180, 182, 201, 214
 Valls i Taberner, Ferran (1888-1942), 144, 167
 Valtis, Ioannis (Jean) (1888-1950), 102, 105, 133, 141
 Vanguardia, *La*, 43, 47, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 109, 111, 126, 127, 128, 135, 146, 163, 201, 225
 Vanrell i Cruells, Joan (1896-1973), 63
 Veil, Paul (?-?), 63, 105
 Vellvé i Cusidó, Joaquim (?-1954), 160, 204
 Ventalló i Vergés, Joaquim (1899-1996), 114
 Verderau Solà, Lluís (1875-1914), 26, 27, 28, 33, 63, 76
 Veterinaria, 143
 Vicens Vives, Jaume (1910-1960), 179
 Vidal i Carreras, Lluís Marià (1842-1922), 43, 47, 63, 71, 81
 Vidal Jordana, Gregorio (1896-1980), 162
 Vidal i Munné, Josep (1896-1958), 101, 105, 125, 126, 132, 136, 141, 142, 154, 160, 161, 189, 200, 201
 Vidal i Tort, Josep (n. 1931), 182
 Vignard, Paul (?-?), 58
 Vila i Olesa, Manuel (1881-1963), 46
 Vilanova i Montiu, Xavier (1902-1965), 182, 189
 Vilar de Felabert, Manuel del (c. 1850-?), 19
 Vilardell i Garriga, Joan (1899-1968), 160, 180, 205, 214
 Vilardell i Permanyer, Jacint (1894-1967), 113, 152, 159, 180, 197
 Vilardell i Permanyer, Josep Maria (1891-1959), 152, 160, 205, 214
 Vilaseca i Anguera, Salvador (1896-1975), 50, 63, 70

Vincent, Hyacinthe (1862-1950), 38, 56, 57, 63
 Viñals, Eduardo (?-?), 141
 Viura i Carreras, Joan (1851-1933), 19
 Vives i Casajuana, Salvador (1886-1965), 189
 Vives i Mañé, Josep (1909-2001), 155, 182, 189

W

Wayne University School of Medicine (Detroit), 215
 Westermann, Diedrich (1875-1956), 54
 Widal, Fernand (1862-1929), 38
 Winthrop Products, Inc. (Nova York), 216

X

Xalabarder i Puig, Conrad (1899-1979), 182, 184, 185, 186, 187, 190, 191, 240
 Xalabarder i Serra, Eduard (1869-1922), 28, 186
 Xirau i Palau, Joan (1903-1976), 123, 124, 180, 207, 217, 232
 Xirau i Palau, Joaquim (1895-1946), 90, 91, 159, 197, 232

Y

Yale University, 53, 101, 134

Z

Zamora Álvarez, Justo (?-?), 141
 Zotterman, Yngve (1898-1982), 118
 Zunz, Edgar (1874-1939), 123
 Zveteremich, Renato (1893-1951), 25

Societat Catalana
de **BIOLOGIA**

La Societat Catalana de Biologia va celebrar el seu centenari el mes de desembre del 2012. Aquesta és una història de les moltes possibles d'una Societat que és avui molt diferent de la Societat de Biologia de Barcelona fundada aquell llunyà desembre del 1912. Com és normal, al llarg d'aquests cent anys la Societat Catalana de Biologia ha passat pràcticament per tots els tràngols que el segle xx (i l'inici del segle XXI) ha reservat a la societat dels Països Catalans i en molts moments la seva fortuna no ha estat precisament falaguera. En realitat, de la vida de la Societat, només els primers anys i els més recents —juntament amb els de la Segona República Espanyola— han estat de veritable normalitat i continuïtat. La Guerra Civil i el franquisme gairebé la van anorrear, però la voluntat i la tenacitat d'uns quants la va recuperar i els seus continuadors n'han fet una de les societats científiques més importants i amb més projecció de les terres catalanes, com ja ho havia estat els anys vint i trenta del segle xx.

ISBN: 978-84-9965-556-7

9 788499 655567